

Mieli skaitytojai!

Vasara jau prabėgo, o su ja – ir svarbūs įvykiai mūsų valstybės istorijoje: Europos Parlamento ir mūsų valstybės prezidento rinkimai. Bet karai tebevyksta ir vienas iš jų – šalia mūsų. Rusijai užpuolus Ukrainą, karo pabaigos nematyti.

Spausdiname ne tik patyrusio politikos apžvalgininko Česlovo Iškausko, bet ir mūsų autorių – dr. Aleksandro Adamkavičiaus išvalgas iš Gudijos ir Svetlanos Pavličenko politikos komentarus iš kariaujančios Ukrainos. Beje, Svetlana Pavličenko gyvena ir dirba Trakuose, yra karo pabėgėlė, jos redaktorės darbo stažas – daugiau kaip 30 metų. Ji buvusi Chersono srities Kachovkos rajono leidžiamo laikraščio „Taurijos žinios“ (Tauričeskije vesti) ukrainiečių kalba redaktorė. Rusams užėmus jų gyvenvietę, turėjo pasirinkti – leisti laikraštį rusų kalba arba pasitraukti. Jos šeima pasitraukė...

Šiame numeryje spausdiname ir Svetlanos Pavličenko pasakojimą apie Chersono sritį, labai įdomią jos istoriją.

Šie metai pažymėti jubiliejine Lietuvos dainų švente, kuri buvo skirta prieš šimtą metų Kaune vykusiai pirmajai Lietuvos dainų šventei paminėti. Tai buvo žymus lietuvių tautos kultūros įvykis, subūręs tautinio meno mylėtojus iš visos Lietuvos. Skaitytojams siūlome mūsų žurnalistės Rasos Jakubauskienės pokalbį su net kelių Lentvario tautinių šokių kolektyvų vadove Rimute

Mūsų nuolatinis autorius Martynas Purvinas tęsia pasakojimus apie Mažosios Lietuvos šiaurinio pasienio istorijas – tai jau XIV dalis, joje – visiškai nauja, netyrinėta medžiaga, kurią gali pateikti tik Martynas Purvinas. Tokią medžiagą sukaupti ir parašyti reikėjo daug laiko, o svarbiausia – aplankyti tas vietas, apie kurias rašoma. Dėkojame Martynui ir jo žmonai architektai Marijai, linkėdami sveikatos ir stiprybės.

Labai įdomūs prisiminimai iš Karklės, esančios Karaliaučiaus krašte, ant Kuršių marių kranto, kurios autorė yra Vida Juknelienė, ten gyvenusi ir augusi su savo tėvais bei susipažinusi su Fridricho Kelkio vaikaitė. Tai tikrai įdomus pasakojimas apie mūsų lietuvių periodinės spaudos pradininką Fridrichą Kelkį, kuris palaidotas Kisinuose, Šilutės r.

Spausdiname mažą užuominą apie Birutę Žemgulienę, Bitėnų mokyklos mokytoją ir Martyno Jankaus muziejaus įkūrėją, kuri apdovanota LR Prezidento medaliu.

Tradicinė Ingridos Jakubauskienės publikacija apie Prezidentą Antaną Smetoną. Šis straipsnis susijęs su

pačiu įdomiausiu jo politinės veiklos epizodu – kaip jis tapo tautos vadu. Įdomu skaityti ir įdomu sužinoti.

Prie Vasario 16-osios akto signataro rubrikos labai tinka nedidelė fotografija apie knygnešę ir Sibiro tremtinę Filomeną Malinauskaitę. Esmė tokia, kad apie tokią nuotrauką iki šios istoriografijos nežinojome ir dabar galėsime labiau analizuoti, turėdami informacijos apie šią Sibiro tremtinę.

Vasario 16-osios istorijose Viktoras Jencius pateikia tam tikrus istoriografinius dalykus apie Vytauto Didžiojo karūną ir Vilniaus katedrą. Kas domisi Vytauto karūnos detektyvu, galėtų šį bei tą palyginti.

Donato Malinausko premijos laureatė, rašytoja, mokslininkė Jurgita Žąsinaitė-Gedminienė pateikia išsamią publikaciją apie pirmuosius kalendorius, leistus Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, Gardine, XVIII a. vid. Tikrai įdomus tyrimas ir pavyzdžiai.

Kauno istorijos muziejaus muziejininkas Simonas Jazavita aiškina apie Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio veiklą jo paminklo Kaune atidengimo progą. Tas paminklas sukėlė daug nereikalingų diskusijų, todėl reikia džiaugtis, kad mūsų valdžia stato paminklus žymiems Lietuvos istorijos veikėjams. Kaune matome puikių ir gražių pavydžių.

Mūsų autorius dr. Mindaugas Šapoka pasakoja įdomius istorinius faktus apie Lietuvos valstybės skolas, o Vega Ribikauskienė atskleidžia labai įdomių dalykų apie armėniškas grafų Tiškevičių šaknis.

Kaunietis istorikas Benediktas Jankauskas pasakoja apie kunigaikštį Ringaudą ir istoriografijoje apie jį skleidžiamas įvairias legendas.

Mūsų autorius dr. Aliksandras Adamkavičius kalba apie baltų reliktus etninėse lietuvių žemėse, o Dalia Savickaitė savo publicistikos straipsnyje „Dvi Lietuvos“ samprotauja apie mūsų šių dienų politikos reiškinius.

Dar viena nauja publikacija, skirta Ukrainos Bažnyčios istorijai, yra apie Svarinską ir kardinolą Slipų.

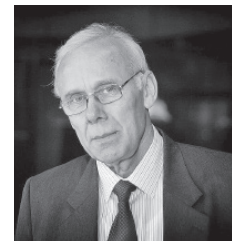
Jovita Lesienė pasakoja apie pokario rezistentų kalinių išlaisvinimo operaciją Aukštadvaryje, o Algimantas Žemaitaitis tęsia pasakojimą apie Gocentų genealogiją.

Lina Anušauskienė aptaria Paryžiaus madas tarpukario Kaune. Čia labai įdomi, gausiai iliustruota istorija, juo labiau kad ir šiais laikais ekslibrisai yra labai populiarūs.

Juozas VERCINKEVIČIUS,
direktorius-oyr. redaktorius
Jono Lučiūno nuotr.

Kaip trinamas K. Škirpos atminimas...

Česlovas IŠKAUSKAS,
 Vilnius

Praeidamas Vilniaus Gedimino prospektu pro Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (LGRTC) rūmų kampa, vis žvilgteliu į sieną, kur visai neseniai kabėjo atminimo lenta valstybės diplomatui ir patriotui Kaziui Škirpai.

Kaip žinome, ne kolektyviniu savivaldybės, o vienašališku jos klerkų, galbūt paties mero sprendimu, jos įmonės „Grinda“ pastangomis ji skubotai ir grubiai buvo nudaužta, ir dabar čia kabo vien šio valstybės žymūno portretas. Tąkart policija čia susirinkusius visuomenininkus šiurkščiai išstūmė, kelis garbaus amžiaus žmones, užlaužę rankas, suguldė ant grindinio veidu į miesto purvą, o tris iš jų sulaikė ir nubaudė. Nori nenori, šis pogromas priminė Lukašenkos režimą 2020 metais...

Siena taip ir liko išstepliota klėjais (nors lentą galėjo paprasčiausiai atklijuoti), o šalia anksčiau išdaužytas akmuo nuo kažkokio bareljefo, matyt, taip pat nepatikusio miesto (o gal ne tik Vilniaus) valdžiai...

Tas naratyvas „Man nepatinka“ vyrauja sostinės mero sprendimuose net be jokio kolektyvinio Tarybos sprendimo, o vadovaujantis kažkada patvirtintomis taisyklėmis apie viešąją tvarką ir leidimų teikimą. Mosuojama net 2022 m. gruodžio 13 d. Seimo priimtu įstatymu Nr. XIV-1679, kuris viešose erdvėse draudžia propaguoti totalitarinius režimus ir jų ideologijas... Kitaip sakant, K. Škirpa atstovavo nacių totalitariniam režimui? Būtų graudu, jei ne juokinga...

Jau trejus metus visuomenininkai iš Nacionalinio susivienijimo rašė raštus savivaldybei, bet jokio paaiškinimo taip ir nesulaukė, kaip ir atsakymo dėl atminimo lentos kabinimo. Dabar merijos atstovė suskumba tvirtinti, kad atsakymo nebuvo todėl, jog dar negavo LGRTC tyrimo išvadų dėl K. Škirpos veiklos, nors toks tyrimas buvo atliktas seniai – dar 2015 metais.

Kažin, ar bereikia dar kartą aiškinti, kas buvo Kazys Škirpa, kodėl jo darbai, organizuojant Lietuvių

aktyvistų frontą (LAF) ir Birželio sukilimą, nustelbia popierinius reveransus naciams dėl žydų likimo Lietuvoje. O ir tas priverstinis pataikavimas vokiečiams, pritariant LAF pareiškimui dėl pagalbos naciams kovoje su bolševikais, buvo ne šiaip sau: Lietuvos aktyvistai tikėjosi naujos okupacinės valdžios malonės skelbti Lietuvos nepriklausomybę jau tuoj pat, karui prasidėjus. Ne, nepavyko. Atsiėmę laikinąją sostinę Kauną lietuvių aktyvistai tik palengvino vokiečių įsitvirtinimą, bet patys netrukus buvo represuoti.

Pats K. Škirpa tris kartus sėdėjo vokiečių cypėje, o tą Birželio 23-ąją, paskirtas Laikinosios vyriausybės ministru pirmininku, vėl buvo izoliuotas namų areštu, spalio pradžioje išstremtas į pietinę Vokietiją, į Bavariją. Po metų grįžęs į Berlyną jis nenutraukė pastangų memorandumu kreiptis į Reicho vadovybę, reikalaujant perleisti Lietuvos valdymą lietuviams. Bet vėl buvo suimtas ir 1944 m. birželio 14 d. gestapo vėl buvo sulaikytas bei išsiųstas į internuotųjų stovyklą Bad Godesberge. Tik atėjus sąjungininkams, jis buvo amerikiečių išvadotas, atiduotas prancūzams, kurie jį išsiuntė į Paryžių...

Absurdiška ne tik K. Škirpa kaltinti dalyvavimu holokauste, bet ir pasirašant garsųjį Berlyne rezidavusio Lietuvių informacijų biuro 1941 m. kovo 19 d. pranešimą, skirtą tautiečiams Lietuvoje, kuriame akcentuojamas ne žydų žudymas, bet jų išvaramas iš šalies. Antai, 6-me punkte rašoma: „Jau dabar „painformuokite“ žydus, kad jų likimas aiškus, todėl kas gali, tegu jau šiandien nešdinasi iš Lietuvos, kad nebūtų bereikalingų aukų. Lemiamu momentu jų turtą perimkite į savo rankas, kad niekas veltui nežūtų“. Vadinasi, LAF nariai „žydų problemą“ siūlė spręsti ne genocido, kaip reikalavo nacių ideologija, o išvaramo iš Lietuvos būdu. Ko gero, tai galima paaiškinti žydų gelbėjimu, o ne naikinimu, prie kurio prisidėti gestapas reikalavo iš K. Škirpos. Žinoma, LAF'as negalėjo visiškai suvaldyti situacijos: naciai vis tik surado, kas prisidės prie žiauraus holokausto...

Tuo tarpu žydų bendruomenės vadovai ir kiti

Atminimo lenta pirmajam savanoriui, pulkininkui Kaziui Škirpai Gedimino pr. ir Vasario 16-osios g. sankirtoje Vilniuje

atstovai iki šiol neatlyžta menkindami Lietuvai atsidavusių asmenybių – politikų, diplomatų, partizanų, menininkų – nuopelnus savo valstybei ir aršiai deklaruodami jų gyvenimo, kūrybos, veiklos klaidas, spekuliuodami priešiškos propagandos pakištais faktais ir jų interpretacijomis. Labai panašiai prieškarium kalbėdavo stribai ir „enkavėdistai“, siunčiantys į tremtį tūkstančius lietuvių: mes šitaip jus gelbėjame nuo nacių...

Štai kas skaldo visuomenę ir kiršina visuomenę, uoliai padedant valdžios tarnyboms.

Ko moko laikas, istorija ir Kursko operacija?

Laikas – ne tik filosofinis terminas. Jis turi ir realią gyvenimišką reikšmę. Laiko tėkmė pasaulį nesulaikomai neša tolyn, viską paskui save palikdama istorijai. Tad šiandien, rašydami apie karą Ukrainoje ar artėjančius prezidento rinkimus JAV, mes tegalime apsidrausti: juk po kurio laiko viskas pasikeis...

Tačiau aišku ir kitkas: drąsus, ryžtingi, laisvę ir žmonių gyvybes ginantys veiksmai turi neįkainojamą įtaką ateičiai, valstybių ir jos piliečių vystymuisi. Antai, ukrainiečių netikėtas ir drąsus įsiveržimas į Rusijos teritoriją rugpjūčio 6 d. tapo ne tik akibrokštu Maskvai bei Vakarams, bet ir rimtu agresoriaus daužomo Kyjivo pareiškimu, kad – su laisvę mylinčia tauta nejuokaujama. Ji nėra tik auka.

Bet grįžkime prie realių įvykių. Po dviejų savaitių nuo ukrainiečių įsiveržimo skaitau prezidento Volodymyro Zelenskio pranešimą: regione užimtos 92 gyvenvietės, Ukrainos kariai kontroliuoja daugiau kaip 1250 kv. km Rusijos teritorijos. Gali būti, kad, kai skaitytojas vartys šį žurnalą, jie bus pasiekę ir Kursko AE prieigas. Tuomet iki elektrinės, t. y. Kurčatovo miesto, teliko keliolika kilometrų, bet Kyjivas teigia, kad ją užimti nėra šios operacijos tikslas. Kitaip mano ekspertai, kurie teigia, kad pagal ukrainiečių taktiką rusai jos apsaugai nuo Charkovo atitrauktų dar daugiau savo kariuomenės, be to, Kyjivas tuomet galėtų šantažuoti Maskvą, siekdamas AE iškeisti į Zaporyžios jėgainę.

Apskritai Ukrainos įsiveržimas į Rusijos teritoriją, ypač kai tam prieštaravo didžioji dalis Kyjivo sąjungininkų ir ginkluotės tiekėjų, sukėlė didžiulę svarstymų bangą. Kokie operacijos tikslai, kodėl viskas buvo laikoma paslapyje, kokia šio „blickrigo“ ateitis? Vieni mano (tai patvirtino ir pats V. Zelenskis), kad pagrindinis tikslas – papildyti rusų karo belaisvių mainų fondą, apsikeičiant rusų karo belaisviais į ukrainiečių karo belaisvius, o sprendžiant iš užfiksuotų vaizdo įrašų, visų pirma – į „Azovo“ kovotojus.

Didesnė tikimybė, kad Kyjivas siekia gauti labai veiksmingą kortą galimoms deryboms. Ir tai daro sėkmingai: per 10 karo veiksmų dienų Ukrainos kariai užėmė tiek pat, kiek Rusijos ginkluotosios pajėgos per 11 mėnesių. Vadinasi, sėdus už derybų stalo, Kyjivas tą kortą galėtų mesti kaip itin stiprią: jūs mums grąžinate užgrobtas teritorijas, kokios buvo iki 1991 metų, įskaitant aneksuotą Krymą, o mes jums atiduodame užimtus Kursko, Belgorodo, Briansko regionus. Logiškas ėjimas? Taip.

Bet ir čia yra vienas „bet“. Rusai vangiai stiprina savo pozicijas Kursko srityje, bet smarkiau puola Pokrovsko apylinkes ir praneša užėmę vieną kaimelį po kito. Iki šio geležinkelių mazgo rusams teliko kokia 15 km, o iki kito logistikos centro Torecko – apie 50 km. Nuo Pokrovsko (iki 2016 m. buvo vadinamas Krasnoarmeisku) eina tiesus kelias link Donecko, ir miesto užėmimas pakirstų visus ukrainiečių logisti-

kos planus. Čekų interneto leidinys „Forum24“ rašo, jog trasos kontrolė taptų „dabartinio rusų puolimo svarbiausia strateginė sėkmė“. Ukraina paragino iš šio Donecko srities miesto išvykti maždaug 64 tūkst. gyventojų (pagal 2017 surašymo duomenis).

Londono „The Economist“ rašo, kad Ukrainos puolimas Kursko srityje yra „įžūli avantiūra, atsiradusi dėl nesėkmių fronte ir apgaubta didžiulės paslapties skraiste“. Dėl operacijos slėpimo: pasirodė pranešimų, kad ji buvo rengiama beveik pusmetį, o apžvalgininkai tikina, kad tam tikros JAV ir britų tarnybos žinojo apie tuos planus. Londonas sutiko, kad keturių ukrainiečių brigadų išpuolyje prieš Rusiją būtų naudojami jo tiekiami puolamieji dronai... Beje, Didžioji Britanija tiekia ir vadinamuosius „vandens dronus“, kurie sėkmingai buvo panaudojami Juodojoje jūroje naikinant rusų karinius laivus...

Puolimo iniciatorius buvo naujasis Ukrainos kariuomenės vadas Oleksandras Syrskis, tarsi nukopijavęs rusų „kolegos“ Valerijaus Gerasimovo „manevro ataką“, naudotą karo pradžioje: neigdama gandus apie galimą puolimą Rusija visą laiką laikė paslapyje 2022 m. vasario 24-osios ryto avantiūrą, ir tai rusams garantavo tam tikrą sėkmę. „Syrskis nėra stiprus politikoje, bet jis tikrai galingas karo veiksmuose“, – žurnalui „The Economist“ sakė vienas vado bendražygis.

Neneigdami, kad ukrainiečiai žengs toliau, link Kursko AE, ir sieks užimti teritoriją, adekvačią rusų užgrobtajai Ukrainoje, Kyjivas tvirtina, kad dabar jie įrengs „buferinę zoną“. Ukrainos kontingentas, siekiantis nuo 10 iki 20 tūkst. karių, stato įtvirtinimus pietiniame Seimo upės krante į šiaurės vakarus nuo Sudžos miesto. Kad rusai jų neatakuotų, buvo susprogdinti trys tiltai ir pontoninė perkėla per šią upę Gluškovo rajone (rugpjūčio 20-osios duomenys).

Kol kas svarstymai, kas pirmieji nuleis rankas Kursko srityje, yra vandens maišymas šakėmis. Kaip rašo karybos ekspertas Egidijus Papečkys, „ukrainiečiai ir toliau išlaiko iniciatyvą Kursko srityje, o tuo tarpu Rusijos karinė vadovybė vis dar nesugeba sutelkti pajėgų, kurių užtektų stipriau pulti įsiveržusį priešininką“. Bet mintis, kad esą „Rusijos pajėgos neturi rezervų, kuriuos galėtų permesti į Rytų Ukrainą“, nėra visai logiška. Ukrainos fronte kariauja beveik milijoninė Putino armija, ir „patrankų mėsos“ jai pakanka. Tiesa, daugumą sudaro šauktniniai, kurie neturi jokio kariavimo patyrimo. Daug jų tyčia patenka į nelaisvę, o paskui virkauti, kad „siekia išsaugoti savo gyvybes ir labai pasiilgo mamos“. Gaila jaunų vaikinių, kurių tėvai greičiausiai už šią agresiją vis tiek šlovina Putiną...

Tiesa, spalį-lapkritį vėl vyks kasmetinis naujokų šaukimas į tarnybą, ir tūkstančiai „žalių“ vaikinių bus pasiųsti į Ukrainos frontą, greičiausiai į apkasus prie Kursko... Kyjivas šiuos belaisvius panaudos kaip fondą, iš kurio jaunuoliai bus iškeičiami į savuosius. Žiaurūs karo mainai.

Pastebima, kad po pirmojo nuo Antrojo pasaulinio laikų įsiveržimo į Rusijos teritoriją nė viena iš šalių, kurias Maskva laiko „draugiškomis“, neišreiškia paramos Putinui. Nebent balistines raketas tiekianti Šiaurės Korėja ar Sirija, kurią Putinas kažkada išgelbėjo nuo liūdno pilietinio karo baigties, kaip ir prezidentą Basharą al Assadą, galbūt išvengusį sukilėlių kartuvių. Gi Kinija, Turkija, Vengrija, Baltarusija (kai kurios jų įeina į Kolektyvinio saugumo sutarties organizaciją arba KSSO) tekalba apie „taiką visame pasaulyje“, bet Maskvos akivaizdžiai nepalaiko. Ko jos tikisi?

Aiščiai politinio streso vengiantis ir negaluojuantis Baltarusijos vadovas Lukašenka vėl ėmė vinguriuoti karo Ukrainoje atžvilgiu. „Sėskime prie derybų stalo ir užbaikime šias peštynes! Jų nereikia nei ukrainiečiams, nei rusams, nei baltarusiams“, – sakė jis neseniai žurnalistams. Jis pasveikino ES ir NATO narę Vengriją, rugpjūčio 20 d. šventusių nepriklausomybės dieną (ji pirmininkauja ir ES taryboje), bet kartu padarė reveransą Briuseliui, vildamasis kada nors išvengti bendrijos sankcijų. Rugpjūčio antroje pusėje Putinas buvo nuvykęs į Baku, tačiau net nebandė užsiminti apie karą Ukrainoje ir Kursko nesėkmę, tik vis dar išreiškė pasiryžimą tarpininkauti Azerbaidžano ir Armėnijos derybose. Maskva jau neteko Jerevano paramos, atsargus yra ir azerų lyderis Ilhamas Alijevas, o Kaukazas, nuo carinių laikų buvęs Maskvos gniaužtuose, irgi slysta ir rankų.

Pradžioje rašėme, kad laiko tėkmė viską nuneša į istorijos užutekį. Sugrįžtant į jį, Kurskas vyresniesiems kai ką primena. Paradoksas, bet 1941–ųjų rudenį generolo Heinzo Guderiano vedami naciai būtent Kursko-Briansko fronte tankais „Leopard“ triuškino sovietų armiją ir pro Oriolą ir Tulą suko į Maskvą. Dabar tie patys tankai ir koncerno „Rheinmetall“ gaminamos kovos mašinos „Marder“ („Kiaunė“) rausia tas pačias žemes... Rusų generolų vaizduotę dirgina tai, kad ši karinė technika, pastiprinta amerikietiškomis raketomis, netrukus, kaip tą 1941–ųjų gruodį, prieis ir Kremliaus sienas... Dar viena istorinė paralelė, nors ir netiesioginė – apie tariamai vykstančias slaptas derybas tarp Maskvos ir Kyjivo. Prieš 93-jus metus, 1939–ųjų rugpjūčio 23 d., tragišką Europos likimą taip pat nulėmė slaptas, pasalūniškas, vergiškas susitarimas. Tuomet Baltijos šalys, dalis Ukrainos pateko į Vokietijos, o paskui į sovietų nagus. Laikas teka, o istorija moko. Kaip vertinga dažniau į ją nuklysti!

Sukilimo tema

Kalba minint vadinamąjį Birželio sukilimą, Nepriklausomybės aikštė, Vilnius, 2024-06-22

Habil. dr. Vytautas LANDSBERGIS,
Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo
Pirmininkas, Vilnius

Sveiki, Tėvynės vaikai!

1941 m. birželio 22 d. SSR Sąjungos okupuota Lietuva sukilo prieš nuožmią okupantę Sovietų Sąjungą, t. y. prieš jos diktatorių generalisimą Staliną ir enkavedistus politrukus, karo belaisvių Katynėje ir kitur šaudytojus, tūkstančių nekaltų žmonių iš Lietuvos trėmikus, kad šie niekad niekad iš vergijos nebegrižtų į tėvynę.

Lietuva sukilo ir kai kur okupantus įveikė, iš didžiųjų miestų išgujo; kai kuriuos kalinius išgelbėjo nuo baisaus RAINIŲ miškelio likimo; didesnę dalį į Raudonąją armiją įtrauktų karių paskatino ir įgalino sukilti, atgręžti šautuvus į okupantą. Lietuva iškart susigrąžino buvusią administracinę ir institucinę santvarką – savivaldybes ir teismus, švietimą ir sveikatos apsaugą, o visokie gorkomai ir obkomai išnyko, tik dulkės rūko.

Lietuva skelbė, kad ji vėl nepriklausoma valstybė su savo tikru himnu ir trispalve vėliava. Deja, šalį jau užiminėjo naujas okupantas, vokiečių Reichas, kuris

trūks plyš nenorėjo ir neleido jokios nepriklausomos Lietuvos, kad ir vokiečių sąjungininkės.

Taip vieną imperinę okupaciją pakeitė kita, o vis dėlto sukilimas buvo reikšmingas ir garbingas, nes Lietuvos valia jau vykstančio karo eigoje buvo pareikšta, daugelio patriotų kraujo auka apšlakstyta.

– Mes verti turėti savo valstybę, nebijome atmesti net Hitlerio valią, o ypač – išspirti lauk patį Staliną su visais jo politrukais ir budeliais bašibuzukais.

Sovietų galybei tai buvo bausis įžeidimas, panašiai kaip Kovo 11-oji, kuri po pusės šimtmečio pratęsė ir užbaigė 1941-ųjų sukilimą. Tačiau sovietų įtaka ir slėgis pasirodė tokie ilgalaikiai, kad net ligi šiol tęsiasi vengimas tinkamai gerbti tuos, kurie sukilo prieš tironą Staliną. Vis dėlto jau vaduojamės iš tos minčių vergijos, vis ryžtingiau minime savo tėvų ir senelių sukilimą. Lietuva – sukilėlių žemė ir kai kada, kaip Vasario 16-ąją, Kovo 11-ąją – laiminti.

Ištvermės!

Vytauto Landsbergio kalba Medininkų memoriale, 2024-07-31

***E*kscelencijos šalies vadovai ir garbūs piliečiai!**

Galvojau, ką dar galėčiau pasakyti.

Teisingumo srity ir teisingumo siekio srity – nieko nauja. Pasaulis tik degraduoja.

Todėl pasakysiu keletą minčių apie demokratiją negebėjimą priešintis nežmoniškumui. Čia yra tinkama tam vieta. Karas eina tarp žmoniškumo ir nežmoniškumo.

Žmoniškumo nekenčia nežmogiai ir žmogėdros.

Kapituliacija žmogėdroms, kuri iš tikrųjų yra Vakarų kapituliacija savo pačių bailumui, jau sukūrė naują Orwello žodyną.

Siūloma Ukrainos kapituliacija, kuri vis atkakliau vadinama „derybomis“ arba „taika“ Putino ultimatumų sąlygomis, randa gausėjančių rėmėjų arba įtakorių Vakaruose.

O Rusijos konceptas ir taktika „žudysim tol, kol jie pasiduos“, atrodo, priimtini. Žudikai ir melagiai važiuoja į JT ir griežia pirmais smuikais.

Kai Lietuvos tėvynės gynėjai buvo nužudyti Medininkuose ir Sovietų lyderis M. Gorbačiovas asmeniškai viešai pažadėjo Amerikos prezidentui pats ištirsiąs „incidentą“, JAV prezidentas G. Bushas po to niekada

nepaklausė: „Michailai, kaip tau sekasi tirti tavo kariu-
vių nusikaltimą?“

Ir Lietuva daugybę metų net neparašė laiško Michai-
lui. Kai galų gale parašiau asmeniškai, žinoma, neatsakė.

Bet dabar nutariau kalbėti apie šiandienos pasaulį.

Kaip jam atrodo žmogžudžių ir žmogėdrų bylos?
Jei tai valstybių ir kariuomenių vadovai, jiems negresia
reali bausmė. O Dievo jie nebijo, nes netiki, kad toks
asmuo egzistuoja. Velnio irgi nebijo, nes tai jų draugas.

Kur yra nūdienio pasaulio filosofai – proto ir moralės
autoritetai, kurie tartų, pavyzdžiui, Maskvai: „nega-
lima!“ Žmogėdrams neleidžiama elgtis nežmoniškai,
žmogėdriškai, ir jie neturi ką veikti žmonių bendrijose
ir organizacijose.

Jeigu kas nors girdimas kreiptųsi su tokiu obalsiu
į JT, būtų tuoj išjungtas kaip nekorektiškas nerealistas.
Taip Gorbačiovas išjungtinėjo Sacharovą, mačiau iš arti.
Paprastai tariant – tu marginalizuotas. Tavo balso nėra.

Tuo būdu bailios demokratijos nuosekliai marginalizuoja
pačios save. Tada rusų oligarcho deržavininko kanale „Cargrad“
galima skelbti po pastarųjų liepos 8-osios žudynių ir taip:

„Vaikų ligoninė Kijeve nėra atsitiktinumas. Humanitariniai
svarstymai naudingi tik priešui. Tie, kurie gailisi
priešo vaikų, nesigaili savo vaikų. /.../ Mūsų raketos
nežudo žmonių. Ten nėra nė vieno žmogaus. /.../ Mums
nereikia pateisinti vaikų ligoninės bombardavimo. Mes
turim pasakyti: jeigu jūs norite tai sustabdyti, pasiduokit!“

Ir Lietuvoje buvo tas pat: „daužysim, deginsim,
žalosim, o po to ir žudysim. Jei norite, kad tai baigtųsi
– pasiduokit!“

Tai yra, atšaukit savo nepriklausomybę ir sienų
apsaugą.

Tik Lietuvoje buvo sovietų velniavos pradžia, o
Ukrainoje – pabaiga.

Iš ten ateis atsakymas, ar Europa tebėra ir liks Euro-
pa, ar virs Putinopa. „Pasiduokit!“

Ir Europa palaipsniui pasiduoda. – Ne, ne, mes
nekariaujam, juk padėdam ir vieniems, ir kitiems. Mes,
„kolektyviniai Vakarai“ (tai putinoidų etiketė), jokių
būdu nenorim, kad Rusija pralaimėtų!

Štai kelias į Putinopą, o prie vartų stovi Orbanas.

Nesutinkantiems teks kurti naują, papildomą Vakarų
demokratijų rezistenciją.

Galbūt tai darys Baltoskandija su nealternatyvia,
neputinine Vokietija, Škotija, Britanija. Tikiu, kad Lie-
tuva nesusvyruos.

Kas iš anų „Cargrado“ televizijos veikėjų patrauktas
atsakomybėn dėl liepos 8-osios nusikaltimo žmonijai?
O žudynė buvo pritaikyta kaip salutas sutinkant aukš-
tus svečius iš Vengrijos ir Indijos. Jie glėbėsčiovosi su
Putinu, tartum pritarė.

Didėjančio nuosmūkio kelias eina ir per Medininkų
bylą. Mes galime nuolat įkyriai priminti ją kaip pavyzdį
šunkeliuose į žmonijos pražūtį. Primindami vieni ki-
tiems būsime bent mažiau kalti, negu tie jau 33 metus
ausis užsikimšę storuliai.

Kviečiu laikytis nuostatos, kad čia buvo pralietas visų
teisingesnio pasaulio gynėjų kraujas. Nulenkdami galvas
Medininkuose, stovime teisingesnio pasaulio pusėje.

O žuvusiųjų artimiesiems, kurie ir čia dalyvauja,
mūsų atjauta ir pagarba. Jokios atjautos ir pagarbos aš
nejaučiu nei M. Gorbačioviui, nei V. Putinui. Užmirškim
tuos vardus, ir kuo greičiau tai įvyks, tuo geriau. O ir
sau įsidėkim į mintį tolydžio atvirą klausimą: kur esame,
kur einame, kur norime ateiti.

Ačiū už dėmesį.

Nori į kalėjimą – grįžk į Baltarusiją (II)

Dr. Aliksandras ADAMKAVIČIUS,
Vilnius

Okupacinė Lukašenkos valdžia persekioja baltarusių katalikų bažnyčią

Areštuotas tėvas Andžejus Juchnevičius eina aukštas pareigas Baltarusijos bažnyčioje. Jis – visų vienuolinių bendruomenių (ne tik oblatų) atstovas Baltarusijoje. Tai renkamos pareigos. Vienuoliai pasirenka žmogų iš patikimiausių vienuolių. Tas pasirinktas žmogus rodo aukščiausio lygio autoritetą ir pasitikėjimą jį pasirinkusiems, ne taip, kaip vyskupai, kuriuos paskiria Vatikanas. „Anot Juchnevičiaus, ne visi vyskupai turi tokį autoritetą tarp Baltarusijoje dirbančių dvasininkų,“ – taip ši areštą „Svabodai“ komentavo kitas katalikų kunigas. Aukštųjų koordinavimo grupės pirmininkas, abatai, delegatai, vyrų bei moterų vienuolynų atstovai, apaštališkojo gyvenimo institutai ir draugijos – tokias pareigas tėvas Juchnevičius eina nuo 2022 m. sausio mėn. Susirinkimas, pasak pašnekovo kunigo, „turi ne administracinę galią, bet moralinį autoritetą“. Jo nuomone, Lukašenkos režimas „laužo paskutinę nepriklausomą Bažnyčios valdžią“.

„Kiekvienas Baltarusijos vyskupas yra suteptas viešaisiais bučiniai (su valstybės valdžia – Radio Svaboda, aut. past.) pagal sovietinę tradiciją. Matyt, hierarchai nepridėjo Bažnyčiai autoriteto. Juchnevičius niekada nedalyvavo tokiuose „cirkuose“. Jis laikėsi atstumo valdžios atžvilgiu ir stengėsi būti arčiau Dievo bei tų žmonių, kuriems jis daug metų aukodamasis tarnavo Baltarusijos rytuose“, – komentavo kunigas. Kitas tikintysis anonimiškai apibūdino tėvą Andžejų kaip „labai gerbiamas kunigas tarp pasauliečių ir dvasininkų“. „Tai viena iš priežasčių, kodėl jis buvo pasirinktas tokioms pareigoms. Ši pozicija – atsakinga ir labai reikalinga, abatas, nepasiduodantis valdžiai“, – komentavo Laisve tikintis žmogus. Pasak pašnekovo, tėvo Juchnevičiaus suėmimas tikrai bus pastebėtas pasaulyje, „nes Oblatų ordinas yra įtakingas ir labai didelis“.

Tėvas Andžejus Juchnevičius buvo sulaukytas šių metų gegužės 8 d. pakeliui į Lenkiją – vyko į abatų

susitikimą Lenkijoje. Tai įvyko po Vitebsko vyskupijos kunigų ir vienuolės susitikimo Šumiline, kuriame susirinko dešimtys kunigų, iš jų – ir Vitebsko vyskupas Olegas Butkevičius. Tą pačią dieną Šumiline buvo sulaukytas ir kitas kunigas Povilas Lemechovas, kuris tarnavo kaime. Po savaitės Vitebsko vyskupijos kurija patvirtino vienuolių suėmimą ir ragino už juos melstis.

Broliai vienuoliai oblatai iš Lenkijos šių vienuolių areštą pavadino kaip valdžios „dywersyjną veiklą“. Ši išraiška negali būti išversta tik kaip „ardomoji veikla“, bet ir kaip „ekstremistinė“. Po 15 dienų suėmimo tėvas Pavalis buvo paleistas.

Tėvas Andžejus Juchnevičius administraciniuose teismuose iš viso buvo teisiamas keturis kartus, Vitebsko kalėjime praleido apie du mėnesius. Tai ilgiausias iš visų Baltarusijos katalikų kunigų administracinių areštų (didžiausias administracinis areštas skirtas stačiatikių kunigui Uladzislavui Bohamolnikovui – buvo suimtas 100-ai dienų). Tėvui Juchnevičiui medicinos priežiūra leista tik intensyviosios terapijos skyriuje. Buvo iškelta baudžiamoji byla ir jis išsiųstas į tardymo izoliatorių. Baudžiamosios bylos pagrindas nežinomas. Žmogaus teisių aktyvistai pripažino jį politiniu kaliniu.

Okupantai ir toliau tęsia Bažnyčios persekiojimą

Nuo 2020 m. politinį Lukašenkos režimo persekiojimą patyrė daugiau nei 60 baltarusių kunigų. Daugelis buvo sulaukyti dėl pakartotinio „ekstremistinės medžiagos“ paskelbimo, buvo skiriamas areštas arba baudos, kai kuriems iškeltos baudžiamosios bylos. Stačiatikių kunigas Serhijus Rozanovičius buvo nuteistas kalėti 16 metų („Autuchovičiaus byla“), kartu su juo buvo nuteisti jo žmona ir sūnus. Sunkiai sergantis kunigas Henrikas Okalatovičius iki šiol lieka už grotų. Jis kaltinamas „valstybės išdavyste“. Bylos detalės nežinomos.

Kunigui Dmitrijui Pristupui Baranavičiovui buvo iškelta baudžiamoji byla už tai, kad jis per protestus ant savo mašinos kapoto vežė policijos pareigūną. Pristupas spėjo pasitraukti iš Baltarusijos.

Daugiau nei dešimt katalikų kunigų pabėgo iš Baltarusijos per politinį persekiojimą nuo 2020 m., įskaitant lenkų kunigą Andžejų Bulchaką, kuris 14 metų dirbo Postuoviuose, pastatė ten bažnyčią. Ortodoksų kunigai tėvas George Roy'us ir Aleksandras Kuchta paliko Maskvos jurisdikciją, juos priėmė Konstantinopolis.

Lukašenkos valdžia sunaikino protestantų bažnyčią „Naujas gyvenimas“ Minske, buvo sugriautas maldoms naudotas pastatas.

Simbolinę Minsko vizitinę kortelę – Raudonąją bažnyčią – uždarė po paslaptingo naktinio gaisro.

Nuo liepos 1 d. iki metų pabaigos pagal naująjį įstatymą visos religinės organizacijos Baltarusijoje turi būti perregistruotos. Įstatymas apibrėžia tikinčiųjų minimumą – 20 žmonių. Kunigai nuogaštuoja, kad trečdalis organizacijų ir parapijų po tokio įstatymo įvedimo bus uždarytos. Pirmiausia tai lies protestantų ir graikų katalikų bažnyčias.

Okupuota Baltarusija yra 2 vietoje pasaulyje pagal areštuotų katalikų kunigų ir vienuolių skaičių. Tokia-me liūdname reitinge Baltarusiją lenkia tik Nikaragva. Kaip rašoma organizacijos „Pagalba vargstančiajai bažnyčiai“ pranešime, pernai Baltarusijoje buvo suimta 10 kunigų. Po to Baltarusija užėmė 2 vietas pasaulyje. Nikaragvoje buvo sulaikyti 46 katalikų kunigai, iš jų – vyskupas Rolandas Alvarezas buvo nuteistas kalėti 26 metus. Ukrainoje Rusija areštavo du graikų katalikų kunigus – tai Ivanas Levitskis ir Bogdanas Geleta. Rusų okupantai jos suėmė 2022 m.

Didelis iniciatyvos rūpestis – padėtis Indijoje, kur valdžia kišasi į katalikų kunigų ir vienuolių veiklą. Pernai buvo suimti ir sulaikyti 6 žmonės, vėliau visi paleisti, tačiau išlieka susirūpinimas dėl jų galimo sulaikymo. Pagrobtų kunigų ir vienuolių skaičius per pastaruosius metus sumažėjo nuo 54 iki 33. Daugiausia pagrobimo atvejų Nigerijoje – 28, tikriausiai tai susiję su aktyvia islamistinių grupuočių veikla šalyje, kurių dalis valstybės institucijų mažai kontroliuojamos arba visai nekontroliuojamos. Pernai islamistai nužudė vieną vienuolį. Taip pat buvo pagrobimų Mali, Burkina Faso ir Etiopijoje. Praėjusiais metais pasaulyje buvo nužudyta 14 krikščionių šventikių, iš jų 11 kunigų, 1 vyskupas, 1 vienuolis ir 1 seminaristas. Daugiausiai – Nigerijoje, kur 3 žmonės neteko gyvybės. Įvykdyti nusikalstami išpuoliai ir kunigų žudynės Tanzanijoje ir Belgijoje. Įtariama, kad kunigų mirė JAV, Kolumbijoje, Meksikoje, Kamerūne ir Burkinėje. Tačiau tokių atvejų 2022 metais buvo daugiau – 18 žmogžudysčių.

Legendinis kunigas Jo Šventenybės Popiežiaus Pranciškaus prelatas Uladzislavas Zavalniukas, Raudonosios bažnyčios klebonas, buvo atleistas iš pareigų ir išleistas į pensiją. Nei pats kunigas, nei parapijiečiai tokio sprendimo nesupranta.

Tęsiasi nežmoniškas elgesys su Baltarusijos gyventojais

Nuo 2020 metų dėl politikos buvo sulaikyta 50 000 žmonių. Tokią statistiką pateikia Žmogaus teisių aktyvistai. Prasidėjus 2020 metų rinkimų kampanijai, politiniais kaliniais pripažinta daugiau nei 3 380 asmenų (iš jų – apie du tūkstančiai jau paleisti iš kalėjimo). 1 134 – tiek atliko bausmę. Iš viso per šiuos metus dėl politikos buvo sulaikyta daugiau nei 50 tūkst. žmonių. Jei žiūrėtume į nusikalstamų politinių teistumų skaičių pagal metus, tai pernai buvo rekordiniai metai – nuteisti 1 603 asmenys. Palyginimui: 2020 metais tokiose bylose buvo nuteisti 900, 2021 metais – 1 225, 2022 metais – 1 242 asmenys.

Lukašenkos pajėgos sulaikė penkis Mazyro gyventojus už „ekstremistinių“ kanalų prenumeratą. Saugumo pajėgoms artimas „Telegram“ kanalas paskelbė vaizdo įrašą su sulaikytais Mazyro gyventojais. Vaizdo įrašė matyti, kaip saugumo pajėgos gatvėje sulaiko vyrą, išlaužia namo bei buto duris. Mazyro gyventojai prieš kamerą pasakoja, kad buvo sulaikyti už „ekstremistinių“ kanalų prenumeratą. Kokio statuso yra sulaikytieji ir kokiais straipsniais jie kaltinami, nežinoma.

Verslininkų ir savarankiškai dirbančių asmenų laukia nemaloni staigmena dėl naujų įmokų į „Sodrą“ mokėjimo. Siūloma nauja įmokų į Socialinės apsaugos fondą mokėjimo sistema pasirodė labai sudėtinga. Tai gali sukelti papildomų sunkumų verslininkams ir savarankiškai dirbantiems piliečiams apskaičiuojant ir mokant privalomąsias įmokas. Be to, teks mokėti daugiau: individualia veikla užsiimantys verslininkai neteks galimybės mokėti įmokų į „Sodrą“, skaičiuojamų nuo minimalaus atlyginimo.

Baltarusijoje buvo sulaikyti Latvijos piliečiai, vykę į festivalį Braslave – Lukašenka ir propagandistai kalbėjo apie tai. BT žiniomis, trijų merginų ir vaikino iš Latvijos automobilyje buvo rastas maišelis, kuriame buvo 0,82 g marihuanos. Iškelta baudžiamoji byla. Liepos 29 d. užsieniečiai iš laikinojo sulaikymo įstaigos buvo išleisti jų pačių sutikimu. Teigiama, kad jie buvo išleisti į viešbutį Polocke, kur atvyko jų artimieji. Užsieniečiai teigia, kad kvaišalų vežėsi ne jie, o vienas jų draugas krepšį pamiršo automobilyje.

Netikėtai mirė dar vienas judas. Eidamas 41 metus, mirė Oršos kolonijos apsaugos skyriaus vadovas. Aleksandras Radkevičius visą savo karjerą praleido Bausmių vykdymo departamento (DIN) sistemoje. Iš pradžių jis vadovavo būriui Oršos 8-oje kolonijoje. Vėliau persikėlė į Vitebsko srities DIN skyrių, kur dirbo vyresniuoju detektyvu operatyvinio darbo skyriuje. Po to grįžo į koloniją Nr. 8 kaip apsaugos skyriaus viršininkas. Saugumo skyrius nustato, kas kaliniams yra „leidžiama“, o kas „neleidžiama“. Nusprendžia, ar galima duoti laiškus, ar leisti tam tikras knygas.

Surašo protokolus už tariamus ar tikrus pažeidimus. Liudininkai fiureriui nereikalingi. Fiureris kovoja su buvusiais pareigūnais, kadangi jie irgi gali būti liudininkais jo nusikaltimuose. Lukašenkos baudžiamasis tyrimo komitetas pradėjo specialias procedūras prieš du buvusius silovikus (pareigūnus). Abiem gresia mirties bausmė. Bylos buvo pradėtos prieš buvusį riausių policininką Pavelą Kulaženko ir buvusį karį Vitalijų Potekhiną. Jie kaltinami terorizmu. O tada buvo „svoji rebiata“.

IT specialistas iš Vilniaus grįžo į Baltarusiją. 37 metų IT specialistas Česlavas Gerasimovičius buvo sulaikytas po grįžimo į Baltarusiją dėl donatų susirinkimo ir dalyvavimo „Peramogos“ plane. Oficiali propoganda praneša, kad vyras priklauso „ekstremistinėms grupuotėms“, 4 kartus aukėjo opozicinei veiklai, tačiau nusprendė grįžti į Minską. Jam dabar gresia iki 8 metų kalėjimo.

Rugpjūčio 1-ąją Romanas Bondarenko galėjo atšvęsti savo 35-metį. 2020-11-11 pokalbyje paskutini kartą parašė „Išeinu“, bet namo taip ir nebegrįžo. Pamatęs, kad prie jo namų kažkas plėšia baltai raudonai baltus kaspinus, Romanas išėjo su jais pasikalbėti. Civiliais drabužiais ir kaukėmis vilkintys nepažįstami vyrai vaikiną mirtinai sumušė. A. Lukašenkai artimi Dmitrijus Šakuta ir Dmitrijus Baskovas dalyvavo baltarusio nužudyme. Jokia baudžiamoji byla niekada jiems nebuvo iškelta.

Bet kova tęsiasi. ES į sankcijų sąrašą įtraukė dar 28 „saugumo pareigūnus“ ir propagandistus. Tarp jų yra „Belta“ generalinė direktorė Irina Akulovič ir SB (laikraštis Sovetskaja Baltarusija) vyriausiasis redaktorius Dmitrijus Žukas. Sankcijos taip pat buvo

skirtos dviem GUBOPiK vadovo pavaduotojams ir STV propagandistui Nikitai Rachilovskiui. „Šiandieniniuose sąrašuose taip pat yra teismų sistemos atstovų, kurie paskelbė nuosprendžius dėl politinių motyvų. Be to, ribojamosios priemonės taikomos ir įvairių pataisos įstaigų vadovams“, – rašoma pranešime spaudai.

13 žmonių buvo apdovanoti Larisos Geniuš vardu pavadintu medaliu. Šis apdovanojimas įteikiamas „už reikšmingas nuopelnus Baltarusijos žmonėms kovojant už žmogaus teises ir demokratines laisves“. Medalis pavadintas baltarusių poetės ir visuomenės veikėjos Larisos Geniuš, 8 metus praleidusios sovietų lageriuose ir iki pat gyvenimo pabaigos gynusios Baltarusijos tautinio atgimimo idėjas, vardu.

Ukrainos ambasadorius sakė: „Reikalai juda“ – dėl nelaisvėje esančių baltarusių paleidimo. Ukrainos ambasadorius Baltarusijai Igoris Kizimas pakomentavo situaciją su baltarusiais iš Kalinovsko pulko, esančių Rusijos kalėjime. Anot jo, paleidimo procesas vyksta, tačiau dar nebaigtas.

Diktatorius, nepaisant to, kad nužudė, sušaudė daugybę žmonių, pats nori gyventi. Lukašenka sakė, kad dar neketina mirti. 20 dieną po uragano neteisėtai pagaliau pasiekė Mozyro sritį. Be standartinės kritikos Gomelio pareigūnams, Lukašenka pasakė apie savo mirtį. „Jie (vadinasi, baltarusiai) laidoja mane jau apie 25 metus. Aš nesirošiu. Prašau Dievo tik vieno: kad mano sveikata ir toliau būtų tokia“, – kalbėjo diktatorius.

Neseniai Lukašenka susirgo, lankydamasis Šanchajaus asociacijos viršininkų susitikime Astanoje. Be to, baltarusiai pastebėjo, kad jis priaugo nemažai svorio.

Kareivonių kaimo vardo kilmė

Habil. dr. Kazimieras GARŠVA,

Dabartinės lietuvių kalbos gramatikos bendraautoris, Vilnius

Lietuvių kalboje žodis *kareiva* reiškia *kareivį*. Pagal tą žodį atsirado ir pavardžių. Iki 1944 metų *Kareivos* pavardę Lietuvoje turėjo 74 šeimos: 8 – Šakių rajone, 7 – Trakų rajone, 6 – Telšių rajone ir t. t.

Pagal šių žmonių pavardes *Kareivų* gyvenvietės atsirado Kelmės rajone ir Gervėčių parapijoje, *Kareiviškės* – Trakų rajone, Vilniaus rajone, *Kareiviškiai* – Panevėžio, Biržų rajonuose, *Kareiviškis* – Pakruojo rajone.

Prof. Zigmas Zinkevičius, kurio gimimo šimtmetį minėsime 2025 m. sausio 4 d., ištyrė, jog *kareiva* – senoviškas lietuvių kalbos žodis, vartotas jau XVI amžiuje, vėliau suslavintas į žalnierių. *Kareivos* pavardė

labiausiai buvo paplitusi į rytus nuo Pakruojo, Panevėžio, Kauno, Varėnos. Ten, Aukštaitijoje, *Kareivos* sūnūs vadinosi ne *Kareivaičiais* (kaip Žemaitijoje) ir net ne *Kareivūnais*, o *Kareivonimis*. Dabar tokia pavardė išnykusi.

Kareivonių kaimai ilgiausiai išliko Kaišiadorių, Lazdijų, Varėnos rajonuose. Pagal kaimo pavadinimą ir upelis Kaišiadorių rajone gavo *Kareivonių upelio* vardą, o Trakų rajone – *Kareiviškių upelio* vardą.

Kareivonys – tradicinis lietuviškas gyvenvietės vardas, sudarytas iš šaknis *kareiv-* ir priesagos – *onys*. Tokios darybos vietovardžių senojoje Lietuvoje buvo beveik iki Smolensko.

Chersono sritis – Ukrainos teritorija su europietiškomis vertybėmis

Svetlana PAVLICHENKO,

Chersono apskr. socialinio ir politinio laikraščio „Tavriyskie vesti“
vyriausioji redaktorė, Ukrainos nacionalinės žurnalistų sąjungos narė

„Chersonas yra rusiškas miestas nuo pat pradžių“ – šią frazę 2023 metų rugsėjo 1 dieną pirmieji savo vadovėliuose perskaitė moksleiviai iš laikinai Rusijos okupuotų Ukrainos teritorijų. Žinoma, tai sukrėtė ne tik mažuosius ukrainiečius, bet ir gimnazistus, kurių tėvai negalėjo išsivežti šeimų iš okupuotų kraštų. Ir, žinoma, tai melagiena, kaip ir dauguma to, kas kyla iš šios supervalstybės. Taip, kadaise Chersono regionas, kaip Ukrainos Sovietų Socialistinės Respublikos dalis, buvo Sovietų Sąjungos dalis. Bet tai niekada nebuvo Rusijos teritorija...

Kieno ji, ši derlinga žemė?

Taigi, Chersono sritis – septintas pagal dydį Ukrainos regionas – buvo sukurtas 1944 m. kovo 30 d. Ukrainos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dekretu. Chersono regionas apėmė: Chersono miestą, taip pat Bilozersko, Beryslavo, Velykos Oleksandrivkos, Holo Prystansko, Hornostaivkos, Kalanchatsko, Kalinindofsko, Kachovsko, Novovoroncovkos, Skadovsko, Chersono, Ciurupino, Čaplinkos rajonus iš Nikolajevos sudėties. Velyko Lepetykhos, Heničesko, Ivanivkos, Nyzhni Sirohozy, Novotroitsko, Syvasko rajonai buvo prijungti prie Chersono srities, atskiriant juos nuo Zaporožės srities. Iki šiol šiuolaikinio Chersono regiono teritorijos buvo kitų UKRAINOS regionų dalis.

Tai yra būtent Ukrainos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos dekretu, o ne Stalino įsakymu, kaip dabar tvirtina okupuotų teritorijų valdžia. Tarp plačiai paplitusių Rusijos propagandos versijų dėl kai kurių Ukrainos teritorijų geografinės priklausomybės Rusijos Federacijai yra ir Jekaterinos II Chersono įkūrimo versija. Iš tiesų, pats miestas buvo sukurtas siekiant apsaugoti pietines Rusijos imperijos sienas 1778 m. Tačiau jis neatsirado iš niekur, o buvo sukurtas Alek-

sandro-Šanco gyvenvietės vietoje. Istoriniai faktai taip pat įrodo, kad Chersono sritis yra Zaporožės ir Poltavos kazokų kraštas, kur nuo neatmenamų laikų jie kalbėjo ukrainiečių kalba, o tikrasis miestas Chersonas buvo įkurtas teritorijoje, kurioje ilgą laiką gyveno ir viešpatavo Ukrainos kazokai. Vienas ryškiausių šios versijos įrodymų yra nacionalinės svarbos istorinis paminklas – Kamyanskaya Sich, esantis dešiniojo kranto šlaituose Kamjankos upės santakoje Dniepro slėnyje. Pati Kamyanskaya Sich yra įdomi istorikams, nes šiandien tai yra beveik vienintelė vieta, kur yra galimybė atlikti kazokų eros tyrimą, nes visos kitos kazokų buveinės yra užtvindytos.

Svarbiausia Kamyanskaya Sich šventovė yra Kostia Gordienko (ukr. Кость Гордієнко) kapas, kuris pateko į pasaulio istoriją kaip vienas iš dviejų garsiausių Ukrainos kazokų lauko atamanų (1702–1730). Jį gerbė Švedijos chanai, lenkų karaliai bei turkų sultonai. Nuo pat pirmo jo išrinkimo iki 1709 m. Gordienko ryžtingai gynė Zaporožės ir Chersono žemių laisvės teises. Būtent Kamyanskaya Sich Dniepro pakrantėse Kostia Gordienko ir Pilip Orlik užrašė pirmąsias Zaporožės armijos teises ir laisves, kurios sudarė pirmosios Europos Konstitucijos pagrindą.

Atkreiptu dėmesiu, kad kazokai apsigyveno Kamyanskaya Sich tuo laikotarpiu, kai prarado žemes – po Poltavos mūšio. Jų buveinės buvo sunaikintos, teritoriją užėmė rusų kariuomenė. Kazokai kartu su Karolio XII kariuomene ir su Mazepos kariuomene atsitraukė (dalis – į Benderą, dalis apsistojo Kamianskaya Sich), buvo priversti ieškoti prieglobsčio Krymo chanate, nes su juo ribojosi Kamenskaya Sich teritorija.

Per pastaruosius 15 metų iki plataus masto invazijos čia vykdavo kazokų šlovės šventės. O dabar šlovinga Chersono sritis išdraskyta, kadangi kairysis Dniepro krantas vis dar okupanto rankose.

Nuo Kijevo Rusios iki šių dienų. Ukrainos žmonės nuo prieš Rusijos pavergimą.

Pasaulio istorijoje saugoma daugybė faktų apie šalies agresorės bandymus užgrobti Ukrainos žemes ir pavergti laisvę mylinčius gyventojus. Net argumentai, kuriuos dabar pateikia Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas, kilę iš viduramžių, kai dalis dabartinės Ukrainos ir Rusijos buvo Kijevo Rusios dalis. Iš ten – Kremliaus vadovo tezė apie „vieną tautą“, prie kurios jis priskiria ir baltarusius. Tuo pat metu Rusijos Federacijos prezidentas pamiršta, kad rusai ir ukrainiečiai ne visada turėjo tą patį kelią ir dėl to susiformavo dvi kalbos, dvi kultūros – giminingos, bet skirtingos. Po Sovietų Sąjungos žlugimo abiem respublikoms tapus atskiromis šalimis, atsirado dar vienas skirtumas – politinis. Kijevas pasekė Vakarų demokratijų keliu – su besikeičiančia valdžia. Maskva pasuko kitu keliu.

1991 m. gruodį Ukraina kartu su Rusija ir Baltarusija Belovežo girioje užtvirtino SSRS žlugimą. Maskva akivaizdžiai tikėjosi išlaikyti įtaką Nepriklausomų valstybių sandraugos (NVS) pagalbai. Bet nepavyko. Ukraina vis labiau žvelgė į Europą. Tai erzino Kremlių, bet Ukraina tuomet iš SSRS paveldėjo beveik milijoninę armiją ir trečią pagal dydį branduolį arsenalą pasaulyje. Kijevas atsisakė raketų mainais už saugumo garantijas (Budapešto memorandumas) ir pagalbą keliant ekonomiką. Ir kol santykiai tarp Ukrainos ir Europos Sąjungos buvo tolimi, Maskva nepretendavo kištis į broliškos tautos gyvenimą. Be to, ji buvo užsiėmusi čečėnais. Ir, padaliję Juodosios jūros laivyną, 1997 m. pasirašę „Didžiąją Rusijos Federacijos sutartį“, pripažino Ukrainos sienas, įskaitant Krymą.

Nepaisydama Maskvos raginimų ir grasinimų būti Muitų sąjungos nare, Ukraina jautėsi išsivadavusi nuo šimtmečius trukusio spaudimo kaip šalis ir per kelerius metus užtikrintai nustatė kursą į Europos Sąjungą.

Paprastiems abiejų tautų žmonėms vaizdas, kai broliškos tautos eina skirtingomis kryptimis, atrodo taip: Rusija šventai gerbia Sovietų Sąjungos tradicijas, saugo atminimą visko, kas komunistų partijai ir totalitariniam režimui buvo šventa, tuo metu Ukraina siekia demokratijos ir europinių vertybių.

Pirmieji ženklai, kad Rusija nesiruošia atsisakyti broliškos Ukrainos kontrolės, prasidėjo prie Putino. 2004 metų rinkimuose Rusija aktyviai rėmė prorusišką kandidatą V. Janukovičių. Tačiau Ukrainos žmonės nenorėjo su tuo taikstyti ir „oranžinė revoliucija“ atvedė į lyderius provakarietišką politiką Viktorą Juščenką. O 2008 metais Maskva visam pasauliui leido suprasti, kad Ukraina yra Rusijos kontroliuojama, kai griežtai priešinosi jos dalyvavimui Veiksmų plane, skirtame pasirengti narystei aljanse.

2013 metų rudenį V. Janukovičiaus vyriausybė paskelbė sustabdanti pasirengimą pasirašyti susitarimą su Briuseliu, motyvuodama Rusijos Federacijos spaudimu. Šis sprendimas sukėlė masinius protestus Ukrainoje (Maidanas) ir prezidento pabėgimą.

Pasinaudodama chaosu (atrodo, iš vidaus) besidraskančioje Ukrainoje, Rusija aneksuoja Krymą. Tai buvo nepaskelbto karo pradžia. Tuo pat metu Rusijos ir vietos sukarintos struktūros davė impulsą separatizmui Donbase. Rusijos Federacija paskelbė ir pripažino liaudies respublikas DPR ir LPR. Ukrainoje prasidėjo antiteroristinė operacija, skirta Ukrainos Donecko ir Luhansko regionams išlaisvinti nuo Rusijos karių ir separatistų.

Lygiagrečiai su NATO Ukraina tęsia Europos integracijos kursą. Tarp reikšmingiausių procesų, liudijančių Ukrainos europinį kursą, yra valdžios decentralizacija ir šalies dekomunizacija. Tarp praktinių dekomunizacijos priemonių, skirtų išsivaduoti iš komunistinės ideologijos įtakos visose Ukrainos gyvenimo srityse – pervadinti miestus, kaimus, gatves, kurios pavadintos tam tikrais totalitarinio režimo etapais, SSRS vadų vardais. Vykiant dekomunizaciją, buvo pervadinta daugiau nei 51 tūkst. toponiminių objektų, 991 gyvenvietė, išmontuota 2,5 tūkst. paminklų. Pervadinimas ir išmontavimas vyko aktyviai dalyvaujant visiems ukrainiečiams, viešai diskutuojant atvirose bendruomenių susirinkimuose. Tokiu būdu Ukraina atsikrato savo „didžiojo brolio“ įtakos likučiais ir šie veiksmai tik paspartino plataus masto įsiveržimą į ukrainiečių taikų gyvenimą. Prie dekomunizacijos prisijungia derussifikacija. Rusija, šimtmečius naikinusi ukrainiečių tautą ir kultūrą, visa, kas geriausia, pasisavindama „didžios tautos“ istoriją ir nuopelnus, sulaukė atsakomojo smūgio. Ir kiekvienas rusakalbis ukrainietis laiko savo garbės reikalu kalbėti ir mąstyti ukrainietišškai. Nors, nepaisant šimtmečių rusinimo ir tikrojo ukrainiečių tautos genocido dar 1897 m., kai Rusijos imperija pirmą kartą istorijoje nusprendė atlikti gyventojų surašymą, kuriame reikėjo nurodyti amžių ir kalbą, kuria bendraujate, rezultatai parodė, kad tik 21 % Chersono regiono gyventojų kalba rusiškai, o 55 % – ukrainietišškai.

Grįžtant prie savo gimtojo krašto istorijos, pasakysiu: suprasti, kad Chersono sritis yra ukrainietiško charakterio ir nesunaikinamo laisvės troškimo sritis, net nebūtina tyrinėti jos istorijos, nes tai įrodė didelio masto invazija, kad Chersono gyventojai yra pasirengę plikomis rankomis eiti prieš tankus ir kulkosvaideus, net ir visiškos okupacijos sąlygomis, vykdyti sabotažą prieš agresorių, priminti, kad esame ukrainiečiai – laisvę mylinčių ir drąsių kazokų palikuoniai.

Šalčia prie Šalčios upės

„Vorutos“ pokalbis su Šalčininkų rajono laikraščio „Šalčia“ savininke ir redaktore Dalia Jankelaitiene

• Gal galima būtų sužinoti „Šalčios“ laikraščio atsiradimo istoriją? Kaip Jūs ją galėtumėte paaiškinti?

Laikraščio, pavadinimu „Šalčia“, istorija ilga. Nuo 1963 metų Šalčininkų rajone dideliais tiražais buvo leidžiamas sovietų propagandos laikraštis „Lenino priesakai“ lietuvių, rusų ir lenkų kalbomis. 1988 metais beveik pogrindžio sąlygomis įsikūrusioje Sąjūdžio Šalčininkų rajono iniciatyvinėje grupėje, kurios veikloje dalyvavo ir grupė „Lenino priesakuose“ dirbusių žurnalistų, dar tik tyliai imta kalbėti apie būtinybę rajone leisti naują laikraštį. Tai buvo didelė svajonė, gimusi kartu su Nepriklausomybės aušra. Šį siekį Šalčininkų sąjūdiečiams pavyko įgyvendinti 1990 metais. Nuo 1990 metų liepos pradėjo eiti laikraštis „Šalčia“, kurio steigėja tapo Lietuvos kultūros ir švietimo ministerija, o leido įsteigta valstybinė įmonė „Šalčia“. Į „Šalčios“ redakciją perėjo dirbti keli „Lenino priesakų“ žurnalistai. Darbą „Šalčioje“ tuomet pradėjau ir aš. Pirmaisiais „Šalčios“ redaktorais tapo buvęs „Lenino priesakų“ žurnalistas Česlovas Skaržinskas ir iš Kauno atvykusi Aušra Šuopytė. 1991-1995 laikraščiu vadovavo Jadvyga Čeplickienė. Nuo 1995 m. laikraščio steigėja ir leidėja tapo verslininko iš Vilniaus įkurta UAB „Šalčios kraštas“. Tuo metu buvo privatizuotas pastatas, kuriame anksčiau veikė „Lenino priesakų“ redakcija ir spaustuvė. 1995-1996 metais laikraščiu vadovavo Rimantė Jurgienė, o 1996-1998 metais – aš. Iš pradžių „Šalčia“ buvo leidžiama trimis kalbomis – lietuvių,

rusų ir lenkų (1700 egz. lietuvių k., 3000 egz. rusų k. ir 1200 egz. lenkų k.). 1995 metais laikraščio lenkų kalba buvo atsisakyta, nes neliko prenumeratorių – šis faktas daugelį stebino tuomet, stebina ir iki šiol: lenkų krašte ir tuomet, ir šiandien skaitomiausia kalba išlieka rusų. 1998 metais dėl finansinių UAB „Šalčios kraštas“ problemų „Šalčia“, jauėjusi 110 egz. tiražu lietuvių kalba ir 1640 egz. tiražu rusų kalba, užsidarė. Be svarios valstybės paramos keliomis kalbomis leidžiamiems rajoniniams laikraščiams buvo neįmanoma išsilaikyti. Taip kurį laiką Šalčininkų rajonas neturėjo savo laikraščio. Vėliau įsikūrė laikraščiai „Šalčios žinios“ (rus. Вести Шальчи) ir „Mūsų kraštas“ (rus. Наш край, kurį jį įkūręs verslininkas 2013 metais uždarė). Dirbdama visuose šiuose leidiniuose, vis dėlto turėjau norą kažkada atgaivinti „Šalčią“, nors tai atrodė neįmanoma, nes nebuvo bendraminčių, žurnalistinį darbą gebančių dirbti žmonių Šalčininkuose rasti labai sunku, finansinių galimybių taip pat buvo nedaug. Tiesą sakant, tam, kad Šalčininkų rajone atsirastų kokybiškas, objektyvią informaciją teikiantis leidinys (galbūt, net keliomis kalbomis), reikėjo valstybės paramos ir iniciatyvos, bet to nebuvo. Ir vis dėlto laikraštį tuo širdžiai mielu pavadinimu „Šalčia“, nors ir vien rusų kalba, išleisti pavyko – 2014 metais. Užregistravau individualią įmonę, kuri laikraštį leidžia iki šiol.

• Kur yra įsikūrusi Jūsų redakcija ir kiek darbuotojų joje dirba?

Laikraščio redakcija įsikūrusi nuomojamoje patalpoje Šalčininkų centre, priešais miesto autobusų stotį. Redakcijoje šiuo metu dirba trys žmonės. Turėti daugiau darbuotojų redakcijai – finansinė prabanga.

• Kaip metams bėgant keitėsi „Šalčia“?

Mano nuomone, visi ilgą laiką leidžiami rajonų laikraščiai žymiai keitėsi tik spaudos kokybe, modernesniu dizainu, patrauklesniu turinio išdėstymu. Pats turinys, manau, išlieka mažai pakitęs – rašoma rajono gyventojams aktualiomis temomis, pasakojama apie vietos žmones, jų problemas, jų lūkesčius, džiaugsmus, tiesiog apie jų kasdienybę. Taip yra ir „Šalčioje“ – stengiamės jausti savo skaitytoją, jo poreikius. Tiesa, nors laikraštis daugiausiai dėmesio visada skyrė vietinėms naujienoms ir įvykiams, pastaruoju metu pradėjo apimti platesnes, tarptautines, temas. Vasaros metu mūsų redakcijoje dirbo dvyliktokė iš Ukrainos. Ji

mūsų skaitytojams pasakojo savo šeimos, bėgusios nuo karo, istoriją, patirtus karo baisumus. Merginos senelė dalinosi su mūsų skaitytojais nacionaliniais ukrainiečių virtuvės patiekalų receptais. Prasidėjus karui Ukrainoje, tarptautinės temos tapo neišvengiamos, nors prioritetu laikraštyje visgi išlieka vietos aktualijos – to nori mūsų skaitytojas.

Dar prieš kelis metus spausdinome nemažai Lietuvos ministerijų, ypač Žemės ūkio ministerijos, informacijos, išverstos į rusų kalbą. Dabar jos nėra, nes agentūros neįtraukia mūsų į viešųjų pirkimų procedūras vien todėl, kad laikraštis leidžiamas rusų kalba... Manau, jog tai nėra gerai – atvirkiščiai, valstybės ministerijos turėtų būti suinteresuotos, kad rusiškai skaitantys žmonės turėtų kaip galima daugiau informacijos apie valstybės institucijų veiklą.

• Kodėl pavadinimas skamba lietuviškai, o užrašytas kirilica?

Šalčia – per Šalčininkų kraštą tekanti upė. Jos pavadinimas balsiškai vienodai skamba ir lietuvių, ir rusų kalba. Bet kadangi laikraštis leidžiamas rusų kalba, pavadinimas užrašytas kirilica.

• Kokiomis kalbomis leidžiamas Jūsų laikraštis?

Ilgametė patirtis rodo, kad tokia jau yra finansinė neišvengiamybė – laikraštį Šalčininkų rajone (tam, kad jis galėtų išsilaikyti) tenka leisti rusų kalba. Skaitomiausia vyresnės kartos rajono gyventojų kalba išlieka rusų. Stengiamės patenkinti šių žmonių, mūsų skaitytojų, informacinius poreikius, suteikia jiems galimybę sekti vietines ir šalies, kartais tarptautines, naujienas. Rajono jaunimas jau skaito ir lietuviškai, ir lenkiškai, INTERNETE... Ne paslaptis, kad „popierinį“ laikraštį šiuo metu renkasi didesne dalimi vyresnio amžiaus žmonės. Informaciją lietuvių kalba rasti yra paprasta, o štai žmonėms, skaitantiems rusų kalba, objektyvių informacijos šaltinių pasirinkimas labai mažas. Juolab kad dezinformacijos pasiūla labai didelė.

• Kaip sekasi suderinti daugiatautiškumą?

Nors laikraštis leidžiamas rusų kalba, jame rengiami puslapiai ir lietuvių kalba. Tai savotiškas mūsų indėlis į pagalbą besimokant lietuvių kalbos. Derinti daugiatautiškumo aspektus tenka nuolat, toks jau yra mūsų kraštas. Stengiamės kurti įvairiapusišką turinį keliomis kalbomis, apimti įvairias temas, kurios svarbios skirtingoms bendruomenėms. Rašome apie renginius, tradicijas, problemas ir pasiekimus, susijusius su įvairiomis tautinėmis grupėmis. Stengiamės užtikrinti, kad visi straipsniai būtų parašyti su pagarba ir supratimu kitų tautybių kultūroms, vengiant stereotipų. Tikiuosi, kad mums pavyks kurti daugiatautį laikraštį, atspindinti visų skaitytojų interesus bei vertybes.

• Ar vis dar yra popierinis laikraščio variantas, ar liko tik internetinis? Jei vis dar yra popierinis, kur spausdinamas?

Mūsų siekis ir yra kaip galima ilgiau išlaikyti popierinį laikraščio variantą. Taip yra todėl, kad kol kas mūsų pagrindinė misija yra patenkinti vyresnės kartos rusų kalba skaitančių rajono gyventojų informacinį poreikį, suteikti jiems objektyvią informaciją, tapti atsvara Rusijos televizijos kanalams, kuriuos vis dar žiūri labai didelė rajono gyventojų dalis. Suprantame, kad tokio formato laikraštis turės iš esmės pasikeisti, todėl pamažu keliamės į internetą, bet jau norime ten atsirasti kaip internetinis laikraštis lietuvių kalba. Laikraštį spausdiname Lenkijoje, Baltstogėje.

• Kur ir koku būdu yra platinamas popierinis laikraštis?

Laikraštis platinamas per spaudos platinimo tinklus, veikiančius visoje Lietuvoje. Įmonės Litpressa, Press Express pristato laikraštį į prekybos tinklų rajono parduotuves, Lietuvos paštas pristato laikraštį prenumeratoriams, žmonės gali įsigyti laikraštį pas laiškininkus. Taip pat laikraštis platinamas prekybos taškuose, kaimuose – per mobilias parduotuves.

• Ar buvo Jūsų kokie nors projektai Medijų rėmimo fondui, ar turite savivaldybės užsakymų?

Taip, nuo 2015 metų teikiame Fondui paraiškas tęstiniam projektui „Šalčininkų rajono gyventojų pilietiškumo skatinimas“. Mažą, bet Fondo paramą gauname. Iki šiol metams gaudavome 4000 eurų, šiemetams gavome 6000 eurų. Kai anksčiau per agentūras gaudavome ministerijų užsakymų, daugiau reklamos, galėjome išgyventi. Dabar išgyventi yra labai sunku. Savivaldybės užsakymų gauname, bet ne nuolat ir nedaug. Šiuo metu laukiame, kada savivaldybė paskelbs viešąjį pirkimą informacijos apie jos veiklą platinimui. Tikriausiai ne vien mūsų rajone vietos laikraščiams išsilaikyti sunku. Juk visi žinome, kad internetas pakeitė žmonių informacijos vartojimo būdą, o tai gerokai sumažino laikraščių prenumeratų ir pardavimų skaičius, reklama taip pat perėjo į internetą. Šios priežastys sukuria didžiulius iššūkius, tačiau mūsų rajone, dėl jo specifikos, laikraštis dar labai reikalingas ir tai mus skatina stengtis jį išlaikyti. Tačiau galiu teigti, kad jaučiamės kaip užburtame rate – iš vienos pusės norime kurti kaip galima kokybiškesnį turinį, iš kitos pusės – neturime tam pakankamai lėšų.

*Dėkojame už pokalbį
Kalbėjosi Evelina KISLYCH-ŠOCHIENĖ*

Щальчя

Mažosios Lietuvos šiaurinio pasienio istorijos (XIV)

Dr. Martynas PURVINAS,
Kaunas

Ankstesnėse šio straipsnių ciklo dalyse aprašinti įvairūs ilgaamžės valstybinės sienos tarp Prūsijos (Vokietijos) ir Žemaitijos (LDK) ruožai – nederlingi kalvynai, žemdirbystei tinkamesni plotai. Minėtos sieną kirtusios didesnės ir mažesnės upės: Minija, Veviržas, Tenenys ir kitos, tekančios į Kurių marias ir link Nemuno žemupio.

Čia minėsime Danės/Dangės (Akmenos) neilgą, bet vandeningą upę, srūvančią beveik į pačią Baltijos jūrą. Jos žiotyse senovėje buvo sava nedidelė delta – kelių atšakų supamos salelės, šimtus ir tūkstančius metų galėdavusios nuo audrų priglauti senų laikų laivelius. Ta upė prieš srovę būdavo galima irtis į krašto gilumą.

Priminsime, kad Baltijos pietrytinė pakrantė nuo seno žinota kaip nepalanki laivybai. Kitaip nei įlankų ir salynų išraižytoje dabartinės Švedijos pakrantėje čia buvo nedaug prieglobsčių laivams – šiauriau Danės žiočių dar menkesnis Šventosios žemupys, tolimi užutekiai ties dabartine Liepoja ir Venstpiliu. Tad daug šimtmečių iki XIII a. viduryje įkuriant Klaipėdą (Memelburgo pilį), Danės žiotys ir pati upė buvo ypatingi dalykai pajūrio krašte.

Pirmojo/antrojo tūkstantmečių sąvartoje Danės žemupys ir vidurupys (su žymiaja Eketės gyvenvieta) priklausė kuršiškai Pilsoto žemei, o nuo Andulių piliakalnio jau prasidėjusi kuršiška Mėguvos žemė. 1254 m. paupyje buvusi *Mutina* žemė, tolėliau nuo 1252 m. įkurtos Klaipėdos stovėjusi *Cretyn* (*Krottingen*) pilis. 1258 m. minėta *Creten* (*Crottingen*) pilis. 1323 m. įsiveržusi lietuvių kariuomenė užėmė ir sunaikino aplink Klaipėdą buvusias pilaites, ten teolikusį dykra.

Dabar manoma, kad būtent Andulių (Egliškių) piliakalnyje ties Danės ir Kapupio santaka stovėjusi svarbioji Kretingos (*Cretyn*, *Creten*) pilis. Deja, per šimtmečius vandens plaunamas kalnas nuslinko į Kapupio slėnį, nebeliko buvusio išpūdingo reginio, ilgai Perkūnkalniu vadintos pakilumos. Iki šiol išli-

kęs senasis gynybinis pylimas ir priešpilis, vadintas Švedkalniu (tai gal liudija, kad vieta gynybai naudota ir vėlesniais amžiais).

Ties piliakalniu buvę keli senoviniai pilkapiai, datuojami mūsų eros pradžia. Aptiktas ir krašte didžiausias kapinynas, kuriame nuo I iki XIII a. palaidota apie 800 žmonių. Tos nuo XIX a. pabaigos tirtos laidojimo vietos liudija, kad praeityje čia buvęs svarbus krašto centras.

1422 m. nustatant valstybinės sienos tarp LDK ir Ordino valstybės valdų trasą, Andulių (Egliškių) piliakalnis – svarbiosios Kretingos pilies vieta – atsidūrė Ordino/Prūsijos pusėje. Užbėgant į priekį, tenka pasakyti, kad šiandieninė žemaitiška Kretinga stovi tolokai nuo senovinės kuršiškos Kretingos vietos, iš jos perėmusi tik archajišką vietovardį.

Ne vieną dešimtmetį besidarbavus Vokietijos archyvuose, ten pavyko padaryti gan sensacingą atradimą. XVI amžiumi datuojamame rankraštyje nupiešta tuometinio pasienio tarp Prūsijos ir Žemaitijos schema, kur pavaizduota Danės (Dangės) upė ir Prūsijos pusėje stovėjusi *Krottingen* gyvenvietė. Žemaitijos pusėje buvusi kita gyvenvietė, vadinta Lietuviškąja Kretinga (*Litauisch Krottingen*). Gan vingiuotą valstybinės sienos trasą žymėjo negausūs *kapčiai* – sampylos riboženkliams.

Įdomiausia, kad tuomet ties Danės upės ir jos intako santaka pavaizduoti statiniai, vadinti pilimi ar rūmais (*Schlosse*). Galima spėti, kad po 1422 m. Melno taikos sutarties Ordinas pasienyje, sunaikintosios senosios Kretingos pilies vietoje, pastatė gal sargybinių pilaitę, saugojusią svarbius vandens ir sausumos kelius į Klaipėdą. Matyt, tam tiko didysis piliakalnis, jo apsauginiai pylimai ir kt. Taip buvo pasinaudota strategiškai reikšminga vieta.

Tiesa, senoviniame labai apytikriame piešinyje galėjo būti vaizduojama ir Kretingalės dvaro užuomazga ar kas kita.

1525 m. įkūrus pasaulietinę Prūsijos kunigaikštystę, XVI a. viduryje surašinėti mokesčių mokėtojai. Tuomet minėtas prūsiškasis Kretingos kaimas (*Crattyngen das dorff*). Be kitų ten užrašytas ūkininkas J. Vitaltas (*J. Wytolt*), laikęs 6 arklius, 7 karves, 9 avis, 3 ožkas, net 26 kiaules, prieauglio ir kitko. Jo bernas Andrius (*Andres*) turėjo 2 avis, kiaulę ir kitko. J. Vitalto bendras (dalininkas) Matas (*Mathis*) laikė 4 arklius, 3 karves, jautį, 8 avis, 2 ožkas, 8 kiaules, prieauglio. Jo samdinys Jurgis (*Jorgius*) turėjo arklį, jautį, 3 ožkas. Dar vienas J. Vitalto bendras Gregeris laikė 3 arklius, 4 karves, avį, 2 ožkas, 6 kiaules ir kitko.

Gyventojų surašinėtojas gerokai iškraipė mums pažįstamus baltiškus asmenvardžius. Ūkininkas Gailius Sudbaris buvo užrašytas kaip *Geyll Sudebar*. Jis laikė 3 arklius, 3 karves, 4 avis, 2 ožkas, 5 kiaules ir kitką. Jo bendras Stanius (*Stanus*) turėjo 5 arklius, jautį, 5 karves, 4 avis, 3 ožkas, 6 kiaules ir kitką.

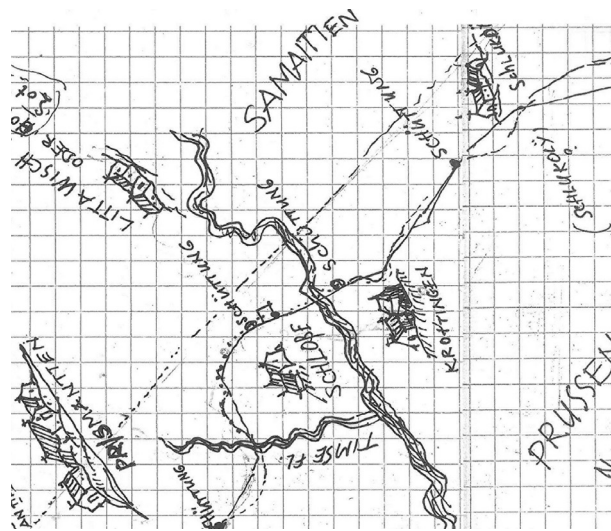
Spengio ūkį paveldėjęs Jurgis (*Jorge*) laikė 6 arklius, 2 jaučius, 8 karves, 6 avis, 9 kiaules ir kitką. Dar 3 ožkas laikė jo bernas Jankus.

Ūkininkas H. Getkantas (*H. Gytkant*) turėjo po 4 arklius ir karves, 3 avis, 2 ožkas, 6 kiaules ir kitką. Jo samdinys Bartkus laikė karvę, ožką, kiaulę ir kitką. H. Getkanto bendras Jokūbas Stankus (*Jacob Stanckus*) turėjo arklį, 3 karves, ožką, 2 kiaules. Dar vienas H. Getkanto bendras Petrus laikė 3 arklius, jautį, 3 karves, 4 avis, 3 ožkas, 2 kiaules ir kitką. Jo samdinys Jecius (*Jetz*) turėjo karvę, 2 avis, ožką ir kitką. Trečiasis H. Getkanto bendras H. Sprugė augino 2 arklius, jautį, 4 karves, ožką, 4 kiaules ir kitką. Ketvirtasis H. Getkanto bendras Pacas (*Patz*) turėjo po 2 arklius, karves, ožkas, kiaules ir kitką. Penktasis bendras Vailius (*Wailen*) laikė 6 arklius, 3 jaučius, 3 karves, 6 avis, 6 kiaules ir kitką.

Pažymėtina, kad šie penki H. Getkanto bendrai (dalininkai) turėjo didžiulę gyvulių bandą (apie 100 galvų). Galima spėti, kad iš tos grupės vėliau klostėsi ir svarbesnės gyvenvietės branduolys.

Tenykščiai ūkininkai, anuomet laikę po daug gyvulių, anuomet tikrai neskurdo. Pavyzdžiui, Dargis Bajoras (*Darge Bayor*) turėjo 5 arklius, 2 jaučius, 6 karves, 10 avių, 4 ožkas, net 22 kiaules. Jo bendras Myčkus (*Myttschkus*) laikė 3 arklius, jautį, 4 karves, 5 avis, 2 ožkas, 7 kiaules. Juodu iš viso laikė apie 70 naminių gyvulių, kurių tikrai pakako didelėms šeimoms išlaikyti. Po daugiau kaip 20 kiaulių laikę ūkininkai, veikiausiai, mėsą (gal ir jos gaminius) parduodavo netolimam Klaipėdos miestui. Matyt, ir kiti ūkininkai užaugindavo perteklinės produkcijos, kurią galėjo vežti parduoti uostamiestyje.

Anuomet be Kretingos kaimo dar buvo užrašyta ir kita gyvenvietė – Kretingos kelias (*Crattynger Wege*). Veikiausiai tai buvo sodybos prie senovinio vieškelio palei Danės upę,ėjusio iš pajūrio, nuo Klaipėdos į krašto gilumą.

Prūsijos ir Žemaitijos pasienis ties Kretinga XVI a. (?) piešinyje. Marijos Purvinienės perpiešta iš dokumento GSTA rinkiniuose. Pavaizduota anuometinė valstybinės sienos trasa su jos ženklais – kapčiais (*Schüttung*), sieną kirtusi Danės/Dangės upė. Jos ir Tenžės (*Timse*) upelio santakoje vaizduoti rūmai ar pilaitė (*Schlosse*). Prūsijos pusėje rodyta Kretingos (*Krottingen*) gyvenvietė, o Žemaitijos pusėje – Lietuviškoji Kretinga (*Littawisch Krottingen*)

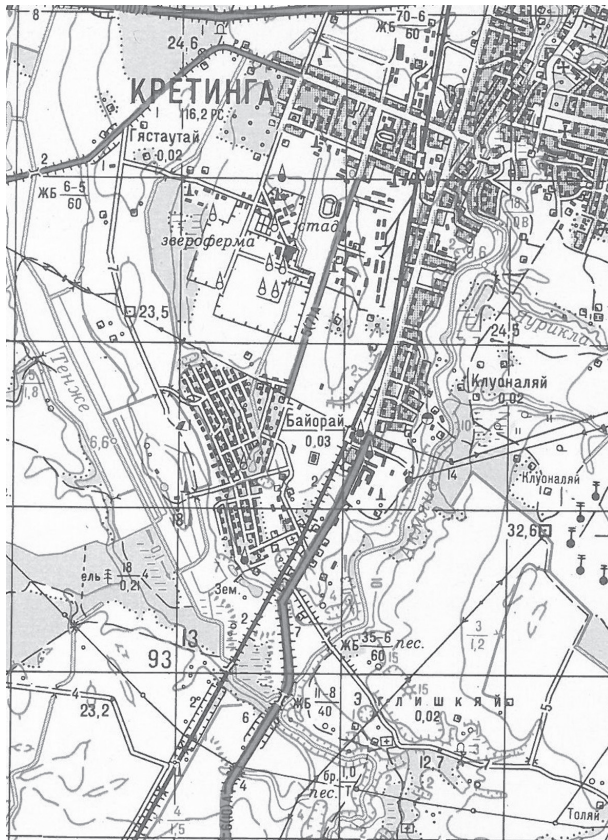
Tenykštis ūkininkas Einoris (*Eynor*) laikė 5 arklius, 6 karves, 8 avis, 2 ožkas, 6 kiaules. Jo bendras Bartkušis (*Bartkusch*) ar Bartkuška turėjo 3 arklius, 3 karves, 4 avis, 2 ožkas, 5 kiaules ir kitką. Antrasis bendras Jonušas (*Janus*) laikė 2 arklius, karvę, 4 avis, 3 ožkas, 2 kiaules ir kitką.

Ūkininkas Petras Žvirblis (jo pavardė iškraipyta rašyta *Schwyrwoll* ar *Schwyrbol*) turėjo 3 arklius, 4 kiaules, 6 avis, 5 ožkas, 8 kiaules, prieauglio. Jo bendras Šimkus (*Schymckus*) laikė 2 arklius, 3 karves, 5 avis, 3 ožkas, kiaulę ir kitko. Jo samdinys Mažutis (*Mayschuttis*) turėjo 4 avis, 5 ožkas, 3 kiaules ir kitko. Antrasis P. Žvirblio bendro Gediminas (*Gedemyn*) laikė 3 arklius, 2 karves, 5 avis, 5 ožkas, 4 kiaules ir kitko. Jo bernas (taip pat vardu Gediminas) turėjo karvę ir 2 ožkas. Trečiasis P. Žvirblio bendras, matyt, giminė Jokūbas Žvirblis (*Schwyrbol Jocab*) laikė 3 arklius, 5 karves, 8 avis, 4 ožkas, 8 kiaules ir kitko.

Ir šiuo atveju matome ištisą žemės ūkio „įmonę“ su dešimtimis naminių gyvulių, galėjusių išmaitinti nemažą būrį žmonių. Vėliau iš tokių ūkininkų grupių klostydavosi atskiri kaimai, įsivainavose žemėse kurdavosi dvarai ir kiti stambesni ūkiai.

Išsamesnieji XVI a. vidurio duomenys leidžia spėtinau apibūdinti senovinės kuršiškos Kretingos (*Cretyen*) apylinkių likimą XIII–XV a.

Kalavijuočių ordinui įkūrus Klaipėdos (Memelburgo) pilį, ten ilgam įsižiebė karinių konfliktų židinys. Atramos bazę gavęs Ordinas siekė užkariauti apylinkes, nukariaudamas ar kitaip pajungdamas apylinkines gyvenvietes, perimdamas ar sunaikindamas aptiktas kuršiškas pilaites. Artimesnės ir tolimesnės baltų gentys, neretai ir mažesni būriai puldinėdavo

Buvęs pasienio ruožas 1984 m. rengtame slaptame sovietiniame kariniame žemėlapyje. Ties Bajorais buvo suformuotas kolektyvinių sodų masyvas. Išsiplėtusi Kretinga jau buvo susijungusi su Bajorais, buvusių pasienio kaimelių beveik nebeliko

svetimšalių įkurtą pilį, grobstydami, kartais ir sunaikindami prie pilies kurtą Klaipėdos miestą. Iki XV a. pradžios ir vėliau vykę antpuoliai, Ordino rengti žygiai į Žemaitijos gilumą. LDK žemių didžiule dalis pavertė *dykra* – retai gyventais plotais, kur negalėjo pastoviai gyventi žemdirbiai, o išlikę gyvulių augintojai turėdavo slapstytis, taikydami su dažniais nuostoliais. Memelburgo pilies valdytojai labiau rūpinosi gretimais žvejų kaimais, aprūpindavusiais karinę įgulą ir kitas Ordino gyvenvietes žuvimis.

Tik rimstant ilgaamžiams konfliktams, po Žalgirio mūšio (1410) sudarant Melno taikos sutartį (1422), Ordinui palikusią tik siaurą pajūrio ir pamario ruožą, susirūpinta ištuštėjusiais plotais. Žinoma, kad sumanesni Ordino administratoriai nuomodavo dykros sklypus žemaičiams ir lietuviams, priimdavo baltiškos kilmės naujakurius. Dar priminsime, kad po didžiosios maro epidemijos XIV a. viduryje nusiaubusios Vakarų Europą) ir vėliau užsitęsusių ūkinės krizės, Vakaruose išsižiebusių kovų tarp atskirų valdovų bei kitko. Ordinas neteko ankstesnės paramos esą kovoms su pagonimis. XIV a. pabaigoje Jogailai su Vytautu bent formaliai apkrikštijus LDK žemes, nebeliko oficialaus preteksto tęsti ankstesnius kryžiaus žygius prieš Lietuvą.

Didžiųjų kovų pabaigą lydėjo svarbūs ūkiniai pokyčiai LDK valdose, kur prasidėjo anksčiau laisvesnių valstiečių įbaudžiavinimas, didelių žemeės valdų

(kartu su ten buvusiais kaimais) skyrimas įvairiems veikėjams (nuo Bažnyčios vadovų iki karo vadų ir pan.). Tuometiniai pokyčiai skatino spartesnį eilinių kaimiečių judrumą, ieškant sau paotgesnės vietos įsikūrimui. Dar ankstesnių kryžiaus žygių laikais daug kur eiliniams krašto gyventojams tekdavo bėgti iš savų sodybų, kažkur slapstytis, kartais kurtis naujose vietose, nebegrįžtant į nusiaubtus plotus. Primintina, kad ne vieną šimtmetį iš konfliktų zonos traukėsi senosios Prūsos, Skalvos, Kuršo ir kitų žemių baltiškieji gyventojai, kartais nukeliaudami labai toli į rytus.

Anuometinis kaimiečių ir kitų krašto gyventojų judrumas (išklabinęs ankstesnes įprastines gentines ir pan. struktūras, dažnai sugriovęs buvusių socialinius, etnokultūrinius ir pan. ryšius tarp buvusių bendra-gečių), veikiausiai, palengvino ištuštėjusių plotų apgyvendinimą taikingesniais laikais. Taip į suniokotas skalvių, nadruvių, senprūsių ir kitas žemes patraukė tūkstančiai naujakurių iš lietuviškų ir žemaitiškų plotų į Kuršmarių pakrantes, Priegliaus baseiną ir dar toliau atnešusių lietuvių kalbą ir sukūrusių Mažąją Lietuvą – toli besidriekusius sulietuvintus plotus.

Minėtieji duomenys apie XVI a. vidurio pasienio ūkininkus rodo, kad ten absoliučiai vyravo baltiškos kilmės žmonės, gal atkeliavę iš įvairių vietovių ir įsikūrę kovų nusiaubtuose ir sulaukėjusiuose plotuose. Kai kurie savitesni asmenvardžiai gal rodo, kad buvo išlikę ir senųjų kuršių bei kitų genčių palikuonių, vėliau vis labiau besimaišiusių su ateiviais iš lietuviškų žemių ir tapusių *lietuvininkais* – lietuviškai (neretai įvairiomis šnektomis ir pan.) kalbėjusiais žmonėmis, kurie ilgai tebesilaikė senųjų baltiškų papročių ir protėviams įprastinės gyvenmenos, kai ką perimdami iš vakarietiškos kilmės atvykėlių.

Primintina, kad 1525 m. ankstesnį Prūsijos kryžiuočių (Vokiečių) ordiną pakeitė nauja struktūra – pasaulietinė Prūsijos kunigaikštystė (hercogystė), sava valstybine konfesija pasirinkusi liuteronybę. Šios nuostatos (skelbti Dievo Žodį gimtąja vietos gyventojų kalba ir kt.) lėmė lietuviškų mokyklų, lietuviškų pamaldų krašto bažnyčiose atsiradimą ir ilgaamžę paramą lietuvybei (taip būtent Mažoji Lietuva tapo lietuviškosios raštijos lopšiu). Naujojoje valstybėje kurta ir nauja ekonominė santvarka, rūpinantis didesniu ūkiniu efektyvumu ir pan. Siekiant geresnio mokesčių surinkimo, teko rūpintis jų mokėtojų gausa. Itin skatinta naujakurstė retai apgyventuose plotuose, dosniai dalinti erdvūs sulaukėjusios žemės sklypai (dažniau iškirstų girių plotai ir pan.). Taip buvo ir senovinėse Kretingos apylinkėse.

Pažymėtina, kad ir šimtmečiams praėjus po Ordino įsibrovimo į Klaipėdos apylinkes, tebebuvo žinomas ir oficialiai naudotas senovinis Kretingos (*Crattyngen*) vietovardis. Tai gali liudyti, kad kovų amžiais išlikdavo bent dalis senųjų gyventojų – atminties saugotojų ir tradicijų tęsėjų. Senuosius krašto

vietovardžius savo raštuose fiksuodavo ir užkariautojai, bandę orientuotis nepažįstamame krašte.

Šios apylinkės vystėsi ir po XVI a. vidurio. Prūsijos kunigaikštystėje rūpinantis krašto ūkiniu įsisavinimu, geresniu mokesčių surinkimu ir pan., įvedinėtos naujos apskaitos sistemos ir pan. Ankstesnes pasienio vietoves (kai vienu bendru vardu vadintos per daug kilometrų nusidriekę plotai) keitė teritorijos sudalinimas į mažesnius kaimus – savarankiškus ūkinius vienetus.

Tie vėliau įforminti kaimai dažniau kildavo iš ankstesnių naujakurių sodybų ir jų grupių. Ne vienas tų vėlesnių kaimų vardai primena dar XVI a. viduryje ar anksčiau minėtų naujakurių vardus – iš anuometinių pirmievių palikuonių vėliau išaugdavo ne vienas lietuviškas kaimas ilgaamžiu tapusiam Mažosios Lietuvos pasienyje.

Po vadinamojo „aukso amžiaus“ – LDK ir Prūsijai palankaus XVI šimtmečio, kraštą (kaip ir visą regioną) užgriuvo XVII a. nelaimės. Daug Vakarų valstybių įsitraukė į pragaištingąjį Trisdešimtmetį karą tarp katalikų ir protestantų. Sustiprėjusi Švedija sumanė tapti Baltijos regiono imperija, išsilapino rytiniame pajūryje ir susirėmė su Abiejų Tautų Respublika bei Prūsija (nuo 1525 m. buvusia Lenkijos Karalystės vasale). Anuometinis „Tvanas“, dešimtmečius besitęsę kariuomenių žygiai nusiaubė didžiules teritorijas. To laiko padėtimi pasinaudoję maskvėnai XVIII a. viduryje užpuolė ir nusiaubė Vilnių, iš kurio daug gyventojų bėgo į ramesnes Prūsijos valdas. Po tų pragaištingų laikų nebeliko dalies senųjų vietovardžių ir pačių gyvenviečių.

Didelių pokyčių būta artimoje kaimynystėje. Antai, po 1422 m. Melno taikos LDK valdose – Žemaitijos pusėje, šiauriau nuo senovinės kuršiškosios Kretingos (*Cretyn*) klostėsi žemaitiškas Kretingos kaimas, kurį nuo 1572 m. užvaldė didikai Chodkevičiai, garsėję savo nuopelnais Abiejų Tautų Respublikai. Žymusis Jonas Karolis Chodkevičius, gal pajutęs vietovės strateginę svarbą, greta kaimo ėmėsi kurti vakarietišką *Karolštato* miestą (dabartinę Kretingą), 1609 m. gavusį miestieškąsias Magdeburgo teises. Vėliau miestą valdė Sapiegos, Masalskiai ir kitos garsios giminės. Taip greta aprašomojo pasienio ruožo atsirado Žemaitijos miestas su bažnyčiomis, turgaviete ir kt.

Nestigo pokyčių paskutiniajam hercogui – kunigaikštystės valdomi iš tenykštės dinastijos, susisietą ryšiais su vokiškąja Brandenburgo valstybe (dabar žinoma iš jos sostinės Berlyno). Įtakos centras toje dvilypėje valstybėje vis labiau sviro į vakarus, ankstesniajai Prūsijai (Rytprūsiams) su Mažąja Lietuva leikant atokia provincija. 1626 m. Švedijos karalius išsilapino Piliaroje, užėmė Elbingą ir kitką, užblokuodamas Karaliaučių iki 1629 m. taikos, nutrauktas 1621 m. švedų įsiveržimo. 1656 m. Prūsija sulaukė

antrojo Švedijos karo, palietusio ir Klaipėdą bei jos apylinkes. 1660 m. sudaryta istorinė Olivos taikos sutartis, be kitko išvadavusi Prūsiją iš leninės priklausomybės Lenkijos karalystei. Nuo tada skaičiuojamas būsimos didvalstybės plėtos laikas. Anuomet ramybė ilgai nesitęsė – 1678 m. Švedija vėl įsiveržė į Rytprūsius, tęsėsi kovos Nemuno žemupyje ir Kuršmarių pakrantėse. 1703 m. sulaukta trečiojo švedų karo, kur visko būta iki 1715 m.

Įdomiu istorijos momentu tapo 1701 m. įvykiai Karaliaučiuje. Ambicijų nestokojęs Brandenburgo *kurfurstas* Friedrichas III, pažeisdamas europinę tvarką, sumanė pasiskelbti karaliumi. Matyt, jam buvo išmintingai patarta tai daryti nuošaliame Karaliaučiuje, o ne Berlyne, kur buvo privalu paisyti Šv. Romos imperijos nuostatų. Po tos pompastiškos ceremonijos radosi naujas Karalius Friedrichas I (kukliai priduriant „Prūsijoje“, mat iš Rytprūsijų išvykęs tas asmuo tegalėdavo vadintis kunigaikščiu). Taip nuo 1701 m. aprašomasis ruožas tapo Prūsijos karalystės pasieniu, tenykščių plotų laukė naujos permainos.

Dar tik ruošiantis atnaujinti valstybę, užgriuvo vėl nauji netikėtumai. 1703 m. vėl prasidėjo karas su Švedija, dar nepamiršus ankstesnio švedų buvimo Klaipėdoje. Be kitko kraštą užgriuvo nederliaus ir badmečio laikai.

Manoma, kad tos bėdos atvėrė duris maro epidemijai, 1709–1711 m. siaubusiai Mažąją ir Didžiąją Lietuvos.

Nelaimėms apimus naujai iškeptojo karaliaus Prūsijoje dvaras sumanė esmingai pertvarkyti labai nukentėjusį kraštą. Sumanyta iš Vakarų kviesti kolonistus, kurie esą greičiau atkursią nusiaubtus plotus ir būsią geresni ūkininkai už nepaklusnius baltus. Taip 1714 m. Įsruities apylinkėse radosi prancūziškieji šveicarai (vėliau išjudinę pieno ūkį). 1722 m. atvyko daug kolonistų iš įvairių vokiškų žemių (Nasau, Pfalco, Pietų Vokietijos, Magdeburgo ir kt). 1732 m. sulaukta ir dabar minimų zalcburgiečių (iš Austrijos Zalcubrgo apylinkių bėgusių protestantų). Tiesa, daugumas atvykėlių stengėsi apsisotiti Rytprūsijų miestuose, dvaruose ar derlingesniuose plotuose. Nuošaliuose pasienio kaimuose jų pėdsakai beveik nepastebimi – į juos kaip ir anksčiau atvykdavo žmonių iš Žemaitijos ir kitų lietuviškų žemių, įsikurdavusių ištuštėjusiuose plotuose ir papildydavusių praretėjusias lietuvininkų gretas.

Keitėsi ir Prūsijos valstybė. Karaliumi pasiskelbęs valdovas 1723 m. ten sukūrė pagrindus absoliučiai monarchijai. Būta ir rūpesčio liaudimi – 1736 m. pradėta visuotinio švietimo reforma, didesnė gyvenvietėse kurtos mokyklos. Tada minėtas kaimas *Bajohr Gerne* (Jurgis Bajoras).

1740 m. sulaukus naujo karaliaus Pričkaus Didžiojo (Friedricho II), atėjo karų epocha. Į kariuomenę patekdavo ir lietuvininkų jaunimas, gausėjo

žuvusiųjų karuose su Austrijos imperija. 1756 m. įsivėlta į Septynerių metų karą, kur grūmėsi dauguma Europos valstybių. 1757 m. per LDK/ATR žemes perėjusi Rusijos kariuomenė įsiveržė į Rytprūsius, po laimėtų mūšių užėmė Karaliaučių. Prasidėjo skausmingi rusiškosios okupacijos metai. Tų metų vasarą po naikinančio rusų artilerijos apšaudymo buvo užimta Klaipėda, siaubtos jos apylinkės.

Uolusis Klaipėdos istorikas J. Zembrickis vėliau rašė: „Septynerių metų karas Klaipėdos apskričiai atnešė neapsakomų kančių. Rusų įsiveržimą lydėjo grobimai, gaisrai ir žudynės“. Paskui skūstasi, kad viskas sugriauta, rusai paskleidė užkrečiamųjų ligų. Buvo pagrobti net Kretingalės bažnyčios varpai. 1762 m. rusams pasitraukus, apylinkės dar ilgai negalėjo atsigaivinti, net ir sulaukiant pagalbos iš kitų vietovių.

Sušlubavo karų bei suiručių nualinta ankstesnė regiono tvarka. Beveik stebuklu išsigelbėjusi Prūsija tapo visuotinai pripažinta karalyste ir vėl įsijungė į didvalstybių luomą. Ji dalyvavo 1772 m. pradėtuose Abiejų Tautų Respublikos padalinimuose, naikinant nusilpusią valstybę. 1773 m. įteisinta Rytprūsių provincija, iš Lenkijos karalystės perimti plotai tapo Vakarų Prūsija. 1782 m. Karaliaučiaus patvirtintas Rytprūsių valdžios centru.

Per 1793–1795 m. ATR padalinimus Prūsija sau dar prisidūrė „Pietų Prūsiją“ ir „Naująją Prūsiją“ (Užnemunę – Sūduvą/Suvalkiją).

Erdvesnės valdos paskatino ir ankstesniųjų teritorijų plėtrą. XVIII a. antrojoje pusėje po rusiškosios okupacijos atsigaunanti Klaipėda stiprėjo kaip ūkinis centras, besinaudojantis iš žlungančios ATR atplukdytomis gėrybėmis (mediena ir kt.).

Vis tik aprošamasis pasienio ruožas tuomet tebebuvo nuošalėje. Kretinga dar netapo žymesniu centru, ūkiškai svarbesni keliai į Klaipėdą vedė iš rytų pusės (per Gargždus) ir iš pietryčių (nuo Nemuno žemupio). Vieškelis iš uostamiesčio per Kretingalę į Kretingą dar nebuvo koks ypatingas. Greta jo pasienyje tebegyvavo nedideli ūkininkų kaimeliai, stambesni ūkių tame ruože beveik nebuvo.

1785 m. Bajorai (*Bajor – Gerge, Bajahren*) apibūdinti kaip karališkųjų valstiečių kaimas pasienyje su *Lenkija* (taip tuomet vadinta Abiejų Tautų Respublika). Ten buvo 3 *ugniakurai* (gyvenamos sodybos). Priklausyta Įsiruties žemei, Klaipėdos juridinei apygardai, Klaipėdos valsčiui ir Kretingalės evangelikų liuteronų parapijai. Anuomet Bajoruose minėti: žemaitis Jurgis Prysmanas, H. Staigis, H. Berčius.

Egliškiai (*Eglien – Niclau, Eglishcken*) buvo karališkųjų valstiečių kaimas prie Danės upės su 4 *ugniakurais*. Priklausyta Klemiškės (*Clemmenhof*) valsčiui.

Lausočiai (*Lampsaten – Paul*) apibūdinti kaip karališkųjų valstiečių kaimas su 3 *ugniakurais*, buvęs pasienyje su Žemaitija (*Samogitia*). Priklausyta Klaipėdos valsčiui.

Taliai (*Talen, Thalutten – Stantz*) minėti kaip ka-

rališkųjų valstiečių kaimas pasienyje su *Lenkija*. Ten buvo 7 *ugniakurai*. Priklausyta Klemiškės valsčiui.

Venckai (*Wentzken, Paupellen – Jacob*) apibūdinti kaip karališkųjų valstiečių kaimas su 3 *ugniakurais* prie Danės upės, pasienyje su Žemaitija (*Sameyten*). Priklausyta Klaipėdos valsčiui.

Tie duomenys liudija, kad XVIII a. pabaigoje tame pasienio ruože išsibarstę kaimai buvę maži (teturėję po 3–4 sodybas). Didesnės gyvenvietės pačiame pasienyje nebuvo (kiek atokesnė Kretingalė su sava sudėtingesne istorija nusipelnė atskiro aprašymo). LDK epochos liekana tebebuvo pačiame pasienyje prie svarbiojo vieškelio veikusi Masalskio *karčema* – tuomet vienintelė viešoji įstaiga retai apgyventame ruože tarp Kretingalės ir Kretingos.

XVIII a. pabaigoje pasienis ties Degalo upelio buvo apaugęs ažuolu ir beržų mišku. Toliau į šiaurvakarius tęsėsi krūmynai.

Talių (*Thalen, Tatullen Hanz*) kaimo 7 sodybos buvo susiglaudusios upelio dešiniajame krante. Palei Degalą tęsėsi kaimo dirbami laukai.

Šiauriau, prie mažo upeliuko stovėjo Žvilių (*Szwillen, Stanz Schlaudern*) kaimo 5 sodybų grupelė su savu ruoželiu ariamos žemės.

Greta valstybinės sienos ir jos nužymėjimo ženklo Nr. 358 stovėjo trejetas Venckų (*Wentzken, Paupeln Jakob*) kaimo sodybų.

Sienos trasą kirtusi Danės upės netrukus staigiu vingiu grėžėsi pietryčių link, toliau vėl pasisukdama į pietvakarius – Baltijos jūros link. Tame vingyje buvo Ėgliškių (*Eglin Niclau*) sodybėlė. Dar 4 Ėgliškių (*Egglischken, Colm. Niclau*) sodybos glaudėsi prie Danės upės.

Ties Danės ir Degalo santaka stovėjo keturios Andulių (*Andullen, Zeipen Gerge*) sodybos.

Dešiniajame Danės upės krante pasienyje stovėjo trejetas Bajorų (*Bajahren, Bajor Gerge*) sodybos, įsiterpusios tarp upės ir vieškelio link Kretingos. Prie pat sienos buvo Masalskio (*Buderades Massalski karčema* – anuomet reikšminga įstaiga.

Toliau nuo sienos stovėjo Lamsocių (*Lampsaten Paul*) trijų sodybų grupelė, įsikūrusi minėtame Prūsijos teritorijos iškyšulyje.

Tęsinys kitame numeruje

Atitaisymas

Dr. Martyno Purvino publikacijoje „Mažosios Lietuvos šiaurinio pasienio istorijos (XIII)“ (2024 m. birželis, Nr. 2 (884), p. 10–15) buvo patalpintos dvi iliustracijos iš ciklo XIV dalies, po kuriomis buvo visiškai netinkami parašai iš ciklo XIII dalies.

Atsiprašome autoriaus ir skaitytojų.

„Vorutos“ redakcija

Susitikimai Karklėje prie Kuršių marių

Vida MIŠEIKYTĖ-JUKNELIENĖ,
Elektrėnai

Skaitydama jau dabar leidžiamus gausius ir įdomius leidinius apie Mažosios Lietuvos istoriją, turiu galimybę šį kraštą pažinti geriau nei prieš 50 metų. Ta žmonių karta, kuri (kaip ir aš) gimusi po 1945-ųjų, mokėmės ir studijavome kitokią istoriją, kuri, kaip juoda uždanga, slėpė tikrąją Mažosios Lietuvos praeitį. Istoriko Algirdo Matulevičiaus knygoje „Mažoji Lietuva XVIII amžiuje“ (Vilnius, 1989), skaitau apie toponimų raidą. Rašoma, jog iki pat 1944-ųjų buvo fiksuojami baltiški gyvenamųjų vietų pavadinimai ir upėvardžiai. 1938 m. birželio 3 d. nacių įsaku apie 3 500 baltiškų vietovardžių buvo pakeista į vokiškus. 1946 m., kai Karaliaučiaus kraštas buvo perduotas Rusijos Federacijai, liepos 4 d. vokiškas Königsberg pervadintas Kaliningradu, o buvusi Rytų Prūsijos provincija (Tilžė, 1938) – Kaliningrado sritimi. Buvusius lietuviškus ir vokiškus toponimus storu sluoksniu uždengė rusiškieji pavadinimai. Taip Tilžė tapo Sovietsku, Ragainė – Nemanu, Tolminkiemis – Čystyje Prudi ir t. t. Iki šių dienų. Ir nežinia, ar kada nors galėsime į šią žemę prie Baltijos jūros įžengti pasigrožėti, arčiau susipažinti su buvusią kultūra, menančia mūsų protėvius. Tačiau nepraraskime vilties.

1968 m. mūsų šeima persikėlė gyventi į tuo metu jau Kaliningrado sritimi pavadintą kraštą. Apie jo praeitį šiek tiek žinojome iš tėvų pasakojimų. Keturis metus iš Šiaulių, kur tėvų dėka mokiausi pedagoginiame institute, traukiniu iki Tilžės, toliau autobusu pro Gastas, Kaukėnus, Naująją, Kalninkus grįždavau į namus. Tačiau tuo metu šių vietų pavadinimai buvo rusiški.

Tėvai, būdami pareigingi ir darbštūs žmonės, netruko prasigyventi. Susitaupe šiek tiek pinigų, Kark-

lėje, netoli Kuršių marių, iš ten gyvenusių rusakalbių žmonių nusipirko apleistą buvusią žvejų sodybą. Taip išsipildė jų sena svajonė – turėti savo nuosavus namus ir sklypelį žemės. Reikėjo įdėti nemažai pastangų, kol ji buvo išvaduota nuo šiukšlių, senų rakandų, apaugusių krūmokšnių, negenėtų medžių ir aukštų pamario žolynų. Ilgainiui sušvito namų langai, namas buvo suremontuotas, perdažytas, o aplinką puošė rūpestingai prižiūrimi medžiai ir gėlynai. Todėl tėvų sodyba, palyginus su kitų ten gyvenusių žmonių namais, buvo savo grožiu patraukli ne tik vietiniams gyventojams, bet ir atvykusiems į Karklę žvejams, kitiems svečiams. Keletą kartų ji buvo pripažinta gražiausia tuometiniame Slavsko rajone. Galbūt dėl šio išsiskiriančio vaizdo pro šalį nepraejo Vytauto Šilo ir Henriko Samboros vadovaujama studentų grupė, kurie tuo metu domėjosi Mažosios Lietuvos istorija ir rinko duomenis leidiniui „Mažosios Lietuvos kultūros pėdsakai Kaliningrado srityje“ (išleista Vilniuje 1990 m.). Nežinau, kiek naudingi buvo mano mamos pasakojimai, bet jų palikta knygelė „Po Mažąją Lietuvą. Lituanistinis vadovas su turistine schema“ (1983) mums buvo kaip nežinomos istorijos vadovėlis. Vietovardžiai parašyti lietuvių ir vokiečių kalba – didžiausias atradimas, o surinkti istoriniai vietovių duomenys atvėrė duris į gilesnį šio krašto pažinimą. Dėkoju visiems už šią dovanotą galimybę.

Antrasis susitikimas – ne mažiau įdomus ir reikšmingas, nes jis susijęs su iškilia asmenybe, kuri savo veikla ir darbais prisidėjo prie svarbaus Lietuvos valstybingumo požymio išsaugojimo – lietuvių kalbos išlikimo. Tai Kelch Johann Ferdinand (vok.), Jonas Ferdinandas Kelkis (liet.), 1801-06-10–1877-02-19. Kad galėtume geriau suprasti J. F. Kelkio indėlio svarbą išsaugant lietuvių kalbą ir lietuvių kalbą tuometinėje Mažojoje Lietuvoje, turėsime vėl pasi-

telkti Algirdo Matulevičiaus knyga „Mažoji Lietuva XVIII amžiuje. Lietuvių tautinė padėtis“ (Vilnius, 1989 m.): „(...) J. Celneris 1804 m. ėmė skelbti, kad svarbų darbą vokietinant lietuvius turi atlikti vokiečių mokytojai, vietines kalbas būtina „išrauti su šaknimis“. Šis didžiavokiškojo šovinizmo atstovas siūlė teismuose, mokytojams ir kunigams tenkinti vien vokiečių kalba, kuri turinti tapti „vienintele viešpatuojančia kalba, nes to reikalauja tautinės dvasios auklėjimo vienovė“. Lietuviai turi būti asimiliuoti. 1804 m. lapkričio 27 d. naujasis valdovas Frydrihas Vilhelmas III (valdė 1797–1840) pasirašė dekretą: mokytojauti gali tik tas, kas moka vokiškai skaityti ir rašyti. Komisija, karaliui pageidaujant, sudarė „gerai apgalvotus planus, kaip pamažu panaikinti lietuvių kalbą, nes kalbų dvilypumas Prūsijoje kliudo mokslo pažangai, todėl būtina lietuvius suvokieinti.“ Vokiškoje mokykloje mokinys lietuvis būdavo ne tik pratinamas vokiškai kalbėti, bet jam skiepijama neapykanta lietuvių kalbai, savo tautos, gimtojo krašto istorijai, liaudies kultūrai ir tradicijoms, viskam, kas lietuviška. Pasekmė – su kiekviena karta vis mažiau lietuvių kalbėjo gimtąja kalba ir laikė save lietuvininkais. Laimei, šiems ketinimams ir siekimui nutautinti lietuvius, sunaikinant lietuvių kalbą, nepritarė žmonės, kurie suprato kalbos išsaugojimo svarbą. Vienas iš jų – Jonas Ferdinandas Kelkis. Gimė 1801 m. birželio 10 d. Piktupėnuose. Baigęs Karalienės mokytojų seminariją, nuo 1820 iki 1851 metų mokytojavo Įsėje. Nuo 1851 m. – Kretingalėje. Dirbo lietuviybės gaivinimo darbą: rašė peticijas Prūsijos karaliui, Vokietijos imperatoriui Vilhelmui I, švietimo ir kultūros ministrui, prašydamas bent tikybą mokyklose dėstyti lietuvių kalbą. Į lietuvių kalbą išvertė (iš vokiečių kalbos) ir išleido keletą religinio turinio knygų, redagavo vieną pirmųjų lietuviškų periodinių leidinių, paskelbė religinio turinio straipsnių, giesmių, pasaulietinio pobūdžio rašinių, parašė istorinę poemą „Lietuvininkai“, skelbė žinias iš Mažosios Lietuvos, padėjo ruošti lietuvių kalbos žodynus. 1832–1875 m. redagavo periodinį leidinį lietuvių kalba „Nusidavimai apie evangelijos prasiplatimą tarp žydų ir pagonių“ ir kt. Mirė 1877 m. vasario 19 d. Palaidotas Kisiniuose. Apie J. F. Kelkį mes pirmiausia sužinojome iš jau mano minėtos V. Šilo ir H. Samboros padovanotos knygelės „Po Mažąją Lietuvą“, tačiau nei numanyti negalėjome, kad visai atsitiktinai Karklėje susitiksimė su jo anūke Ruth Beck. 1989 metais Karklėje, eidama pro mūsų namus, ji pasisveikino vokiškai su kieme besidarbuojančia mano mama, kuri, mokėdama vokiečių kalbą, buvo labai nustebusi netikėtu viešnios pasirodymu. Abipusiam džiaugsmui nebuvo ribų. Atrodė, lyg būtų susitikusios ilgai nesimačiusios seserys. Jau po trumpo pokalbio išaiškėjo, jog Ruth atvyko iš Vakarų Vokietijos aplankyti savo gimtųjų namų, kuriuos teko

Ruth Beck įamžino savo senuosius namus

palikti, kaip ir kitiems Rytų Prūsijos gyventojams, 1945 metų 28 dieną į Klaipėdą įžengus rusams. Jos tėvų namai buvo šalia mūsų sodybos. Juose tuomet gyveno rusakalbė šeima. Pirmasis Ruth Beck apsilankymas buvo trumpas, nelegalus ir už kelionę tekę jai brangiai sumokėti tarpininkavusiems žmonėms. Po Berlyno sienos griūties 1989 m. lapkričio 9–10 d., Rytų ir Vakarų Vokietijos sujungimas baigėsi 1990 metais spalio 3 dieną. Ruth gyveno Vakarų Vokietijoje, netoli Merzig miesto. Suprantama, kad tuo metu apie legalių kelionių organizavimą niekas nesirūpino, be to, vokiečiai, dėl suprantamų priežasčių, Sovietų Sąjungoje dar nebuvo laukiami svečiai. Ruth, padariusi keletą nuotraukų, turėjo išvykti atgal tą pačią dieną. Su grauduliu širdyje atsisveikino su mano mama, tačiau žinodama, kad mūsų namuose ji bus visada laukiama ir galės apsisotiti kada panorės. Pagal atsiųstas nuotraukas, sveikinimo atvirukus, laiškus galima apytiksliai nustatyti Ruth buvimo Karklėje laiką. Jai atvykus, didesnę laiko dalį ji praleisdavo su mama, vaikštinėdavo pamariu, plaukdavo laivu į marias, susitikdavo su ten gyvenusiais žmonėmis, aplankydavo ir kitas, esančias šalia Karklės, vietas. Jos pasakojimus mums išversdavo mama. Kartą nuvykome į žvejų kaimelį prie Kuršių marių Įsė, kuriame jos senelis Jonas Ferdinandas Kelkis mokytojavo 30 metų. Kitą kartą vykome į Kisinius, aplankėme kapinaites, kur J. F. Kelkis atgulė amžinojo poilsio. Šviesiam senelio atminimui nuo kapavietės Ruth pasiėmė saujelę žemių. Kiekvieną kartą, atvykusi į Karklę, rasdavo vis labiau sunykusius ir neprižiūrimus savo namus. Kartą iš savo buvusių namų grįžo tyli, liūdna, rankose laikydama durų rankeną ir pasakė, jog pro vieno kambario lubas jau matėsi namo stogas, o durų rankeną pasiėmusi prisiminimui. Jos pasakojimus nutraukdavo tylą, kai ji negalėdavo ištarti nei žodžių, nei sulaikyti ašarų. Ypatingai tada, kai prisimindavo apie išvykimą iš gimtinės, ilgą, pavojingą kelią ir visų kitų žmonių patirtą siaubą pasitraukimo metu. Jos pasakojimai atitinka Andreas Kossert knygoje „Rytprūsiai. Istorija ir mitai“ aprašytus sunkius žmonių išgyvenimus. Vėliau – apie sunkumus karo

Pirmojo apsilankymo Karklėje metu Ruth Beck gimtųjų namų fone: (iš kairės) namo gyventoja Spirinienė, Ruth Beck ir Justina Mišeikienė

nusiaubtoje Vokietijoje, nepriteklių, persikėlimą iš vienos vietos į kitą, kol pagaliau ištekėjusi gavo sklypą žemės ir su vyru kartu pasistatė namą kalno šlaite, netoli Merzig miesto, Vakarų Vokietijoje. Kai nuo 2006 m. gyvenau ir dirbau Vokietijoje, kelis kartus buvau nuvykusi pas Ruth. Jos namai skendėjo gėlėse, o Ruth – visada maloni, besišypsanti, paprasta, nuoširdi, spinduliuojanti motiniška šiluma – priimdavo mane kaip brangiausią svečią. (Foto 5, 6) Tuomet buvau pramokusi vokiečių kalbą. Ji tuo labai džiaugėsi, nes galėjome viena kitą geriau suprasti. Prisimindama senelį J. F. Kelkį, rodė sukauptus įvairius leidinius apie jo veiklą Mažojoje Lietuvoje. Paskutinio mūsų susitikimo metu, 2009 metais, perdavė nuotraukas, darytas Karklėje pro važiuojančio automobilio langą. Jos gimtinės namai buvo jau visai sunykę, o mūsų buvusi sodyba, kurią iš mano mamos 1994 metais nusipirko nauji gyventojai, apleista ir sunkiai beatpažįstama. 1989 metais užsimezgusi nuoširdi draugystė tęsėsi iki 2007 metų rudens. Tų pačių metų spalio 28

dieną mes netekome mamos. Nuo 2010 m. su Ruth Beck daugiau susisiekti man nepavyko.

Susitikimai. Vieninteliai, reikšmingi, atsitiktiniai, pakeičiantys žmonių gyvenimus, išliekantys ilgai atmintyje ir širdyje, nepakartojami. Susitikimas su Jono Ferdinando Kelkio anūke Ruth Beck buvo reikšmingas visai mūsų šeimai ne tik Mažosios Lietuvos istorijos pažinimo prasme. Džiugu žinoti, kad 2022 metais balandžio 26 dieną Dovilų etnokultūros darbuotojų iniciatyva įsteigta Jono Ferdinando Kelkio premija „Jaunasis publicistas“. Pagarbos ir dėkingumo nusipelno pedagogai, etnologai, kiti visuomenės veikėjai, kurie skatina jaunąją kartą domėtis savo krašto istorija, nepamiršti J. F. Kelkio, kitų Mažosios Lietuvos šviesuolių vardų, jų veiklos siekiant išsaugoti lietuvių kalbą.

Dėkoju etnologui Helmutui Lotužiui ir jo šeimai, kurie savanoriškai tvarko istorines Kisinių kapinaites ir Jono Ferdinando Kelkio amžinojo poilsio vietą.

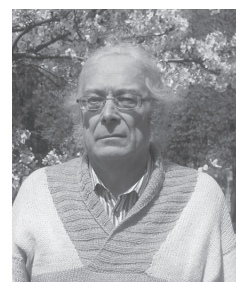
Visiems linkiu kuo geriausias kloties.

Fridricho Kelkio kapas

Gocentų giminės genealogija (16)

Algirdas Mikas ŽEMAITAITIS,
Vilnius

Tęsinys. Pradžia LEK 2015 Nr. 9
Apie mano netekėjusią tetą Elzę Gocentikę jau
rašyta Gocentų giminės genealogijoje (4) (LEK,
2016, sausis–vasaris (Nr. 1-2), p. 16).

Mano dėdės Alberto Gocento šeima

Albertas Kristupas Gocentas, Augusto, ir
Elena Zubauskaitė, gyveno Panevėžyje,
Joniškyje, Kaune

Albertas Kristupas Gocentas (*Albert Christoph Gottsandt*), Augusto Gocento (*August Gottsandt*) ir Marijos (*Marija*), g. Endrulikės (*Endrulis/Endrulies*), sūnus, gimė Gardame (*Gard?*) 1913 08 29, krikštijo 1913 09 22 Naumiestyje (Aleksandrovsko) kunigas [Augustas] Vymeris (Wimer) [iš Tauragės]. Krikštatai: *Kristups Junkuris, Martin Endrulis, Ane Endrulis & Katre Pagalis*.

Albertas Kristupas Gocentas, Augusto sūnus (1913 08 29–1986 12 14). Mirė savo ligoninėje Kaune nuo kraujo išsiliejimo į skrandį (trombai plaučiuose, o skrandyje buvo dvi opos, viena iš jų plyšo). Vedė 1941 m. Žmona joniškietė masažuotoja **Elena Zubauskaitė** (1918 02 06–1990 04 25), studijavo VDU stomatologiją, tačiau ištekėjusi studijų nebaigė. Vaikai: **Algimantas Albertas Gocentas** (1943 01 14–1996 02 04 Kaune (širdis), veterinaras, dirbo Kauno (dab. Lietuvos) zoologijos sode) ir **Rūta Elena Dirsienė**, g. 1948 02 20, gyd. citologė Kaune. Vyras **Jonas Dirsė**, Lietuvos televizijos Kauno redakcijos TV operatorius ir Lietuvos žurnalistų sąjungos narys, 2015 m. apdovanotas „Dėkingumo plunksna“. Algimanto sūnūs – dr. **Audrius Gocentas**, buvo ilgametis „Lietuvos ryto“ krepšinio komandos gy-

dytojas, Lietuvos edukologijos universiteto Sveikatos ir ugdymo katedros docentas, Inovatyvios medicinos centro mokslo darbuotojas, ir **Aurimas Gocentas**, automobilių raktų prekybos įmonės vadovas.

Baigęs Gardamo pradinę mokyklą, Albertas 1926–1929 m. mokėsi Naumiesčio vidurinėje mokykloje, 1929 05 28 su savo III klase apžiūrėjo Dovo Srūgio motorines mašinas, o birželio 11 d. vyko ekskursija į Klaipėdą. Matome, kaip dar *Smetonos laikais* mokytojai lavino mokinukus – jiems tikrai ši kelionė prie jūros buvo nepamirštamas įvykis. Uždarius šią mokyklą, 1929–1934 m. mokėsi Švėkšnos „Saulės“ gimnazijoje. Turiu jo *Mokinio dienynus* 1927/28 (II klasės), 1928/29, 1929/30 ir 1930/31 mokslo metams. Mokydamasis II klasėje Naumiestyje gyveno Žaliojo kalno arba Laukų g. 4, III kl. – Klaipėdos g. pas M. Jukniūtę, o Švėkšnoje IV kl. (auklėtoja K. Penčylaitė) – Gedminaičių g. 16 pas O. Mauricienę, V kl. (auklėtoja ta pati) – Veiviržėnų g. bendrabutyje. Jau minėjau, kad į Švėkšną, sūnui Albertui gimnazijoje besimokant, tėvas Augustas pėsčias 12 km nunešdavo maisto, gailėdamasis pavargusių arklių.

1928 m. liepos 25 d. Švėkšnoje buvo pašventinti nauji gimnazijos rūmai. Progimnazijai buvo leista augti iki pilnos gimnazijos ir 1931 m. ji išleido pirmąją abiturientų laidą (baigė 7 vaikai ir 1 mergina).

Beje, 1929 m. į Švėkšnos „Saulės“ gimnazijos VI klasę įstojo (prieš tai mokėsi privačiai) ir švėkšniškis grafas Aleksandras Pliateris (1913–1997), kuris su šeima 1944 m. pasitraukė į Vokietiją.

Albertas, 1934 m. baigęs Švėkšnos gimnaziją, įstojo į Karo mokyklą, po to, ją baigęs 1935 09 15, brolių Jono ir Augusto finansiškai remiamas, studijavo VDU medicinos fakultete, buvo garsaus chirurgo Vlado Kuzmos (1892–1942) mokinys.

Baigęs studijas, dirbo Panevėžyje, po to – Joniškio

ligoninės vyr. gydytoju ir chirurginio skyriaus vedėju (1946–1962), Kauno Raudonojo kryžiaus ligoninėje. Dar prieš karą Albertas pradėjo dirbti Panevėžyje. Labai nedaug trūko, kad atsitraukiantiems sovietams į nagus būtų pakliuvęs 1941 m. birželį, tik tą dieną, regis, ne jo pamaina buvo ligoninėje budėti. Tragiškiausias buvo ligoninės vedėjo, chirurgo Juozo Žemgulio, ir jo kolegų likimas: juos 1941 m. naktį iš birželio 25 į 26 d. Panevėžyje žiauriai nukankino sovietiniai okupantai.

1944 m. vasario 16 d. gen. P. Plechavičius per radiją pakvietė Lietuvos vyrus stoti į jo vadovaujamą Lietuvos vietinę rinktinę (LVR). Savanorių registracija apskričių komendantūrose prasidėjo vasario 21 d. Vis labiau stiprėjant vokiečių spaudimui, 1944 m. balandžio 28 d. gen. P. Plechavičius paskelbė mobilizaciją. Kaip Lietuvos patriotas Albertas įstojo į Lietuvos vietinę rinktinę, buvo paskirtas sanitarijos karininku.

1945 m. kovo 1 d. į Joniškio ligoninę atvyksta gydytojas chirurgas Albertas Gocentas. 1946 m. jis eina ligoninės vedėjo pareigas. Dirbdamas ligoninėje A. Gocentas rūpinosi, kaip iš Rygos gauti vaistų, pats ryte 5 val. važiuodavo jų parvežti. Vėliau, padaugėjęs darbo, vaistų važiuodavo seselė Rimkevičienė. Vaisius keisdavo į produktus, pinigais mokėdavo labai mažai. Pasitobulinti chirurgijos srityje A. Gocentas vyksta į tuometinį Leningradą (dabar Peterburgas), ligoninės vedėja lieka Stanislava Makutėnaitė, vėliau paskiriamas Antanas Varnas. Prieiga per internetą – <http://www.joniskioligonine.eu/uploads/ataskaitos/2015/Jubiliejus.pdf>

Apie Joniškio ligoninę išleista knyga: *Joniškio ligoninei – 90* / [sudarytoja Virgita Tuminiienė] Kaunas : Arx reklama, 2015, 308, [4] p. : iliustr., faks., portr. ; 31 cm. Tiražas 600 egz.

Pokariu Albertas ne kartą slapta teikė chirurginę pagalbą Lietuvos partizanams. 1945 09 24 suimtas, tačiau 1946 02 12 iš Panevėžio kalėjimo buvo paleistas.

1972 m. Romo Kalantos susideginimo įvykių metu Kauno Raudonojo kryžiaus ligoninės Traumatologiniame skyriuje gydė kalantinėse nukentėjusius kauniečius.

Albertas Gocentas paminėtas Šiaulių miesto garbės piliečio, urologo Alfonso Stakėno knygoje *Daktaro druska* (2011, Saulės delta, 128 p.). Chirurgijos skyriui Joniškyje jis vadovavo 1946–1962 metais (p. 78). 1956 m. Šiaulių zonos Chirurgų draugijos valdybos nariu išrinktas A. Gocentas (p. 76).

Apie atsargos karininką A. K. Gocentą (su nuotrauka) rašoma ir knygų serijoje *Lietuvos kariuomenės karininkai*. Klaidingai nurodyti darbo pradžios Kaune metai – 1965, nepaminėta, kad buvo Joniškio ligoninės vyr. gydytojas. Kaune apsigyveno 1962 ar 1963 metais, nes, kai 1963 04 08 mirė jo brolis Augustas Tauragėje, būdamas KPI studentu, su seserim Marta

nuėjome pranešti apie jo mirtį Tarybų g. 5 (dab. P. Vileišio g. 5), Žaliakalnyje, kur jau gyveno nusipirkęs namą.

GOCENTAS Albertas Kristupas gimė 1913 08 29 Gardamo k., Naumiesčio vls., Tauragės aps. Baigė Švėkšnos „Saulės“ draugijos gimnaziją. 1934 09 18 pašauktas į karinę tarnybą, pasiūstas į Karo mokyklą. 1935 09 15 ją baigus (X asp. laida) suteiktas ats. jaun. leitenanto laipsnis ir paleistas į pėstininkų karininkų atsargą. Baigė VDU Medicinos fakultetą ir dirbo gydytoju Panevėžyje. 1945 09 24 suimtas, kalintas Panevėžyje. 1946 02 12 byla nutraukta ir iš kalėjimo paleistas. Vėliau dirbo Joniškio ligoninėje chirurginio skyriaus vedėju, nuo 1965 – Kauno Raudonojo kryžiaus ligoninėje. Mirė 1986 12 14.

Žmona – Elena Zubauskaitė (1918–1990), sūnus Algimantas Albertas (1943–1996), duktė – Rūta Elena Dirsienė (1948). [Nuotrauka]

LVCA, f. 930, ap. 8, b. 242; LKKAS archyvas.

Lietuvos kariuomenės karininkai, 1918–1953. 2003, T. 3, p. 194.

Papildymas

GOCENTAS Albertas Kristupas

Organizuojant VR paskirtas sanitarijos karininku Panevėžyje.

LCVA.E.R-675, ap. 1. b. 31.

LKK. T. 3. P. 194

Lietuvos kariuomenės karininkai, 1918–1953. 2013, T. 9, p. 201.

Albertas, studijuodamas mediciną, kasinėjo maro kapelius Ramoniškiuose šalia ev. liuteronų kapinių ant dešinio Tenenio kranto ir pametė „amžinąją plunksną“. Vėl naktį viską perkasė to parkerio ieškodamas. Rasta kaukolė (ja kaip mokymo priemone naudojosi mano seserys – būsimos medikės) gal dar ir dabar mėtosi ant trobos aukšto tėviškėje. Beje, minėtos kapinės buvo padidintos ir vielos tvora su vartais aptvertos, kurias 1933 06 25 pašventino Naumiesčio kun. Dovydas Jurkaitis ir Ramučių kun. Samuelis Weihrauchas.

Karo metu lankėsi tėviškėje Gardame. Kadangi vokiečiai gaudydavo jaunos vyrus ar mergas priverstiniais darbams Vokietijoje, tai pasislėpė, atsiguldams laukuose ant kalvelės, tarp javų. Kaip pasakojo jo sesuo Marta Žemaitaitienė, staiga matome, kad aukštas, juodaplaukis, garbanotas, vienmarškinis *Elbertas* stovi tarp dviejų ginkluotų vokiečių kareivių. Teisinosi, kad serga džiova (apsimetė sergąs), tad gydosi kvėpuodamas grynu oru, yra gydytojas. O šie sako, kad mums ir gydytojų reikia. Kažkaip pavyko su jais susitarti – liko Lietuvoje.

Gal 1945 m. Albertas su žmona ir sūnumi Algimantu lankėsi Gardame. Algimantas buvo aprengtas trumpomis kelnaitėmis su petnešomis, kurios priekyje buvo sujungtos juosta, apautas batukais. Suaugusieji netikėtai pamatė, kad mano brolis Augustas

Jonas, Marta, Albertas, Katrė, Marija ir Augustas Gocentai Gardame apie 1934 m. (prie trobos Elzė)

Elena Gocentienė, Laimutė Žemaitaitytė, Marta Žemaitaitienė, Rūta Gocentaitė, Albertas Gocentas, Kaunas, 1968 m. / IŠ ALGIRDO M. ŽEMAITAIČIO ŠEIMOS ALBUMO

Albertas Gocentas (sėdi 3 iš kairės) Karo mokykloje, 1934 11 23 / IŠ ALGIRDO M. ŽEMAITAIČIO ŠEIMOS ALBUMO

Žemaitaičiai. Iš kairės: Algirdas M. Žemaitaitis, Bilga Žemaitaitytė, Albertas Gocentas, Marta Žemaitaitienė, Elena Gocentienė, tupi Marta Žemaitaitytė, Gardamas, 1965 07 / IŠ ALGIRDO M. ŽEMAITAIČIO ŠEIMOS ALBUMO

Laidotuvės Mažojoje Lietuvoje

įsirėžęs ridena pusbrolių per trobos slenkstį, mat šis dar nesugebėjo pats įveikti šios kliūtis. Aišku, kad jo drabužėliai gerokai išsipurvino.

Po karo Albertas su šeima atvažiuodavo aplankyti mano Tėvėlių su Jonišio rajono ligoninės greitosios pagalbos mašina (su raudonu kryžiu). Vaikigaliai Gardame šaipydavosi tokia *dainuška*: *Atvažiavo mašiniškė su raudonu kryžiu, ir išlipo vokieukas su nupjautu b...ku*. Dėdė Albertas buvo linksmas vyras, mėgo ir pats pasišaipyti. Sakydavo, kad kai tik mašina (vėliau turėjo nuosavą „Pobiedą“) įsuka į kiemą Gardame, tai visos vištos sprunka slėptis po serbentų krūmais. Iš tiesų, Mamytė čiupdavo kurią riebesnę, nukirsdavo ant trinkos kirviu galvą, nuplikydavo karštu vandeniu, nupešdavo plunksnas, ir – į puodą. Dar ir lauktuvių įdėdavo.

1956 m. mes, būrys vaikėzų, kartu su pusbroliu Algimantu ėjome maudytis į daubą, kurioje vinguriavo upė Tenenys. Mes anais laikais vasarą laktėme basi, tad dažnai ir kojas persidurdavome, bet nuo to niekas nemirė. Mane labai nustebino tai, kad Algimantas, net ir eidamas takeliu per javų lauką, skaitė atsivežtą knygą. Upėje buvo sietuva daugiau nei dviejų metrų gylio – tad nuo vieno ar kito staus kranto nerdavome į vandenį ir išlįsdavome jau kitoje pusėje. Tą maudyklę aplinkiniai vadino „Žemaitaičių sietuva“.

Albertas ir Elena Gocentai palaidoti Kaune (Romainių kapinėse).

Juos vienu sakiniu pamini ir Anatolijus Žibaitis savo kn. *Gardamo istorijos vingiai*, 2017, p. 99.

Mano pusbrolio **Vytauto A. Gocento prisiminimai** (2014 0113) apie jo dėdę ir krikštatėvį Albertą Gocentą:

Liko nepamirštami susitikimai Klaipėdoje, Gėlių gatvėje, kuomet dėdė Albertas atvažiuodavo iš vasarajimui patogios Palangos. Kartu su žmona Elena ir dukra Rūta atveždavo skaniausių pasaulyje kriaušių ir labai gerą nuotaiką. Kriaušės ištipdavo burnoje, o gera nuotaika pasilikdavo. Padovanujo

ir knygą – saugau kaip relikviją, kuri liudija krikšto tėvo meilę knygai. Dėdė mėgo atstogauti Palangoje pas sūnėną Jušką, kuris turėjo ten butą ir malkinę, o vadovavo pučiamųjų orkestrėliui. Toje malkinėje dėdė ir nakvodavo, o aplankydavome pakilę plačiais laiptais į antrą namo aukštą – visa giminė džiaugėsi susitikimu, naujienomis, vaišinosi.

1972 m. per Jonines pusbrolis Jonas K. Gocentas pasikvietė mane ir Algirdą M. Žemaitaitį į savo jaukų ir erdvų butą Mildos gatvėje. Čia jau viešėjo dėdė Albertas. Daug kalbėjomės, džiaugėmės, kad galėjome ir vėl pasimatyti. Dėdė pasakojo apie Kauno įvykius – žinoma, ir apie kalantines. Sudaužyti kauniečiai atiteko dėdės globai: siuvo galvas, rankas. Žodžiu, Kauno Raudonojo kryžiaus ligoninės Traumatologijos skyrius gelbėjo sovietinės milicijos aukas. Dėdė Albertas labai nustebė, kad kauniečiai nenorėjo pasišalinti iš jo globos per atvirą pirmojo aukšto langą: „Ne, mes turime grįžti į miliciją, kad būtų protokoluojamas dalyvių skaičius...“.

Dėdė Albertas, sužinojęs, kad ruošiuosi į kelionę, dovanojo dvidešimt penkis rublius: „Nusipirksi pavalgymo, nes Sibiras – toli...“. Su džiaugsmu priėmiau dėdės dovanotą pinigą, pirkau duonos, konservų, limonado. Tas susitikimas įstrigo ilgam, nes dėdė Albertas labai linksmo pasakojimais, visi dainavome, kol visai pavargome, o Jonas Kęstutis paklojo visiems patalą ir apnakvydino – kaip ir visuomet ne tik valgydino, bet ir kvietė apsinakvoti ir dar pabūti...

Pamenu ir tokį dėdės Alberto pamokymą: „Kai jau užaugsi visai ir per darbo savaitę dirbęs pavargsi, su žmonele pasisėsk už stalo, išpipilk po taurelę konjako ir dėkodamas už darbo savaitėlę, išgerk. Kad kraujagysles pralavintum, kad geriau pailsėtum.“ Taigi, daktarai ne alkoholizmo, bet sveiko gyvenimo šalininkai.

Apie mūsų pusbrolių Joną Kęstutį Gocentą jau rašyta Gocentų giminės genealogijoje (10) (LEK, 2017, balandis–gegužė (Nr. 4-5), p. 17).

Suimtųjų išlaisvinimo operacija prie Aukštadvario

Didžiosios kovos apygardos partizanų 1945 m. balandžio 27 d. Auktadvario vls. įvykdyta kovinė operacija

Jovita NIŪNIAVAITĖ-LIESIENĖ,
Vilnius

Lietuvos ypatingajame archyve (LYA), peržiūrėjus NKVD, MVD, NKGB, MGB Trakų aps. operatyvines, baudžiamąsias bei Lietuvos SSR vidaus reikalų ministerijos (MVD) archyvine fonde V-5 saugomas tremties bylas, susipažinus su spaudoje skelbtais liudininkų prisiminimais, rasti šie duomenys apie Aukštadvario vls. 1945 m. balandžio 27 d. partizanų įvykdytą suimtųjų išlaisvinimo operaciją.

Iš Trakų NKVD 1945 m. gegužės 3 d. Guzevičiui ir Bartašiūnui atsiųstose šifruotose pažymose Nr. 163/Nr. 164 pranešama, kad 1945 m. balandžio 27 d. 22 valandą Aukštadvario vls. Ivaniškio kaimo apylinkėje (8 km nuo Aukštadvario) NKVD-NKGB operatyvinius darbuotojus ir stribus (iš viso 9 žmones), iš Aukštadvario į Semeliškes konvojavusius 12 sulaikytųjų užpuolė partizanai. Susišaudymo metu žuvo konvojaus vyresnysis milicijos įgaliotinis Osinskis, sužeisti 2 stribai. NKGB operatyvinis įgaliotinis Boreiša kartu su vienu stribu pasitraukė iš kovos lauko ir grįžo į Aukštadvarį, traukdamasis pametė portfelį su operatyviniais dokumentais. Mieste pasirodė dar keturi jų draugai, o likusiųjų dviejų likimas nežinomas. Į pagalbą buvo pasiūsti Semeliškių ir Aukštadvario stribai. Prasidėjus susišaudymui dvylika sulaikytųjų pabėgo, vėliau penki sugauti, iš kurių trys buvo sužeisti. Partizanai paėmė 1 kulkosvaidį, 1 automatą ir 2 šautuvus. Partizanų persekiojimo metu apie 3–4 km atstumu nuo užpuolimo vietos atpažintas stribų nužudytas Čižiūnų kaimo gyventojas partizanas Stasiūnas (LYA, f. K-41, ap. 1, b. 1737).

Petro Kabaro būrio ryšininkas Michnevič Martynas teigė, kad sulaikytieji buvo vežami iš Aukštadvario į Trakus. Jis tardymo, vykusio 1945 m. rugsėjo 28 d., metu pripažino, kad 1945 m. pavasarį pranešė KABARO būriui, kada iš Aukštadvario KPZ į Trakų KPZ bus konvojuojami suimtieji (LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-2624).

Kostas Osinskis (Jasinskas), Trakų aps. apylinkės milicijos įgaliotinis, 1945 m. balandžio 27 d. Aukštadvario vls. Ivaniškio r. partizanų pašautas, konvojavo iš Aukštadvario į Semeliškes (LYA, f. K-1, ap. 61, kartoteka Nr. 71, kortelė Nr. 17890).

Viena iš sulaikytųjų galėjo būti Ladygienė, apie kurią LYA rasta Trakų aps. informacija: Jekaterina Ladyga, 1945 m. balandžio 27 d. partizanų užmušta (f. K-1, ap. 61, kartoteka Nr. 71, kortelė Nr. 13414). Ši NKGB pateikta informacija yra klaidinga, partizanai negalėjo užmušti Jekaterinos Ladygos, nes jų tikslas buvo išlaisvinti suimtuosius. Susišaudymo metu ji bei kiti suimtieji galėjo žūti arba būti sužeisti. Apie tai kalbėjo KABARO būrio ryšininkė Marija Simanovič-Špiliauskienė, Juozo, g. 1901 m. Semeliškių vls. Grinapolio kaime, gyvenusi Aukštadvario vls. Čižiūnų kaime. Ji tardymo, vykusio 1945 m. rugsėjo 3 d., metu teigė, kad 1945 m. balandžio 27 d. KABARO būrio partizanai surengė pasalą ir prasidėjus susišaudymui nukautas NKVD darbuotojas Osinskis, sužeistas Bėliavskij, žuvo suimtoji Ladigova (LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-2624). Tikėtina, kad Jekaterinos Ladygos (Ladigovos, Ladygienės) vyras buvo Aukštadvario provizorius Juozas Ladyga, lietuvis, mokslus baigė 1917 m. Maskvoje (<http://gintarinesvajone.lt/2012/08/19/vaistininkyste-dzukijoje-1918-1944-metais>).

Apie Vytautą Modzeliuską duomenų nerasta.

KGB Trakų r. skyriaus viršininko papulkininkio Makejevo pažymoje teigiama, kad 1945 m. balandžio 27 d. Ivaniškio kaimo apylinkėje nužudytas milicininkas Osinskis. Jį nužudant dalyvavo partizanai: Radzevičius, Pranas Bartusevičius, Pranas Stasiūnas, Pranas Apanavičius, Jonas Apanavičius ir KOTO būrio partizanas Kazys Sindaravičius (LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-17283).

Apie šiuos laisvės kovotojus daug rašyta Lietuvos istorijos žurnale „Voruta“, savaitraščiuose „Trakų žemė“, „Elektrėnų žinios“.

Juozas Kliucevičius, Juozo, g. 1921 m., savo prisiminimuose apie 1945 m. balandžio 27 d. partizanų kovinę operaciją rašė: 1945 m. pavasarį Niciūnų miške jis sutiko partizaną Joną Radzevičių, kuris perdavė partizanų būrio vado Petro Kabaro-Koto informaciją, jog 1945 m. balandžio 27 d. iš Aukštadvario į Semeliškes vyks stribai, kuriuos reikia pasitikti Krunio miške. Juozui Kliucevičiui pasiūlė paimti pas brolių Zigmundą Kliucevičių (partizanų rėmėją bei ryšininką) paslėptą automatinį šautuvą ir atvykti balandžio 27 d. 7 val. ryto į Dailyduko kaimą pas Juozą Venskutonį. Kovinėje operacijoje turėjo dalyvauti apie dešimt partizanų. Krunio miško palaukėje buvo surengta pasala. Milicininkas, stribai ir suimtieji važiavo trijuose vežimuose. Pasirodžius pirmajam partizanai pradėjo šaudyti ir nušovė kelis ten buvusius asmenis, vienas jų buvo stribas Kostas Osinskis. Partizanai Jonas Radzevičius ir Kazys Sindaravičius paėmė iš vežimo kulkosvaidį ir keturis diskus su šoviniais. Antrame ir trečiame vežimuose buvę stribai spėjo prisiartinti prie miško ir atidengė ugnį į J. Radzevičių ir K. Sindaravičių. Kazys žuvo, o Jonui, draugų šūviams pridengus, pasisėkė atnešti kulkosvaidį ir diskus. Arklys su nušautu stribu ir kitais sužeistaisiais pasibaidė ir nubėgo už kalno (Laisvės kovotojų prisiminimai. D. 7/2. Vilnius, 2010 m. J. Kliucevičius).

Partizanų būrio vado Petro Kabaro-Koto LYA dokumentuose randamos kelios žūties datos:

1945 m. kovo 22 d. Trakų aps. Semeliškių vls. Grinapolio k. NKVD Semeliškių vls. psk. stribų vykdytos karinės-čekistinės operacijos metu buvo dalinai likviduotas Žaliojo Velnio rinktinės Petro Kabaro vadovaujamas partizanų būrys. Kautynėse žuvo 12 partizanų, iš jų – būrio vadas Petras Kabaras, Kazio-

KOTAS, g. 1922 m. Aukštadvario vls. Čižiūnų k. (LYA, f. K-41, ap. 1, b. 1728; b. 1729).

Nurodoma ir kita žuvimo data:

1946 m. vasario 14 d. MVD karinės-čekistinės operacijos metu Onušio vls. teritorijoje buvo nužudytas Petras Kabaras, gyveno Čižiūnų k. (LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-2624).

1945 m. spalio 20 d. Semeliškių vlsč. miško slėptuvėje tarp Peliūnų ir Stačiūnų k. kartu su broliu Stasiu ir kitais 7 partizanais, išduoti vidinio agento „Romano“, žuvo Kabaras Petras, Kazio, sl. Kotas, g. 1922 Čižiūnų k., Aukštadvario vlsč.

Tikėtina, kad Petras Kabaras-Kotas dalyvavo 1945 m. balandžio 27 d. belaisvių gelbėjimo operacijoje ir kad jis žuvo 1945 m. spalio 20 d.

Petro Kabaro būrio ryšininkė Špiliauskienė Marija, Juozo, g. 1901 m., buvo tardoma Aukštadvaryje 1945 m. rugsėjo 3 d. Ji pasakojo, kad Michnevič dirbo valsčiaus vykdomajame komitete, jis perduodavo žinias Kabarui. Partizanams apie suimtųjų konvojavimą pranešė Martyno Michnevičiaus sesuo Marija Sabolevskaja. Buvo surengta pasala, žuvo NKVD bendradarbis Osinskis, sužeistas Beliauskij, nužudyta suimtoji Ladigova. Janina Špilevščenko, Marijono, 1945 m. rugsėjo 28 d. tardymo metu patvirtino, kad 1945 m. pavasarį Kabaro būrys surengė pasalą, kada iš Aukštadvario kalėjimo buvo konvojuojami suimtieji, tada žuvo NKVD darbuotojas ir du buvo sužeisti. Michnevič Martynas tardymo metu pripažino, kad 1945 m. pavasarį pranešė Kabaro būriui, kada iš Aukštadvario KPZ į Trakų KPZ bus konvojuojami suimtieji. Partizanai surengė pasalą ir netoli Aukštadvario miške susišaudymo metu žuvo NKVD darbuotojas ir du buvo sužeisti (f. K-1, ap. 58, b. P-2624).

Mieli „Vorutos“ skaitytojai ir prenumeratoriai!

Lietuvos paštuose priimama Lietuvos istorijos žurnalo „Voruta“ prenumerata **2024 metams.**

Prenumeratos kaina (indeksas 6129)

1 ketvirčiui **4,48 Eur**

Prenumeratos kaina pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams (indeksas 6130)

1 ketvirčiui **3,58 Eur**

Kasmėnesinės žurnalų prenumeratos paslaugą galima užsisakyti iki kiekvieno mėnesio 20 dienos. Gyventojų ir organizacijų užsakyti periodiniai leidiniai nurodytais adresais pristatomi kasdien, išskyrus sekmadienius, švenčių dienas ir kai kuriose kaimo vietovėse pirmadienius. Periodinių leidinių prenumeratą galima užsisakyti ir internetu – tinklalapyje <https://www.prenumeruok.lt/>.

XVIII a. antros pusės aktualijos LDK periodikoje – Vilniaus ir Gardino kalendoriuose

Dr. Jurgita ŽAŠINAITĖ-GEDMINIENĖ,
Vilnius

Ne vienas Apšvietos epochos peripetijas analizavęs tyrėjas¹ nurodė, kad XVIII a. antroje pusėje visoje Europoje itin suintensyvėjo įvairių periodinių leidinių spausdinimas. Jų ne tik padaugėjo, bet ir pasikeitė pats formatas, turinys, o tai rodo, kad formavosi kitokia skaitytojų auditorija. Tuomet jau ne tik mokslininkai reprezentavo raštingumą puoselėjančią ir vertinančią publiką – pagrindiniu periodinių leidinių pirkėju tapo eilinis skaitytojas, prie kurio poreikių įžvalgūs leidėjai ir ėmė derintis. Kaip tik šiuo metu daug dėmesio skirta kalendorių, visuomenei suprantamiau ir glausčiau perteikusių aktualiausias laikotarpio politines, ekonomines bei kultūrinės žinias, leidybai.

XVII a. pranašsčių almanachus pakeitė² pirmieji politiniai ir genealoginiai kalendoriai, kiek vėliau filosofiniai bei literatūriniai. XVIII a. paskutiniaisiai dešimtmečiais jų įvairovė ir skaičius dar labiau padidėjo. Vien Lenkijoje įvairiausios tematikos kalendorių spausdinta per kelias dešimtis. Daugiausia jie leisti Varšuvoje, Krokovoje, Poznanėje, Torunėje, Liubline, Kališe (kalendorių antraštiniuose puslapiuose nuro-

dytos jėzuitų, pijorų, karmelitų spaustuvės). LDK politiniai kalendoriai pasirodė taip pat XVII a.³ Parašyti lenkų kalba, jie buvo parengti sekant Europoje vis populiarėjančiais leidiniais. Tai buvo pavieniai, dažniausiai iš Lenkijos atvežti egzemplioriai. Tik XVIII a. LDK imta sistemingai leisti kalendorius. Pradedant 1735–aisiais juos rengė ir Vilniaus akademijos spaustuvėje spausdino žymus jėzuitų istorikas literatas Jonas Pašakauskis (Jan Poszakowski, 1684–1757). Buvo išleisti: *Kalendarz polityczny na rok pański 1737 (1737 Viešpaties metų politinis kalendorius)*, *Kalendarz polityczny y historyczny na rok pański 1738 (1738 Viešpaties metų politinis ir istorinis kalendorius)*, *Kalendarz historyczny y polityczny na rok pański 1739 (1739 Viešpaties metų istorinis ir politinis kalendorius)*. Iš viso Vilniaus akademijos spaustuvė išleido 19 J. Pašakauskio kalendorių.⁴ Jau pirmuosiuose jų numeruose buvo nurodyta, kad, pritariant Apšvietos amžiaus idėjoms, mėgėjiškai nebeaiškinama astrologija, įvairios pranašystės bei dangaus kūnų konsteliacijos įtaka žmogaus likimui. Kaip pažymi J. Pašakauskio gyvenimą ir veiklą išsamiai aptaręs Petras Juknevičius, veikiausiai tokie kategoriški pareiškimai sukėlė fanatikų pyktį, mat vos pasirodę kalendoriai išsyk pradėti naikinti.⁵ Tematiniu aspektu J. Pašakauskio

¹Jeremy Black, *Eighteenth-Century Europe*, New York: St. Martin's Press, 1999; Elizabeth Lewisohn Eisenstein, *The printing revolution in early modern Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999; Joyce Appleby, Lynn Hunt, Margaret Jacob, *Tiesos sakymas apie istoriją*, iš anglų k. vertė Remigijus Juozaitis, Vilnius: Margi raštai, 1998; Danuta Hombek, *Prasa i czasopisma polskie XVIII wieku w perspektywie bibliologicznej*, Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas“, 2001; Ulrich Im Hof, *Švietimo epochos Europa*, iš vokiečių k. vertė Nijolė Daujotytė, Vilnius: Baltos lankos, 1996.

²Nuo XVI a. antros pusės ypač populiarūs buvo Prancūzijoje leisti Nostradamio almanachai.

³Anot kai kurių šaltinių, LDK jau nuo XV a. buvo platinami lotynų kalba parašyti kalendoriai, žr.: Filomena Šileikytė, „Kalendoriai“, *Tarybų Lietuvos enciklopedija* 2, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų leidykla, 1986, 183.

⁴Bronisław Natoński, „Jan Poszakowski“, in: *Polski słownik biograficzny* 27, Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1983, 704–707.

⁵Petras Juknevičius, „Garsus jėzuitas Jonas Pašakauskis“, in: *Jais garsus Daugyvenės kraštas*, Panevėžys: Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, 2008, 4–9.

rengti kalendoriai buvo gana įvairiopi. Štai 1737 m. išspausdinto kalendoriaus pirmoji dalis skirta atskiroms Šventojo Rašto temoms. Teigiama, kad „pirmasis pasaulio istorijos laikotarpis, trukęs 1656 metus, prasidėjo jo sukūrimu ir baigėsi pasauliniu tvanu“, kad „nuo pasaulio sukūrimo iki Kristaus gimimo praėjo 4000 metų“.⁶ Iš istorinių įvykių paminėti: Liublino unija, Vilniaus akademijos įkūrimas, turkų sutriuškinimas prie Vienos ir Stanislovo Augusto Poniatovskio išrinkimas Abiejų Tautų Respublikos valdovu. Antrame skyrelyje išvardyti Romos katalikų bažnyčios suvažiavimai, trečiame – bažnytinės erezijos, ketvirtame – vienuolių ordinai ir jų įkūrimo datos, penktame skyriuje pateiktas Lenkijos karalių ir Lietuvos didžiųjų kunigaikščių sąrašas, prasidedantis nuo legendinio Lecho.⁷ Antroje kalendoriaus dalyje publikuota bendriausia informacija apie Respubliką ir didžiąsias Europos valstybes.

1738 m. kalendoriuje pakartotos tos pačios istorinės žinios.

Rengdamas *1739 Viešpaties metų istorinį ir politinį kalendorių*, J. Pašakauskis įtraukė naują istorinę dalį „Visuotinę istoriją nuo pasaulio sukūrimo iki Kristaus gimimo“ („Historia uniwersalna od stworzenia Świata do narodzenia Chrystusa“). Čia dėmesį patraukia savita pasaulinės istorijos periodizacija:

Kaip savaitė turi 7 dienas, taip ir pasaulio istoriją patogiausia dalyti į 7 stadijas (*stades mundi*). Pasaulio istorijos suskirstymas į atskiras stadijas padeda geriau ją įsiminti. Čia trumpai aprašysime šešias stadijas, o septintoji šiuo metu tęsiasi.⁸

Tokia periodizacija rodo, kad XVIII a. pirmoje pusėje scholastiniai principai dar buvo gajūs (istorikas Algirdas Šidlauskas, kad šiuo atveju J. Pašakauskis žengė atgal į Viduramžius)⁹. Pasak kalendoriaus leidėjo, pasaulis buvęs sukurtas spalio 28 dieną, 4000 metų prieš Kristaus gimimą. Pirmoji stadija trukusi 1656 metus: nuo pasaulio sukūrimo iki tvano, antroji – 426 metus: nuo Nojaus išlipimo iš arkos iki Abraomo laikų; trečioji – 430 metų: nuo Abraomo iki izraelitų išėjimo iš Egipto; ketvirtoji – 480 metų: nuo izraelitų išėjimo iš Egipto iki buvo pradėti dėti Saliamono šventyklos pamatai; penktoji – 776 metus: nuo Saliamono šventyklos pamatų dėjimo iki Babilono nelaisvės, ir pagaliau šeštoji stadija trukusi 531 metus: nuo Babilono nelaisvės iki Kristaus gimimo. Septintoji stadija – tai laikotarpis nuo Kristaus gimimo iki kalendoriaus autoriaus dienų.

1740-aisiais, minint jėzuitų ordino 200 metų jubi-

liejų, J. Pašakauskis išleido *Kalendarz jezuicki większy na rok przestępny 1740 (Keliųjų 1740 metų didesnįjį jėzuitų kalendorių)* ir *Kalendarz mniejszy jezuicki Prowincyi litewskiej na rok pański 1740 (1740 Viešpaties metų mažesnįjį Lietuvos jėzuitų provincijos kalendorių)*. Jis taip pat parengė *Kalendarz prześwietych dam na rok pański 1741 (1741 Viešpaties metų šviesiausiųjų damų kalendorių)*, jame prie kiekvienos mėnesio dienos nurodytos žymiausios kilme, pamaldumu ir stebuklais moterys.

Po J. Pašakauskio Vilniuje kalendorių leidimą tęsė istorikas, neretai vadinamas Lietuvos periodinės spaudos pradininku, Pranciškus Paprockis (Franciszek Paprocki, 1723–1805). Apie 1757 m. pasirodęs jo *Kalendarzyk polityczny (Politinis kalendorėlis)* šia antrašte ėjo iki 1767 m., vėliau (nuo 1768 m. iki 1795 m.) pavadinimu *Kalendarz Wileński (Vilniaus kalendorius)*.

Paskutiniais XVIII a. dešimtmečiais LDK antrąją sostinę tituluotame Gardine LDK rūmų išdininko Antano Tyzenhauzo (1733–1785) 1774 m. įsteigtoje spaustuvėje leistas *Kalędarz Grodzieński (Gardino kalendorius)*. Spausdintas iki 1781 m. šis kalendorius forma ir turiniu panėšėjo į *Vilniaus kalendorių*.

Straipsnio objektu pasirinkę Vilniaus ir Gardino kalendorius, toliau ir mėginsime aptarti šiuos du XVIII a. pabaigos LDK periodinius leidinius, išskirti jų bendrumus ir savitumą, apibūdinti šios specifinės spaudos formos skaitytojų auditoriją, jų interesus bei poreikius, išvelgti aptariamam laikotarpiu besiformuojantį naują visuomenės modelį.

Kalendorių forma, apimtis ir tiražai

Patyrinėjus spaudos istoriją bei raidą, įmanu teigti, kad kalendoriai buvo vieni iš pirmųjų spausdintų periodinių leidinių, skirtų plačiajai visuomenei. Formos aspektu senuosius kalendorius būtų galima apibūdinti kaip tam tikrą pereinamąją grandį tarp knygos ir kitų spaudos leidinių rūšių, pavyzdžiui, laikraščių. Kalendoriuose taip pat kaip ir knygose yra antraštinis puslapis, jame pateikta informacija apie leidinį (laikraščiuose ji spausdinta pirmojo puslapio viršuje). *Gardino* ir *Vilniaus kalendorių* antraštinuose puslapiuose nurodomas leidinio pavadinimas, leidimo metai, spaustuvė. Įrašyti ir leidinių sudarytojai: *Vilniaus kalendoriuje* – minėtasis P. Paprockis, o *Gardino* – mokytojas jėzuitas Karolis Malinowski (1741–?). Palyginus šiuos kalendorius su tuo pat metu leistais, gana populiariais ūkiniais kalendoriais¹⁰ (juose spausdinti straipsneliai apie ūkį, liaudies mediciną, įvairiausi patarimai iš veterinarijos, miš-

⁶*Kalendarz polityczny na rok pański 1737*, w Wilnie: w drukarni J. K. M. i Akademickiey Soc. Jesu, 1736, 34.

⁷Lechas – legendinis lenkų protėvis, Lenkijos (poetiškai vadinamos Lechija) įkūrėjas.

⁸*Kalendarz historyczny y polityczny na rok pański 1739*, w Wilnie: w drukarni J. K. M. i Akademickiey Soc. Jesu, 1738, 21.

⁹Algirdas Šidlauskas, *Istorija Vilniaus universitete XVI a. pabaigoje–XIX a. pradžioje*, Vilnius: Mokslas, 1989, 62–64, 124.

¹⁰Tiek Gardine, tiek Vilniuje paskutiniais XVIII a. dešimtmečiais (sunku nustatyti tikslius jų leidimo metus, nes ne visų metų egzemplioriai yra išlikę) buvo leidžiami laikraščius primenantys vadinamieji ūkiniai kalendoriai: *Kalendarz Gospodarski* – Gardine ir *Kalendarz Rolniczy i Gospodarski* – Vilniuje.

kininkystės, bitininkystės), matyti, kad tiek formatu (apytikriai 7 × 10 cm), apimtimi (dažnai daugiau kaip 100 p.), tiek medžiagos pateikimo tvarka ir pačia tematika aptariamai rinkiniai labiau priminė maldaknyges nei periodinius leidinius. Kalendoriai į maldaknyges panėšėjo veikiausiai neatsitiktinai – juk didžioji skaitančiosios LDK visuomenės dalis gerai pažinojo maldaknygių tekstus, vienokį ar kitokį jų išdėstymą. Šitoks visuomenei „pažįstamas“ informacijos pateikimas turėjo sąlygoti intensyvesnį periodinių leidinių (šiuo atveju kalendorių) skaitymą ir sykiu skatinti raštingumo plėtrą.

Nėra tiksliai žinoma, kiek kiekvienais metais išleidavo *Vilniaus* ir *Gardino kalendorių*. Sudarytojams tiražus kasmet reikėdavo derinti su spaustuvininkais, tad per metus išleidžiamų egzempliorių skaičius dažnai keisdavosi.

Kalendorių turinys

Mėnesių ir dienų laikmatis. Abiejų kalendorių pirmieji puslapiai būdavo skiriami konkrečių metų mėnesiams ir dienoms surašyti. Dažniausiai šią kalendorių dalį sudarydavo dvylika lentelių, kiekviena jų buvo spausdinama atskirame puslapyje. Laikas skaičiuotas pagal naująjį Grigaliaus kalendorių.¹¹ Kiekvienų metų *Vilniaus* ir *Gardino kalendoriuose* skelbti keliamųjų švenčių sąrašai, įvairiuose dvaruose numatomų puotų datos, nurodytas laikas, kada leidžiasi ir teka saulė, žymėtos mėnulio fazės.

Žinios iš pasaulio. *Vilniaus* ir *Gardino kalendoriuose* skaitytojams buvo pateikiama išsami, su gausiomis nuorodomis informacija – savotiškos genealoginių medžių¹² formos – apie svečių kraštų karalius, karalienes, jų palikuonis, garsiausius monarchus, būtos ir nebūtos jų gyvenimo istorijos, dažniausiai

perspausdintos iš kitų periodinių leidinių ar kalendorių sudarytojui pristatytos anoniminių autorių.¹³ Štai kone pusę 1781 m. sudaryto 1782–ųjų *Gardino kalendoriaus*¹⁴ užima pasakojimai apie įvairiausius pasaulio kraštus: Ameriką, Angliją, Čekiją, Daniją, Ispaniją, Italiją, Kurliandiją, Lenkiją, Maltą, Olandiją, Portugaliją, Prancūziją, Prūsiją, Rusiją, Švediją, Šveicariją, Turkiją, Vokietiją ir kitus. Nors tos žinios atspindėjo nelabai objektyvų aprašomų šalių vaizdą, buvo be galo spalvingos, sudėliotos į įdomius siužetinius pasakojimus, oponuojančius fragmentiškam požiūriui į pasaulį. 1779–ųjų *Gardino kalendoriaus* straipsnelyje apie Bavarijos elektoriaus rinkimus nėra fiksuojami jokie faktiniai duomenys – vardai, titulai, tikslai įvykių vietovė. Kuriant intrigą, pasakojama apie elektoriaus mirties priežastis, atskleidžiamos siauram artimųjų ratui težinomos detalės, mėginama formuoti iš aprašytos istorijos besirandanti, į skaitytoją orientuotą didaktinį pamokymą:

Buvusio Bavarijos elektoriaus, be palikuonių išėjusio anapilin, mirtis kone visoje Europoje sukėlė didžiulį sąmyšį. [...] Priežastis [mirties – J. Ž.-G.] – turtas: pasikvietė į savo dvarą iš Italijos jauną damą, baisiųjų raupų užpultą. Tokios jos išvaizdos taip išsigando, kad ir pats pasijautė ta pačia liga, kuri jo giminės kunigaikštienėms ir kunigaikščiams didžiai žalinga buvusi, sergąs – su didžiule baime pelnytai gresiančią mirtį minėjo.¹⁵

Pateikiant išsamius svečių kraštų aprašymus, pačia pirma eilute fiksuojama šalyje vyraujanti religija: Anglija – kalvinistų religijos karalystė, Austrija – katalikų religijos kunigaikštystė, Danija – liuteronų religijos karalystė ir pan. Čia galima įžvelgti religinės tolerancijos pradus, „įteisintus“ XVIII a. švietėjų ir propaguotus daugiatautėje, skirtingus tikėjimus išpažįstančioje valstybėje.

Peržvelgus *Vilniaus* ir *Gardino kalendorius* matyti, kad pastarajame įvairių pasakojimų apie užsienio šalis, ten gyvenančias ar gyvenusias iškilias asmenybes yra gerokai daugiau. Dažnesni *Gardino kalendoriuje* ir pasaulio politinės arenos įvykių, kad ir praėjusių, vertinimai:

Norėdamas sustabdyti slaptą prekybą, kurią amerikiečiai vedė su Prancūzija ir Ispanija, Parlamentas [Anglijos – J. Ž.-G.] išsiuntė jūrų žvalgus, idant šie pasisukiotų netoli Amerikos krantų. Šitoks laisvės suvaržymas supykė amerikiečių kolonijas, ir tai tapo pagrindine nenumaldomo karo priežastimi. [...]

¹¹Naujasis *Grigaliaus kalendorius* buvo pavadintas senojo *Julijaus kalendoriaus* reformatoriaus popiežiaus Grigaliaus XIII (1572–1585) garbei. Nors naujasis kalendorius buvo paprastas ir tikslus, bendraeuropietiška laiko skaičiavimo reforma nekatalikiškose šalyse vyko sunkiai – naujasis kalendorius išsyk galėjo būti įvestas tik Katalikų bažnyčioje, kitais atvejais jam turėjo pritarti valstybių valdžia. Neretai naujojo kalendoriaus pristatymas būdavo laikomas viena kovos su reformacija priemonių, tad ne vienoje šalyje jis buvo ignoruojamas ar ginčijamas. Dideliu išbandymu reformos vykdymas tapo ir Abiejų Tautų Respublikoje. 1584–1589 m. neramumai dėl naujojo kalendoriaus kilo liuteroniškoje Rygoje, tuomet priklausiusioje ATR, 1583–1585 m. prieš jį protestavo Lvovo, o 1584–1586 m. – Vilniaus stačiatikiai. Protestantai galiausiai su juo susitaikė, tačiau stačiatikiai išsikovojo teisę laikytis senojo kalendoriaus. Dalinis *Grigaliaus kalendoriaus* priėmimas dar kartą patvirtino ATR konfesinę tautinę specifiką, sukėlė nemažą gyvenimiškų nepatogumų (pavyzdžiui, katalikai dažnai skųsdavosi, kad dirbama per katalikiškas šventes).

Pažymėtina, kad daugiau nei 100 metų skirtingose LDK dalyse galiojo abu kalendoriai – tiek senasis Julijaus, tiek naujasis Grigaliaus. Nors *Grigaliaus kalendorius* LDK buvo įvestas 1586 m., nuo 1800 m. carinės Rusijos valdomoje Lietuvos dalyje vėl buvo grįžta prie Julijaus kalendoriaus, o Užnemunėje liko galioti patikslintas *Grigaliaus kalendorius*.

¹²Genealoginius medžius pradėta sudarinėti tik XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje. Ši veikla buvo inspiruota daugiausia praktinių tikslų, kaip antai turto paveldėjimas.

¹³Nors korespondentų pavardės ir jų informacijos šaltiniai nėra žinomi, galima spėti, iš kokių miestų kalendorių rengėjai ją gaudavo. Greičiausiai dauguma pranešimų atkeliaudavo iš Lenkijos, dažniausiai Varšuvos. Tikėtina, kad antras informacijos centras buvo Dancingas (dab. Gdanskas). Šiame svarbiausiame ATR uoste ir viename iš didžiausių valstybės miestų cirkuliavo didžiausi pinigai, be to, tai buvo pagrindiniai vartai, per kuriuos bendrauta su Vakarų Europa.

¹⁴*Kalendarz Grodziecki na rok pański 1782*, w Grodnie, w Drukarni J. K. Mci., 1781, 10–53.

¹⁵*Kalendarz Grodziecki na rok pański 1779, 1778*, 10

Pritrūkusios tikrų pinigų, Amerikos kolonijos ėmė leisti popierinius. Anglija jais atsiskaityti uždraudė, reikalavo mokėti sidabru. Tai suezino per prievartą suburtuosius, apmaudą slepiančiuosius – ir šitai buvo antroji karo priežastis.¹⁶

Gardino kalendoriuje aptariami ir to laiko ekonominiai pasiekimai. 1780-ųjų numeryje spausdinamas didžiulis straipsnis apie Anglijos manufaktūras. Atkreiptinas dėmesys, kad XVIII a. antroje pusėje Europoje (pirmiausia tokiose šalyse kaip Anglija, Prancūzija, Nyderlandai, Vokietija, Šveicarija) besikuriančios manufaktūros laikytos „veiksminga priemone siekiant ekonominės pažangos, mažinant žmonijos skurdą ir nedarbą, stabdant jos moralinį nuopuolį“¹⁷. Tokia pažiūra „patvirtinta“ spausdintu žodžiu ir paskleista visuomenei turėjo pateisinti ir sykiu paremti Gardino seniūno, spaustuvės įkūrėjo A. Tyzenhauzo vykdomas reformas, o ypač įvairių manufaktūrų steigimą. Straipsnyje apie Anglijos manufaktūras skrupulingu tikslumu, numaldant bet kokias abejones, keliamas ekonominės pažangos keliu einančios šalies pavyzdys:

Garsi žemdirbyste, tačiau ne mažiau ir manufaktūromis Anglija! Tame krašte šio amžiaus [XVIII a.] pradžioje priskaičiuota apie 12 milijonų avių. Skaičiuojant vien tik vilną, kiekvienos vidutinė kaina – 2 šilingai, taigi 20 [avių] jau sudarytų vieną svarą. [...] Nortvičo vilnos manufaktūroje dirba 120 tūkstančių fabrikantų. Per metus gaminių parduodama ne mažiau kaip už 100 tūkstančių svarų sterlingų. [...] Lido miestas ir jo apylinkės garsėja angliškos gelumbės manufaktūra. Kiekvieną savaitę vykstančiu prekymečiu ten per valandą gelumbės parduodama už 20, o kartais ir už 30 tūkstančių svarų. [...] Škotijoje ir Airijoje, ne Anglijoje, kur nedera linai, yra didžiai garsus drobės fabrikas. 1766 metais gautos drobės buvo priskaičiuota per 12 milijonų anglišku uolekčių. [...]

Be vilnos, Anglija daugiausia parduoda gaminių iš plieno, alavo, vario, žalvario, tombako. Iš viso šalies manufaktūrose dirba apie 400 tūkstančių asmenų. Iš ten į užsienį per metus išvežama prekių už 600 tūkstančių svarų sterlingų, [iš jų] už 150 tūkstančių siunčiama į Ameriką. Tačiau Anglija mažai turi geležies, be to, ji gana prasta, atvežta iš Švedijos, Sirijos, Korintijos, Kranjsko [Slovėnijoje].

Prekybos mastai Britanijoje

Metinis Anglijos pelnas svarais sterlingų:

Portugalijoje – 2 000 000,

Ispanijoje – 1 600 000

Turkijoje (mažiausiai) – 400 000,

Olandijoje – 1 200 000.¹⁸

Pasaulis pažįstamas jį įvardijus, suskaičiavus, įvertinus. Toks pažinimas suponuoja kosmopolitinę

¹⁶*Kalendarz Grodzieński na rok 1784, 1783* (cituojama iš kalendoriaus priedo, kurio puslapiai nėra sužymėti).

¹⁷Ulrich Im Hof, 1996, 73.

¹⁸*Kalendarz Grodzieński na rok przestępny 1780, 1779, 12.*

jauseną, drąsą ištrūkti iš „savų“ ir priimti „kitus“. Galbūt dėl to XVIII a. neretai yra vadinamas kosmopolitizmo amžiumi, laikotarpiu, kai svetimi, anksčiau net negirdėti pasaulio kraštai aptariami, vertinami tartum gimti:

Niujorkas užima 10 000 kvadratinų mylių. [...] [Amerikos] Sostinėje yra 2500 namų, ten gyvena 16 tūkstančių gyventojų. Provincijoje piliečių skaičius viršija 100 tūkstančių, iš jų yra priskaičiuojama daug olandų. [...] Naujasis Džersis užima 75 000 kvadratinų mylių, ir gyventojų skaičius siekia 75 tūkstančius. Nors derlingos žemės toje provincijoje ir apstu, tačiau prekiaujama nedaug.¹⁹

Pažinti pasaulį skatinama ne tik pasakojimais, bet ir vizualiomis priemonėmis: 1774 m. *Vilniaus kalendoriuje* spausdinamas žemėlapis, kuriame aiškiai pažymėtos LDK sienos ir arčiau bei toliau esančios užsienio valstybės. Taigi visuomenė, į kurią orientuota kalendoriuose pateikiama informacija, tarsi įkurdinama pasauliniame kontekste, tiksliai fiksuojant vietą, laiką, įvykių priežastis ir padarinius.

Kalendoriuose pateiktos žinios skaitytojams padėdavo susivokti ne tik politikos, ekonomikos, bet ir kitose srityse. Štai į 1778-ųjų *Gardino kalendorių* įtraukiama išsami tuometinės Europos periodinių leidinių klasifikacija. Vaizdingais palyginimais (pasitelkus įvairiausias spalvines gamas, antikinius įvaizdžius) apibūdinama spaudinių forma ir tematika, išskiriami kiekvienam leidiniui būdingiausi bruožai:

1. Baltasis žurnalas arba laikraštis įvykius aprašo tik teisingai, sąžiningai, be jokios klastos ar apgaulingų vingrybių ir prasimanymų, kaip ir kur kas nutiko. [...]

2. Juodojo medžiaga įdomi, tačiau išdėstyta piktai, pridedant savo nuodų svetimoms ydoms išjuokti. [...]

3. Rudasis artimas kaimyniniam juodajam, ir būtent naktį juos sunku atskirti. Vis dėlto kitokia nei juoda, toji spalva sklinda šviesesniais spinduliais. Klastingų lupikautojų žodis tamsiausius nusikaltimus išguldo – žinoma, tokie visuomet pasirengę ne dorybes, o bjaurius nusidavimus pamatyti, kad tik įsiteiktų. [...]

[...]

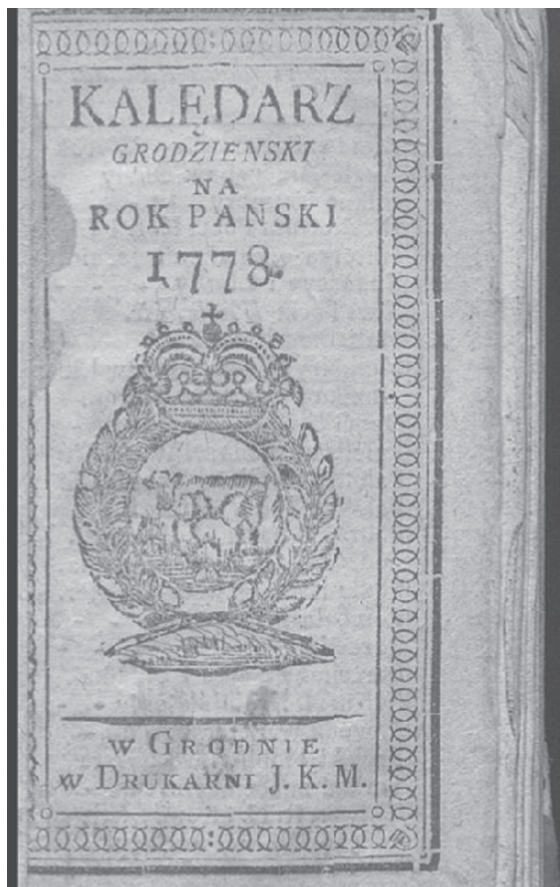
8. Žydrasis žurnalas vien apie dangiškas laimes rašo, taip pat ir apie žemiškas, kurios į dangiškasias esti panašios. [...]

9. Galiausiai pilkasis – itin savitas dienraštis, esantis vidury tarp visų spalvų; jis kaskart neva vis puola žemyn, betgi kartu nelyg koks Antėjas, vėlei į aukštumas kyla. Jis siekia apie viską ne tiek pagrįstai, kiek drąsiai pasakot.²⁰

Skyrium aptartini kalendoriuose spausdinti straipsniai apie mediciną, astrologiją, įvairias pranašystes.

¹⁹Ten pat, 18.

²⁰*Kalendarz Grodzieński na rok pański 1778, 1777, 30.*

Gardino kalendoriaus faksimilės

REGISTR ARTYKUŁOW Nadzwyczajnych Kalendarzyka.	
Akademii Paryskiej Wyrok	11
Anglo-Amerykań: Ofady	3
Biskup Coimbr	103
Directorium Poczt Kor: i Lit:	230
Historia o znieśieniu Jezuit:	272
Kadencye i Limity	289
Kurs Poczt Warsz. &c.	283
Maltańscy Kaw: Pol:	36
Mundury Wwdztw i Pttw Lit:	215
Mundury Wwdztw Koron:	252
Opaci Świeccy i Zakonni	212
Palestra Alseforyi W. X. Lit:	180
Palestra Komnis: Skarb: Lit:	185
Palestra Trblu W. X. L.	204
Podróż Cesarza do Francyi.	43
Podróż N. PANA do Grodna.	83
Podr: Króla Szwed: do Peter.	143
Pombala Ministerium	112
Porcellana Pruska	127
Porcellana Saska i Chińska	130
Portugal: Króla śmierć	88
Powódz w Petersburgu	133
Projekt oboblifszy Literata	16
Śmierć znaczniejszych.	289
Uniwer: R. N. i kom: Skarb:	255
Woylko Narod: zaciagu.	269

Apšvietos epochoje skirtingų religinių doktrinų, dogmatizmo ir scholastikos dominavimą kultūros, mokslo srityse ima stebėti pasaulietinės pažiūros, racionalizmas. XVIII a. antroji pusė – lūžio medicinoje metas, sąlygotas tuolaik modernių mokslinės ir praktinės medicinos atradimų.²¹ Tuo metu gerokai padidėjo ir pačios visuomenės domėjimasis sveikata, jos saugojimo būdais. Į skaitančiosios auditorijos interesus reaguoja ir *Vilniaus* bei *Gardino kalendoriai*. 1771 m. *Vilniaus kalendoriuje* spausdinamas straipsnis apie maro epidemiją.²² Adresatui (lenkų kalbą mokančiam LDK piliečiui) gal kiek ir primityvia, tačiau suprantama kalba aiškinami ligos požymiai, jų atsiradimo priežastys:

Maras yra viena iš ūmiausių epidemijų, o ją sukelti užnuodyti, į mūsų kraštus iš rytų sklindantys oro garai. [...] Kaip byloja garsusis vokiečių gydytojas Hofmanas, kvėpuojant, o tai, beje, nutinka ir

kitoms užkrečiamoms ligoms užpuolus, maro nuodai, įtraukti kartu su oru, susimaišo su seilėmis, užkrečia galvą, išsausina gyslas, išsunkia bet kokią gyvastį, sukelti galvos sunkumą, neįtrau, mieguistumą, ūmų skausmą.²³

Po įžanginių, europinės patirties pavyzdžiais iliustruotų pastabų pereinama prie konkrečių, savo krašto visuomenei skirtų patarimų, kaip gydyti užsikrėtusiuosius maru:

Kaip ir gydant raupus, veiksmingas [maro – J. Ž.-G.] gydymas priklauso nuo kuo ankstyvesnio ligos sustabdymo medikų vadinamoje *primae viae* srityje; taip pat reikia spėriai mušti karštį bei padėti prasiveržti išbėrimui. [...] Kuomet liga pastebimai sumenksta, ligoniui, idant sustiprėtų jėgos, galima duoti išgerti degtinės.²⁴

Ūkio kalendoriuose (jau minėtuose *Kalendarz Gospodarski* ir *Kalendarz Rolniczy i Gospodarski*) dažnai būdavo pateikiama „astronominių žinių“. Rašyta apie kurios nors planetos daromą įtaką orams, derliui. Tokių pranešimų pagrindu paprastai tapdavo įvairūs mokslu nepagrįsti spėjimai. *Vilniaus kalendoriuje*

²¹Tadeusz Brzeziński, *Historia medycyny*, Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 1995, 118.

²²XVIII a. pradžioje nuo maro išmirė ištisi LDK kaimai ir miestai (net tokia LDK mieste kaip Gardinas neliko daugiau nei pusės gyventojų, Vilniuje maro aukomis tapo apie 80 tūkstančių žmonių). Beje, tais pačiais 1771 m. (kuriems ir buvo skirtas cituojamas *Vilniaus kalendorius*) Vilniaus vyskupas Ignatas Masalskis 12 bažnyčių tris mėnesius (po keturis kartus per savaitę) nurodė laikyti mišias už sergančiuosius maru.

²³*Kalendarz Wileński na rok 1771*, w Wilnie: w drukarni J. K. M. i Rzpltey Akademickiey Soc. Jesu, 1770 (cituojama iš kalendoriaus priedo, kurio puslapiai nėra sužymėti).

²⁴*Ten pat.*

spausdinamos naujienos iš astronomijos skaitytojus pirmiausia pažindina su pačiu šio mokslo objektu:

Dangaus šviesuliai yra trijų rūšių. Pirmajai priklauso nejudančios žvaigždės arba dar vadinamos *stelloe fixoe* [...]. Antrąją sudaro planetos, kurios kitų šviesulių atžvilgiu pačios juda ir dar pritraukia nejudančias žvaigždes. Trečioji rūšis – tai kometos, šitaip pavadintos dėl šviesa plieskiančios savo uodegos.²⁵

Svarbu esti ne tik priimti informaciją, bet ir pažinti jos kilmę, šaltinius, suvokti priežastis, gebėti jas sieti su kasdienio gyvenimo fragmentais.

Naujai XVIII a. antrosios pusės LDK laikmačiuose yra traktuojamos ir pranašystės. Štai *Gardino kalendorių* pradėjęs leisti jėzuitas Malinowskis nuo pat pirmųjų numerių (1776) ima polemizuoti su garsaus tuo metu pranašo Zicheno, Zellerferdo evangelikų bendruomenės superintendente, pranašystėmis. Zichenas numatė didžulius žemės drebėjimus, 1783–1786 m. turėsiančius padalyti Europą į dvi dalis. Jo pranašystės, bauginusios Europą, pasiekė ir LDK. Ypač dažnai apie jas kalbėta, kai 1785-ųjų vasario 26-osios naktį Krokuvos apylinkėse įvyko žemės drebėjimas. Kaip tik tuo metu *Gardino kalendoriuje*, siekiant sumažinti kilusią paniką, ir buvo išspausdintas kritiškas straipsnis, aiškinantis žemės drebėjimų priežastis, tikimybę ir galimus padarinius. Dėstytos mintys buvo grindžiamos kituose leidiniuose pasirodžiusiais pritariančiais teiginiais:

Baigsiu teisinga *Supraslio kalendoriaus* įžvalga, kad ne viskas išsipildo, ko bijomasi. Taip pat ne visi dalykai, kurie baugina, yra įdomūs, o tikėti paprasta tik tuo, kad Alboraka buvo Mahometo kumelė, kuria jis nujojo iki devinto dangaus, jog turkų vadas vadovauja 270 tūkstančių galvų ir kad savaime išsauna ne tik kamštis iš butelio, bet ir pranašystė.²⁶

Didžiąją *Vilniaus* ir *Gardino kalendorių* dalį užėmusios žinios iš pasaulio pateikdavo gana įvairią, skirtingus dalykus fiksuojančią, to meto LDK skaitytojus dominusią informaciją. Peržvelgtos publikacijos leidžia kalbėti apie XVIII a. antrosios pusės LDK visuomenės poreikius, rūpesčius, netgi tam tikrą jos vaizdą pasauliniame kontekste. Tą, kitas interpretacijas inspiruojantį vaizdą, gerokai papildė ir ne tokios gausios gimtojo krašto naujienos.

Krašto naujienos. *Vilniaus* ir *Gardino kalendoriuose* išskirtinę vietą užėmė Lenkijos karalystės ir LDK didikų, vyskupų, vaivadų, kaštelionų, ministrų, seniūnų, maršalkų, etmonų, raštininkų sąrašai. Kalendoriai funkcionavo kaip vieni pagrindinių visuomenės informavimo šaltinių, teikę žinių apie valstybės struktūrą XVIII a. antrojoje pusėje, aiškinę šalies valdymo ypatumus. Kiekvienų metų *Vilniaus* ir *Gardino kalendoriuose* spausdinti įvairiausių kraš-

te veikusių departamentų (užsienio reikalų, karo, teisingumo), komisijų (išdo, edukacijos, teismo, pinigų kalimo), draugijų (elementorių leidybos) sąrašai, vardyti Lenkijos karalystės ir LDK pavietai, kapitulos, aptarta LDK Vyriausiojo Tribunolo veikla. Visuomenė pažindinta su oficialiais potvarkiais, Seimo priimtais nutarimais – kai kuriuose *Gardino kalendoriaus* numeriuose spausdinamos net išsamios Seimo dienotvarkės. Nemažai būta ištraukų iš konstitucinių straipsnių, aiškinusių viešųjų valdžių paskirtį, bajorų, miestiečių, valstiečių teises ir pareigas, bylų teisenos principus.

Iš skelbtų sąrašų *Gardino kalendoriuose* išskirtinę vietą užėmė Vilniaus universitete, 1781 m. pervadintame į LDK Vyriausiąją mokyklą (*Schola Princeps Magni Ducatus Lithuaniae*), dėščių profesorių vardai ir pavardės (Georgas Forsteris, Stanislovas Bonifacas Jundzilas, Pranciškus Norvaiša, Jonas Sniadeckis, Mišelis Renje, Jeronimas Stroinovskis ir kt.), fakultetų bei katedrų pavadinimai (fizikos, moralės mokslų fakultetai, juose esančios matematikos, chemijos, astronomijos, mechanikos, teologijos, teisės, istorijos, retorikos, literatūros katedros). Informuota, jog Vyriausiojoje mokykloje ypatingas dėmesys skiriamas gamtos mokslų ir medicinos mokymui (atliepusiam Apšvietos epochos reikalavimus), kad joje veikia puikiai įrengtos laboratorijos ir kabinetai. Užsiminta, jog rektoriaus Martyno Počobuto (1728–1810) iniciatyva buvo perstatyta observatorija, aprūpinta moderniais prietaisais, taip pat kad sukaupė didžiulė biblioteka. Pranešama ir apie tai, kad studentai Vyriausiojoje mokykloje mokomi „Niutono fizikos“, pažindinami su Mikolajaus Koperniko atradimais. Tokia informacija pirmiausia turėjo būti naudinga mokslo siekiančiai jaunuomenei. Taigi kalendorių leidėjai buvo suinteresuoti į skaitytojų gretas įtraukti ir šią, paprastai aktyviausią, uoliausiai priimančią įvairias žinias visuomenės dalį.

Vilniaus ir *Gardino* kai kurių metų *kalendoriuose* spausdintos įvairios publikacijos apie Edukacinę komisiją, jos įkūrimo priežastis (1773 m. popiežiaus Klemenso XIV bule buvo panaikinta Jėzaus draugija, tad kažkam reikėjo perimti jėzuitų administruotas mokyklas ir valdytą turtą) bei veiklą (valstybės švietimo reikalų tvarkymą). Aiškinta, kad Edukacinė komisija daugiausia dėmesio skiria vidurinėms ir aukštosioms mokykloms, į savo mokymo programas įtraukusioms gamtos ir tiksliuosius mokslus.

Lenkų kalba skaitančiai visuomenei kalendoriuose pristatyta ir kita LDK spaustuvėse išleista literatūra. 1787-ųjų *Gardino kalendoriuje* spausdinamas 1786 m. Vilniaus akademijos spaustuvės išleistų veikalų registras. Nors tematinio aspektu leidiniai gana skirtingi, iš jų pavadinimų įmanu spręsti, kokia literatūra tenkino XVIII a. antrosios pusės LDK skaitytojų poreikius: *Politinė Prancūzijos karalystės*

²⁵Kalendarz Wileński na rok 1775, 1774 (cituojuama iš kalendoriaus priedo, kurio puslapiai nėra sužymėti).

²⁶Kalendarz Grodzieński na rok 1776, 1775 (cituojuama iš kalendoriaus priedo, kurio puslapiai nėra sužymėti).

istorija, Lenkijos karalystės ir Lietuvos įstatymų, statutų ir konstitucijų aprašas, parengtas K. Zeglickio, Varmijos vyskupo ir kunigaikščio įvairūs laiški bei raštai, Žemės matavimo pagrindai kariuomenėje besilavinantiems jaunuoliams, Knygelė apie vaikų auklėjimą, Įvairių autorių sekmadieniniai pamokslai, Istorija apie narsųjį Prancūzijos kunigaikštį, Geografijos gramatika arba naujai surinktas ir išguldytas geografijos rinkinys. Beje, į Karolio Estreicherio sudarytą keliatomę bibliografiją kai kurie leidiniai nėra įtraukti, tad, rengiant senųjų LDK spaudinių ne lietuvių kalba rodykles, veikiausiai derėtų atkreipti dėmesį ir į to meto kalendoriuose pateiktą informaciją.

Šalia krašto naujienų kalendoriuose viešintos ir skolininkų pavardės. Ankstesniais amžiais pasirodžiusiuose kalendoriuose skolininkų sąrašai užimdavo išskirtinę vietą. Juk ir pats žodis „kalendorius“ kilo iš lotynų kalbos žodio *calendarium*, reiškusio „skolų knygelę“. Kitu giminingu lotynų kalbos žodžiu *calendae* buvo nurodoma kiekvieno mėnesio, kai mokėtos skolos, pirmoji diena. Senovės Romoje tokią dieną paskelbdavo žiniai (ilgainiui *calendae* arba *kalenda* imta vadinti pirmąją Naujųjų metų dieną). Beje, graikai kalendų neturėjo, todėl gana dažnai vartotas posakis „laukti iki graikiškų kalendų“ reiškė „laukti iki begalybės“.

XVIII a. paskutinių dešimtmečių LDK kalendorių publikacijose kritikuoti įvairių visuomenės sluoksnių atstovai. Neapeitas net ir dvasininkų luomas:

Mums buvo pranešta, kad kai kurie klebonai, turėdami padaryti aibę įrašų, skubotai pildo krikšto, santuokos ir mirties metrikų knygas; taigi atkreipiame į tai dėmesį ir dar primename, kad įrašų nevalia daryti ant bet kokių kortelių, kurios gali dingti ar užsimiršti.²⁷

XVIII a. pabaigoje kraštą krėtė įvairūs politiniai neramumai skatino bent jau tam tikruose visuomenės sluoksniuose laikytis tvarkos. „Kaltininkų“ paviešinimas nemenka dalimi prisidėjo prie tos tvarkos sergėjimo. Apskritai Apšvietos laikų žmonės į įvairius reiškinius žiūrėjo labiau per asmeninių intencijų, o ne socialinių procesų prizmę. Jiems rūpėjo klausimas „kas tai padarė“, o ne „kaip tai įvyko“.

Pabrėžiant visuomeninę tvarką, mėginta pagrįsti valstybės ir pilietinės visuomenės pozityvios sąveikos, „susikalbėjimo“ galimybę. Aptariamojo laikotarpio kalendoriuose ne tik kreiptasi į visuomenę, bet ir stengtasi išgirsti ją pačią:

Mes, teikdami pirmenybę kitokiam piliečių požiūriui, taip pat sutikus visiems luomams, savo noru dabartiniam Karaliaus sosto paskirtam Seimui pasiūlėme ir teisėtai to norime, kad bet koks turas – kilnojamas ar nekilnojamas, bažnytinis ar pasaulietinis – pagal kaduko teisę²⁸ būtų skirstomas.²⁹

²⁷Kalendarz Grodzieški na rok 1782, 1781, 90.

²⁸Kaduko teisė (lot. *caducus* – išmarinis, bešeimininkis) – teisė į išmarinį turtą, likusį be teisėtų paveldėtojų.

²⁹Kalendarz Grodzieški na rok 1779, 1778, 84.

Iš *Vilniaus* ir *Gardino kalendorių* nemažai galima sužinoti ir apie LDK paštą. Matyti, kad XVIII a. paskutiniais dešimtmečiais paštas tarnauja ne tik valstybinėms institucijoms, bet ir privatiems, savo korespondenciją į įvairias šalis ir užsienio vietas siunčiantiems asmenims. Kalendoriuose skelbti ir įkainiai už siunčiamus laiškus bei siuntas, taip pat pašto trakto kryptys. Sužinome, kad generalinė pašto direkcija XVIII a. antrojoje pusėje buvo įsikūrusi Varšuvoje. Šiame mieste taip pat veikė karaliaus dvaro centrinis paštas, o stambesniuose administraciniuose centruose – svarbesnės pašto įstaigos. 1785 m. *Vilniaus kalendoriuje* minimi trys dabartinėje Lietuvos teritorijoje veikę pašto skyriai: *Vilniaus*, *Kauno* ir *Raseinių*. Iš artimesnių LDK miestų tokios įstaigos nurodytos *Gardine*, *Minske*, *Mintaujoje*, *Naugarduke*, *Nesvyžiuje*, *Slanime*. 1794-ųjų *Gardino kalendorius* tarp svarbesnių pašto skyrių pažymi *Vilnių*, *Kauną*, *Raseinius*, *Merkinę*. Skelbta informacija ir apie laisvuosius pašto traktus (jais gabenta ne tik įvairi korespondencija, bet ir vežti privatūs asmenys) bei skirtingose vietovėse esančias pašto stotis.

Vilniaus ir *Gardino kalendoriai* – vieni pirmųjų periodinės spaudos leidinių, XVIII a. antros pusės LDK skaitytojus pažindinę su švietėjiškos minties sklaida gimtajame krašte ir pasaulyje. Šie lenkų kalba leisti laikmačiai buvo skirti ne tik metų mėnesiams ir dienoms žymėti, Mėnulio ar Saulės užtemimams ženklinti – juose skelbta informacija vedė į platų pasaulinių įvykių kontekstą, formavo skaitančiosios visuomenės supratimą apie mediciną, mitologiją, įvairias tikslųjų mokslų sritis.

Kalendorių tekstų kalba, atitinkanti sakinės kalbos stilistiką, greičiau nei sudėtingos mokslo traktatų tezės pasiekdavo skaitytoją. Kita vertus, pateikiamų žinių svarba priklausė ne nuo įvykių reikšmingumo ar „didumo“, bet nuo to, kiek informacija buvo aktuali to meto LDK gyventojui, norinčiam žinoti savo teises bei priedermes ir išmintingai jomis naudotis.

Be švietėjiškų paskatų, kalendorių leidėjai stengėsi žadinti ir pačios visuomenės aktyvumą, skatino ją prabilti, jos vardu kėlė viešumon aktualius klausimus, ragino svarstyti įvairių etinių normų būtinybę (tai vėliau daug prisidėjo prie naujų visuomeninio diskurso formų atsiradimo).

Vilniaus ir *Gardino kalendoriai* funkcionavo ir kaip politikos, ekonomikos bei kultūros pradžiamoksliai. Juose iš įvairių šaltinių surinkta medžiaga taikyta daugiau ar mažiau pažįstamai skaitytojų auditorijai, pageidaujantys ne pranašystėmis ar stebuklais gražintos informacijos, bet konkrečiais faktais, logiškais aiškinimais grįstų žinių, tiesiogiai galinčių daryti įtaką kasdienei patirčiai.

Įveikusi Camino de Santiago, svajoja pasiekti „Pasaulio kraštą“

Agnė Egertė

Žygiuoti piligriminiu keliu, atrodo, reikalas paprastas: juk ką čia reikia išėiti pasivaikščioti? Tačiau kaip ir gyvenime, kiekvieno kelias yra kupinas įvairiausių emocijų, nuotaikų, nuotykių, praradimų ir atradimų, nuospaudų, pūslių ir randų... Tačiau laikui bėgant ir žengiant vis toliau, jis tampa savas ir artimas, kupinas neįkainojamos patirties bei išminties lobyno. Piligriminių žygių ir kelių yra įvairiausių, tačiau vienas iš populiariausių – Camino de Santiago.

Vis dar gajus stereotipas, kad piligriminiais keliais įprasta eiti vyresnio amžiaus žmonėms. Tiems, kurie galbūt gyvenime yra daugiau susidūrę su įvairiais iššūkiais, problemomis ar išgyvenimais. Vis tik nieko panašaus – juo keliauja ir atsakymų į gyvenimo klausimus ieško ir jaunesni. Šių metų pavasario pabaigoje Agnė Egertė į beveik 300 km ilgio Camino de Santiago kelią išsiruošė nesulaukus nei keturiasdešimties. Apie tai, kodėl ji ryžosi nelengvam gyvenimo iššūkiui ir ką jai davė ši kelionė, jauna moteris pasidalino ir su „Trakų žemės“ skaitytojais.

Agne, kaip Tau šovė mintis eiti tokį ilgą ir varginantį piligriminį žygį?!

Nesu tikra, kada pirmą kartą sužinojau apie Camino de Santiago, bet gerai pamenu tą dieną, kai nusipirkau bilietus į Porto.

Tuo metu išgyvenau etapą, kai jaučiausi lyg įstrigusi gyvenime. Kažkoks sąstingio jausmas lydėjo mane. Būdavo akimirkų, kai viskas, kuo užsiimu, atrodydavo beprasmiška ir nuobodu, norėjosi viską mesti ir patirti kažką ekstremalaus, privalėčiau išeiti iš komforto zonos.

Taip pradėjau domėtis Camino de Santiago. Valandų valandas tyrinėjau piligriminius kelius bei sekiau piligrimų istorijas socialiniuose tinkluose. Bendravau su patyrusiais šį kelią. Kuo daugiau žinojau apie Camino, tuo labiau mane tai motyvavo leisti į šią kelionę. Man tai pasirodė puikus būdas atitrūkti nuo kasdienybės, patirti kažką naujo ir neįprasto, išbandyti fizines jėgas, mesti sau iššūkį. Jei jie gali, galiu ir aš, – pamaniau.

Taip mano svajonė tapo realybe.

2024 m. gegužės 14 d. Porto katedroje gavau pirmąjį antspaudą piligriminiame pase, patvirtinantį mano kelionės pradžią, tuo metu visiškai nesuvokdama, kas manęs laukia kelyje.

Ar Tu buvai ėjusi kada nors panašius žygius, tik trumpesnius atstumus, pavyzdžiui, Camino Lituano?

Nors rinkti žingsnius labai mėgstu, tačiau nieko panašaus iki šiol nesu patyrusi. Įprastai mano vaikščiojimo maršrutas apsiribodavo maždaug 8 km su poilsio pertraukėlėmis kavai. Ilgiausias žygis, kurį buvau įveikusi, buvo 24 km pasivaikščiojant taku apie Vilnių. Po šio žygio jaučiausi lyg čempionė (šypsosi).

Tačiau, Camino visai kas kita, turi papildomo šarmo (šypteli) – nuovargis, pūslės, įsitempę raumenys, slegianti prie žemės kuprinė, permainingos oro sąlygos, prakaitas, šaltas dušas, neįprastos nakvynės vietos su dar neįprastesniais kvapais.

Kalbant rimtai, sakoma, kad į tokius piligriminius žygius dažniausiai eina žmonės, turintys kažkokių rimtų išgyvenimų, norintys pabūti su savimi, atsidūrę gyvenimo kryžkelėje ar pan. Ar yra tame tiesos? Koks buvo Tavo motyvas?

Manau, kad yra tame nemažai tiesos. Kiekvieno žmogaus motyvai yra unikalūs, vieni nori pabūti su savimi, rasti atsakymus į svarbius gyvenimo klausimus ar tiesiog atitrūkti nuo kasdienybės, kiti ieško prasmės, vidinės ramybės. Kelyje buvo ženklų, liudijančių apie žmonių išgyvenamus vidinius sunkumus, tokius kaip artimo žmogaus netektis, skyrybos.

Nesitikėjau kažkokių staigių ar dramatiškų pokyčių. Pradžioje galvojau tik apie tai, kaip pasiekti

Pilgrimųstės kelionių akimirkos

Santjago de Compostela. Tačiau einant diena iš dienos kelias įgijo gilesnę prasmę, pradėjo rasti įvairūs vidiniai išgyvenimai. Tikslu tapo esmė būti pačiame kelyje, būti čia ir dabar.

Tai – lyg paralelinė realybė, kuri labai skiriasi nuo kasdieninio gyvenimo, bet tuo pačiu yra glaudžiai susijusi su juo. Kurioje yra erdvės ir laiko apmąstyti savo kasdienį gyvenimą, jausmams bei laiko mėgautis nuostabiais ryto peizažais, po skausmo ašarų aunantis batus ir žengiant pirmuosius žingsnius (juokiasi).

Ar kelionės metu radai atsakymus į savo klausimus, susidėliojo mintys?

Kiekvienas įveiktas žingsnis, įveikta kliūtis, nepriklausomai nuo oro sąlygų, kelio dangos, kūno skausmo ar nuovargio, didino pasitikėjimą savimi, pagarbą sau ir pragyventam gyvenimui. Pasirodo, nėra jau jis toks nuobodus. Tai buvo būdas pažvelgti į savo gyvenimą kitu kampu, proga susimąstyti. Paleisti tai, kas yra nereikalinga, bei priimti tai, kas duota. Fiziniai sunkumai tapo būdu sutelkti dėmesį į save piligriminės kelionės metu. Praeities dramos atrodė niekai.

Atsivėrė naujas santykis su kūnu. Mokiausi atsiriboti nuo minčių apie praeitį bei ateitį ir visapusiškai būti dabartyje, sutelkiant dėmesį į ėjimą bei į tai, kas vyksta aplinkoje. Sugrąžinti save į dabarties akimirką. Tai – lyg meditacija. Susikoncentravus į ėjimą visos galvoje nereikalingos mintys išgaruoja, išskyrus „Įdomu, kiek liko kilometrų iki artimiausios kavinės“ (juokiasi).

Kas labiausiai džiugino, o kas buvo sudėtingiausia einant Camino de Santiago?

Rytai prasidėdavo nenoromis, kartais su ašaromis akyse, žinoma, ne džiaugsmo. Pirmosios valandos dažniausiai būdavo skausmingos – sustingę sąnariai, įsitempę raumenys bei skausmingos nuospaudos. Apsiauti batais pūslėtas pėdas, užsimesti kuprinę ant pečių ir žengti pirmuosius žingsnius atrodė lyg didžiausias didvyriškas žygdarbis. Lyg kova už teisybę. Buvo nelengva tiek fiziškai, tiek psichologiškai, protas kaip ir kūnas priešinosi tam, kas vyksta. Kiekvieną rytą kovojau su savimi.

Gamta, kultūra, skanus maistas, ryšys su kitais pilgrimais neįkainojama patirtis. Gamtos vaizdai, įveikus aukščiausias viršukalnes, veikė kaip geriausi analgetikai, o vandenyno ošimas – kaip raminanti melodija, harmonija tarp chaoso ir ramybės.

Žmonės šiame kelyje susirenka iš viso pasaulio – skirtingų tautybių, rasių, amžiaus, lyties, tikėjimo. Kur dar gali sutikti tokią įvairovę? Jausmas lyg giminė pagaliau susitiko po daugelio metų švęsti Šv. Kalėdas, tik vietoj dovanų – analgetikai bei pleistrai (juokiasi). Tai kūrė kažkokį nenusakomą bendrumo jausmą – lyg svetimi, bet tuo pačiu ir šeima.

Su kokiomis emocijomis susidūrei žygio metu?

Visa jausmų paletė. Kelias išlaisvino anksčiau slopintas emocijas, suteikė galimybę patirti emocijas, kurias iki šiol buvau užgniaužusi. Camino kelyje galima patirti daugybę skirtingų ir kartais prieštaringų emocijų. Pyktį, liūdesį ir skausmą gali greitai pakeisti

džiaugsmas, palengvėjimas ar laimės jausmas. Nuo visiškos nevilties (trečiąją dieną patempus čiurną) ir baimės (kai vaistinės darbuotoja, pamačiusi mano pūsles, patarė vykti į artimiausią ligoninę, įtardama infekciją) iki džiaugsmo (pvz., gavus nemokamų keptų bulvyčių užsakius 1 virtą kiaušinį pietums (juokiasi)) ir didžiausios laimės (užkopus į dar vieną viršukalnę).

Ar turėjai kokį artimą pakeleivį/-ę?

Man labai pasisekė, nes visos kelionės metu mane lydėjo mano sesuo. Be jos šios kelionės net neįsivaizduoju.

Dalijimasis kasdieniais tikslais ir rūpesčiais sustiprino mūsų bendrystės jausmą. Mokiausi būti geresniu žmogumi arba bent jau bandžiau tokiu būti (šypsosi). Turėjau į ką lygiuotis – jai sekėsi kur kas geriau nei man.

Džiaugiuosi, kad turėjau galimybę keliauti su ja, bet tuo pačiu būti viena. Išmokome kalbėtis taip, kad išlaikytume vienatvę, jei jos mums reikėjo. Pakakdavo vieno žvilgsnio. Tyla buvo pati iškalbingiausia kalba, solidarumo išraiška. Mes puikiai jautėm viena kitą.

Trylikametės dukros Austėjos į kelionę neėmėi. Kodėl? Bijojai, kad ji gali neatlaikyti, nors ji gana stipri fiziškai?

Austėja, tikiu, kad dar turės savo Camino de Santiago. Laikas, kai žengiami pirmieji žingsniai Camino kelyje, yra kiekvienam unikalus, kaip ir pats keliautojas.

Per kokias šalis ir kiek kilometrų tęsėsi Tavo piligriminis žygis?

Mūsų kelias prasidėjo Portugalijoje Porto mieste, nuo kurio atstumas iki Ispanijoje esančios Santjago de Compostela katedros yra apie 280 km. Pasirinkome keliauti pakrantės keliu. Šį kelią įveikėme per 14 dienų.

Ar sunkus buvo pasirėngimas kelionei? Ar apskritai reikalingas koks nors pasirėngimas? Juk, atrodo, kas čia tokio išeiti pasivaikščioti...

Nors piligriminė kelionė reikalauja tam tikrų fiziinių įgūdžių ir pastangų bei psichologinės ištvėmės, tačiau tai nėra varžybos, bet ir nėra lengvas pasivaikščiojimas. Eiti ilgais atstumais, kai visi tavo namai telpa vienoje kuprinėje, diena iš dienos kelias savaites įvairiomis oro sąlygomis ir įvairiais reljefais, gali būti sudėtinga ne tik fiziškai, bet ir psichologiškai. Daugelis šį kelią lygina su turistiniais pasivaikščiojimais po kalnus, bet tai nėra tas pats. Tu niekada nežinai, kada ir kur baigsis tavo diena, nežinai, kur tau teks praleisti naktį ar rasi vietą nakvynei – viskam nepasiruoši.

Šiame kelyje yra visko ir visa tai turi priimti kitaip – kelias pasibaigs.

Beje, ar yra tam tikri įpareigojimai, kiek per dieną kilometrų turi nueiti, kiek laiko kur praleisti ir pan.? Ar viskas priklauso nuo tavęs paties ir tavo galimybių?

Formaliai, norint gauti Compostelą (oficialus sertifikatas, patvirtinantis piligrimystę į Santjago de Compostela), reikia nueiti bent 100 km pėsčiomis arba nuvažiuoti 200 km dviračiu iki Santjago de

Compostela. Taip pat turi surinkti atitinkamą kiekį antspaudų piligriminiame pase, kaip įrodymą, jog iš tikrųjų nužygiavai reikiamą atstumą.

Visa kita – tavo rankose. Kiek dienų ir kiek kilometrų įveiksi per dieną, pasirenki pats.

Ar žygio metu nebuvo minčių viską mesti, apsisukti vidury kelio, sėsti į lėktuvą ir skristi atgal namo?

Ir ne kartą (juokiasi). Pirmomis dienomis išties buvo nelengva, galvoje sukosi mintys „Kam man tai?“ ir „Įdomu, kur artimiausias autobusas iki oro uosto?“.

Ketvirtąją dieną pabudau su liūdesiu ir namų ilgesiu. Galvoje sukosi mintys apie tai, kad šią akimirką galėčiau gulėti ant savo sofos namuose su televizoriaus pulteliu rankose, bet aš pabundu Portugalijoje vienuolyne nuo maišelių čežėjimo garso tarp nepažįstamų žmonių, keistais kvapais pritvinkusioje patalpoje ir nežinia, ar bus dar likę karšto vandens dušui ar jau ne. Manyje vyko drama (juokiasi).

Tuo pačiu nekenčiau šių jausmų, nes apie šią kelionę svajoju ilgai, įsivaizdavau ją pilną džiaugsmo ir įkvėpimo (šypsosi). Įsivaizdavau, kaip su lengvumu žengiu kiekvieną žingsnį, mėgaujuosi supančiais vaizdais ir tuo, ką darau. Tačiau pirmosios nuospaudos, degantys padai bei nuovargis kiekvieną žingsnį darė vis sunkesnį, o kiekviena įkalnė atrodė lyg didžiausias Everestas.

Viduje vyko kova, tarp pasidavimo ir grįžimo į komforto zoną bei tarp svajonės įveikti šį kelią.

Šaunuolė, Camino de Santiago įveikei! Kokia buvo pirma mintis grįžus namo?

Kaip gerai, kad viskas gerai baigėsi (juokiasi).

Nors fizinė kelionė baigėsi Santjage, tačiau vidinė kelionė, ką tik prasidėjo ir tęsis kasdieniniame gyvenime. Ši patirtis yra įtraukta į atmintį, kuri iš naujo išgyvenama vėl ir vėl.

Eitum dar kartą?

Turiu svajonę įveikti prancūzišką Camino de Santiago, kuris tęsiasi apie 800 km.

Taip pat jau suku planą, kaip bent trumpam ištrūkti ir įveikti Camino Finisterre kelią bei pasiekti „Pasaulio kraštą“.

Kokių patarimų turėtum tiems, kas galbūt ruošiasi eiti į kokį nors piligriminį žygį? Arba galbūt nori, bet nedrįsta?

Išdrįsti.

Svarbu pasirinkti tinkamą atstumą, stebėti savo kūną ir reaguoti į jo siunčiamus signalus, nepersistengti kelionės pradžioje.

Avėti tinkamą avalynę ir pasiimti tik būtiniausias daiktus.

Viskuo kitu pasirūpina kelias. Svarbu – visa tai priimti.

Agne, labai dėkoju už pasidalintus išpūdžius ir patirtį. Linkiu nueiti dar ne vieną žygį ir atrasti juose visus atsakymus į gyvenimo klausimus.

Kalbėjosi Rasa JAKUBAUSKIENĖ

Krikščioniškoji Europa: istorijos pabiros

Žygimantas JACEVIČIUS,
Trakų bazilikos zakristijonas,
Vilniaus universiteto studentas

Istoriškai taip jau susiklostė, jog Europą esame pratę matyti kaip Katalikų Bažnyčios produktą ar pasekmę – visa Europos teritorija nusagstyta puošniomis gotikinėmis, barokinėmis bažnyčiomis ir katedromis, katalikų karalių, kunigaikščių ir bajorų pilimis, dvarais ir puošniomis posesijomis miestuose ir užmiesčiuose. Jų mecenatyste Europoje iškilo dar daugiau rūmų ir bažnyčių, grūste prigrūstų puošniausio liturginio inventoriaus: kielikų, monstrancijų, auksu ataustų arnotų ir kapų, žvakidžių, smilkytuvų. Ir dvarus, ir pilis, ir bažnyčias puošė ir tebepuošia aukščiausio lygio tapybos kūriniai ir skulptūros. Visos mano išvardytos gėrybės atsirado Katalikų Bažnyčiai būnant Europos virsmų ir procesų epicentre: juos globojant arba darant jiems tiesioginę įtaką. Bažnyčios, rūmai ir gausus jų paveldas iki šiandien yra Europos daiktiškosios, išoriškosios tapatybės pagrindas ir esmė. Ir ne tik menu Europa garsi – joje dabar sėkmingai sugyvena tautos, kurias saisto viena tarptautinė teisė, gausu labdarinių bendrijų ir stiprių bei garsių universitetų. Tačiau kodėl taip nutiko būtent su krikščionybe? Kodėl ne su islamu? Kodėl būtent krikščionybė turėjo (iš esmės, tebeturi) šiame žemyne religinės ir kultūrinės valdžios monopolį ir sugebėjo padaryti tokią įtaką šio žemyno tapatybės formavimuisi? Kodėl kitos tradicinės konfesijos to padaryti nesugebėjo? Bent į dalį šių klausimų bandysiu pateikti atsakymus savo straipsnyje.

Europos ekonomikos, idėjų ir paveldo užuomazgos katalikų vienuolynuose

Visų pirma, atsakant į klausimą „kodėl krikščionybė, o ne islamas?“, išūliai norisi atsakyti – kas pirmesnis, tas gudresnis. Islamas atsirado VII amžiaus Arabijoje, kai tuo metu Europoje jau buvo įsigyvenę, įsikūrę ir įsiveikę vienuolynai, kuriantys, gaminantys

ir plėtojantys dalykus, ilgainiui sudarysiančius Europos tapatybę. Gi islame nėra tokios stiprios kuriančių ir dirbančių vienuolynų tradicijos, ir būtent šioje vietoje islamas susikirto – jei norėjo valdyti Europą, reikėjo stengtis sekti ir nurungti katalikų vienuolius visose vėliau aptarsimose srityse, kurios pavertė Europos teritoriją ta Europa, kokią turime šiandien. Vienuolinis gyvenimas, kurio pumpurus užmezgė Antanas Abatas III amžiuje (iki islamo atsiradimo dar praėis keturi šimtmečiai, tad – toli gražu), gražiausiais žiedais išsprogo 529 metais, šv. Benediktui parašius vienuolinio gyvenimo regulą, tapusią ne tik vienuolių, bet ir Europos kultūrinių užuomazgų pagrindu. Thomas E. Woodsas savo knygoje „Kaip Katalikų Bažnyčia sukūrė Vakarų civilizaciją“ pateikia pavyzdžių, kaip benediktinai iš esmės prisidėjo prie Europos ūkio pažangos: „Rankų darbas, į kurį taip išraiškingai buvo kviečiama Benedikto reguloje, užėmė svarbiausią vietą vienuoliniame gyvenime. Nors regula garsėjo nuosaikumu ir neskatinė kraštutinių atgailos formų, dažnai sužinome, kad vienuoliai noriai imdavosi sunkiausių ir nemaloniausių darbų, nes jie tokias užduotis laikė malone ir galimybe marinti kūną. O tai tikrai buvo įmanoma valant ir plėšiant dirvonus. Pelkės telkšojo kaip beverčiai užkrečiamųjų ligų židiniai, tačiau vienuoliai mielai priimdavo jiems tenkančius iššūkius ir plynės paversdavo klestinčiomis vietomis. Jie nusausedavo pelkes ir ligų šaltiniai virsdavo derlinga žeme“¹. Iš pasiaukojimo, *ora et labora* principo, vienuoliai sugebėjo *sutvarkyti* daugelį Europos žemių, ten pastatydinti vienuolynus ir apie juos puoselėti žemės ūkį, sykiu – prekybą savo pagamintais produktais: „Švedijoje vienuoliai pradėjo auginti kviečius, Airijoje – lašišas, Parmoje gamino sūrius, daugelyje vietų – užveisė vynuogynus.“² Visiškai neseniai, birželio 6 dieną, BBC išleido laidą, kurioje žurnalistas Colmas Flynas pasakoja apie Provanse

¹*Kaip Katalikų Bažnyčia sukūrė Vakarų civilizaciją*, Thomas E. Woods, Katalikų pasaulio leidiniai, 2016, Vilnius, p. 37

²*Ibid.*, p. 39

esantį Sainte-Madeleine du Barroux vienuolyną. Šis vienuolynas yra seniausio pasaulyje popiežiaus vynuogyno vieta, datuojama XIV a., popiežiui Klemenšui V perkėlus savo dvarą į Avinjoną, o dvaro vynuogynas buvo pasodintas Le Barroux. Vienuoliai atgaivino apleistą vynuogyną ir pradėjo gaminti vyną „Via Caritatis“ (Meilės kelias). Jie norėjo susigrąžinti vyndarystę į vietovę, kurioje mažos vyndarių šeimos stengėsi išgyventi. Be ūkio ir vynu, vienuolynai įnešė svarų indėlį į labdarinę veiklą, iš kurios vėliau radosi ligoninės, bursos, prieglaudos ir visokios užuovėjos vargšams, ligoniams ir keliauninkams: „Paklauskite ispanų, burgundų ar kitų svetimšalių, kaip jie buvo priimami Beke. Jie atsakys, kad vienuolyno durys jiems visuomet yra atviros ir kad jo duona gali vaišintis visas pasaulis. Čia vyravo dirbančio ir prieglobstį klajūnams teikiančio Kristaus dvasia. <...> Kai kuriais atvejais vienuoliai patys susirasdavo vargšelius, kuriems reikėdavo pagalbos. Pavyzdžiui, Obrake, kur XVI a. buvo įkurta ligoninė, kiekvieną naktį skambėdavo varpas, kviečiantis keliauninką ar bet ką, bijantį miškų tamsos, užėiti.“³ Kitas nepaprastai svarbus vienuolynų veiklos aspektas, padaręs didžiulę įtaką Europai – knygų perrašinėjimas. Apie Viduramžių vienuolyno knygos ir bibliotekos vaidmenį ir vertimą kone atskiru asmeniu vienuolyno gyvenime skaitėme Umberto Ecco „Rožės varde“ ir galime tik įsivaizduoti, kokie bibliotekų lobiai masino vienuolius, tačiau grožinę literatūrą palikime maloniems vakaro skaitiniams. Thomas E. Woodsas, kalbėdamas apie vienuolynų išsaugotus raštus, sako: „Vienuoliai ne tik išsaugojo klasikinio pasaulio ir Bažnyčios tėvų raštus, kurie yra labai svarbūs Vakarų civilizacijai. Jie išsaugojo Bibliją. Jei ne vienuolynų atsidavimas, jei ne daugybė jų perrašytų kopijų, dar nežinia, ar Biblija būtų išlikusi per barbarų įsiveržimą. Visa vienuolijos istorija byloja apie vienuolių atsidavimą knygoms. Pavyzdžiui, šv. Benediktas, Virmauto vienuolyno Anglijoje įkūrėjas, knygų savo vienuolyno bibliotekai ieškojo plačiai ir toli; tuo tikslu jis vyko į penkias keliones jūromis ir kiekvieną kartą grįždavo su dideliu kroviniu. <...> Vienuoliai nuveikė daugiau negu vien išsaugojo raštus. Jie studijavo pagonių poetų giesmes, istorikų ir filosofų raštus. Vienuolynai ir jų mokyklos klestėjo, ir kiekviena gyvenvietė tapo ir religijos, ir švietimo centru. Jie ne tik steigė mokyklas ir mokė jose, bet ir padėjo pamatus universitetams. Jie buvo to meto mąstytojai ir filosofai, jie formavo politinę ir religinę mintį. Tiek kolektyviai, tiek individualiai vienuoliams buvo svarbi antikinio pasaulio minties ir civilizacijos tąsa Viduramžiais ir vėliau.“⁴ Taigi, vienuoliai Europoje užsiėmė pačios Europos kūryba ir išlaidymu – pradėjo tvarkyti ir gaivinti žemės ūkį: paruošė ir apšėjo dirvonus, brandino vynus ir

³Ibid., p. 47

⁴Ibid., p. 53

sūrius, padėdami vietos ūkininkams. Užsiėmė labdaringa veikla – steigė ligonines, globojo vargšus ir besiblaškiančius po pasaulį keliauninkus bei saugojo, perrašinėjo ir paliko Europai Bažnyčios tėvų ir pagonių poetų iš Antikos raštus – visi šie dalykai yra labai pastebimi ir tikrai būtini krikščionybės suformuoto Europos veido atributai.

Bažnyčia ir universitetas, teisė, menas ir moralė

Pasirinktus, mano nuomone, svarbiausius aspektus šio skyrelio antraštėje (knygoje autorius jų aptarinėja daugiau – kalba ir apie mokslą, ekonomiką, labdarą) surašiau tokia tvarka, kokia jie buvo aptarti Thomo E. Woodsso knygoje, tačiau man nepatinka humanitarinių mokslo daktaro sudėliota aspektų seka. Pagal tokią seką gali pasirodyti, kad teisė, labdara, universitetai ir menas suformavo krikščionišką moralę, lyg atsiradę patys iš savęs, bet *ex nihilo nihil fit* – šiems dalykams rasti turėjo būti konkreti priežastis ir ta priežastis yra viena – krikščioniška moralė. Nors ir paskutinysis knygos skyrius apie moralę yra parašytas logiškai ir *sukabina* visą veikalą į vieningą minčių grandinę, tačiau yra būtina pabrėžti, jog būtent iš Bažnyčios moralės mokslo ir kilo teisė, labdara, švietimas, menas. Visi šie dalykai yra gerųjų darbų sielai įprasminimas. Teisė kilo iš *piktą darantį sudrausti*, universitetų ir švietimo idėja – iš *nemokantį pamokyti*, labdara – *nuliūdusį paguosti*, na, o menas, kaip nuoširdžios maldos ir savo darbo paskyrimo Dievo garbei forma – *melsti už gyvus ir mirusius* – juk labai didelė dalis (jei ne visas) krikščioniškasis menas yra ir skirtas maldai, ir kurtas besimeldžiant. Baigiu savo kritiką autoriui ir toliau lakoniškais komentarais analizuoju Bažnyčios įtaką universitetui, teisei ir menui. Labdaros ir kitų skliausteliuose išvardytų dalykų neaptarinėsiu, nes jų ištakas trumpai aptariau pirmame šio darbo skyrelyje. Tad kaip buvo su tais universitetais? Woodsas: „Bažnyčia prisidėjo prie intelektualinės universitetų plėtros, o popiežiai atliko esminę užduotį juos įkurdami. Chartijos suteikimas universitetui buvo vienas iš popiežiaus įtakos ženklų. <...> Universitetų steigimas, atsidavimas logikai ir racionaliam argumentui, bendra tyrimo dvasia, kuri buvo būdinga intelektualiniam viduramžių gyvenimui, tapo lotyniškųjų viduramžių dovana dabarties pasauliui, nors ta dovana galbūt niekad nebūsim pripažinta. Galbūt ji taip ir liks – kaip nutiko praėjusius keturis amžius – geriausiai išlaikyta Vakarų civilizacijos paslaptis, bet tai yra dovana civilizacijos, kurios centre stovėjo Katalikų Bažnyčia.“⁵ Bažnyčia iš didelio noro šviesti žmones ir parodyti tiesesnę kelią į dangų, savo svarium indėliu steigiant universitetus, *nušvietė tamsuosius amžius*. Gi kontrreformacijos laikų pradžioje įsteigtas Jėzuitų ordinas iš esmės užsiėmė Europos

⁵Ibid., p. 75

švietimu – jų rūpesčiu buvo įsteigtas ir sėkmingai tebeveikia (aišku, jau ne jėzuitų valdomas) mūsų Vilniaus universitetas – tad Bažnyčios užmojis švietimo srityje buvo platus ir siekė *žemės pakraščius*. Prieš pradėdami gilintis į teisės klausimą, turime suvokti, jog anuomet tarptautinių santykių papročiai smarkiai skyrėsi nuo šių dienų ir valstybių galvos nebuvo lygiavertės – karaliai blanko prieš imperatorius, o visi – prieš Romos popiežių. Woodsas tačiau pateikia įdomų ir dar (bent man asmeniškai) negirdėtą pavyzdį tarptautinės teisės srityje: „Ilgus metus įstatymai, reguliuojantys valstybių santykius, buvo migloti ir neaiškūs. Aplinkybės, kilusios atradus Naująjį pasaulį, paskatino studijuoti ir sukongretinti tuos įstatymus. Ir vėl Katalikų Bažnyčia sukuria aiškiai vakarietišką mintį. <...> Ispanų teologai teigė, kad kiti pasaulio žmonės yra jiems lygūs ir kad su pagonišku tautų gerove reikia elgtis taip pat, kaip krikščioniškosios tautos elgiasi viena su kita.“⁶ Tokiu būdu buvo iškelta mintis, jog tautų ir valstybių vadovų lygmenyje reikia laikytis lygybės – kad ir kokia *netikėlių ir pagonių* tauta tai bebūtų. Būtent dėl Bažnyčios anuomet suformuotos teisinės minties turime dabartinį tarptautinių santykių modelį – kuomet valstybių vadovai mandagiai spaudžia vienas kitam rankas, kai vienodai gerbiamos visų valstybių galvos. Aišku, šie papročiai galutinai susiformavo visai neseniai ir nereikia manyti, jog nuo Kolumbo laikų pasaulis buvo saistomas *dabartinių* tarptautinės teisės normų. Taip nebuvo, tačiau tik dėl

⁶Ibid., p. 146

Bažnyčios – ispanų teologų pastangų, mes **šiandien** turime aiškiai suformuotas, griežtai reglamentuotas ir daugeliu atvejų stropiai vykdomas tarptautinės teisės nuostatas bei normas.

Menas, ypač krikščioniškasis, yra viena iš mano domėjimosi sričių, todėl šią teksto dalį rašau gardžiuodamasis. Bažnyčia visais laikais stengėsi būti arti žmogaus – ir fiziškai, ir metafiziškai. Krikščioniškasis menas nuo pat savo ankstyvųjų formų po Milano edikto, kuomet buvo gaminami puošnūs ir detalių pilni sarkofagai, statomos bazilikos, vėliau – ikonoklazmo laikas, po jo – ikonodulų, vėliau atėjo Romanika, Gotika, Renesansas, Barokas – visais šiais laikais menas *pasakojo*. Pasakojo ir skelbė tikėjimo tiesas, kurias suprasti ir **perskaityti** užrašytas popieriuje galėjo ne visi. Bažnyčia privalėjo *savę paaiškinti*, o menas buvo patogiausia *savęs paaiškinimo* forma. Krikščioniškajame Vakarų mene galime rasti dar vieną atsakymą į klausimus: *kodėl Vakarai? Kodėl Europa? Kodėl krikščionybė?* Atsakymas – Woodso veikale: „Būtent Vakarų dalininkai savo paveikluose sugebėjo išgauti perspektyvą, kuri apėmė trimatį objekto vaizdą ir šešėliavimo techniką. Šių tapybos priemonių apraiškų jau galima rasti ir antikinėje dailėje, Vakarų dailininkai XIV a. jas atgaivino ir išstobulino.“⁷ Juk teisybė! Nei *broliški konkurentai* stačiatikybėje, nei *priešiški konkurentai* islame nesugebėjo savo mene išrasti nieko panašaus! Stačiatikiai iki šiol įsikibę laikosi *plokščios* ikonos modelio dar nuo Bizantijos laikų, o islamistai tesigroži arabeskomis ir augalinių motyvų pynėmis savo mečetėse. Perspektyva, erdvinis, pribloškiantis, žadą atimantis, iš sienos besiveržiantis, žiūrovą stebinantis menas krikščionybei leido įsitvirtinti ir pateisinti savo tikėjimo grynumą ir teisingumą, kulto pastatuose perteikiamą grožiu. Taigi, Katalikų Bažnyčia padėjo, sutvirtino ir pašventino Europos pamatus, sukurdama ir pagrįsdama švietimo, teisės ir meno papročius, kylančius iš krikščioniškosios moralės.

Užbaiga

Ar įmanoma nekrikščioniška Europa? Mano atsakymas – ne, nes jokia kita religija neturi tokio tvirto ir tinkamo, sykiu tolerantiško ir kilnaus vertybių rinkinio, kuris apimtų tiek daug gyvenimo sričių – ji apima mokslą, meną, teisę, ekonomiką, labdarą, žemės ūkį. Krikščionybės senumas ir ankstyvas jos įsigalėjimas, savo idėjų skelbimas ir jų vykdymas jau nuo III amžiaus su šv. Antanu Abatu, VI amžiuje – su šv. Benediktu leidžia drąsiai tvirtinti, kad nekrikščioniška Europa – neįmanoma, nes visa, kas sudaro dabartinį Europos veidą ir paveldą, kilo iš krikščionybės ir turi nepaprastai galias istorines šaknis.

⁷Ibid., p. 136

Josyfas Slipyj ir Alfonsas Svarinskas – dvasinės draugystės ir krikščioniško liudijimo totalitarinio persekiojimo sąlygomis pavyzdys

(Pranešimas skaitytas konferencijoje 2024 m. liepos 14 dieną Laisvės kovotojų atminimo šventės metu, Didžiosios kovos apygardos partizanų parke)

Dr. Mariya HORYACHA,
Lvivo katalikiško univeriteto profesorė

Jūsų Ekscelencijos Vyskupai, mieli Kunigai, Gerbiamieji Ukmergės vadovai ir visi šios šventės dalyviai. Ačiū už galimybę būti šiame gražiame Partizanų parke ir pasidalinti savo mintimis apie Jums ir mums ukrainiečiams labai brangius monsinjorą kunigą Alfonsą Svarinską ir kardinolą Josyp Slipyj.

Šiomet minime 10 metų nuo Alfonso Svarinsko mirties ir 40 metų nuo Josyfo Slipyj mirties. Šios dvi didžios istorinės asmenybės yra išstvermingos kovos su bedieviška represine sovietine sistema simboliai. Patyrę persekiojimus ir kančias jie abu išėjo nugalėtojai. Ir šiandien, Josyfo Slipyj garbei skirto paminklinio kryžiaus Didžiosios kovos apygardos partizanų parke pašventinimo dieną, dera pagerbti jų atminimą ir priminti dviejų didžiųjų asmenybių ir Dievo tarnų draugystės ryšį.

Formacija (1892–1922)

Slipyj išgyveno ilgą formacijos laikotarpį, trukusį daugiau nei 30 metų. Jis gimė gilaus tikėjimo valstiečių šeimoje, kuri įskiepijo jam meilę Kristui. Pajutęs Dievo kvietimą, po vidurinės mokyklos baigimo jis įstojo į dvasinę seminariją, ir 1917 m. rugsėjo 30 d. metropolitas Andrejus Šeptickis suteikė Slipyj kunigystės šventimus. Gavęs metropolito palaiminimą jis tęsė studijas Insbruko universitete ir apgynė pirmąją daktaro disertaciją bei gana greitai, maždaug per vienerius metus, parengė habilitacinį darbą.

Dėl Austrijos imperijos žlugimo ir Ukrainos–Lenkijos karo grįžti į namus nebuvo įmanoma, todėl Slipyj dar dvejus metus tęsė studijas Insbruke, o po to dvejiems metams išvyko į Romą, kur Grigaliaus universitete parašė ir apgynė antrąją daktaro disertaciją.

Akademinis laikotarpis (1922–1945)

1922 m. vasarą grįžęs į tėvynę, jis ėmė dėstyti dogmatiką Lvovo dvasinėje seminarijoje, o po dviejų metų tapo jos rektoriumi (1924–1929). Slipyj uoliai darbavosi ruošiant dvasios darbininkus Ukrainos graikų apeigų bažnyčiai (UGAB) ir kūrė Teologijos akademiją, svajodamas paversti ją universitetu. Prisimindamas tą laikotarpį jis sakė: „Kaip žmogus, savanoriškai tapęs Kristaus kaliniu, tarnavau kadaise tokiam ryškiam Ukrainos teologijos mokslui, stengiausi prikelti jį iš griuvėsių ir atgaivinti suvokdamas, kad mokslas yra vienas kertinių tautos atgimimo ir stiprybės akmenų, o teologijos mokslas įgyvendina Kristaus evangelijos įsakymą: Eikite ir padarykite mano mokiniais visų tautų žmones (Mt 28, 19).“ Ši Slipyj tarnystė nebuvo lengva, netrūko rūpesčių ir kliūčių.

Tačiau nepaprastas jo darbštumas ir organizaciniai gebėjimai davė vaisių: po penkerių metų, 1929 m., buvo įkurta Lvovo teologijos akademija, kurios rektoriumi buvo paskirtas Slipyj. Jis dėjo visas pastangas, kad Akademija taptų mokslo centru, o ilgainiui – universitetu, turinčiu teisę teikti daktaro laipsnius. Per 10 metų akademija tapo autoritetinga švietimo įstaiga.

Tačiau Slipyj planams sutrukdė karas ir 1939 m. sovietų okupacija. Atėjęs bolševikams, prasidėjo represijos, seminariją užėmė sovietų kariuomenė. Metropolitai Šeptickis baimindamasis, kad gali būti nužudytas, pasirūpino įpėdinio paskyrimu ir pasirinko Josyfą Slipyj.

1939 m. gruodžio 22 d. jis buvo slapta išventintas vyskupu. Kai 1944 m. lapkričio 1 d. metropolitai Šeptickis mirė, jo vietą užėmė Slipyj. Tačiau jam nebuvo lemta vykdyti savo pareigų. Po penkių mėnesių, 1945 m. balandžio 11 d., jis buvo suimtas kartu su kitais UGAB vyskupais, ir jo gyvenimas kardinaliai pasikeitė.

Įkalinimo laikotarpis (1945–1963)

Prasidėjo metropolito kryžiaus kelias – 18 prievartos, kalinimo, lagerių, etapų ir tremties metų. Štai kaip jis pats apibūdina šį savo gyvenimo laikotarpį:

„Naktinis kalinimas, slapti teismai, nesibaigiantys tardymai ir šnipinėjimas, moralinė ir fizinė prievarta, žeminimas, kankinimai, badas; nedori tyrėjai ir teisėjai, prieš kuriuos aš, kalinys katorgininkas, „tulysis Bažnyčios liudytojas“, išsekęs, fiziškai ir psichiškai, liudiju nebylią ir mirčiai pasmerktą gimtąją savo Bažnyčią... [...]

Šiame kryžiaus kelyje dėl kalinio Kristaus mane stiprina suvokimas, kad kartu su manimi eina ir mano dvasinė kaimenė, gimtoji ukrainiečių tauta, visi vyskupai, kunigai, tikintieji, tėvai ir motinos, maži vaikai, pasiaukojantis jaunimas ir bejėgiai seneliai. Aš nesu vienas!

Slipyj buvo teisiamas keturis kartus, ne kartą įkalbinėtas atsisakyti vyskupo pareigų ir bendradarbiauti su sovietų valdžia, kuri jam siūlė Kijevo metropoliją ir kitų privilegijų su sąlyga, kad pereis į stačiatikybę. Tačiau vilionėms jis nepasidavė ir liko ištikimas Dievui ir kenčiančiai savo Bažnyčiai.

Pirmą kartą už „priešišką veiklą“ jis buvo nuteistas 1946 metais 8 metams kalėjimo. Bausmės pabaigos sulaukė 1953 m. Ji sutapo su Josyfo Stalino mirtimi ir politinės vadovybės pasikeitimais. Tuo metu SSRS puoselėjo viltis pagerinti santykius su Vatikanu ir norėjo tam panaudoti Slipyj. Metropolitai buvo atgabentas į Maskvą, ir KGB bandė su juo derėtis bei pavedė parašyti UGAB istoriją. Jam net buvo leista dirbti didžiausioje SSRS Lenino vardo bibliotekoje. Slipyj pradėjo darbą, bet iš derybų nieko neišėjo. Po Berijos nužudymo jos baigėsi, ir Slipyj buvo išstremtas penkeriems metams į Maklakovą (netoli Jenisiejaus, Krasnojarsko kraštas). Būdamas tremtyje jis toliau rašė UGAB istoriją ir per 5 metus parašė 5 tomus. Be to, slapta vykdė sielovadą ir stengėsi palaikyti ryšį su savo Bažnyčia, stiprindamas savo kaimenę ir dvasininkus laiškais bei sielovadiniais pranešimais.

1958 m. birželį Slipyj vėl buvo suimtas ir 1959

Kardinolas J. Slipij

m. birželio 17 d. nuteistas naujai 7 metų laisvės atėmimo bausmei. Per šį kalinimo laikotarpį sovietinė vyriausybė bandė įtikinti Slipij kalbėti prieš popiežių mainais į jo paleidimą. Tam 1960 m. pabaigoje jis buvo atgabentas į Kijevą, tačiau ir dabar KGB patyrė nesėkmę. Slipij drąsiai gynė savo Bažnyčią ir neketino išsižadėti popiežiaus. 1961 m. rudenį jis vėl buvo išsiųstas į lagerį Mordovijoje. Nenuolaidumas jam brangiai kainavo. Metropolito byla buvo peržiūrėta, ir 1961 m. rugsėjo 27 d. jis buvo nuteistas už akių kaip ypač pavojingas nusikaltėlis recidyvistas atlikti bausmę griežtojo režimo lageryje.

Kaip prisimena Slipij, šiame kalėjime buvo susirinkę didžiausi nusikaltėliai. Prižiūrėtojai buvo žiaurūs, brutalūs. Dėl sunkių kalinimo sąlygų ir alinančio darbo, susirašinėjimo ir artimųjų siuntinių apribojimo, taip pat sistemingo marinimo badu kaliniai iš esmės buvo pasmerkti lėtai mirčiai nuo išsekimo ir bado. Praleidęs ten keletą mėnesių metropolitas labai nusilpo ir veikiausiai būtų miręs, jei netikėtai nebūtų paleistas.

1963 m. sausio 25 d. popiežiaus Jono XXIII ir JAV prezidento Džono F. Kenedžio prašymu Josyf Slipij buvo paleistas ir išvyko į Romą. Venas bendražygis kalinys prisimena:

Mūsų būryje buvo Romos kardinolas, ukrainietis Slipij [...]. Šis kuklus, tylus žmogus lageriuose kentėjo jau antrą dešimtmetį, buvo labai ligotas, bet laikėsi tvirtai ir stengėsi nebūti našta savo bendražygiams, o jiems padėti. Supratome, kad tokio tautos lyderio, kaip Slipij, sovietų valdžia nepaleis: ukrainiečiams jis buvo tarsi dvasinis vėliavnešys.

Tačiau įvyko stebuklas: iš Maskvos atvyko keli čekistai ir taip skubiai jį išvežė, kad jis vos spėjo atsisveikinti su draugais. Nežinojome, kur jį išvežė. Tik po dešimties dienų [...] vienas vaikinys pranešė girdejęs, kad kardinolas Slipij yra Romoje.

Visi buvome sukręsti: iš begalinių tolių į mus padvelkė laisvė.

Romos laikotarpis (1963–1984)

Išleisdama sunkiai sergantį 71 metų senolį, sovietų valdžia tikėjosi, kad likusią gyvenimo dalį jis praleis kur nors poilsiaudamas ir netrukus mirs. Tačiau metropolitas neketino ilsėtis. Jis ne kartą skundėsi Dievui, kad produktyviausius ir vaisingiausius gyvenimo metus pražudė lageriuose ir tremtyje nieko negalėdamas nuveikti. Taigi Dievas suteikė jam kompensaciją – 21 metus. Ir šį laiką Slipij išnaudojo maksimaliai, pradėdamas daugybę epochinio masto projektų.

Visą romėniškąjį jo gyvenimo laikotarpį žymėjo aktyvi veikla kuriant UGAB, plėtojant mokslą ir švietimą bei vienijant visame pasaulyje gyvenančius ukrainiečius. Blieka tik stebėtis, iš kur lagerių sugniuždytas senolis sėmėsi jėgų ir įkvėpimo nenuilstamam titaniškam darbui, kai aplinkiniai šaipėsi iš jo idėjų, laikė svajotoju, fantazuotoju, o didžiuosius jo sumanymus – seniokiškais kliedesiais. Tačiau daugumą jo svajonių ir iniciatyvų jau išsipildė arba mūsų akyse tampa tikrove.

Kalinimo metai nebuvo tokie bevaisiai, kaip atrodė Slipij. Tuo metu jis išgyveno ypatingą vidinę transformaciją. Tomistinės mokyklos suformuotas scholastas virto brandžiu ir išmintingu ganytoju, suvokiančiu savo rytų krikščionio tapatybę ir turinčiu didingą savosios Bažnyčios viziją. Kalinimo metai buvo daugybės apmąstymų, idėjų generavimo, supratimo ir planų kūrimo laikotarpis. Dabar atsirado galimybė visa tai įgyvendinti.

Atvykęs į Romą Slipij dalyvavo Vatikano II Susirinkime, kur 1963 m. spalio 11 d., dalyvaujant 2500 delegatų iš viso pasaulio, pasakė kalbą prašydamas suteikti UGAB patriarchato statusą. Nors Paulius VI metropolitą Josyfą Slipij pakėlė kardinolu, tačiau atsisakė pripažinti UGAB patriarchatą. Slipij tai nesustabdė.

Jam labai rūpėjo sutelkti įvairiuose pasaulio kraštuose pasklidusius ukrainiečius ir sukurti regimą jų vienybės simbolį. 1963 m. lapkričio 25 d. jis įkūrė popiežiaus Klemenso vardu pavadintą katalikišką ukrainiečių universitetą ir pradėjo statyti šv. Sofijos soborą – mažąją Kijevo Sofijos kopiją. 1969 m. rugsėjo 27 d. pašventintą soborą Slipij laikė „sugriautų ir išniekintų Ukrainos bažnyčių ženklų ir simboliu“, „atgimimo ir naujų bažnyčių statybos Tėvynėje ženklų“, „Gyvųjų Ukrainiečių Sielų Soboro liudijimu, šventa maldos ir liturginės aukos už mirusius, gyvuosius ir negimusius vieta“. Iki šiol ši šventovė traukia ir vienija ukrainiečius visame pasaulyje ir yra didingas paminklas paties Josyfo Slipij nuveiktam darbui.

Tačiau gyvenimo Romoje laikotarpis toli gražu nebuvo rožėmis klotas. Kaip ir kalinimo metais, taip ir dabar Slipij patyrė apščiai sielvartų. Dėl XX a.

septintajame dešimtmetyje prasidėjusios Vatikano „Ostpolitik“ Romos kurija dažnai nepaisydavo UGAB ir išduodavo jos interesus vardan gerų santykių su Maskvos patriarchatu. Slipyj dėl to labai išgyveno, o vienybės stoka ir tai, kad jo idėjų nesuprato savi vyskupai, kėlė dar daugiau skausmo. Tačiau to nepaisydamas jis dirbo toliau ir kiek įmanoma gynė savo nebylių Kankinių Bažnyčią. Pats būdamas gyvas jos kančios liudijimas, jis apeliavo į pasaulio sąžinę, prašydamas, kad nebūtų leista, jog „virš nebyliosios Bažnyčios tvyrotų mirtina galinčių kalbėti tylą“. 1980 m. jis taip kreipėsi į kongreso „Stokojanti Bažnyčia“ dalyvius:

Mūsų Bažnyčia nėra mirusi, kaip kai kurie laisvojo pasaulio žmonės mano, o gal net nori, kad taip būtų, nes ji trukdo pernelyg žmogiškiems jų planams. Mūsų Ukrainos Bažnyčia gyva. Geriausiai tai įrodo jos kankinystė. [...] Negalima būti abejingais Ukrainos Bažnyčiai. Netekusi visų institucinių, organizacinių ir materialinių išteklių, kartu su beginkliu Kristumi ji visoms savo sesėms Bažnyčioms yra vidinės stiprybės ir tikrojo atgimimo šaltinis. Būtent todėl ji yra brangi Visuotinės Bažnyčios lobyno dalis... Moderniesiems ekumeninio judėjimo atstovams derėtų neišleisti to iš akių.

1984 m. rugsėjo 7 d. Slipyj mirė. „Testamente“ savąjį gyvenimą jis apibūdino taip:

„Meilė Kristui, meilė Šventajai Bažnyčiai, Jo slėpiningajam Kūnui, meilė gimtajai Ukrainos Bažnyčiai, kuri yra visavertė visuotinės krikščionių šeimos dalis, meilė gimtajai ukrainiečių tautai su jos dvasiniais ir materialiniais pasaulinę reikšmę turinčiais turtais nusako mano gyvenimo pastangas, mąstymą ir darbus laisvės ir nelaisvės metu. Visą savo gyvenimą buvau ir palieku šį pasaulį – Kristaus kalinys!

„Testamente“ Josyfas Slipyj prašė palaidoti jį Sofijos soboro kriptoje, o kai Ukraina taps laisva, parvežti jo kūną į gimtąjį kraštą. Tokia galimybė atsirado žlugus SSRS. Ir 1992 m. rugpjūčio 24–27 d. patriarcho palaikai buvo perkelti į Lvovą ir palaidoti Šv. Jurgio katedros kriptoje. Į šį perlaidojimą mirusio patriarcho pagerbti atvyko apie 2 mln. žmonių. Iš Lietuvos atvyko ir katalikų kunigas, disidentas, ilgametis sovietinių lagerių politinis kalinys kun. Alfonsas Svarinskas.

Josyfo Slipyj ir Alfonso Svarinsko bendrystė

Slipyj ir Svarinsko, dviejų didžiųjų vyrų ir tikėjimo išpažinėjų, keliai susikirto 1959 m. (1960 m.) Mordovijos Dubravlago lagerio skyriuje Nr. 7/1, Sosnovkos kaime. Tai buvo vadinamasis „tikinčiųjų lageris“. 1960 m. rudenį čia buvo atvežta apie 450 įvairių konfesijų kalinių, nuteistų už religinius įsitikinimus arba kontrrevoliucinę veiklą pagal religinius įsitikinimus, o taip pat aktyvių ukrainiečių tautininkų. Lageris buvo skirtas perauklėti tikinčiuosius. Jis buvo ypatingas tuo, kad kaliniai čia nesikeikė, nevogė, meldėsi valgio metu ir rengdavo religines diskusijas per vakarinius

pasivaikščiėjimus lagerio alėja. Šie pasivaikščiėjimai ir diskusijos buvo puiki galimybė paskaitoms ir naujų dvasininkų rengimui. Lageryje susiformavo tarsi pagrindinė UGAB kunigų seminarija. Mokoma buvo užsienio kalba (lenkų, vokiečių ar lotynų). Pirmiausia todėl, kad nesuprastų prižiūrėtojai. Vieną iš tos pagrindinės lagerio seminarijos auklėtinių Slipyj net išsventino kunigu.

Šiame tikinčiųjų lageryje kalėjo ir lietuvių katalikų kunigai. Tarp jų buvo kun. Rauda, kun. Svarinskas, kun. Balčiūnas, kun. Račiūnas ir jėzuitas kun. Markevičius.

Šiame lageryje ir susipažino Slipyj su Svarinsku. Tarp jų užsimezgė tvirta, dešimtmečius trukusi draugystė. Nepaisant didelio amžiaus skirtumo, Svarinskas (32 metais jaunesnis už metropolitą) tapo Slipyj nuodėmklausu ir savo atsiminimuose šią patirtį šiltai aprašė kaip didžiausią savo gyvenimo pasiekimą.

Kartą Slipyj peršalo ir susirgo plaučių uždegimu. Kadangi lagerio gydytojas nenorėjo jo gydyti, metropolitas liko gulėti barake. Svarinskas dirbo felčeriu sanitariniame padalinyje ir gavęs iš kun. Račiūno penicilino (jam iš Amerikos jo atsiuntė mama) atnešė jį metropolitui ir taip jį išgydė.

Tačiau tikinčiųjų perauklėjimo atskirame lageryje eksperimentas žlugo, nes užuot persiauklėję komunistine dvasia kaliniai gerokai sėkmingiau ugdėsi religine dvasia. Todėl 1961 m. rudenį lagerį imta likviduoti, o kaliniai buvo skirstomi po skirtingo lygio lagerių punktus. Pirmiausia kun. Svarinską ir kitus perkėlė į griežto režimo lagerį. Netrukus ten pat buvo perkeltas ir Slipyj, ir kelis mėnesius praleido vienoje kameroje su Svarinsku. Kai 1963 m. pradžioje atėjo žinia apie jo išlaisvinimą, Slipyj norėjo pasiimti Svarinską kartu į Romą kaip savo asmeninį sekretorių, tačiau tai buvo neįmanoma. Svarinskas atliko šiame kalėjime likusią bausmės dalį ir 1964 m. grįžo į Lietuvą.

Nors jiedu kartu praleido ne tiek daug laiko ir vėliau niekada gyvai nesusitiko, jų dvasinis ryšys buvo gyvas visą gyvenimą. Kai Slipyj išgirdo apie Svarinsko suėmimą 1983 m., tuoj pat parašė solidarumo laišką *Broliams Lietuviams*, pavadindamas Svarinską „Lietuvos Katalikų Bažnyčios ir tautos garbe“, o jo pagalbą metropolitui kalėjime palygindamas su Tito tarnyste apaštalui Pauliui. Kai 1988 m. vasarą JAV prezidento Ronaldo Reigano prašymu Svarinskas buvo paleistas į laisvę ir ištremtas iš SSRS, praėjus trimis mėnesiams po išlaisvinimo jis aplankė patriarcho Josyfo Slipyj karstą Romoje ir jo sekretoriui vyskupui Ivanui Chomai pateikė papildomą liudijimą apie kalinimo laiką, praleistą kartu su metropolitu Josyfu. Jis sakė:

Labai džiaugiuosi, kad sutikau [Mordovijoje] šį didį Ukrainos žmogų. Ukrainiečių tauta man artima, nes mes kartu kentėjome ir meldėmės; daugelį

metų ukrainiečiai buvo mano nelaimės draugai [...], svarbiausia, susipažinau su Arkivyskupu (Josyfu). [...] Gyvenome šalia, kartu tarnavome Šventojoje Liturgijoje. Pirmiausia jį gerbiu kaip dvasininką, kuris, nepaisydamas įvairių išbandymų, liko ištikimas Dievui, Bažnyčiai ir Šventajam Sostui. Antra, jis buvo išsilavinęs žmogus. Daug mums kalbėjo, skaitė konferencijas [...]. Mačiau, kaip jis kentėjo. Prieš jam išeinant į laisvę ir išvykstant į Romą, gyvenome kartu. Jis nepamiršo manęs, stengėsi padėti, nors suprantu, kad jo galimybės buvo ribotos. [...] Labai džiaugiuosi, kad galėjau pamatyti jo palaikus ukrainiečių Šv. Sofijos šventovėje Romoje ir pabučiuoti jo kojas.

Vietoj pabaigos

Šių dviejų didžiųjų vyrų gyvenimo keliai buvo erškėčiuoti ir sunkūs, bet juos lydėjo Dievo palaiminimas. Abu nugyveno gana ilgą gyvenimą: Slipyj – 92, Svarinskas – 89–erių metus.

Dievas neliko Slipyj skolingas ir už 18 kalinimo metų atlygino 21-eriais aktyvios ir vaisingos veiklos metais. Svarinskas tvirtino, kad sulauks sovietų režimo žlugimo, nors kalinimo metu tai atrodė neįmanoma, ir Dievas leido jam sulaukti tos dienos. Išgyvenęs ilgiau negu daugybė jį kankinusių ir teisusių KGB–istų, kunigas Alfonsas sulaukė Sovietų Sąjungos žlugimo ir nepriklausomos Lietuvos atgimimo, grįžo į gimtąjį kraštą, tapo Lietuvos kariuomenės vyriausiuoju kapelionu (1991–1995), pelnė tautiečių meilę ir pripažinimą ir iki gyvenimo pabaigos spinduliavo šviesą stengdamasis tarnauti Tiesai.

Netrukus po kun. Alfonso mirties, 2014 m. rugsėjį, buvo paskelbti daugiau nei 50 metų archyve saugoti Slipyj „Atsiminimai“. Metropolitai čia labai šiltai atsiliepia apie Svarinską. Nors apie jų santykį jis rašo nedaug, keliose lakoniškose pastraipose

jaučiamas du Kristaus tarnus siejės abipusis palankumas ir šiluma. Jie praleido kartu ne tiek daug laiko, tačiau gimusi bendrystė paliko gilų pėdsaką jūdvių sielose.

Tikinčiųjų lagerio stovykloje ir griežto režimo kalėjime kartu praleistas laikas susiejo ukrainiečių ir lietuvių dvasininkus tvirtais draugystės ir abipusės pagarbos saitais ir paskatino dviejų persekiojamų bažnyčių – LKB ir UGAB – abipusę paramą, sustiprino ukrainiečių ir lietuvių tautų ryšį. Šito bendradarbiavimo, draugystės ir abipusio palaikymo vaisius yra šiandieninė parama, kurią Ukraina gauna iš lietuvių tautos kovodama su blogio imperija, didingas kryžius Slipyj garbei šiame parke ir nuolatinis lietuvių solidarumas per visą mūsų kovą už laisvę.

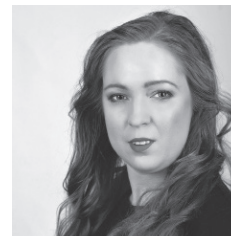
Slipyj ukrainiečių tautai ir Svarinskas lietuviams yra laisvės, tvirtumo ir pergalės prieš blogį simboliai. Abu dvasios milžinai šiandien kartu su Pauliumi galėtų pasakyti: „Iškovoju gerą kovą, baigiau bėgimą, išlaikiau tikėjimą. Todėl manęs laukia teisumo vainikas, kurį aną dieną man atiduos Viešpats, teisingasis Teisėjas, – ir ne tik man, bet ir visiems, kurie su meile laukia jo pasirodant.“ (2 Tim 4, 7–8). Kad ir mes savo gyvenimo pabaigoje galėtume taip pasakyti, kunigas Alfonsas Svarinskas paliko tokias gaires:

Norinčiam būti kataliku nepakanka turėti maldaknygę, rožinį ir retomis progomis nueiti į bažnyčią. Būtina, kad Dievo įsakymai būtų mūsų gyvenimo kertinis akmuo. Visa, kas prieštarauja Dievo įsakymams, turi būti mums svetima. Katalikas negali būti pasyvus stebėtojas. Gyvenimas nėra teatras; už kiekvieną minutę turėsime atsiskaityti, todėl sakau, kad visi turime tapti kariais, kovojančiais su dabarties blogybėmis.

Dviejų tikėjimo išpažinėjų – Slipyj ir Svarinsko – priesakai ir pavyzdys įkvepia mus šiandien sekti Kristumi ir bet kokiomis aplinkybėmis ar sąlygomis mylėti savo tautą.

Rygos Agluonos (Trakų) Dievo Motinos paveikslo kartotė

Jolanta ZAKAREVIČIŪTĖ,
istorijos magistrė, Trakai–Ryga–Trakai

Rygos Šv. Jokūbo katedra – tai Romos katalikų šventovė, esanti Latvijos sostinėje, kuri yra viena seniausių gotikinio ir romaninio stiliaus bažnyčių šioje šalyje, ketvirta pagal dydį bažnyčia Rygoje ir pati svarbiausia Latvijoje. Ji yra UNESCO įtraukta į Rygos senamiesčio vertybių sąrašą. Šiuos maldos namus lanko ne tik tikintieji. Ji yra ypač pamėgta ir turistų.

Šios bažnyčios atsiradimo ištakos mena viduramžių laikus. Rašytiniuose šaltiniuose ji pirmą kartą paminėta 1226 m., nors pastatyta, kaip manoma, 1210 m. vyskupo Alberto paliepimu. Jos paskirtis buvo aptarnauti Rygos apylinkių gyventojus. Pagrindinės pastato konstrukcijos baigtos tik 1300 m., o apipavidalinimas – XV a. pab.

1522 m. joje pirmą kartą Latvijos istorijoje buvo laikytos liuteronų šv. Mišios. 1525 m. Rygos bažnyčia tapo svarbiausiais pirmosios liuteronų bendruomenės Livonijoje maldos namais. Situacija pasikeitė 1582 m., kai Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Steponas Batoras išpirko ją iš Rygos miestiečių ir perdavė ją jėzuitų bendruomenei.

Bėgant šimtmečiais ne kartą keitėsi šios bažnyčios pavaldumas: 1621 m. ji atiteko švedams, 1710 m. – rusams, ir tik 1923 m. Romos katalikai ją vėl atgavo ir šventovei buvo suteiktas katedros titulas. Latvijai

atkūrus nepriklausomybę, 1993 m. čia meldėsi ir atvykęs Popiežius Jonas Paulius II.

Kalbant apie Rygos šventovę, reikia neužmiršti paminėti jos sąsajas su Lietuva, o tiksliau – su Trakais. Rygos Šv. Jokūbo katedros šoniniame altoriuje yra stebuklingojo Agluonos Trakų Dievo Motinos, Lietuvos Globėjos, esančios Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bazilikoje, paveikslo sekinyš-kopija. Primename, kad pagal legendą Trakų Dievo Motinos paveikslas siejamas su Vytauto Didžiojo vardu. Jam jį krikšto proga padovanojo Bizantijos imperatorius Emanuelis II Paleologas. XVI a. paveikslas ėmė garsėti stebuklais ir malonėmis. 1718 m. rugsėjo 4 d. jis buvo vainikuotas Popiežiaus Klemenso XI atsiųstomis karūnomis, suteikiant jam Ligonių Užtarėjos titulą. 2018 m. buvo minimos šio paveikslo vainikavimo 300-osios metinės. Ta proga buvo išleista net Lietuvos ir Lenkijos paštų bendra pašto ženklų laida.

Ilgą laiką buvo dvejojama, kuris paveikslas yra originalas: Trakų ar Agluonos. Ir tik 1993 m. atlikti pastarojo fizikiniai ir cheminiai tyrimai parodė, kad Agluonos Dievo Motinos paveikslas yra Trakų Švč. Mergelės Marijos paveikslo kartotė.

Taigi, kas būnate Rygoje, prašom užsukti į Rygos Šv. Jokūbo katedrą ir pasižiūrėti.

Rygos Šv. Jokūbo katedra, 2024
JOLANTOS ZAKAREVIČIŪTĖS NUOTR.

Rygos Agluonos Dievo Motinos paveikslo kopija, 2024
JOLANTOS ZAKAREVIČIŪTĖS NUOTR.

Valdovui Aleksandrui Jogailaičiui Kaune pastatytas paminklas

Dr. Simonas JAZAVITA,
Kauno miesto muziejaus istorikas

2024 m. liepos 15 d. minint 614-ąsias Žalgirio mūšio metines, Kaune iškilmingai atidengtas naujas paminklas, skirtas 1492–1506 m. Lietuvą valdžiusiam valdovui Aleksandrui. Jį sukūrė Ukrainos skulptorių komanda, vadovaujama Oles Sydoruko ir Boriso Krylovo. Net gindami savo šalį, šie vyrai, daugybės žinomų paminklų, iš jų – ir Kaune didelio populiarumo sulaukusio ir žmonių jau pamėgto „Laisvės kario“ Pilies kieme autoriai, rado laiko šiai solidžiai skulptūrai pagaminti. Tai vienas iš legendinio mūšio laimėtojų – Jogailos anūkas, pavadintas pagrindinio mūšio vado – Vytauto Didžiojo krikšto vardu – Aleksandras ir taip jau nuo gimimo 1461 m. tarsi „pasmerkta“ tęsti didžiųjų savo giminių darbų. Žinoma, trumpas valdymo laikotarpis neleido jam pasiekti tokių aukštumų, sutrukdė ir ūmai suprastėjusi geopolitinė situacija – išaugusi grėsmė iš Maskvos. Vis dėlto per tą laiką Lietuva ir jos miestai perėjo į kitą epochą, todėl kultūros mecenato, istorijos populiarintojo Prano Kiznio sumanymas pagerbti žymų valdovą sulaukė palaikymo Kaune – mieste, kuris tuomet buvo laikomas Lietuvos vartais į Vakarus. 1492 m., mirus daugelį dešimtmečių valdžiusiam tėvui Kazimierui, Aleksandras tapo Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Kadangi Lenkijos karaliumi tapo jo brolis Jonas Albrechtas, devynerius metus, iki pastarojo mirties, jis atskirai valdė Lietuvą, o vėliau penkeriems metams tapo ir Lenkijos karaliumi. Tėvas Kazimieras daugiausia rezidavo Krokuvoje, o Aleksandras sugrįžo į Vilnių ir čia po ilgos petraukos sugrąžino valdovo dvarą. Tai

darė didelę įtaką ne tik sostinei, bet ir kitiems Lietuvos miestams, kurie vėl sulaukė daugiau dėmesio, panašiai kaip ir valdant Vytautui Didžiajam, valdovo senelio pusbroliui.

Aleksandro valdymas pasižymėjo Magdeburgo teisės ir vakarietiško normų sklaida rytinėse, slaviškose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse. Miestai noriai orientavosi į Magdeburgo teisę turėjusius vakarinius LDK miestus – Vilnių, Kauną, Trakus, stipriau skleidėsi gotikinės idėjos. Būtent tam laikotarpiui priskiriamas ir vienas ryškesnių gotikinių objektų Kaune – vadinamasis Perkūno namas. Antai Magdeburgo teisės iš Aleksandro gauna Polockas, iki tol vadovavęsis paprotine teise. Įdomu, kad šio miesto herbe atsideria Šv. Mikalojus, galbūt atsižvelgiama į Kauną kaip pavzdį, nes prioritetas – prekyba su Hanzos miestais. Magdeburgo teisė suteikiama ir seniesiems slaviškiems miestams – Gardinui ir Kyjivui, atnaujinta tuomet rimtą vaidmenį regione vaidinusi Luckui. Šie miestai įtraukiami į Vakarų Europos civilizacijos lauką. Svarbios Aleksandro pastangos užtikrinti valstybės tolimesnę teisinę vystymąsi – prasidėjusios jo valdymo laikais, dar 1501 m. valdovo inicijuotos diskusijos apie paprotinės teisės pavertimą rašytine baigėsi jau po jo mirties, valdant jo jaunesniam broliui Žygimantui Senajam, kai 1529 m. pasirodė Pirmasis Lietuvos Statutas. Raštinė patyrė didelę modernizaciją, pradėti kaupti dokumentai, kuriuos žinome kaip Lietuvos Metriką – visa tai nemažai pasako apie visos valstybės raidą. Būtent šiuo laiku pereita nuo rusėniškos prie lotyniškos raštvedybos tradicijos. Tai dar vienas platesnio Lietuvos įtraukimo į Europos civilizaciją bruožas.

Svarbus Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro ryšys su Kauno arkikatedra bazilika. 1503 m. liepos 13 d. Aleksandras, paprašytas klebono Jono

Zalusko, suteikė naują privilegiją vietoje pradingusių senųjų fundacinių privilegijų. Tai, anot Vytauto Didžiojo universiteto istorikės profesorės Vaidos Kamuntavičienės, tapo materialiniu bažnyčios egzistavimo pagrindu. Klebonui valdovas suteikė valdų ir žemės sklypų šalia bažnyčios ir kitur Kauno mieste bei jo apylinkėse, taip sustiprindamas savo bei visos parapijos prestižą. Valdovas siekė užtikrinti, kad bent dalis pamaldų būtų laikomos ir lietuvių kalba, taip labiau skatindamas religijos plitimą, nors pats lietuviškai jau nebemokėjo ir buvo toks pirmasis Lietuvos valdovų tarpe (jo tėvas Kazimieras dar mokėjo lietuviškai). Kita vertus, tai Aleksandriui netrukė suprasti žmonių poreikius ir atspindėjo jo nuoširdų norą užtikrinti krikščionybės plitimą šalyje, dar gana neseniai (pagal tos epochos laiko suvokimą) priėmusiai krikštą. Amžininkų liudijimuose Aleksandras rodomas kaip nuoširdžiai pamaldus valdovas – neatsitikintai jo brolis Kazimieras yra tapęs kol kas vieninteliu Lietuvos šventuoju. Geopolitinė epocha keitėsi. Kaip ir Romos imperija II amžiuje, taip ir po Vytauto laikų Lietuvos imperija XV amžiuje nustojo plėstis ir netrukus ėmė trauktis. Tai imperijoms būdingas dėsnis. Stiprėjo totorių jungo atsikračiusi Maskva, kuri būtent tuo metu pradėjo kurti „Trečiosios Romos“ koncepciją ir taip siekė pateisinti savo plėtrą į kaimynines šalis. Turkams 1453 m. užėmus Konstantinopolį, Maskva ėmė pretenduoti į jo vietą. Aleksandras čia pasižymėjo diplomatija – siekė savo valstybę labiau įtvirtinti Vakarų civilizacijoje, bet nesipykti ir su Rytai, ieškoti kompromiso. Vedęs stačiatikę Maskvos didžiojo kunigaikščio Ivano III dukterį Elena ir taip grįžęs prie savo prosenelio Algirdo politikos, Aleksandras siekė tarpininko vaidmens suvienijant katalikus ir stačiatikius, net kėlė bažnytinės unijos klausimus, nepaisant savo pamaldumo, buvo religiška tolerantiškas. Ši jo atsargi politika būtų pasiteisinusi, jei tik Maskvos soste būtų sėdėjęs sukalbamas, agresyvių žygių neplanuojantis valdovas. Vis dėlto Ivanas III buvo nusiteikęs kitaip: jis išsireikalavo, kad Elena išlaikys stačiatikių tikėjimą – Aleksandras raštiškai įpareigojo to laikytis 1494 m. spalį Kaune. Deja, nors Elena tėvui siuntė laiškus apie aukštą kultūrą Lietuvoje ir jai rodomą toleranciją, tai jo nesustabdė nuo agresyvių siekių mūsų šalies atžvilgiu. Prasidėjo šimtmečiais trunkantis kovų su Maskva laikotarpis. Beje, įdomus ir Elenos likimas – nors Lietuvoje jai buvo parodyta daug tolerancijos, net pastatyta cerkvė, Lenkija į ją žiūrėjo įtariai ir nenorėjo karūnuoti karaliene, kadangi ši nesutiko priimti katalikų tikėjimo. Po Aleksandro mirties ji turėjo nemažai žemių ir turtų, buvo dar jauna, tad iš tėvo Ivano III valstybės vairą perėmęs jos brolis Vasilijus III siūlė seseriai perbėgti su visais turtais į Maskvą. Kalbama, kad Lietuvos gyvenime vis įtakingesnė Radvilų šeima sustabdė tokį planą ir Elena įkalino Trakų pilyje – ten, kur kadaise valdė Kęstutis ir Vytautas, o dabar stovėjo kalėjimas įtakingiems belaisviams, kalėjusiems geromis sąlygo-

mis. 1505 m., neilgai trukus iki mirties Aleksandras ten įkalino paskutinį nusilpusios, bet kadaise Lietuvai didelį pavojų kėlusios imperijos – Aukso ordos chaną Šich Achmatą, kuris vėliau buvo perkeltas į Kauno pilį. Tiek jis, tiek Elena kaip garbingi asmenys neskundė blogomis laikymo sąlygomis, visgi jų laisvė buvo suvaržyta. Netrukus Elena buvo paleista, išvyko ir Breslaują ir mirė ten 1513 m. Nors maskvėnai buvo linkę kaltinti Radvilas, jos turtai grįžo į vyro brolio, dabar jau valdovo Žygimanto Senojo išdą.

Yra žinoma, kad Aleksandras mieste, kuriame buvo pagerbtas, lankėsi dar bent vieną kartą, t. y. 1498 m. rudenį. Aleksandro tėvas Kazimieras, rezidavęs Krokuvoje, Kaune lankėsi tris kartus, tačiau valdė tris kartus ilgiau nei jaunas miręs Aleksandras. Be abejo, apsilankymų mieste skaičiumi jis gerokai atsiliko nuo Vytauto Didžiojo, tačiau tam buvo suprantama priežastis – valdovo dvaras modernizavosi, buvo skiriami pareigūnai, kurie, reikalui esant, atlikdavo tokius darbus, o valdovui vis rečiau reikėjo išvykti iš savo dvaro. Tai, anot žymių šios temos ekspertų Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvos istorijos instituto istorikės profesorės Jūratės Kiaupienės bei Vilniaus universiteto rektoriaus profesoriaus Rimvydo Petrausko, nestebina, kadangi Aleksandro valdymo laikotarpis siejasi su intensyvėjančiu valstybės modernizavimu ir pirmomis ankstyvųjų Naujųjų amžių užuominomis Lietuvoje.

Vienas tokių ženklų yra Aleksandro dvare matoma užsieniečių gausa. Buvo daug lenkų, čekų, vengrų, italų, vokiečių – čia apsilankydavo keliautojai iš visos Europos. Visi kariuomenės artileristai buvo užsienyje patyrimo įgavę kariai. Kavaleriją papildė samdiniai lenkai, vengrai, net serbai. Daug pėstininkų buvo nusamdyta Čekijoje ir vokiškose žemėse, kur buvo gausu karių samdinių, vadintų landsknechtais. Taip padėti pamatai samdinių kariuomenės kūrimui, kuri XVI–XVII a. vaidins vis didesnę vaidmenį valstybės gynyboje, suprantant, kad nuolat tuo užsiimantys ir besitreniruojuojantys profesionalai, jei tik lieka gyvi, yra geriau užgrūdinti kariai nei karams retėjant vis rečiau į žygius išsiruošiantys, nuo civilinio gyvenimo patogumų greit kariauti „užmirštantys“ bajorai, kurie vietoj to karo žygius gali paremti finansiškai. Užsieniečius noriai kvietėsi dalyvauti valstybės gyvenime ir kitose sferose. Aleksandras Krokuvos vokiečių Heinrichą Šliacherį pakvietė į Lietuvą, paskyrė jį monetų kalyklos viršininku ir kartu 1495 m. įgyvendino valstybės finansinę reformą. Rimtą valdovo požiūrį į Kauną rodo tai, kad 1496–1499 m. Šliacheris buvo paskirtas Kauno muitinės valdytoju, o 1500 m. už šį darbą Aleksandras jam dovanojo Fredos dvarą, kuris dabar yra Botanikos sodo vietoje. Tapęs Lenkijos karaliumi 1501 m. Aleksandras pasikvietė Šliacherį ir paskyrė jį Lenkijos monetų kalyklos viršininku Krokuvoje. 1504 m. Šliacheris vėl grįžo į Kauną vadovauti muitinei, bet netrukus mirė. Tokio įtakingo ir valdovui artimo žmogaus paskyrimas į Kauną rodo,

Paminklo atidengimo akimirka Kaune. Kalba straipsnio autorius

kad šį miestą Aleksandras vertino ir laikė ekonominiiais vartais į Vakarų, ypač dėl stiprių prekybinių ryšių su vokiškais Hanzos miestais. Tačiau užsieniečių aktyvumą jis vertino tik tol, kol tai buvo naudinga miestui ir valstybei. Antai tuomet ekonomiškai labai galingo pagrindinio Kauno prekybinio partnerio – Dancigo pirkliai ėmė per stipriai vyrauti miesto gyvenime. Būtent Šliacherio reformos apsaugojo Kauno pirklus nuo per didelio Hanzos dominavimo mieste, o atsižvelgiant į jo stiprų ryšį su Aleksandru tai suprantama kaip valdovo valios vykdymas siekiant apsaugoti Kauno pirklių ekonominę savarankiškumą, lyginant su prekybiškai labai galingais ir regione dominavusiais Hanzos miestais. Juolab pats valdovas 1492 m., vos pradėjęs valdyti, patvirtino Kauno jau turėtas Magdeburgo privilegijas ir sankrovos teisės galiojimą Kaune, taip užtikrindamas, kad kauniečiai dominuos miesto prekyboje ir pelnas nepaliks miesto. Vilniuje tai jau buvo pradėjęs daryti jo tėvas Kazimieras, o tai, kad vienas pirmųjų Aleksandro darbų buvo kauniečių prekybininkų apsauga, rodo Aleksandro rimtą požiūrį į visus valstybės miestus, o iš jų – ir Kauną. Pamaldų gimtąja kalba skatimas, raštvedybos lotynų kalba stiprinimas, patyrusių profesionalų iš įvairių Europos šalių pritraukimas ir ypatingai didelis dėmesys miestų augimui rodo, kad vidaus politikoje tai buvo išmintingas valdovas, deja, miręs jaunas, vos įpusėjęs penktą dešimtį. Akivaizdu, kad jei būtų toks ilgaamžis kaip jo tėvas Kazimieras, senelis Jogaila, prosenelis Algirdas ar proprosenelis

Gediminas, būtų galėjęs dar daug nuveikti. Jo pozityvų prisiminimą menkindavo tai, kad tuomet prasidėjo Maskvos invazija Vakarų link, buvo patirti pirmieji praradimai, nors tai ir nebuvo vien valdovo kaltė, savo diplomatija besistengusio užkirsti tam kelią. Padarytos reformos kariuomenėje galėjo pozityviai prisidėti ir prie vėliau, jau po jo mirties, Lietuvos pasiektų pergalių, ypač 1514 m. prie Oršos. Įdomu, kad net ir tapęs Lenkijos karaliumi, galėjęs valdyti iš Krokuvos, valdovas nemažai laiko leido Vilniuje, toliau domėjosi Lietuvos reikalais, pasitaręs su Lietuvos didikais, nesutiko perleisti Lenkijai Kyjivo ir Voluinės, nors Lenkijos didikai prašė paremti dinastinius interesus, leisti Kyjive „pasitreniruoti“ Aleksandro jaunesniam broliui, būsimam valdovui Žygimantui, žinomam Senojo vardu. Jogailaičių dinastija tuomet valdė visą šalių juostą tarp Baltijos, Juodosios ir Adrijos jūrų, nes be Lietuvos ir Lenkijos dar valdė Čekijos ir Vengrijos sostus, tad Aleksandras turėjo atsižvelgti ir į dinastijos interesus, tačiau įsiklausė ir į Lietuvos didikų balsą. Dėl to šios svarbios valstybei žemės liko Lietuvos kontrolėje. Šalis integravosi į Vidurio Rytų Europos regioną, tačiau išlaikė ir savarankiškumą. 1506 m. miręs Vilniuje, Ponų Tarybos pageidavimu, Aleksandras buvo palaidotas Lietuvos sostinėje šalia šventuoju tapusio brolio Kazimiero. Jis liko vieninteliu Lietuvos ir Lenkijos valdovu, kurio kapą turime. 2003 m. Aleksandru iškilto paminklas Panevėžyje – mieste, kurį įkūrė, o dabar atsirado ir antrasis – Kaune – mieste, tuo laiku išgyvenusiame savo spartų kilimą.

Lietuvos valstybės skolos XVIII a. pradžioje

Dr. Mindaugas ŠAPOKA,
Vilnius

Valstybės skola ir skolinimasis nėra šiuolaikinių valstybių atributas. Pinigų trūkumas lydėjo valstybės ir anksčiau. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė nebuvo išimtis. Didžioji dauguma senosios Lenkijos ir Lietuvos valstybės išlaidų, kaip ir kitose to meto šalyse, buvo skirta gynibai. Kariuomenė „surydavo“ visus pinigus, bet lėšų reikėdavo tam tikroms viešosioms valstybės funkcijoms, pavyzdžiui, diplomatų išsiuntimui į kaimynines valstybes, tačiau lėšų tam dažnai neužtekdavo.

Po 1569 m. Liublino unijos Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė išlaikė savo atskirą iždą. XVIII a. pradžioje Lietuvos biudžeto pagrindinės pajamos buvo iš dviejų mokesčių: hibernos ir alkoholinių gėrimų mokesčio. Hiberną mokėjo valstybinių žemių valdytojai. 1700 m. pajamos iš šio mokesčio siekė 1,3 mln. auksinų. Prasidėjus Didžiajam Šiaurės karui (1700–1721), šio mokesčio reikšmė mažėjo. 1710–1715 m. surinkta vos 0,5 mln. auksinų kiekvienais metais. Šis mokeskis buvo mokamas pagal valdos mokesčių vienetų dūmų skaičių. Turimais duomenimis, vieną dūmą galėjo sudaryti maždaug 7 asmenys. Kuo daugiau dūmų – tuo didesnis mokeskis.

Mokesčiai už alkoholinius gėrimus XVIII a. pradžioje siekė apie 0,6 mln. auksinų kasmet. Šiuolaikiniam žmogui toks mokeskis atrodytų keistas. Šiais laikais akcizas alkoholiui sudaro didelę dalį gėrimo kainos, kurią sumoka pirkėjas, tačiau prieš tris šimtus metų ši mokesčių mokėjo alkoholio gamintojas. Dar viena keistenybė: mokeskis buvo mokamas ne nuo pagaminto alkoholio kiekio, bet pagal pavieto seimelio nustatytą tarifą. Jame buvo nurodyta suma, kiek turi sumokėti paviete esantis miestelis ar smuklė. Šis mokeskis nebuvo teisingas ir proporcingas. Mažiau mokėjo tie, kurie sutarė su pavieto seimelyje vyraujančia bajorijos „partija“, nes ši galėjo tarifą peržiūrėti ir mokėtinas sumas sumažinti savo šalininkams, o padidinti priešininkams. Vis dėlto alkoholis buvo paklausy prekė, todėl šis mokeskis teikdavo stabilias pajamas net ir ekonominės negandos bei karų laikais.

Esant poreikiui, bajorai kartais sutikdavo mokėti nepaprastuosius mokesčius. Lietuvoje tai, paprastai, būdavo padūmės mokeskis. Šio mokesčio principas buvo panašus į hibernos mokesčio. Už visus valdomus dūmus

reikėjo sumokėti tam tikrą sumą pinigų. Pagrindinis skirtumas buvo tas, kad hiberną mokėjo valstybinės žemės, o padūmės mokesčių – privačios valdos, atleistos nuo visų mokesčių, nebent žemes valdė bajorai savanoriškai būtų sutikę mokėti mokesčius. Dūmų tarifai buvo paremti priesaikos ir savanoriškumo principu. Bajorai pranešdavo, kiek jų valdose dūmų ir niekas to skaičiaus netikrino. XVII a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje Lietuvoje padūmės mokesčiai daugiausia buvo renkami pagal 1690 m. sudarytą dūmų tarifą. Pajamos iš padūmės be išimties buvo skiriamos kariuomenės reikmėms.

Bendros Lietuvos biudžeto įplaukos XVIII a. pradžioje galėjo siekti apie 1,5 mln. auksinų per metus. Ši suma susidėjo iš hibernos, alkoholinių gėrimų ir kitų nuolatinių mokesčių, neteikusių didelių pajamų (žydų pagalvė, kvarta, muitai). Daugiausia pajamų buvo surinkta 1716 m. – apie 2,3 mln. auksinų, bet tokį padidėjimą lėmė bajorijos paskelbtas papildomas padūmės mokeskis, kurį ji mokėjo nuo savo valdomų asmeninių valdų. Tiesa, egzistavo ir kitoks atlyginimas už įvairių pareigūnų atliekamas valstybės administravimo funkcijas. Šie pinigai nepatekdavo į biudžetą ir nebuvo perskirstomi. Valstybės pareigūnas gaudavo vieną ar kitą valstybinę teritoriją, vadinamą seniūnija, kurią jis valdydavo iki mirties ir galėdavo pasilikti sau beveik visas jos pajamas.

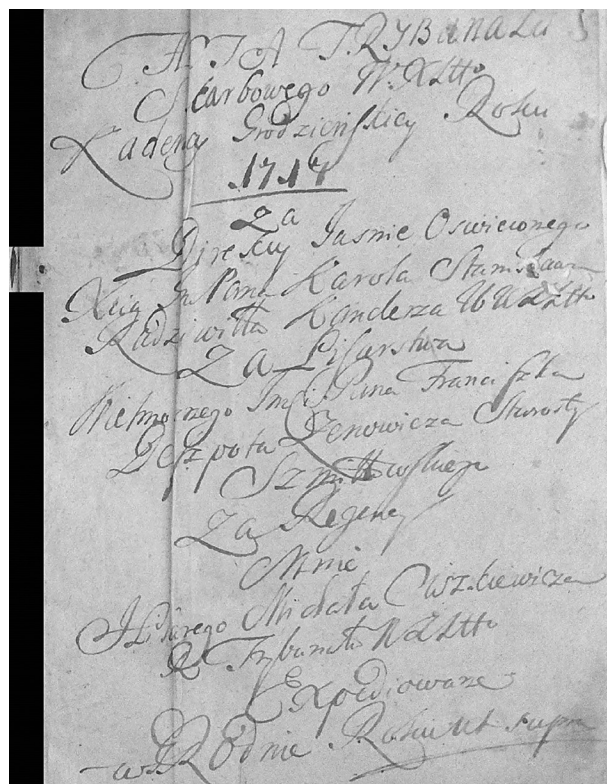
Ar 1,5 milijono auksinų metinis biudžetas buvo didelis? Atsakymas – ne, toks biudžetas buvo labai mažas. Vien išlaidų kariuomenės algoms poreikis buvo kelis kartus didesnis negu biudžeto pajamos. Norėdama padengti šį trūkumą, bajorija paskelbdavo nepaprastuosius mokesčius. Vienas tokių mokesčių pavyzdžių jau minėtas 1716 m. padūmės mokeskis. Netgi ir nepaprastieji mokesčiai nesugebėdavo patenkinti pinigų poreikio ilgalaikėje perspektyvoje, nes nepaprastieji mokesčiai buvo renkami tik laikinai, paprastai, vienerius metus. Norint mokesčių pratęsti, vėl reikėjo seimo leidimo. Kadangi seimo darbas XVIII a. pradžioje dėl tarpusavio nesutarimų bei vykstančių karinių veiksmų buvo paralyžuotas, Lietuvos iždas taip ir likdavo su nuolatiniu pinigų trūkumu. Kariuomenė neturėdavo kitos išeities, kaip tik plėšikauti iš savo šalies gyventojų.

Kokia buvo standartinio Lietuvos biudžeto XVIII a. pradžioje (1,5 mln. auksinų) perkamoji galia? Į šį

klausimą galima atsakyti pažvelgus į to meto kainas Varšuvos mieste, nes kainų lygis Vilniaus mieste XVIII a. yra netyrinėtas. XVIII a. antrajame dešimtmetyje jautis Varšuvos turguje kainuodavo apie 50 auksinų. Taigi, už 1,5 mln. auksinų buvo galima nupirkti 30 tūkstančių jaučių. Pagal Lietuvos galvijų supirkimo statistiką, 2023 m. už 100 kg bulių (nuo 24 mėn.) gyvo svorio buvo vidutiniškai mokama 195,44 Eur. Taigi vidutinė 1 tonos svorio jaučio supirkimo kaina 2023 m. buvo 1 950 eurų už vienetą. Tad už 30 tūkstančių jaučių dabar būtų galima gauti beveik 60 milijonų eurų. Tai ir visos XVIII a. Lietuvos biudžeto pajamos, pavertus į dabartinius pinigus. Žinoma, galima metodologiškai kritikuoti šį palyginimą, nes naminiai gyvuliai XVIII a. buvo kur kas mažesnio svorio negu šiuolaikiniai mėsiniai galvijai, o jaučiai XVIII a. kur kas vertingesni negu jie yra šiais laikais, mat jie buvo ne tik auginami mėesai, bet naudojami ir transportavimo ar žemės įdirbimo reikmėms. Visgi toks palyginimas leidžia parodyti tai, kad Lietuvos biudžetas buvo sąlyginai mažas, o geresnį palyginimą dėl šaltinių trūkumo vargiai galima sugalvoti.

Taigi, biudžeto pajamos buvo nedidelės, o skolos kaupėsi. Šiais laikais valstybėms paprasta pasiskolinti, bet Lietuvai pasiskolinti XVIII a. pradžioje buvo sunku ne todėl, kad nebuvo kredito rinkos. Ji buvo gana gerai išvystyta ir kai kurios valstybės, pavyzdžiui, Prancūzija, ja naudojosi finansuodama savo karus. Ilgainiui didelė skola tapo viena iš Didžiosios Prancūzijos revoliucijos priežasčių. Pagrindinė problema buvo ta, jog nuolatiniai Lenkijos ir Lietuvos valstybės mokesčiai, kurie buvo renkami visada ir nepriklausė nuo seimo sprendimo, buvo labai maži. Joks kreditorius nebūtų suteikęs paskolos, žinodamas šiuos faktus: 1. mokesčių patvirtinimą, pagal kurį bus gražinti paskolinti pinigai su procentais, turi priimti seimas, kuris gali nesusirinkti keletą metų (tarp 1703 m. ir 1710 m. nesirinko joks seimas); 2. Jei seimas susirinks, niekas negarantavo, kad jo posėdžiai pasibaigs sėkmingai. Seimas galėjo būti išardytas ir nepriimti jokių sprendimų (pavyzdžiui, 1712–1713 m. seimas buvo išardytas); 3. Jeigu seimas susirinks ir priims sprendimus rinkti nepaprastuosius mokesčius, jų surinkimas gali užtrukti ilgiau kaip metus bei jų surinkimas gali „šlubuoti“ dėl didelio krašto nuniokojimų dėl karo veiksmų (pavyzdžiui, 1710 m. seimo paskirti mokesčiai). Taigi vargiai galėjo atsirasti kreditorius, galintis paskolinti pinigus Lenkijos ir Lietuvos valstybei.

Dėl šių priežasčių per XVIII a. pradžios nelaimės (piliietinis karas, Didysis Šiaurės karas, maro epidemija, svetimų kariuomenių žygiavimai) susikaupė didelės Lietuvos biudžeto skolos. Kai kurios sumos skolininkams buvo neišmokamos dešimtmečius. Toliau galima paminėti didesnes ir įdomesnes Lietuvos biudžeto skolas 1718 metais. Stanislovui Denhofui, Lietuvos lauko etmonui ir Sandomiro konfederacijos maršalkai, valstybės skola siekė 578 tūkstančius auksinų. Skola susidarė dėl to, kad buvo nemokėtos jo etmono ir maršalkos pensijos (atlyginimas už einamas pareigas), taip pat negražintos tam tikros sumos, išleistos kariuomenės reikmėms iš etmono asmeninės kišenės. Lietuvos didžiojo etmono Grigaliaus Oginskio (mirusio 1709 m.) palikuonims skola siekė 560 tūkstančių auksinų.

Lietuvos didžiajam etmonui Liudvikui Pociėjui – 531 tūkstantį auksinų. Jonui Šrėteriui už Lietuvos pašto organizavimą skola siekė 100 tūkstančių auksinų. Marcijono Valavičiaus (mirusio 1712 m.) palikuonims už jo atliktą diplomatinę misiją į Rusiją skola siekė 191 tūkstantį auksinų. 1700 m. Valkininkų mūšyje žuvusių bajorų palikuonių kompensacijoms vis dar nebuvo rasta 100 tūkstančių auksinų. Lietuvos artilerijos generolui Boguslavui Denhofui už išlaidas Lietuvos kariuomenės artilerijai skola siekė 73 tūkstančius auksinų. Livonijos vaiskiui Jonui Pliateriui už jo diplomatinę-prekybinę misiją Rygos mieste skola siekė 32 tūkstančius auksinų. Minsko seniūnui Kristupui Zavišai už jo nuopelnus būnant 1697 m. karūnacinio seimo maršalka buvo paskirtas 32 tūkstančių auksinų atlyginimas, kuris taip pat nebuvo išmokėtas. Ši sąrašą galima tęsti ir tęsti. Bendra įsiskolinimų suma, neskaičiuojant skolų kariuomenei, 1718 m. siekė 3 milijonus 45 tūkstančius auksinų.

1717 m. priimta Lietuvos biudžeto ir mokesčių reforma numatė nuolatinės 2 milijonų 236 tūkstančių 627 auksinų pajamas. Biudžeto išlaidos taip pat buvo fiksuotos: 2 milijonai 160 tūkstančių auksinų. Šis seimas patvirtino nuolatinis nepaprastuosius mokesčius iš bajorų asmenine nuosavybės teise valdomų žemių. Šiam padūmės mokesčiui ateityje nebereikėjo seimo sutikimo, t. y. jis galiojo nuolat. Tai buvo didelis žingsnis į priekį, nes kariuomenė nuo tada punktualiai ėmė gauti atlyginimą. Biudžetas buvo perteklinis ir kiekvienais metais jame turėjo likti apie apie 76 tūkstančius auksinų likutis. Vis dėlto su tokiomis pajamomis būtų reikėję daugiau kaip 40 metų išmokėti visas senas skolas, su sąlyga, kad nepadidės valstybės išlaidos ir neatsiras naujų skolų...

Apie Tiškevičių giminės armėniškas šaknis

Andrzej A. ZIĘBA

Jogailaičių universitetas, Krokuva

Nuo Eugenijaus Boré, prancūzų orientalistu, kuris tik marginaliai domėjosi armėnais ir jų istorijos literatūra Lenkijoje, kartojama hipotezė apie dviejų lenkų magnatų šeimų armėniškas šaknis: Sapiegų ir Malachovskių gimines¹. Ją citavo Sadokas Barončas (*Sadok Barącz*) knygoje „Garsiųjų armėnų gyvenimai Lenkijoje“, jis sąrašą net išplėtė, pridėdamas *Soltanus (Soltanów)*².

Taip pat manoma, kad armėniškų šaknų turi ir kadaise garsi Lietuvoje Kirkorų šeima, apie ką Juzefas Epifanius Minasovičius pirmasis paminėjo neskelbtame XVIII a. antrosios pusės veikalė³. Visos šios prielaidos nėra tvirtai pagrindžiamos šaltiniais arba visiškai jų neturi.

Tuo tarpu yra lenkų aristokratų giminė, kažkada buvusi magnatų, prieš tai bajorų, gyvavusi šešis šimtmečius, XV–XVI a. sandūroje įsitvirtinusi Lietuvos senrusių žemėse, kurią pagrįstai galima kildinti iš armėnų. Tai Tiškevičių (*Tyszkiewicz*) giminė. Tačiau nei Lenkijos armėnų istorikai, nei šios giminės kilmės paslaptis bandantys įminti genealogai, nei patys jos nariai neatsižvelgė į galimą armėnišką kilmės aspektą⁴, spėliodami, kad jos genėzė buvo rusiška, totoriška, lietuviška ar net romėniška⁵.

Tiškevičių giminės protėvis, taip pat jų pavardės pradininkas buvo LDK gyvenęs bajoras, vardu Tiška (*Tyszko*, V. R.: iš *Timotiejaus*), istoriniuose šaltiniuose minimas XV a. pabaigoje (1486, 1487). Tiškevičių giminės genealoginė kilmė, pradėdama nuo jo, didelių tyrimo problemų nesukėlė. Tačiau viskas, kas buvo susiję su ankstesnėmis kartomis, t. y. Tiškos protėviais, kėlė ir tebekelia spėliones ir polemiką. Yra ilgas tai darančių autorių sąrašas. Tarp polemizuojančių – K. Niesieckis (*Kasper Niesiecki*)⁶, V. Kojelovičius (*Wojciech Kojalowicz*)⁷, A. Bonieckis (*Adam Boniecki*)⁸, Mykolas Tiškevičius (*Michał Tyszkiewicz*)⁹, V. Dvožacekas (*Włodzimierz Dworzaczek*)¹⁰. Visai neseniai į šią diskusiją sugrįžo N. Jakovenko (*Natalija Jakowenko*)¹¹, I. Siedlikovska (*Izabela Siedlikowska*)¹² ir H. Lulevičius (*Henryk Lulewicz*)¹³. Jų pastangos daugiausia buvo skirtos Tiškos protėvių genealoginės lentelės sudarymui, į kurią būtų įtraukti LDK bajorai ir kunigaikščiai su tėvavardžiais *Kalenikovič* ir *Miškovič* iš didžiojo kunigaikščio Švitrigailos aplinkos

⁶K. Niesiecki, *Korona Polska przy Złotej Wolności Starożytności Rycerstwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego Klejnotami, Naywyższymi Honorami, Heroicznym Męstwem y odwagą, wytworną Nauką a naypierwey Cnotą, Pobożnością y Świątobliwośćią Ozdobiona*, 4, Lwów 1743, s. 419–427.

⁷W. Kojalowicz, *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego, tak zwany Compendium*, czyli o klejnotach albo herbach, których familie stanu rycerskiego w prowincjach W. X. Litewskiego zażywają, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1897, s. 138.

⁸A. Boniecki, *Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV i XVI wieku*, Warszawa 1887, s. 115–116, 355, XX.

⁹*Materyaly historyczno-genealogiczne do monografii domu Tyszkiewiczów*, 1, Wieki XV i XVI (1413–1599), wyd. M. Tyszkiewicz, Warszawa 1911.

¹⁰W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, 2, tablica 177. 11 H. M. Яковенко, *Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна*, Київ 1993, s. 164–170.

¹¹H. M. Яковенко, *Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна*, Київ 1993, s. 164–170.

¹²I. Siedlikowska, *Przodkowie Tyszkiewiczów – problemy identyfikacji*, „Klio”, 3, 2003, s. 28–43.

¹³H. Lulewicz, *Miszkwicze, Kalenikowicze, Tyszkowicze (Tyszkiewiczze) – cztery pokolenia w dziejach rodu (XV wiek – pierwsza połowa XVI wieku) //: Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, red. J. Urwanowicz, E. Dubas-Urwanowicz, P. Guzowski, Białystok 2003, s. 305–329.

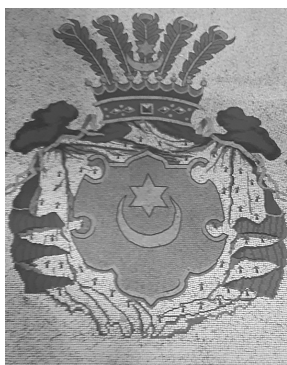
¹E. Boré, *Arménie // J.-M. Choppin, Russie, 2, L'Univers pittoresque. Histoire et description de tous peuples*, 8, Paris 1838, s. 143.

²S. Barącz, *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, Lwów 1856, s. 329, 410–411.

³Biblioteca Apostolica Vaticana: sygn. Vat. Lat. 12561, J. E. Minasowicz, *Memorabilia Armenica*, s. 196.

⁴Tikriausiai tai buvo grynas atsitiktinumas, o ne šeimos atminties apraiška, kad Juozapas Tiškevičius (Józef Tyszkiewicz) įsigijo paveikslą „Armėnai Lenkijoje“ (dar kitaip : „Armėnai prie karaliaus Jono Kazimiero“), tapytą Teodoro Aksentovičiaus (data neiški: 1912, 1919 ar apie 1930 m.).

⁵Prie Lietuvos pasienio, buvusios Lenkijos žemėse, gyventojų (vadinaujamųjų „kresy“) tautiškumo pabudimo epochoje kai kurie Tiškevičių šeimos nariai bandė remtis istoriniais argumentais savo naujiems įsitikinimams paremti dėl tapatybės pasirinkimų, vyko lenkiškumo atsisakymas ukrainiečių, baltarusių ar lietuviškos tautybės naudai. Plačiau apie šį reiškinį rašau: *Patriotizmo formulės Europoje Rytų ir Vidurio nuo naujųjų laikų iki šių dienų*, red. A. Nowak, A. A. Zięba, Krokuva 2009, p. 144 ir paskesni (A. A. Zięba, „Zbiegostwo”. *Dylematy ideowe XIX-wiecznych patriotów na ziemiach dawnej Polski, w: Formuły patriotyzmu w Europie Wschodniej i Środkowej od nowożytności do współczesności*, red. A. Nowak, A. A. Zięba, Kraków 2009, s. 144 i n.).

Tiškevičių herbas

bei iš jo gavę valdų Voluinėje ir Kyjivo apylinkėse. Pagrindinė šių paieškų problema buvo genealoginės informacijos trūkumas dokumentuose, kuriuose buvo minimi šie Kalenikovičiai ir Miškovičiai.

Tiesą sakant, žinomas tik vienas dokumentas, kuriame pateikta gana išsami ir konkreti informacija apie jame minimų žmonių giminystę. Jis nesukėlė tyrėjų pasitikėjimo, nes buvo žinomas tik iš vėlesnio nuorašo, o ne iš originalo. Šioje situacijoje minėtieji specialistai genealogijos istorinėje dokumentacijoje esančias figūras surikiavo pagal savo nuožiūrą, vartodami patronimus Kalenikovičiai ir Miškovičiai. Jie įvairiais būdais buvo priskiriami skirtingoms kartoms, papildant žmonėmis, kurie turėtų egzistuoti, kad pateisintų pateiktas hipotezes, buvo atrinkti tėvai ir broliai. Taip buvo kuriamos alternatyvos genealogines lenteles, o jų autoriai atkakliai laikėsi savo nuomonės, nors jie neturėjo tinkamų šaltinių įrodymų. Užaugo visas spėlionių miškas ir hipotezės, pagrįstos anksčiau spėjimais ir hipotezėmis, iš kurių augo nauji spėjimai ir hipotezės...

Prieš pereinant prie ankstesniuose tyrimuose praleistos genealoginės informacijos, kuri yra dokumentuose, tačiau į kurią nebuvo tinkamai atsižvelgta, nors susipažinimą su tais dokumentais deklaravo tyrėjai, būtina pateikti ir išanalizuoti mūsų pastebėtų šaltinių informaciją, bet tik tų, kuriuose yra informacijos apie Tiškevičių protėviais laikomų asmenų giminystės ryšius.

Pirmasis iš tokių šaltinių buvo kunigaikščio Švitrigailos žemės valdos suteikimo privilegija Kalenikui Miškovičiui 1437 m. spalio 17 d. Kyjive¹⁴. Šis asmuo, visų tyrinėtojų vieninga nuomone, laikomas pirmuoju istoriniu Tiškevičių giminės protėviu, nes jie paveldėjo šias valdas ar bent jų dalį, o pirmosiose kartose vartojo dvigubą patronimą: Tiškevičiai Kalenikovičiai (*Tyszkiewiczze Kalenikowicze*). Jie grįžo prie savo protėvių atminimo vėl XIX amžiuje – genealoginių tyrimų įtakoje – kartais prie šeimos pavardės pridėdant antrą pavardę: Kalenicki. Apie patį Kaleniką buvo žinoma mažai, tačiau jo tėvavardis – Miskowicz, t. y. informacija apie jo protėvį (gal tėvą ar senelį) žadino vaizduotę. Tai buvo vienintelė genealoginė informacija, pateikta šiame dokumente. Šio patronimo skambesiu yra pagrįstos beveik visos

¹⁴ *Materyały historyczno-geneologiczne*, Nr 5; *Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie*, 1, wyd. Z. L. Radziwiński, B. Skobielski, B. Gorczak, Lwów 1887, s. 33–34.

hipotezės apie Tiškevičių giminės protėvį ir jo kilmę. Minėtame dokumente kitas Ješko Miškovičius (*Ješko Miskowicz*) pasirodo kaip liudytojas. Buvo manoma, kad tai turėjo būti Kaleniko brolis, nes jie vartojo tą patį patronimą. Tačiau, kadangi šis giminystės ryšys nebuvo nurodytas ar paminėtas dokumente, jo negalima laikyti įrodytu.

Vardas Miško (mažybinis rusiško vardo Michailas variantas) buvo vienas populiariausių rusų asmenvardžių. Nėra pagrindo manyti, kad visi žmonės, patronimu Miškovičius, buvo giminingi vienas kitam, net jeigu jie veikė tuo pačiu metu ir tomis pačiomis aplinkybėmis, kaip, pavyzdžiui, minėtame dokumente. Tačiau Tiškevičių genealogai renka įvairius XV amžiaus pirmoje pusėje veikusius Miškovičių giminės narius lietuvių Rusios (Rutenijos) platybėse ir paverčia giminingais broliais be jokių tezes patvirtinančių įrodymų¹⁵. Tad lygiai taip pat būtų tikėtina visiškai priešinga prielaida, būtent, kad mus dominantis Kalenikas neturėjo Rusioje jokių brolių, o tėvas, senelis ar prosenelis, iš kurio kilo tėvavardis, buvo kitas Miško nei likusių Miškovičių tėvas (-ai) ar senelis (-iai). Maža to, net jei jie dokumente nurodyti maždaug tuo pačiu metu, nieko nežinome apie jų amžių. Nėra patikimos priežasties manyti, kad jie priklausė tai pačiai kartai. Priešingai, darytina prielaida, kad net kai kurie iš jų tuo metu, kai buvo užrašytas dokumentas, buvo jauni, kiti – jau subrendę, dar kiti – pasenę. Genealogijos lentelės sudarymas surenkant į ją visus Miškovičius, kuria istorinę fantastiką.

Kitas dokumentas, kuris laikomas šaltiniu apie giminystę Kalenikovičių šeimoje, yra „pomianik“, t. y. sąrašas asmenų, kuriuos rekomenduojama paminėti maldoje. Tokie sąrašai dažniausiai būdavo sudaromi paaukojus vienuolynui ar stačiatikių bažnyčiai. Minimas „pomianik“ datuojamas 1483 m.; jis buvo sudarytas Kyjivo Pečorų lauroje (V. R.: pagrindinis stačiatikių vienuolynas) ir pavadintas „*Giminė pono Kalenikovičiaus ir jo ponios*“¹⁶. Natalija Jakovenko, pristachiusi šį dokumentą diskusijai apie Tiškevičių genealogiją, mano, kad tai susiję su Kaleniko Miškovičiaus sūnumi Ivaško Kalenikovičiumi. Kodėl Ivaško Kalenikovičius turėtų būti Kaleniko sūnus, klausimas nekliamas, nors patroniminio tipo pavardės kartais būdavo sudarytos ne iš tėvo vardo, o paveldimos iš jo¹⁷. „Pomianik“ buvo sukurtas praėjus beveik pusei amžiaus po žemės suteikimo Kalenikui, t. y. praėjus daugeliui metų po jo mirties. Jame yra 25 vyrų ir moterų vardai, įskaitant sutuoktinių porą: Joanną (Ivanas) ir Nastasiją. Dėl šių dviejų asmenų tyrinėtojai vieningai sutaria tapatinti juos su Ivaško Kalenikovičiumi (kurį jie laiko Kaleniko sūnumi) ir Nastasija Zenkuvna (*Zenkówna / Sienkówna*), jo

¹⁵ Zob. Н. М. Яковенко, *Українська шляхта*, s. 166; I. Siedlikowska, *Przodkowie Tyszkiewiczów*, s. 34–35; h. Lulewicz, *Miskowicze*, s. 310–311.

¹⁶ *Древний помянник Киево-Печерской лавры (конца XV и начала XVI столетия)*, ргпашё С. Т. Голубев, „Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца“, 6, 1892, s. 42 (papildymas).

¹⁷ tai turėjo omenyje Natalija Jakovenko (Natalia Jakowenko) ir netgi laikė ypatinga šios šeimos tradicija, nors ji nuosekliai ir nesilaikė savo sprendimų, kaip pažymi Izabela Siedlikowska (*Przodkowie Tyszkiewiczów* s. 34).

žmona. Problema ta, kad likusius 23 vardus nėra lengva sutapatinti su mums žinomais asmenimis iš ankstesnių kartų, su tėvavardžiais Miškovič ir Kalenikovič. Tarp jų nėra paties Kaleniko! Todėl dėl šio dokumento atsiranda daug interpretacijos problemų ir galvosūkius keliančių hipotezių. Viena iš jų pagrįsta tvirtinimu, kad senrusiai, net ir iš elito klasės, kasdieniame gyvenime vartojo formas vardų, kurios skiriasi nuo jiems suteiktųjų krikšto metu. Kadangi „pamenike“ figūruoja krikšto vardai, todėl, – sako šios hipotezės šalininkai, – nežiūrint skirtumo tarp jų ir mums žinomų „kasdienių“ žmonių vardų iš kitų dokumentų, jie esą tie patys. Tačiau šie „kasdieniai“ asmenvardžiai buvo tiesiog populiarūs krikšto formų mažiaviniai vardai. Pavyzdžiui, Ivaško (Iwaško) reiškė Ivan (Joann), o Vasilko (Wasylko, Waško) – Vasilijų (Wasilij). Štai kodėl iš „pomianiko“ krikšto vardų turėtų būti lengvai nustatomi atitikmenys „kasdienių“ asmenvardžių tokių kaip Kalenikovičiai ir Miškovičiai. Nepaisant to, tyrėjai šiuo būdu paaiškino tik keturis vardus, o tai kelia įtarimą ir neleidžia užtikrintai tvirtinti, kad šis dokumentas atitinkas Kalenikovičių kilmės dokumentą. Miškovičiai, kuriems buvo prilyginti vardai iš „pomianiko“, buvo tik hipotetiniai Kaleniko kraujo giminaičiai, todėl šiuo atveju hipotezė būtų patvirtinama hipoteze. Vardų „atitikimai“ galėjo atsirasti bet kurioje kitoje Lietuvos senrusių žemėje, o čia reikėjo rasti Ivaškai, esminę reikšmę turintį asmenvardį kaip Kaleniko Miškovičiaus palikuonį – *Kalinnik*.

Norėdama paaiškinti, kodėl hipotetinis Ivaškos Kalenikovičiaus tėvas neįtrauktas į „pomianiką“, Natalija Jakovenko vardą Kalenik paskelbė esant Klimentij vardo forma, kuris „pomianike“ pasirodo kartu su moterišku vardu Ogrefina (Agrefina). Pasak jos, Klimentij ir Ogrefina buvo Ivašeko tėvai, ir prie šio teiginio ji pridėjo kitų fantazijų¹⁸. Tačiau stačiatikių rusėnų varduose, kaip ir graikiškuose, iš kurių jie kilę, yra labai aiškiai skiriami vardai Klemensas / Klim (*Klimentij*) ir Kalenik (*Kalinnik*) kaip skirtingi krikšto vardai. Lygiai taip pat, kaip ir Klemenso atveju, Kaleniką būtų galima tapatinti su, pavyzdžiui, Ksenofontu. „Pomianike“ esančios informacijos interpretavimo problema negali būti išspręsta kitaip, kaip tik darant prielaidą, jog asmenys sąrašė daugiausia susiję su žmonėmis iš Nastasijos, Ivašeko Kalenikovičiaus žmonos, šeimos. Galbūt ji nežinojo visų vardų iš savo vyro genealogijos, o gal Kalenikas nepriklausė stačiatikių bažnyčios pasekėjams, todėl nebuvo įtrauktas į sąrašą sielų, už kurių išganymą turėjo melstis vienuoliai iš Lavros. Yra ir trečiasis dokumentas, vienintelis, tiksliai įvardijantis įvairių žmonių, įtrauktų į Tiškevičių giminės protėvių genealogiją, giminystės ryšius. Šis dokumentas buvo nurodytas pilies teismo nutartyje, paskelbtoje per Krokuvos seimą 1603 m. kovo 4 d. Dekretu buvo sprendžiama, ar Fiodoras (Fridrich) Tiškevičius turi teisių į tam tikrą valdą (posiada).

¹⁸H. M. Яковенко, Українська шляхта, p. 164. Ta pati autorė Kaleniko tėvą „titulavo“ rusų bojarinu ir iškėlė „dviejų Kalenikų tarp Tiškevičių protėvių“ idėją, nors pastarasis „iš esmės net šaltiniuose nepamínėtas, greitai nuėjo į užmarštį“ – kaip elegantiškai pasakė Henrikas Lulevičius (H. Lulewicz *Miszkwicze*, p. 312), kuris palaiko jos poziciją. [...]

Tiškevičiaus įgaliotinis šias teises pagrindė pagal dokumentą, padalijantį turtą tarp brolių Kalenikovičių: Tiško (*Tyszek*), Ivaško (*Iwaszek*), Diabro (*Diabr*), Okuško (*Okuszka*) ir Andrejaus Kgetovdo (*Andrej Kgetowd*). Šis dokumentas buvo surašytas Žytomire 1450 m., praėjus trylikai metų po Lietuvos kunigaikštiškojo suteikimo Kalenikui. Keista, kad šis vertingiausias šaltinis, tiriant Tiškevičių giminės genealogiją, traktuojamas gana nepatikliai vadinant jį „paslaptinguoju“. Ir tai daroma todėl, kad „joje esanti informacija prieštarauja čia pateiktoms koncepcijoms, – kaip vienas iš tyrinėtojų sąžiningai parašė“¹⁹, vertindamas savo hipotezes labiau negu šaltinio duomenis.

Tačiau yra ir kitų dokumentų, kuriuose yra genealoginių duomenų apie Kalenikovičių giminę, žinomų – kaip jau minėjau – Tiškevičių genealogijos tyrinėtojams ir pripažintas jų kaip priklausantis Tiškevičiams, ir vis dėlto praleistas analizėje, kuri orientuojasi į medžiagą iš lietuviškų šaltinių. Pasirodžiusi „pomianike“ ir nuosavybės padalijamo dokumente, Ivaško Kalenikovičius figūruoja ne tik dokumentuose iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijos, bet ir keliuose Lvive sukurtuose aktuose, susijusiuose su ginčais dėl žemės dotacijų, kurias jo protėviai gavo prie Lvivo iš karaliaus Vladislavo Jogailos. Kaip ir vyksta teismuose dėl nuosavybės ginčų, reikėjo įrodinėti savo teises, remiantis dotacijomis protėviams ir paneigiant kitų argumentus, dažniausiai susijusių giminės ryšiais, pretenduojančių į tas pačias gėrybes. Todėl tokio tipo dokumentuose gausu naudingos genealoginės informacijos²⁰. Šių ginčų eigą išsamiai aptaria K. Stopka straipsnyje *Kareiviai ir didikai: Armėnai ir Lenkijos Karalystės bei LDK didikai XIV–XVI a.* (Milites et nobiles: Ormianie a stan szlacheckiego od XIV do XVI wieku), publikuotame šiame metraštyje „Lehahayer“. Ten surinkta lvivietiškoji medžiaga apie Hamladynovičių ir Kalenikovičių šeimą man tapo atskaitos tašku sulyginimui su mums žinoma dokumentacija iš diskusijos apie Tiškevičių giminės genealogiją. Ivašeko Kalenikovičiaus šeimos atveju tai buvo Stroniatyno dvaras ir Šv. Juras (Jurijaus vienuolynas ir du jo ūkiai) netoli Lvivo. Nėra abejonių, jog Ivaško Kalenikovičius, minimas Lvivo dokumentuose, ir Ivaško Kalenikovičius iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės yra tas pats asmuo. Iš dokumentų pirmojo ginčo, vykusio dėl Stroniatyno, kuris kilo tarp Kalenikovičių ir jų dėdės iš Lvivo

¹⁹H. Lulewicz, *Miszkwicze*, p. 316. Šis autorius, norėdamas parodyti abejotą šio dokumento vertę, remiasi vien hipotezėmis. Jis klausia, kodėl jame nėra Sieko, Daško ir Fiedko Kalenikovičių, „kurie akivaizdžiai buvo Kaleniko Miškovičiaus sūnūs“. Žodis „akivaizdžiai“, kaip matote, čia turėtų būti pakeistas terminu „hipotetiškai“, nes iš tikrųjų nėra tokios tėvystės įrodymų, o iš Lvivo dokumentų žinome, kad Kalenikas turėjo sūnų visiškai kitais vardais (apie tai vėliau). Henryk Lulewicz stebisi ir tuo, kad daugiau paminėjimų apie brolių pasidalijimą 1450 m. fiksuojama tik 1480-aisiais (išskyrus Ivašek), bet jis pamiršta pridurti, kad paskutinės datos, kada jie minimi (1487, 1497), visiškai sutampa su brandaus žmogaus gyvenimo trukme (apie pusę amžiaus).

²⁰Jau M. Tiškevičius (Michał Tyszkiewicz) savo išleistame įrašų, susijusių su bylomis, rinkinyje į savo šeimos genealogiją įtraukė nuorodą į vieną iš Lvivo dokumentų (nuo 1448 02 13), susijusį su Stroniatyno byla (Materyały historico-genealogiczne, Nr. 8).

Petro Hamladynovičius (šeimoje vadinamu Petrašu) ir dar vieno pretendento, nepriklausančio giminei, mes sužinojome, kad ieškinio pateikimo metu Ivaško buvo bajoras iš Kremeneco pavieto bei tai, kad jo tėvas ir dėdė paliko ginčijamą valdą, pabėgę iš Lenkijos karalystės. Pabėgimas, turbūt, buvo nulemtas jų abiejų bendradarbiavimo su Lietuvos kunigaikščiu Švitrigaila, kuris kariaudamas su karaliumi Vladislavu Jogaila, buvo laikinai užėmęs Lvivą (1431)²¹. Iš lietuviškų dokumentų žinome, kad Ivaško Kalenikovičius, be nekilnojamojo turto Žytomiro paviete, turėjo ir kitų valdų Kremieniце paviete (Kornice ir Szelewo). Ivaško, manytina, sužinojo apie jau prieš kurį laiką vykusį Lvivo teisme ginčą dėl Stroniatyno tarp Hamladynovičiaus ir tam tikro bajoro, o kadangi nesantaika šalies valdovų dinastijoje jau buvo nuslopusi ir nebegaliojo draudimas Švitrigailos šalininkams likti Lenkijos Karalystėje²², 1447 m. gruodį įsijungė į teisminį procesą kaip tretysis asmuo, teigdamas, kad turi didesnes teises į šį kaimą nei jo dėdė. Antrą kartą Ivaško pasisakė prieš savo dėdę iš Lvivo 1460 m. dėl šeimos antrosios valdos, t. y. Šv. Juro (Jurijaus) vienuolyno. Kaip ir pirmą kartą Lvive, jam nieko nepasisėkė pasiekti. Iš teisme duotų parodymų per abu konfliktus, atskyrusius Ivašką Kalenikovičių iš LDK ir jo artimiausius gimines iš Lvivo, sužinojome du svarbius dalykus. Pirma, kaip atrodė Kalenikovičių giminės genealogija, t. y. sritis, kuri sukėlė tiek daug tyrimo problemų Tiškevičių genealogams. Antra, kad Kalenikovičiai, kaip ir artimiausi jų giminaičiai Lenkijos valdomose senrusių žemėse, buvo armėnai.

Ivaško Kalenikovičius buvo Hrinko Kalenikovičiaus (*Hryńek Kalenikowicz*) sūnus. Lvivo dokumentai tiksliai nurodo, kad šio Hrinko tėvas, atitinkamai ir Ivaško senelis, buvo Kalenikas. Šiuose dokumentuose Kalenikas minimas be jokio tėvavardžio. Iš jų sužinojome, kad jis iš karaliaus Vladislavo Jogailos gavo Stroniatyno ir Šv. Juro (Jurijaus) valdas, ką patvirtinto dviem pergamento dokumentais, kurie iki šių dienų neišliko. Bet šis Kalenikas, kartu su sūnumis, pirmą kartą paminimas 1400 m. byloje kartu su seserimi Elena (Petro Hamladynovičiaus motina). Po septynerių metų savarankiškai, kitame turto akte (bendros jungtinės nuosavybės pardavimas) atsiranda jų sūnūs – du Kalenikovičiai ir du Hamladynovičiai.

Bėgdama iš Lenkijos, Kalenikovičių šeima prarado galimybę disponuoti savo valdomis netoli Lvivo, nors bandė ją išgelbėti, tikriausiai, atiduodama Hamladynovičių šeimai, mainais į grynųjų pinigų paskolą²³. Jau minėta 1437 m. kunigaikščio Švitrigailos privilegija,

kuria Kalenikas gavo valdų LDK senrusių žemėse, buvo kompensacija už tai, ką iš tikrųjų šis prarado Lenkijos karalystėje. Hrinko, Kaleniko sūnus ir Ivašek tėvas, taip pat žinomas lietuviškuose dokumentuose, susilaukė Tiškevičių genealogijos tyrinėtojų dėmesio, tačiau klaidingai interpretavusių jo vietą joje. Jis minimas 1440 m., kaip „Hrinko iš Kremeneco Kalenikų“ („Hryńko Kalenikow Kremenitsky“²⁴). Atkreiptinas dėmesys, kad Ivaško pasirodė Lvive 1447 m. gruodį vietoj savo tėvo, kuris būtų turėjęs daugiau teisių pareikšti pretenzijas dėl Stroniatyno, jeigu jis būtų gyvas. Todėl galima daryti išvadą, kad Hryńko mirė prieš tai, kai buvo iškelta byla Lvive arba jau tada buvo nesveikas. Tai atitinka datą, paminėtą anksčiau, kai tėvo valdos LDK buvo padalijimos tarp Ivaško ir jo brolių 1450 m. Padalijimo akte Ivaško (Ivanas) buvo minimas kaip pirmasis, taigi jis buvo bene vyriausias iš brolių. Šią prielaidą patvirtina lietuviškų dokumentų chronologija, kurioje minimi: Ivaško nuo 1447 m. iki 1486 m. (jo žmona dar buvo gyva 1513 m.), Tiško–Tiškevičių giminės protėvis – 1450, 1486 ir 1487 m., Diabr 1450 ir 1497 m., Okuško 1450 m. ir 1488 m., Andrej Getowd 1450, 1488, 1497 m.²⁵ [...].

Dviejų Kaleniko sūnų egzistavimas XV a. pirmoje pusėje ir veikimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje paaiškina mūsų tyrėjams nesuvokiamą faktą, kad 1450 m. paveldėjimo akte pasirodo ne visi žinomi Kalenikovičiai, bet tik penki iš jų. Matyt, kad kiti trys – Sienko, Daško ir Fiedko – turėjo giminystės ryšių su Maško Kalenikovičiumi. Galbūt buvo taip, kaip kai kurie tyrėjai spėja, būtent, kad visi trys buvo tikri broliai. Sienko, aukščiausias pareigas pasiekęs iš visos Kalenikovičių šeimos, tapo Lietuvos kunigaikščio Švitrigailos išdininku ir vicekancleriu. Šaltiniuose jis užfiksuotas 1446–1452 m.²⁶ Daško šaltinio dokumente paminimas 1467 ir 1488 m., Fiedko – tikriausiai 1473 m. ir tikrai 1488 m. Taigi visa ši Kalenikovičių karta yra ne Kaleniko sūnūs, kaip buvo manoma, bet jo anūakai iš dviejų sūnų.

Atėjo laikas išanalizuoti antrąjį Lvivo šaltinio elementą apie Tiškevičių giminės protėvius, t. y. etninę kilmę. Jų protėvis buvo armėnas. Bonieckis jau laikė Kaleniką iš Stroniatyno ir Šv. Jurijaus valdų armėnu²⁷. Todėl keista, kad šios gijos nepastebėjo Tiškevičių genealogijos tyrinėtojai. Iš šaltinio, tai matyti teigiant aiškiai ir kompetentingai jau pirmajame Stroniatyno teismo etape, 1443 m. lapkričio 12 d., kai Petro. Pasitaiko vardas Kalenik tarp to meto Lvivo armėnų asmenvardžių, panašiai kaip Miško (Misko, Michno ir kt.), Ivaško ir net Tiško. Kaip ir rusėnų atveju, šaltinių dokumentuose retai randame armėnus su originaliais, t. y. krikšto vardais. Buitinėje

²¹A. Lewicki, *Powstanie Świdrygiełły. Ustęp z dziejów Litwy z Koroną, Kraków 1915.*

²²Apie Kalenikovičių giminės veiklą Švitrigailos kunigaikštystėje žr.: O. Halecki, *Ostatnie lata Świdrygiełły i sprawa wolyńska za Kazimierza Jagiellończyka, Kraków 1915, s. 142, 151, 173, 260, 269, 301.*

²³Skolintoja bojarinui Hrynieko Kalenikovičiui iš Volynės dėl apsaugos karališkųjų privilegijų valdų netoli Lvivo apie 1430 m. buvo Ona Nikošova (Anna Nikoszowa), armėnė iš Lvivo, tikriausiai Petro brolio Mikošo Hamladynovičiaus žmona (detaliau – žr. cituojamą K. Stopkos straipsnį). Galbūt, tai buvo ne užstatas, o mokėjimas už slapta perduotas nuosavybės teises. 1460 metais Ivaško Kalenikovičius, galimai, reikalavo iš Nikošovos, tada jau našlės, kad privilegijos buvo gražintos, bet nesėkmingai.

²⁴H. Lulewicz, *Miskowicze, s. 311.*

²⁵*Materyaly historyczno-genealogiczne, Nr 7-16, 18–21.*

²⁶*Urządnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy, red. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik 1994, s. 223.*

²⁷A. Boniecki (Lenkų herbai) *Herbarz polski, 9, Warszawa 1909, s. 148.* Po Bonieckio aip pat padarė L. Korwin [Piotrowski], (*Armėnijos didikų šeimos Lenkijoje, Ormiańskie rody szlacheckie w Polsce, Kraków 1934, s. 104.*

virtosenoje armėnišką Hovannes pakeitė rusiškas Ivaško, o Grigor/Krikor – Hryūko. Verta dar pridurti, jog vėliau nei čia aprašyti įvykiai, atsirado tarp Lvivo armėnų dar vienas Kalenikas, Nikos sūnus. Jeigu ši Nikošą tapatintume su Mikošu Hamladynovičiumi, Petro broliu, turėtume atvejį paveldimos pavardės iš dėdės iš motinos pusės, Tiškevičių giminės protėvio. Tyrėjai, nepažįstantys šios kultūrinės situacijos, gali lengvai suklysti, apibūdinti žmonių etninę kilmę remdamiesi paplitusiomis vardinėmis formomis. Tiškevičių genealogams nežinomas joks Kalenikui priklausantis turtas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje iki kol valdą jam suteikė Švitrigaila. Netoli Lvivo esantis Kaleniko dvaras taip pat buvo neseniai įsigytas iš karališkosios malonės. Kaleniko svainiui Amladinui dvaras atiteko jį nuperkant. Visa tai rodo, kad jie abu buvo naujieji žemvaldžiai, o ne kokios senos riterių ar bajorų šeimos įpėdiniai. Jų socialinis statusas pakilo dėl karališkos malonės (dėl karaliaus Jogailos ir kunigaikščio Švitrigailos sprendimų), giminės karjera buvo jų nuopelnų Gediminaičių dinastijai rezultatas. Nežinome, kokie tai buvo nuopelnai. Jie galėtų būti kariniai, finansiniai ar oficialieji [politinių santykių srities]. Mums žinomi armėnų pakilimo atvejai nuo vidurinės klasės iki riterių gretų atsirado dėl visų trijų priežasčių, bet dažniausiai dėl jų, kaip didžiojo kunigaikščio ar karališkųjų vertėjų, funkcijų. Juk armėnų kasdienė kalba Lenkijos karalystėje ir Lietuvoje buvo kipčakų, t. y. totorių ir ši kalba, priklausanti tiurkų kalbų šeimai, padarė jos vartotojus naudingus santykiuose su Krymo chanatu ir Osmanų turkų valstybe. Šiaip ar taip, magnatų Tiškevičių šeimos šaknys kilo iš pirklių, nes nebuvo tokio armėno vertėjo, kuris pagal profesiją nebūtų pirklys. Kalenikovičiai Švitrigailos dvare padarė puikią karjerą ir pateko tarp LDK bajorų. Tikriausiai jie tuokėsi su rusėnėmis ir lietuvaitėmis, bajorų dukterimis ir priėmė stačiatikybę, panašiai, kaip jų giminės Lvive, vedę vokietais ar lenkes, priėmė Romos katalikybę.

Reikia pridurti, kad Švitrigaila palankiai vertino ir armėnus kaip etninę bendruomenę, naudingą jo valdomų miestų plėtrai. Įtraukė juos į Magdeburgo teisiną, suteiktą Kremenecui 1438 m.²⁸, o Lucke 1437 m. atidavė Ceperų kaimą armėnų Šv. Stepono bažnyčiai²⁹. Todėl 1437 m. Kalenikui suteikta dotacija turėtų būti laikoma trečiuoju mums žinomą šio valdovo dokumentu, palankiu armėnams, tuo pačiu vieninteliu, skirtu atskiram asmeniui. Kaleniko ir jo armėnų kilmės palikuonių karjeros Švitrigailos aplinkoje negali būti vertinamos kaip Rusijos stačiatikių sluoksnių parama šiam konkrečiam konkurentui į didžiojo kunigaikščio sostą įrodymas, kaip mano Izabela Siedlikowska³⁰, vadovaudamasi pagrindine šios koncepcijos autore Natalija Jakovenko. Kalenikovičiai buvo nauja kilminga giminė Lietuvos kunigaikštystės elite, bet ne rusėniška, o tik rutenizuota. Matyt,

Švitrigaila kovoje dėl valdžios rėmėsi ir armėniškais elementais (ir visais kitais, kurie norėjo pasitarnauti jo ambicijoms).

Parengė Vega RIBIKAUSKIENĖ,

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centro Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus vyr. muziejininkė

Bibliografija

Archyviniai šaltiniai:

Biblioteca Apostolica Vaticana: sygn. Vat. Lat. 12561, J. e. Minasowicz, Memorabilia Armenica.

Publikuoti šaltiniai:

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardynskiego w Lwowie, 14, Lwów 1889.

Archiwum księztw Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie, 1, wyd. Z. L. Radziwiński, B. Skobielski, B. Gorczak, Lwów 1887.

[Drievnij] Древний помяник Киево-Печерской лавры (конца XV и начала XVI столетия), сообщил С. Т. Голубев, „Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца”, 6, 1892.

Materyaly historyczno-geneologiczne do monografii domu Tyszkiewiczów, 1, Wieki XV i XVI (1413–1599), wyd. m. Tyszkiewicz, Warszawa 1911.

Studijos

Barącz S., *Rys dziejów ormiańskich*, Tarnopol 1869.

Barącz S., *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, Lwów 1956.

Boniecki A., *Herbarz polski*, 9, arszawa 1909.

Boniecki A., *Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV i XVI wieku*, Warszawa 1887.

Boré E., *Arménie, w: j.-m. Choppin, Russie, 2, L'Univers pittoresque. Histoire et de scription de tous peuples*, 8, Paris 1838.

Dworzaczek w., *Genealogia*, Warszawa 1959.

Gołębiowski L., *Dzieje Polski za Władysława Jagiełły i Władysława III*, 2, Warszawa 1846.

Halecki O., *Ostatnie lata Świdrygiełły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagiellończyka*, Kraków 1915

[Jakovenko] Яковенко Н. М., *Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна*, Київ 1993.

Lewicki A., *Powstanie Świdrygiełły. Ustęp z dziejów unii Litwy z Koroną*, Kraków 1915.

Lulewicz H., *Miszkowicze, Kalenikowicze, Tyszkowicze (Tyszkiewiczze) – cztery pokolenia w dziejach rodu (XV wiek – pierwsza połowa XVI wieku)*, leidyne: *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku*, red. J. Urwanowicz, E. Dubas-Urwanowicz, p. Guzowski, Białystok 2003, s. 305–329

Kojałowicz W., *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego, tak zwany Compendium, czyli o klejnotach albo herbach, których familie stanu rycerskiego w prowincjach W. X. Litewskiego zażywają*, išleista. F. Piekoński, Kraków 1897.

Korwin [Piotrowski] L., *Ormiańskie rody szlacheckie w Polsce*, Kraków 1934.

Niesiecki K., *Korona Polska przy Złotej Wolności Starożytnymi Rycerstwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego Klejnotami, Naywyższymi Honorami, Heroicznym Męstwem y odwagą, wytworną Nauką a nypierwiegą Cnotą, Pobożnością y Świątobli wością Ozdobiona*, 4, Lwów 1743.

Siedlikowska I., *Przodkowie Tyszkiewiczów – problemy identyfikacji, „klio”*, 3, 2003, s. 28–43.

Stopka K., *Milites et nobiles: Ormianie a stan szlachecki Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego od XIV do XVI wieku*, „Lehahayer”, 5, 2018.

Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy, red. h. Lulewicz, A. rachuba, kórnik 1994.

Zięba A. A., „Zbiegostwo”. *Dylematy ideowe XIX-wiecznych patriotów na ziemiach dawnej Polski, w: Formuły patriotyzmu w Europie Wschodniej i Środkowej od nowożytności do współczesności*, red. A. Nowak, A. A. Zięba, Kraków 2009, s. 125–167.

Summary

Andrzej A. Zięba, *On the Armenian Origins of the Tyszkiewicz Family*

The article combines K. Stopka's source text research (cf. the previous article in this year's issue of *Lehahayer*) with sources from the Great Duchy of Lithuania under Duke Svidrigailo. It proves that the Tyszkiewicz family, contrary to what its claims put forwards by some genealogy researchers, comes from Kalenik the Armenian, a land holder from the ruthenian part of the Kingdom of Poland.

Keywords: the Tyszkiewicz family, Armenians

Žurnalas „Lehahayer“ (Lenkijos armėnai) skirtas, Lenkijos armėnų istorijai Lehahayer Czasopismo poświęcone dziejom ormian polskiCh 5 (2018), s. 107–119 <https://doi.org/10.12797/Lh.05.2018.05.03> <https://orcid.org/0000-0003-4922-6249>

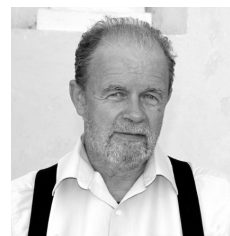
²⁸L. Gołębiowski, *Dzieje Polski za Władysława Jagiełły i Władysława III*, 2, Warszawa 1846, s. 175.

²⁹S. Barącz, *Rys dziejów ormiańskich*, Tarnopol 1869, s. 152.

³⁰I. Siedlikowska, *Przodkowie Tyszkiewiczów*, s. 31.

Dar kartą apie Vytauto karūną

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS,
Rokiškis

Su Donato Juozo Malinausko vardu sietina 1909 m. prasidėjusi Vytauto palaikų epopėja, kuri tęsiasi visą tarpukarį. 1914 m. garsiai nuskambėjo Jono Basanavičiaus ir Donato Malinausko kaltinimas lenkų dvasininkijai pagrobęs Vytauto karūną iš Vilniaus katedros. Karūna buvo išstatyta Vavelyje tais pačiais metais. Neapsieita šioje istorijoje ir be balandžio pirmosios pokštų.¹ Nuo 1914 m. sausio pradžios iki liepos mėnesio šia tema centriniuose lenkų laikraščiuose buvo išspausdinta apie 50 straipsnių. Donatas Malinauskas išspausdino 1914 02 05 „Vaire“ straipsnį „Rado Lietuvos karūną“.² Kiek anksčiau, tai yra 1914 01 31, „Kurjer litewski“ išspausdino straipsnį apie lietuvišką karūną.³ „Viltis“ 1914 02 12 (25) pranešė, kad pasklido gandas, jog „atrastoji tariamoji Lenkijos karalių karūna, kurią lenkai nuvežė Krokuvon, priklausiusi Didžiajam Lietuvos kunigaikščiui Vytautui ir esanti išvogta iš Vilniaus. Laukiama dėl šio dalyko įdomių rebeliecijų.“⁴ Prabėgus trims mėnesiams, „Viltis“ 1914 05 14 informavo savo skaitytojus, kad caro prokuroras, pradėjęs tyrimą dėl prelado J. Kurčevskio ir dr. V. Zahorskio kaltinimo, kad „jie pasisavinę surastąją katedroje, Vytauto kape, karūną, nutaręs dėl kalčios prirodymų trūkumo bylą numarinti“⁵. Kiek vėliau toje pačioje „Viltyje“ D. J. Malinauskas užtikrino, kad dėl „tos bylos ligšiol į

jokią teismą prašymu dar nesikreipiau“⁶ ir kad joks teismas nėra prasidėjęs. Tiesa, apklausą vis dėlto vykdė slaptosios policijos agentas Ivanas Tiškevičius, pavestas prokuroro Piotro Akermano, ir apklausė net tik D. J. Malinauską su J. Basanavičiumi, bet ir p. Zahorskį.

Skambi istorija, bet dokumentų nėra

Pas mus egzistuoja skeptiškas požiūris į šią istoriją ir todėl oficialiniai istorikai neieškojo dokumentų, sietinų su ja. 1935 metais Vilniuje išleistoje dr. Jono Basanavičiaus autobiografijoje nėra informacijos apie šią anuo metu plačiai nuskambėjusią istoriją. Nors nedaug, bet rasime informacijos patriarcho Jono Basanavičiaus užrašų knygelėse. 1914 03 06 dr. Jonas Basanavičius užsiminė apie susitikimą su Donatu Malinausku dėl rastosios Vytauto karūnos.⁷ Priešas skliausteliuose „Vytauto“ padarytas kitu rašalu. J. Basanavičius 1914 02 06 persikėlė iš Niškovskio viešbučio gyventi pas A. Bulotą į Poguliankos 11A, dėl pakartotinio apsinuodijimo smalkėmis ir gyveno ten iki 1914 04 09. Iki šiol niekur nebuvo skelbti jokie dokumentai apie lietuvių kaltinimus prelatui Janui Kurčevskiiui ir dr. Vladislavui Zahorskiiui. 1914 04 12 prokuroras Piotras Akermanas pranešė raštu Nr 5529 Jonui Basanavičiui, kad jo pareiškimas, gautas kovo mėnesį, paliktas be pasekmių, atlikus apklausą.⁸ Koks tokio pranešimo teisinis pagrindas, nenurodė, nurodė tik straipsnį, pagal kurį įteikiama prokuroro Akermano išvada. 1914 05 08 prokuroro

¹Różne. – Znowu „korona Witolda“ – Kurjer litewski 1914 04 01 Nr. 6ū. p. 3

²X [D. Malinauskas], „Rado Lietuvos karūną“, in: *Vairas*, 1914, Nr. 3, p. 12–13.

³Z sa kordonu // Kurjer litewski 1914 01 31 (02 13), nr. 25. str. 3.

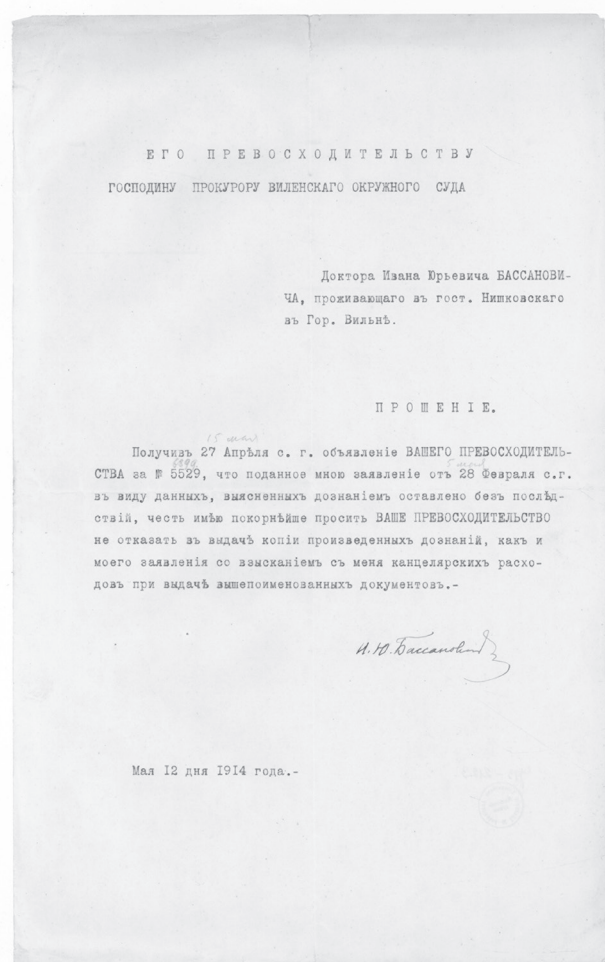
⁴Vilniaus kronika. Pasklido gandas // Viltis 1914 02 12 (25) Nr. 35. P. 3.

⁵Dėl karūnos // Viltis 1914 05 14 (27) Nr. 105. p. 3.

⁶Malinauskas D. Dėl Lietuvos karūnos ir Vytauto grabo apiplėšimo // Viltis 1914 06 05 (18) Nr. 122. P. 2.

⁷Dr. Jono Basanavičiaus 1914 metų kišeninis kalendorius // LLTI BR F2-33

⁸LLTI F2-1956 L1

raštą J. Basanavičiui, gyvenančiam Niškovskio viešbutyje, pasirašė ne P. Akermanas. Minimame rašte atsisakyta pateikti policijos tyrimo medžiagą.⁹ J. Basanavičius buvo pateikęs 1914 02 28 prašymą (rašte nenurodoma dėl ko) prokurorui ir gavęs atsakymą 1914 04 27 Nr. 5529, kad po apklausos pareiškimas paliktas nenagrinėtas, prašė atsiųsti apklausos dokumento kopiją.¹⁰ Minimą raštą, rašytą gegužės 5 dieną, Vilniaus apskrities teismo prokuroras gavo 1914 05 07 ir atsakė operatyviai 1914 05 08 raštu Nr. 6899, nurodydamas, kad buvo atliktas tik policijos tyrimas. Dokumentas buvo įteiktas 1914 05 10 per Vilniaus miesto 6 skyriaus antstolį. Sunku pasakyti, ar buvo kreiptasi dėl rašto Nr. 6899, parašyto 1914 05 12, tačiau prieraišai pieštuku leidžia manyti, kad tokio

⁹LLTI F2-1956, L. 2.

¹⁰LLTI F2-2123

sumanymo būta. Pagal žinyną „Vsia Vilna“, nesunkiai nustatomi asmenys, susieti su šia byla. Tai Piotras Akermanas¹¹ ir Ivanas Tiškevičius¹².

Nors prokuroras ir policininkas nesunkiai susiejami su Donato Malinausko nurodytais asmenimis, tyrusiais kunigaikščio karūnos paslaptis, tačiau nereikėtų pamiršti, kad dr. Jonas Basanavičius buvo apvogtas Niškovskio viešbutyje 1913 metais. Autobiografijoje Jonas Basanavičius nurodė, kad 1913 m. gruodžio pirmą atvyko į Vilnių ir „neilgai trukus, susižinojau, kad mano čia paliktų daiktų viena valiza pilna įvairių daiktų ir rankraščių, kaip ir skrynutė su naujais drabužiais – pavogti! Vilnius – tai didžiausias įvairių vagių lizdas!..“¹³ Jonas Basanavičius savo 1914 metų užrašų knygelėje rašo, kad buvo pas tardytoją dėl pavogtų daiktų iš Niškovskio viešbučio.¹⁴ Ar prokuroro raštai sietini su vagyste, ar su Vilniaus katedra? Kartais sunku atskirti pelus nuo grūdų, bet akivaizdu, kad 1914 05 10, gavus Vilniaus teismo prokuroro raštą, skubiai, t. y. gegužės 13 dieną, „Kurjer litewski“¹⁵ skaitytojais buvo informuoti, kad Donato Malinausko ir Jono Basanavičiaus prašymas atmestas ir tyrimas dėl karūnos nepradedamas. Į gegužės 11 dienos 101 numerį nespėjo, tačiau į kitą, Nr. 102, suspėjo. Todėl nėra abejonių, kad minimi raštai tik dėlto ir išliko, nes juose nėra tyrimo objekto, tai yra neminama karūna.

¹¹Вся вильна 1914 Отдел V, стр. 111. , Отдел VIII, стр. 4. АК-КЕРММАН ПЕТРЪ АЛ-ДР.прокур. Окр. Суда. Ярославская 17, Т 4-60

¹²Вся вильна 1914 Отдел V, стр. 94. Н.ч. Ив. Ер. Тишкевич Упрвление 6-го полиц. Участка. Заречье д. 13, тел. 1-60 (Отдел VIII, стр. 275 .Тишкевич Иван Ерон Полоцкая 13)

¹³D-ro Jono Basanavičiaus autobiografija Mano gyvenimo kronika ir nervų ligos istorija 1851–1922 m.// Lietuvių tauta V knyga. Vilnius. „Ruch“ 1935 P. 134.

¹⁴Dr. Jono Basanavičiaus 1914 metų kišeninis kalendorius // LLTI BR F2-33

¹⁵Różne. - Sprawa „korony litewskiej“ // Kurjer litewski 1914 05 13 (26) Nr. 102. P. 3.

Vasario 16-osios akto signataro Donato Malinausko sesuo

Knygnešė Filomena Malinauskaitė. Lietuvos Nepriklausomybės akto (1918-02-16) signataro Donato Malinausko sesuo. XX a. 2 deš. ŠALTINIS – [HTTPS://WWW.E-KINAS.LT/EKINAS-PHOTOS/PHOTO/318369](https://www.e-kinas.lt/ekinas-photos/photo/318369)

„Facebooke“ atsirado tiesiog neįtikėtina fotografija – Vasario 16-osios akto signataro Donato Malinausko sesuo Filomena Malinauskaitė. Fotografijos metai 1914-ieji. Filomena Malinauskaitė, buvusi savo laiku Bukauciškių dvaro savininkė, buvo žinoma kaip knygnešė, įvairių lietuviškų organizacijų vadovė ir dalyvė. Tačiau savo senatvę leido brolio Donato Juozo

Malinausko dvare Alvite. Iš ten buvo išstremta į Sibirą ir ten mirė. Jos, kaip ir brolio ir brolienės palaikai, buvo parvežti į Lietuvą ir palaidoti Onuškiečio bažnyčios šventoriuje. Nuotrauką atrado p. Sigita Eidukonienė iš JAV. Dėkojame jai ir viešiname mūsų istoriografijoje.

„Trakų žemės“ informacija

Kaip Prezidentas Antanas Smetona tapo Tautos vadu

Dr. Ingrida JAKUBAVIČIENĖ,

Istorinės Lietuvos Respublikos Prezidentūros Kaune istorikė

Nuo 1926 m. gruodžio 17 d. valstybės perversmo prezidentu tapęs Antanas Smetona viešai imtas vadinti Tautos vadu, tačiau tuo reikėjo įtikinti ir plačiąją visuomenę. Prezidento autoritetą valstybės viešajame gyvenime palaikyti vien tik per politinę veiklą nepakako. Be to, A. Smetonai reikėjo atlaikyti stiprią Ministro Pirmininko Augustino Voldemaro konkurenciją, kuris, atrodė, užsimojo tapti svarbiausiu valstybės lyderiu. Todėl teko imtis plataus masto viešųjų ryšių kampanijos, kurios metu tikėtasi įtikinti piliečius, jog valstybės likimas yra atsakingo ir garbingo asmens rankose. Tam puikiai tiko ne tik valstybinės šventės, bet ir įvairių objektų (tiltų, kelių, pastatų ir kt.) atidarymai, kultūros ir sporto renginiai, organizacijų suvažiavimai, į kuriuos buvo kviečiamas prezidentas.

Tautos vado autoriteto stiprinimo kampanija prasidėjo 1927 m. vasarą, kada A. Smetona, norėdamas prisistatyti miestelių bendruomenėms, pradėjo keliones po Lietuvą. Jį lydėjo žmona Sofija, kariuomenės vadovybė, keletas Ministrų Kabineto narių ir artimų bičiulių. Į savo pusę A. Smetona stengėsi palenksti ir tautinių mažumų atstovus, kurie taip pat dalyvaudavo šiose ceremonijose. 1927 m. liepos 17–19 dienomis prezidentas su palyda aplankė Žemaitiją, ruggpjūtį viešėjo Aukštaitijoje, o rugsėjį – Kauno apskrities apylinkėse. Laukdamas garbaus svečio, kiekvienas miestelis pasipuošdavo, vietos valdžios atstovai, dvasininkai, visuomeninių organizacijų nariai, miestelėnai ar apylinkės ūkininkai surengdavo iškilmingas sutiktuves su orkestrais, specialiai pastatytais garbės vartais, sveikinimo kalbomis, duona ir druska. Į sveikinimus Prezidentas A. Smetona atsakydavo kalba, tuo parodydamas, jog dalyvauja dialoge, girdi visuomenę.

Šias keliones spaudoje aprašė prezidento bičiulis Juozas Tumas-Vaižgantas: „Aš mačiau, kaip garbingai Antanas Smetona rodos Lietuvos Prezidento rolėje, kaip piliečiai gerbia ir lenkias Valdžios galvai, ir man visai aišku pasidarė – pomazamik božij (Dievo pateptasis). <...> Smetona geraširdis, lipšnus, vaikučius bučiuoja, su moterėlėmis kalbas <...>“. Daugeliui piliečių tai buvo unikali proga iš arti pamatyti prezidentą, išgirsti jo kalbą. Labai aktyvi Prezidentui A. Smetonai

buvo ir 1928 m. vasara, nes visa Lietuva minėjo Nepriklausomybės 10-metį. Vyko įvairūs renginiai, nuaidėjo antroji Dainų šventė, buvo statomi paminklai, į kurių atidarymo iškilmes jis taip pat dažnai kviestas.

Prezidento A. Smetonos vardas imtas labai plačiai garsinti, suteikiant jį Lietuvai reikšmingiems objektams. Pirmuoju tokiu objektu tapo 1927 m. šalies įsigytas karinis laivas gavęs vardą „Prezidentas Smetona“. O kitąmet, 1928 m. rugpjūčio 10 d., per savo gimimo dieną prezidentas buvo pakviestas atidaryti naujausio ir moderniausio gelžbetoninio tilto per Mūšos upę netoli Ustukių, kuris gavo vardą „Antanas Smetona“.

Lietuva modernėjo, kasmet buvo atidaroma naujų tiltų, mokyklų ir svarbių valstybei pastatų. Prezidentui A. Smetonai labiausiai savimeilę glostydavo tie objektai, kurių statybą inicijavo jis pats. Tuomet jis sulaukdavo dar daugiau vietinių gyventojų padėkų ir pagarbinimo, o savo sveikinimo kalboje pabrėždavo valstybės rūpestį ir tėvišką paskatinimą pasitikėti Vyriausybe. Įtvirtinant autoritarinį valdymą, valstybės gerovės politiką buvo stengtasi susieti su prezidento palankumu. Tai iliustruoja Dubingių tilto, kuris 1933 m. buvo pastatytas būtent prezidento nurodymu, atidarymas. Nors tilto statyba buvo finansuojama ne tik iš valstybės biudžeto, bet ir vietinės savivaldos lėšomis, o tiltas pastatytas vietinių gyventojų darbu, tačiau atidarymo kalbose buvo nuolat pabrėžtas Prezidento A. Smetonos nuopelnas.

Šia proga sveikindamas Dubingių gyventojus A. Smetona kalbėjo: „Mano insakymu, susisiekiu ministru rūpesčiu, valstybės lėšomis jums, mieli dubingėnai, pastatytas per ežerą tiltas. Tai jums mūsų tautos dovana. Šis tiltas yra ženklas, kad jūsų butis yra labai artima vyriausybei. Mano žodis, dubingėnai, gal jus ne visus pasiekia, bet šis mano atsilankymas jūsų gražiame krašte yra liudytojas, kad jūsų gerovė rūpi man, rūpi ir visai valdžiai. <...> Reikia tikėtis pagalbos iš vyriausybės, bet dar daugiau reikia patiems dirbti, patiems savo reikalais rūpintis. Darbas, rimtas darbas, tegali išvesti iš sunkaus vargo. Tiltas šventinimo proga atvykau jūsų padrašinti. Šiandien visame pasaulyje sunku gyventi, dėl to ir Lietuvoje nėra lengvas gyvenimas. Bet ir nuo mūsų pačių jis pareina lengvesnis padaryti, geriau, kultūringiau tvarkant savo ūkius. Dirbkite, o vyriaus-

sybė, kiek galėdama, jums padeda ir toliau padės.“ (Respublikos Prezidentas Dubingiuose. Karys, 1934 06 13, Nr. 24, p. 466.).

Maždaug nuo 1928 m. vidurio A. Smetonos jau nebetenkino tik „moralinio tautos lyderio“ vaidmuo ir jam paliekamos reprezentacinės funkcijos. Tai kenkė A. Smetonos autoritetui ir, pagaliau, kėlė grėsmę jo, kaip prezidento, padėčiai. 1929 m. oficialus „Lietuvos aidas“ ne kartą pabrėžė, jog A. Smetona yra pelnytai vadinamas Tautos vadu ir aiškino visuomenei, jog pagarba valstybei turi prasidėti nuo pagarbos prezidentui: „Tautos Vado ir Respublikos Prezidento asmenyje pagerbiamas ne tik valstybės valdžios autoritetas, bet tuo pačiu yra pareiškiamas ir savo tautinės valstybės bei tautos meilė. <...> Todėl į visą Valstybės Vado pagerbimą reikia žiūrėti ne tik kaip į pagerbimą viršūnėje stovinčio ir daug nusipelnusio asmens, į tai reikia žiūrėti sykiu ir kaip į pagerbimą valstybės valdžios, jos tvarkos ir jos siekimų.“ (Pripažintas autoritetas. Lietuvos aidas, 1929 06 14 Nr. 132, p. 1.)

Tačiau dalis visuomenės piktinosi, kad prezidentas delsia sklebti naujus Seimo rinkimus ir nenorėjo pripažinti A. Smetonos autoriteto. Vienu svarbiausių politinių varžovų buvo ilgametis bendražygis Ministras Pirmininkas A. Voldemaras. Kartu po perversmo atėję į valdžią bičiuliai gana greitai įsitikino, jog abu turi skirtingus požiūrius į šalies valdymą. Pasak amžininko Domo Cesevičiaus, Smetonos ir Voldemaro politinės pažiūros ir politikos principai ilgą laiką buvo gana panašūs. Bet jų asmenybės, jų charakteriai ir jų dvasinis nusiteikimas politikos atžvilgiu buvo gana skirtingi. Abu jie buvo įtaigūs oratoriai ir publicistai. Bet savo kalbose, raštuose Smetona buvo ramus, lygus aiškintojas bei įtikinėtojas, kalbantis ir rašantis santūriai, stilistiškai išdailinta kalba, o Voldemaro kalbose ir raštuose buvo justis kovingumas, intencija triušškinti oponentą. Jis labai įmantriai, suktokai, dažnai demagogiškai naudojo kandų, netikėtą sąmojų, mokėjo greit ir žviritriai išversti į kitą pusę ir apversti aukštyn kojomis oponentų tezes ar tvirtinimus. Abu jie, atrodo, turėjo ambicijų būti aukštoje valdžioje. Bet Smetona niekad neparodė didžiavimosi valdžia, nemėgo „rodyti“ valdžios. Voldemaras nevensė parodyti savo valdingumo arba staigių valdiškų sprendimų. O ir visa politinė dvasia jis labai skyrėsi nuo Smetonos. Galima būtų pasakyti, kad Voldemaras atstovavo Senojo Testamento dvasiai, o Smetona skleidė Naujojo Testamento nuotakas.“ (Cesevičius Domas. Šalis ta Lietuva vadinasi. Dirva, 1993 07 01, Nr. 24, p. 7.)

Reikia pripažinti, kad Ministras Pirmininkas A. Voldemaras buvo pasiekęs svarbių laimėjimų užsienio politikos srityje: buvo pasirašytas konkordatas su Šventuoju Sostu, pasirašyta prekybos sutartis su Vokietija, stengtasi normalizuoti santykius su Lenkija. Tačiau ilgainiui A. Voldemaras ėmė nesiskaityti su Ministrų Kabineto nariais, nebesilankė pas A. Smetoną, su juo nesitardavo, tvarkė visus reikalus vienas ir visiškai nemanė, kad taip pažeidžia subordinaciją. Taigi A. Smetonai reikėjo nuolat įrodinėti, jog jis yra ne nominalus, o tikras valstybės vadovas ir galiausiai imtis atsakomųjų veiksmų. Jausdamas, kad bendras jų darbas darosi nebe-

įmanomas, A. Smetona dar 1929 m. pavasarį ketino iš pareigų atstatydinti A. Voldemarą. Tačiau gegužės 6 d. įvykęs ginkluotas pasikėsinimas į A. Voldemarą, kurio metu buvo nušautas premjero adjutantas ir sužeistas A. Voldemaro įsūnis Liusjenas, neleido prezidentui atleisti sukrėtimą patyrusį premjerą.

Tokioje situacijoje A. Smetonos aplinkos atstovai stengėsi padėti prezidentui surasti naujų autoritarizmo stiprinimo priemonių. 1929 metais buvo surasta nauja idėja masinei patriotinei kampanijai – 1930 m. paminėti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto Didžiojo (1350–1430) 500-ąsias mirties metines. Vytautas Didysis lietuviams buvo didvyris nuo XV a., o XIX–XX a. sandūroje romantinėje tautinėje mitologijoje Vytautui buvo teikiamas išskirtinis valstybės reprezentavimo vaidmuo. Viduramžių valdovų garbinimas populiarus tapo daugelyje jaunų Europos valstybių. Lietuviai šią Vytauto Didžiojo metų kampaniją, galima sakyti, nusižiūrėjo iš 1929 m. Čekoslovakijoje minėto čekų valdovo šv. Valtrovo tūkstantmečio jubiliejaus minėjimo. Sužinoti plačiau apie šį renginį komitetas delegavo į Čekoslovakijos ambasadą prof. Eduardą Volterį. Pagerbti Vytautą Didįjį buvo labai svarbu, nes jo asmenybė lietuvių kultūrinėje atmintyje tarpukariu buvo asocijuojama su galinga jo laikų Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste, kuri buvo ryškiausiu istorinio Lietuvos valstybingumo pavyzdžiu.

Svarbiausiais kampanijos dalyviais tapo Prezidentui A. Smetonai ištikimos organizacijos: Lietuvių tautininkų sąjunga, Lietuvos tautinio jaunimo sąjunga „Jaunoji Lietuva“, Vilniui vaduoti sąjunga, Lietuvos šaulių sąjunga ir kitos. Vytauto Didžiojo paveikslas keliavo po miestelius ir kaimus, kur buvo rengiamos iškilmės. Dažname renginyje Vytauto Didžiojo atvaizdas buvo nešamas kartu su Prezidento A. Smetonos portretu, tuo parodytant, jog stipri valstybė gali būti tik vadovaujama stipraus vadovo.

1930 m. Prezidentas A. Smetona šioje pozicijoje galėjo jaustis užtikrintai, o nugalėjęs A. Voldemarą džiaugėsi pergale. Amžininkas D. Cesevičius rašė: „Perversmininkai nepakankamai įvertino Smetonos politinę-moralinę jėgą, manydami, kad jų realia fizine jėga remiamas Voldemaras nustumis į šalį Smetoną. Vyko kitaip. Visa tai matydamas, Smetona kantriai, ramiai, bet nuosekliai pradėjo demontuoti perversmininkų montuojamą diktatūrą ir iš valdžios aukštumų eliminuoti diktatūrinių užmačių veikėjus. Iš generalinio štabo viršininko pareigų buvo atleistas perversmo vykdytojas P. Plechavičius. Pagaliau atėjo laikas atleisti iš valdžios ir patį Voldemarą. Kiek vėliau iš vidaus reikalų ministro posto buvo atleistas plk. Ignas Musteikis. Po to buvo likviduota ir A. Voldemaro įkurta „Geležinio vilko“ organizacija. Tai buvo labai rizikingos ir komplikotos operacijos. Tokias politines operacijas galėjo atlikti tik labai patyręs ir didelio takto politinis chirurgas.“ (Cesevičius Domas. Šalis ta Lietuva vadinasi. Dirva, 1993 07 01, Nr. 24, p. 7.)

Tad nuo 1929 m. rugsėjo prezidentas A. Smetona tapo svarbiausia Lietuvos politikos figūra ir nuo tada tik jis sprendė, kokius žmones kviesti į Vyriausybę, ir ką skirti į Ministro Pirmininko poziciją. Galime teigti,

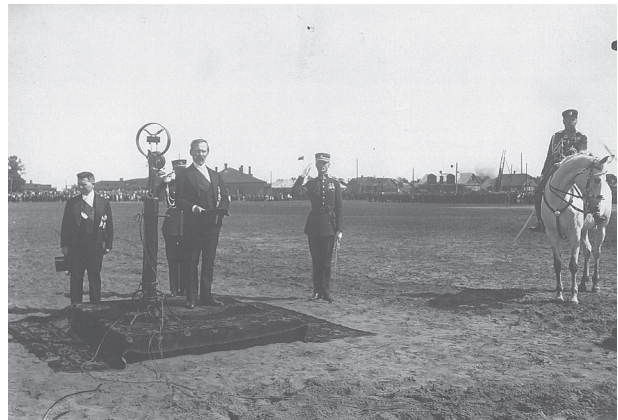
Prezidentas Antanas Smetona kalba iškilmingame posėdyje, skirtame Lietuvos kariuomenės dienai. Iš kairės: gen. Jonas Černius, kariuomenės vadas div. gen. Statys Raštikis, Seimo Pirmininkas Konstantinas Šakenis, Prezidentas A. Smetona, Ministras Pirmininkas Juozas Tūbelis, užsienio reikalų ministras Stasys Lozoraitis, Kaunas, 1937 m. lapkričio 23 d.
NUOTR. IŠ ISTORINĖS LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTŪROS KAUNE

Antanas Smetona atvyksta į Karo mokyklos 10-ies metų sukaktuves ir XI laidos išleistuvių iškilmes. Karo mokyklos viršininkas pulkininkas P. Jurgaitis sveikina su Respublikos Prezidentu A. Smetona. Iš kairės: kariuomenės štabo viršininkas generolas leitenantas P. Kubiliūnas, štabo pulkininkas A. Šova, Kaunas, 1929 10 06.
NUOTR. IŠ ISTORINĖS LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTŪROS KAUNE

Prezidentas Antanas Smetona su žmona Sofija dalyvauja aviacijos šventėje Kauno oro uoste 1938 m. Iš kairės sėdi: Jadvyga Tūbelienė, S. Smetonienė, Prezidentas A. Smetona, gen. Antanas Gustaitis.
NUOTR. IŠ ISTORINĖS LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTŪROS KAUNE

Prezidentas Antanas Smetona kalba Tautos šventėje Kaune, Povilo Vileišio aikštėje, 1929 m. rugpjūčio 15 d. Iš kairės: Ministras Pirmininkas Augustinas Voldemaras, Prezidentas A. Smetona, ant žirgo – vyr. štab. gen. pulk. Petras Kubiliūnas
NUOTR. IŠ ISTORINĖS LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTŪROS KAUNE

Prezidentas Antanas Smetona dalyvauja Tautos šventėje Molėtuose, 1938 m. rugsėjo 9 d. Nuotr. Autorius – K. Daugėla
NUOTR. IŠ ISTORINĖS LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTŪROS KAUNE

Prezidentas Antanas Smetona su žmona Sofija Smetoniene priima skautų organizacijos įkūrėją Robertą Badeną-Paulę su žmona Olave, Palanga, 1933 m. rugpjūčio 17 d.
NUOTR. IŠ ISTORINĖS LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTŪROS KAUNE

kad 1929 m. rugsėjis atleidęs A. Voldemarą iš Ministro Pirmininko pareigų bei į šį postą paskyręs svainį Juozą Tūbelį Prezidentas A. Smetona galėjo nebeikvoti tiek jėgų savo įvaizdžio stiprinimui. Todėl dar viena reikšmingesnė Tautos vado įvaizdžio kampanija vyko tik po trejų metų, 1934 m. rugsėjis, kada per visą Lietuvą rugsėjo 8–10 dienomis nuvilnijo Prezidento A. Smetonos 60-mečio renginiai.

Tuo metu Prezidentas A. Smetona buvo pačiame savo valdžios zenite, todėl jo jubiliejus tapo neeiline švente. Sostinė Kaunas šiam jubiliejui pradėjo ruošti dar išvakarėse, penktadienį: iš knygynų buvo išpirkti visi A. Smetonos portretai, kuriais buvo papuošti įstaigų balkonai ir langai, ant namų sienų ir vartų buvo segami vainikai ir elektros lempučių girliandos su inicialais A. S. ir skaičiumi 60. Renginiai prasidėjo rugsėjo 8 d., šeštadienį. Visur Kaune buvo iškeltos tautinės vėliavos ir miestas pasirengęs laukė iškilmių. 20 val. vakare nuo Karo muziejaus iki Prezidentūros nusidriekė didžiulė eiseną su deglais: žygiavo kariuomenės dalys, šauliai, skautai. Visi jie ėjo pasveikinti Tautos vadą. Svarbiausios iškilmės buvo numatytos sekmadienį. Rugsėjo 9 d. Kauno Arkikatedroje buvo laikomos Šv. Mišios už Tautos vadą, kuriose dalyvavo Prezidentas A. Smetona, Vyriausybės nariai ir diplomatai. 11 val. į P. Vileišio aikštę suplaukė įvairių organizacijų vėliavos ir Kauno įgulos kariuomenės dalys. Garbės tribūnoje ir pats jubilias pasakė kalbą: „Ne vienas lietuvis, ne viena lietuvė, susilaukė šešių dešimtų metų yra buvę gražiu ir geru žodžiu minimi už tai, kad savo darbais buvo nusipelnę savo tautai. Ir man tenka tokio amžiaus slenkstį žengiant patirti labai daug pagarbos. Nuo Palangos iki Klaipėdos pajūrio ligi laisvosios Lietuvos užburtųjų ribų pietuose, per visą mūsų kraštą, tvarkinga visuomenė, iškilmingai susitelkusi, apvaikščioja įvairiais būdais mano, kaip valstybės vado, šešių dešimtų metų sukaktį pagerbia mano asmenyje tą, kuris atstovauja mūsų tautai.“ Tą šventinį sekmadienį daugelio Lietuvos miestų ir miestelių salėse 13 val. vyko paskaitos, deklamacijos, koncertai. Ne vieno miesto gatvė ar gražesnė aikštė gavo Tautos Vado Antano Smetonos vardą, buvo pasodinta dešimtys jubiliatui skirtų ąžuoliukų.

Vyriausybės nariai ir svarbiausių valstybinių institucijų vadovai, užsienio šalių atstovai, įvairios visuomeninės organizacijos, studentų korporacijos, miestų ir miestelių bendruomenės siuntė savo dovanas į Prezidentūrą. Kauno miesto taryba jubiliatui padovanojo 4061 m² žemės sklypą Maironio ir Uosto kranto gatvių kampe, Švietimo ministerija išleido I. Kisino parengtą Antano Smetonos bibliografiją ir bio-bibliografiją, o „Pažangos“ bendrovė išleido A. Smetonos kalbų ir straipsnių rinkinį „Pasakyta parašyta“. O kur dar įvairaus dydžio gintaro gabalai, medžio drožiniai, paveikslai, prezidento portretai... Dovanų buvo tiek daug ir tokių originalių, kad praūžus jubiliejui dovanoms eksponuoti Prezidentūroje buvo įrengtas atskiras kambarys „Prezidento dovanų muziejus“. Tačiau kai kurios dovanos negalėjo tilpti į šį muziejų ir jas prezidentas turėjo pats nuvykti apžiūrėti: Kulautuvos bendruomenė

jubiliatui skyrė Švč. Mergelės Marijos skulptūrą, kuri papuošė šį kurortinį miestelį, o Juodkrantės žvejai sutvarkė smėliakalnį, kurį kaip naują lankytiną objektą paskyrė Prezidentui A. Smetonai.

Kaip vertinti prezidento jubiliejų? Ar tai įrodo buvus stiprų autoritarinį režimą? O gal tai rodo kur kas didesnę nei šiandien prezidento autoritetą visuomenėje? Tuo metu ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse gera proga priminti tautos vadų nuopelnus tapo jų gimtadieniai, kurių svarba ir minėjimo būdas beveik nesiskyrė nuo valstybinių švenčių. Valstybės veikėjų jubiliejams rengiamos iškilmės buvo skiriamos visų pirma savajai visuomenei, tačiau kartu atliko ir reprezentacinę funkciją užsienyje. Galime sutikti su čekų istoriko Lubošo Šveco teiginiu, jog valstybės vadovo jubiliejus tapdavo valstybinės ideologijos ir kulto dalimi, net ir tuo atveju, kai vadovas nebuvo linkęs į autoritariškumą. Tai iliustruoja 1930 m. demokratinėje Čekoslovakijoje ir kitose šalyse plačiai paminėtas Prezidento Tomašo Gariko Masaryko 80-asis jubiliejus. Prezidentas A. Smetona sulaukė daug sveikinimo telegramų iš užsienio šalių vadovų.

Kalbant apie Prezidento autoritetą reikia suprasti, jog ano meto visuomenė nelabai tikėjo demokratija, tačiau Rusijos imperijos laikais ir Pirmojo pasaulinio karo metais savo kailiu buvo patyrusi, kad valdžią privalu gerbti. Pasak čekų istoriko L. Šveco, tautos vadovai, nulėmę naujųjų tautinių valstybių atsiradimą po Pirmojo pasaulinio karo, buvo taip neatsiejami, taip smarkiai susiję su nauju ir gana trapiu tų šalių valstybingumu, kad netrukus tapo valstybinio kulto objektais. Šis kultas – kurio svarbiausioji dalis buvo publicistikoje, atsiminimuose ir istorikų darbuose primenami nepaprasti tautos vado nuopelnai kovojant už valstybę ir jos išlikimą – buvo neatsiejama naujosios valstybinės ideologijos dalis ir naujosios valstybės bei jos vadovybės legitimavimosi priemonė. Negalima pamiršti ir to fakto, kad vis dar didelės įtakos turėjo monarchinė tradicija, nors naujosios valstybės ją transformavo ir suteikė jai respublikos santvarkos traktuotę. (Švec Luboš. Prezidentas Antanas Smetona ir jo režimas ketvirtojo dešimtmečio pirmosios pusės Čekoslovakijos publicistikos ir diplomatijos akimis. Čekai, lietuviai ir Vidurio Europos vektorius jų modernioje istorijoje, *Studia Territorialia Supplementu*, t. 2, 2011, Nr. 1, p. 234.). Taigi ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse buvo stengiamasi sukurti ypač teigiamą modernios valstybės kūrėjo – Tautos vado įvaizdį ir A. Smetona čia nebuvo išimtis. Stiprus Tautos vado A. Smetonos įvaizdis davė pradžią visą nepriklausomos Lietuvos laikotarpį vadinti Smetonos laikais arba Smetonos Lietuva.

Plačiau apie A. Smetonos biografinius tyrimus skaitykite autorės knygoje: Jakubavičienė Ingrida. Duetas Antanas ir Sofija Smetonos. Vilnius: Versus aureus, 2016; Prezidento sargyboje. Leitenanto Povilo Skardžiaus istorija. Sud. I. Jakubavičienė. Vilnius: Versus aureus, 2017; Jakubavičienė Ingrida. Dviese Sofija Smetonienė ir Jadvyga Tūbelienė. Modernybės vėjai ir lietuvių inteligentija. Vilnius: Alma littera, 2023.

Paryžius tarpukario Kaune

Lina ANUŠAUSKIENĖ,

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos kultūrinės veiklos specialistė

Tarpukario Kaunas ne kartą atsidūrė įvairių sričių tyrėjų dėmesio centre: tai miesto klestėjimo, augimo metas. Pirmosios respublikos metais Kaunas neatpažįstamai pasikeitė – jei anksčiau laikytas provincija, tai nepriklausomybės metais pramintas „Mažuoju Paryžiumi“. Kaunas suklestėjo ir iš Paryžiaus atkeliavusia salonine (pranc. *salon*) kultūra. Būtent čia skynėsi kelią ir Paryžiuje kilusios *art deco* (pranc. trumpinys iš *art decoratif* – dekoratyvinis menas) krypties bruožai. Tam puikias sąlygas sudarė tik ką įgytas Laikinosios sostinės statusas ir naujų administracinės paskirties pastatų poreikis. Naujų veidą įgyjančiame mieste radosi terpė ir originalių stilių paieškomis. Kaip teigė architektas Gintaras Balčytis, Kaunas „Iš nuošalaus gubernijos miesto tapo valstybės centru, drąsiai keitęs caro imperijos provincijos rūbą į modernios Europos „bauhauzo“ dvasią“¹. Miestas plėtėsi ne tik demografiniais rodikliais – vakarietiško mentalitetas, laisvė ir keitėsi gyvenimo būdas, vis labiau žvalgytasi į Paryžių, Niujorką – madas diktuojančias metropolijas.

Po nepriklausomybės paskelbimo Kaune žaibiškai augo pramonė. Laisvės alėjoje telkėsi komercinės įstaigos. Pagrindinėje miesto arterijoje rikiavosi parduotuvės, restoranai (1924 m. Kaune veikė keturiasdešimt šeši restoranai²; 1934 m. veikė 42 restoranai, 31 alinė, 7 bufetai, 48 arbatinės ir cukrainės³), kuriuose atokvėpio ieškodavo darbus baigę valdininkai. Kaune telkėsi valstybės tarnautojų sluoksniš, buvo rengiami valstybiniai renginiai, baliai, labdaros vakarienės, loterijos. Kilo poreikis puošti, išsiskirti – juk kaskart negalėjai pasirodyti su ta pačia suknele. Viena po kitos atsiradinėjo siuvelyklos, buvo galima įsigyti ir gatavų užsieninių prekių. Laikinosios sostinės ponios ėmė žvalgytis pavyzdžių iš užsienio, siuntėsi mados žurnalus, o siuvėjai ėmė konkuruoti dėl klientų.

Laikinoji sostinė tyrinėta įvairiais aspektais: kaip smetoniškasis Kaunas, kaip valstybės valdymo branduolys, kaip pramonės miestas. Pavyzdžiui, Kaune

veikė Harley-Davidson motociklų surinkimo įmonė. Steigėsi amerikietišku prekės ženklų atstovybės, pvz. „Ford“, „GoodYear“⁴. Kaune rengtos žemės ūkio ir pramonės parodos, pvz. 1936 m. Žaliakalnyje vykusioje parodoje buvo galima išvysti ir „Kauno Audinių“ paviljoną⁵. Šiandien daug dėmesio skiriama ir Kauno modernizmo architektūrai – 2023 m. įrašyti į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą. Nemažai tyrinėtas ir sociokultūrinis gyvenimas, pvz. kino teatrų kūrimasis (1934 m. adresų knygoje nurodyti net 12 veikusių kino teatrų⁶); maitinimo sektoriaus plėtra; mados pramonė. Tyrinėta ir nuodėmingoji miesto pusė – kurį laiką legaliai veikė viešnamiai. Apie garsiąją Nemuno gatvę dar 1930 m. Juozas Kazys Beleckas išleido knygą *Nuodėmių gatvė* (perleista 1990 m.). Kai kurie restoranai taip pat turėjo juodąją pusę – papildomu pajamų šaltiniu tapo prostitucija, pvz., tokį įvaizdį turėjo restoranas „Locarno“ (Vytauto pr. 2)⁷ (viešbutis „Locarno“ pervadintas į „Lozana“). Aurelija Savickienė knygoje *Nekuklioji Lietuva* sakė: „Kauno palyginimas su Mažuoju Paryžiumi iš tiesų atitinka prasmę. Tokia buvo Lietuva – su savo šlove, su savo spindesiu ir savomis nuodėmėmis“⁸. Apie „aukso amžiumi“ vadinamą Kauno istorijos tarpsnį skelbta ne viena publikacija, tačiau šio straipsnio objektas – paryžietiška Kauno pusė.

1933 m. Kaune leistame žurnale *Žvilgsniai* rašyta: „Kaunas turi antrąją sostinės medalio pusę – Paryžių Kaune“⁹. 1937 m. Kauno laikraštyje *Sekmadienis*¹⁰ taip pat pritarta: „Kaip ir visados, taip ir šiais metais, visų akys dabar nukreiptos į Paryžių. Iš ten kasdien ateina vis gražesnių ir įvairesnių naujienų“. Tarpukario Kauno spauda tiesiog sprogo nuo straipsnių

⁴Adresų knyga „Visas Kaunas“, 1927, p. XVI.

⁵Moterų džiaugsmas: Kauno Audinių šilkai//*Sekmadienis*, Kaunas, 1936, Nr. 26, p. 8.

⁶„Visas Kaunas“, ten pat, 1934, p. 141.

⁷Ten pat

⁸Aurelija Savickienė, *Nekuklioji Lietuva*, Vilnius: Versus aureus, 2016, p. 8.

⁹Paryžius Kaune. Pas Kauno madistes pasižvalgius// *Žvilgsniai*, Kaunas, 1933, Nr. 1, p. 28.

¹⁰Madų apžvalga, *Sekmadienis*, 1937, Kaunas, Nr. 11, p. 10.

¹*Kauno tarpukario architektūra*, Kaunas, 2013, p. 6.

²Alvidas Jancevičius. Cirkas mažojoje Pirmosios Respublikos scenoje// *Voruta*, 2016, Nr. 12, p. 7.

³*Lietuvos Respublikos 1934–1935 adresų knyga „Visas Kaunas“*, Kaunas, 1934, p. 81, 87–88, 90–91, 150–151.

apie Paryžių, pvz.: „Kas nešiojama Paryžiuje“¹¹, „Paryžiaus nurodymai pliažui“¹², „Paryžiaus tualetai vakarui“¹³, „Paryžiaus paroda ir mados“¹⁴, „Moterų portretai Paryžiaus salione“¹⁵, „Lietuva prancūzo akimis“¹⁶, „Kino artistų birža Paryžiuje“¹⁷, „Nakties Paryžius“¹⁸ ir t. t.

Mieste kūrėsi įvairios manufaktūros (audinių fabrikai), pvz. „Drobės“ fabrikas siūlė įsigyti medžiagas tiesiai iš manufaktūros sandėlio Šančiuose, Drobės g. 56¹⁹; „Fru Fru“ audinių parduotuvė, priklausiusi Fridai ir Naftaliui Veintraubams, atsidarė Laisvės al. 41: „Paryžius Kaune: Manufaktūrų ir šilkų sankrova. Gražiausios moterų ir vyrų medžiagos, geriausia kokybė, paskutinės naujienos“²⁰. Akcinė bendrovė „Pluoštas“ skelbėsi gaminanti įvairių šilką ir turinti urmo sandėlį Laisvės al. 21²¹; „Kauno audiniai“ reklamavosi gaminantys aukščiausios rūšies šilką Grunvaldo g. 3; audinių fabrikas „Litex“ veikė Gedimino g. 5; akcinės bendrovės „Audimas“ veikė adresu Daukšos g. 20, „Baltijos medvilnė“ – Šaltkalvių g. 2, taip pat „Tangoras“ – Juozapavičiaus pr. 78; „Flora“ – Virvių g. 13²². Vien šilką gamino net 6 fabrikai: „Ganto“, „Kauno audiniai“, „Litana“, „Pluoštas“, „Spart“²³. Audinius buvo galima įsigyti net 154 Kaune veikusiuose manufaktūros prekybos taškuose!²⁴

Pasak Roberto Šimkaus, „Laisvės alėjoje su tekstilės pramone buvo susijusios net aštuoniasdešimt keturios čia veikusios įmonės. Kauno centrinėje dalyje veikė daug siuvyklų, nes kauniečiai ypač sekė madą ir siūdinosi drabužius pas madingiausias miesto siuvėjas“.²⁵ Laisvės alėja dažnai vadinta ir „skrybėlių alėja“, buvo net juokaujama, kad neatskirsi tarnaitės nuo ponios. Net užsieniečiai stebėjosi, jog visos vaikšto skrybėlėtos ir pasipuošusios šilkais. Laisvės al. 36 veikė moteriškų skrybėlių salonas „Parisette“, skelbęs turintis didžiausią pasirinkimą paskutinių Paryžiaus, Berlyno ir Vienos madų skrybėles. Jis priėmė skrybėles perdirtbti ir dažyti²⁶. Skrybėlių salonas „Bellemode“ (Ugniagesių g. 1) skelbėsi

Moteris ir pasaulis, Kaunas, 1937, nr. 8, p. 21.

Moteris ir pasaulis, Kaunas, 1937, nr. 4, p. 25.

atvežęs paskutines Paryžiaus naujienas²⁷; H. Peškinas skelbėsi prekiaujantis kailiais ir skrybėlėmis (Laisvės al. 31b)²⁸; skrybėlių salonas „FANNI“ kvietė į Laisvės al. 34²⁹; moterų skrybėlių salono (Kęstučio g. 26) savininkė A. Fridmanienė skelbėsi grįžusi iš Paryžiaus ir atvežusi šviežiausias naujienas³⁰. A. Abramickis reklamavosi Laisvės alėjoje turintis gatavų rūbų firmą, prekiaujančią pagal Paryžiaus modelius pasiūtus moterų ir vyrų viršutinius rūbus, paltus, kostiumus³¹. Z. Paplauskienės skrybėlių salonas (Laisvės al. 14) siūlė ką tik atvežtus paskutinius Paryžiaus modelius³²; L. Segalienė Laisvės al. 31b turėjo moterų rūbų saloną „Mode de Paris“³³; N. Pomerančius skelbėsi Laisvės al. 33 atidaręs kailių dirbtuvę „Fourreur Parisien“³⁴, o Vilniaus g. 49 veikė manekenų dirbtuvę „Paris Mode“.

Apie Kauno ponių stilių, mados industrijos suklestėjimą liudijimų gausu. Dažnas straipsnis prasidėdavo fraze: „Paryžiuje ši sezoną madinga“, „modeliai pagal paskutines Paryžiaus naujienas“, „renkitės kaip paryžietė“. Žurnale *Žvilgsniai* taip pat pastebėta: „Niekad ponios ir panelės neturėjo tokio didelio pasirinkimo rūbų atžvilgiu. Visa tai, žinoma, parūpina užsienio bei vietos madų salionai“³⁵. Nekukliai kauniečių ponių įvaizdį įvardijo moterų rūbų siuvėjas Kirilas Dubošinas, sakęs: „kaunietės elegantiškiau rengiasi, negu paryžietės. Jos jaučia skonį. Jos daug reikalauja“³⁶. Pasak Ingridos Jakubavičienės, tyrinėjusios Sofijos Smetonienės dalyvavimą viešajame gyvenime, „Ir šiaip gyventojai keliavo po užsienį, išvykdavo studijuoti <...>. Jie

¹¹Ten pat, Nr. 21, 10.

¹²Ten pat, Nr. 26, p. 10.

¹³Ten pat, Nr. 29, p. 10.

¹⁴Ten pat, Nr. 41, p. 10.

¹⁵Moterų portretai Paryžiaus salione//*Naujas žodis*, Kaunas, 1930, Nr. 14, p. 14.

¹⁶Lietuva prancūzo akimis//*Diena*, Kaunas, 1933, Nr. 43, p. 8.

¹⁷Kino artistų birža Paryžiuje//*Naujas žodis*, 1933, Nr. 9 p. 8.

¹⁸Nakties Paryžius//*Naujas žodis*, Kaunas, 1933, Nr. 11, p. 9.

¹⁹Ten pat, 1930, Nr. 2, p. 3.

²⁰*Naujas žodis*, Kaunas, 1929, Nr. 23, p. 21.

²¹*10 centų*, Kaunas, 1938, Nr. 2, p. 4.

²²*Lietuvos Respublikos 1934–1935 adresų knyga „Visas Kaunas“*, Kaunas, 1934, p. 91.

²³Ten pat, p. 205.

²⁴Ten pat, p.163–167.

²⁵Robertas Šimkus. Mažasis Paryžius – tarpukario Kaunas: nuodėmingoji miesto gyvenimo pusė//*Lietuvos gydytojas*, Kaunas, 2018, Nr. 3, p. 84.

²⁶*Adresų knyga „Visas Kaunas“*, Kaunas, 1927, 32 p.

²⁷*Sekmadienis*, Kaunas, 1933, Nr. 44, p. 2.

²⁸*Laiko žodis*. Kaunas, 1937, Nr. 1, p. 5.

²⁹*Moteris ir pasaulis*, Kaunas, 1937, Nr. 1, p. 30.

³⁰*Lietuvos žinios*, Kaunas, 1939, Nr. 47, p. 47.

³¹*Naujas žodis*, Kaunas, 1930, Nr. 11, p. 23.

³²*Moteris ir pasaulis*, Kaunas, 1937, Nr. 4, p. 25

³³*Lopšelis*, Kaunas, 1932.

³⁴*Lietuvos Respublikos 1934–1935 adresų knyga „Visas Kaunas“*, Kaunas, 1934, p. 17.

³⁵Ką dabar dėvi // *Žvilgsniai*, Kaunas, Nr.1, p. 26.

³⁶J. Narbutas, Kauno siuvėjai turi gerą vardą. Tik klientų vekseliai juos kamuoja//*Amatininkas*, Kaunas, 1937, Nr. 22, p. 15.

skleidė to meto madas ir formavo grožio bei estetikos sampratą³⁷. Tą patį patvirtina ir Taira Milušauskaitė, parašiusi straipsnį „XX a. 4 deš. Lietuvos drabužių mados“. Pasak jos: „Madinga apranga ir graži išvaizda tampa būtinybe <...> Dažniausiai perka drabužius užsienyje ar lietuviškuose drabužių salonuose pardavinėjamas drabužius iš Prancūzijos, Anglijos bei kitų šalių“³⁸.

Ponios siuntėsi užsieninius žurnalus (pvz., *Hollywood*, *Beyer Mode*, *Maria Claire*)³⁹, jų iškarpas nešėsi pas siuvėjas, taip bandydamos pasivyti vakarietiškus mados standartus. J. Bernoto leidžiamas žurnalas *Mados-siuvėjų menas* siūlė vyriškų kostiumų pavyzdžius, pasiūtus pagal Paryžiaus žurnalą *Adam*. Nors, palyginti su kitais Paryžiuje leistais mados žurnalais, galime aptikti neabejotinų panašumų. Spaudoje reklamavosi „Francomode“ firma, tuo metu įsikūrusi Kęstučio g. 27, siūliusi žemomis kainomis įsigyti ne tik prancūziškų mados žurnalų, bet ir manekėnų⁴⁰.

Moters ir pasaulio (1937–1939) numeriuose Elena Trejienė rašė apžvalgas skilčiai „Mada“. E. Trejienė turėjo populiarią Kauno ponių pamėgtą siuvyklą Putvinskio g. 16 (dab. Putvinskio g. 34). Ji du kartus per metus važiuodavo į Paryžių sezoninių naujienų parsivežti ir net buvo pramokusi prancūzų kalbos tiek, kad galėtų dirbti mados srityje⁴¹. Tuo metu garsioji *modisté* lyginta net su pačia Koko Šanel (Coco Chanel), o savo mados apžvalgose Paryžių vadino „despotišku madų diktatoriumi, visų madų sostine ir etalonu“⁴².

Spaudoje skelbėsi diplomuotas moterų ir vyrų siuvyklos (Mickevičiaus g. 11) savininkas J. Aksamitauskas, kuris sakė: „Didis madų centras – Paryžius kasmet išleidžia begales naujų modelių, pritaikintų atskiriems sezonams<...>, vartydami užsienių madų žurnalus, dažnai stebimies nuostabiu rūbo sukirpimu ir manome, kad tik Paryžiuje ar kitame madų centre galima sau prisiūti ir prisitaikinti rūbas <...>. Niekam ne paslaptis, kad daugelis mūsų poniųčių ir ponų kas sezoną užsisako sau rūbų specialiai Paryžiuje, Berlyne ir kt., išleisdami tam nemažas pinigų sumas“⁴³.

Siuvyklų reklamose taip pat atsispindėjo sąsajos su Paryžiumi, pvz., Volfas Jalovas nuo 1903 m. Paryžiuje studijavo kirpimo mokslą ir vėliau, apsigyvenus Kaune, jis kasmet lankydavo Paryžių, Londoną, kur tobulino savo žinias. Išnagrinėjęs kirpimo metodikas, ištobulino kirpimo sistemą, kuri buvo rodoma Paryžiaus parodoj „Exposition internationale Paris“.

³⁷I. Jakubavičienė, *Dviese. Sofija Smetonienė ir Jadvyga Tūbelienė*, Vilnius: Alma littera, 2023, p. 277.

³⁸Taira Žilinskienė, XX a. ketvirtą dešimtmečio Lietuvos drabužių mados//*Liaudies kultūra*, Vilnius, 2005, Nr. 5, p. 45.

³⁹Lina Jankauskienė. *Siuvimo amato mokymas: kursai ir amatų mokyklos Kaune 1926–1940 m.*, 2007, p. 315.

⁴⁰*Diena*, Kaunas, 1936, Nr. 26, p. 23.

⁴¹E. Trejienės anūkės Barbaros Rimgailaitės atsiminimai, atsiųsti Linai Anušauskienei. 2024-02-27.

⁴²E. Trejienė, *Mada/Moteris ir pasaulis*, Kaunas, 1937, Nr. 8, p. 20.

⁴³J. Aksamitauskas, Renkamės pagal išgales//*Žvilgsniai*, Kaunas, 1933, Nr. 1, p. 27.

Lopšelis, Kaunas, 1932.

Už savo sistemą V. Jalovui suteiktas profesoriaus vardas (*Professeur de Coupe*). Tuomet Kaune jis įsteigė Kirpimo mokyklą, kurioje iki pat karo dėstė kirpimo mokslą, o atostogų metu lankė didesnius Europos miestus. Per tuos apsilankymus ir vėl apdovanotas keliais medaliais: „Exposition internationale, Paris, Palais Royal“, „Academie Nationale Des Maitres Tailleurs De Paris. Decerne A. W. Jaloff“ ir kt.⁴⁴

S. Ulbiko vyrų ir moterų rūbų siuvykla (Laisvės al. 36, b. 9) skelbėsi: „savo specialybę pradėjęs nuo 1906 m. mokinosi Vilniuje ir darbavosi apie 10 metų didelioje firmose Vilniuje: Šumanskį, Zalkindą, Alšvangą ir kt. Kaune savo dirbtuvę įsteigė 1920 m., baigęs ir gavęs diplomą Paryžiaus rūbų kirpimo akademijoje ir atnaujinęs kirpimą pas garsų prof. Matusalo-Esterą. Užsakymai pildomi (= vykdomi) pagal naujausius Londono ir Paryžiaus modelius. Darbas atliekamas sąžiningai ir greit, gerb. Ponių ir Ponų prašau įsitikinti“⁴⁵.

M. Lintas reklamavo moteriškų rūbų siuvyklą Daukanto g. 7 ir skelbėsi „savo specialybėje dirbantis nuo 1908 m. Paryžiuje – baigė siuvimo ir kirpimo Akademiją de Paris. Tai viena moderniausių rūbų siuvyklų, kur dirbama pagal naujausius mados reikalavimus“⁴⁶.

J. Šapiras skelbėsi savo specialybėje dirbantis 34 metus, turintis didelį klientų ratą ir pasitikėjimą tarp kauniečių. Be to, turįs ryšių su geriausiais Paryžiaus salonais, dirbęs pagal paskutinius mados reikalavimus. J. Šapiro siuvykla veikė Laisvės al. 34⁴⁷.

Petrapilyje ir Paryžiuje diplomuoto J. Valkiūno siuvykla (Kęstučio g. 29/Daukanto g. kampas) skelbėsi: „priimami užsakymai civilūs ir moterų rūbai. Užsakymai atliekami iš savo ir atneštos medžiagos“⁴⁸. J. Chmieliauskas, baigęs su garbės diplomu Paryžiaus rūbų kirpimo akademiją, Laisvės al. 18 atidarė rūbų siuvyklą⁴⁹.

1933 m. laikraštis *Sekmadienis* išdidžiai skelbė, jog restorane „Metropolis“ pirmą kartą įvyko vietinių

⁴⁴V. Jalovas, *Siuvėjo draugas: kirpimo metodas*, Kaunas, 1930, p. 3.

⁴⁵Žvilgsniai, Kaunas, 1934, Nr. 2, p. 27.

⁴⁶Ten pat, 1933 m., Nr. 1., p. 35.

⁴⁷Ten pat.

⁴⁸*Naujas žodis*, Kaunas, 1932, Nr. 5, p. 2.

⁴⁹*Lietuvos aidas*, Kaunas, 1928, Nr. 244, p. 6.

tualetų (pranc. *toilette* – vientisas drabužių derinys; apdaras) demonstravimas, sukėles didelį moterų susidomėjimą: „Metropolio“ salė buvo pilna svečių, kurių daugumą, žinoma, sudarė moterys. Jei moterys sekė rodomas madas, tai vyrai apžiūrėjo gyvas modelių menekenes. <...> Paryžius Kaune. Gražių tualetų buvo matyti ne tik estradoje, bet ir pačioj salėj“⁵⁰. Panašu, kad tai tapo tradicija. Kiek vėliau, 1934 m., spaudoje ir vėl kalbėta apie „Metropolio“ restorane vykusių madų pristatymus. Pabrėžta, kad pristatomi modeliai yra vietinių meistrų darbas, niekuo nenusileidžiantys geriausioms užsienio firmoms, tačiau neapsieita be atvežtinių medžiagų: „Firma „Smart“ parodė visą eilę moterų tualetų naujienų, pagamintų pagal paskutinius Paryžiaus modelius, pradėdant be galo dailiomis ir paprastomis ryto suknelėmis, baigiant puošniausiais baltiesiems tualetais, kuriuos labai skoningai ir vykusiai pademonstravo artistė Nana de Herera. O visiems puikiai žinoma skrybėlių salono savininkė p. Kempinskiene savo skrybėlaitėmis kiekvienam tualetui suteikė visiško baigtumo: „skrybėlaitė „loize“ su sidabriniais taškais ir krosu, krentančiu iš visų pusių. Joje buvo Paryžiaus grožis, Monmartras, drąsa, akiplėšiškumas <...>“⁵¹.

Paryžius diktavo ir pagrindinius sukirpimo linijų principus, pvz.: „Ilaui Patou reikalavo nukelti sukirpimo liniją žemiau talijos, kai tuo tarpu didžiama nori palikti pagrindinę sukirpimo liniją natūraliame aukštyje arba net pakelti ją aukščiau“⁵² (greičiausiai turėta galvoje prancūzų dizainerių ir mados namų įkūrėją Žaną Patu (Jean Patou, 1887–1936), kurio prekės ženklas garsus ir vertinamas iki šių dienų – aut.pastaba).

Kaune paskaitas skaitė grožio specialistai iš Paryžiaus, pvz., gydytojas Chmeliauskas aptarė naujas, mokslo pripažintas priemones, kurios stabdys moterų senėjimą ir jas kankinantį nervingumą⁵³. Siūlyti paskutinių Paryžiaus naujienų kosmetikos kursai „Maco“, rengti diplomuotų gydytojų specialistų, baigusių „Macos“ grožio institutą (Institut de Beaute „Maco“) ir „Kevos“ grožio institutą (Institut de Beaute „Keva“)⁵⁴. Reklamuota prancūziškų prekės ženklų kosmetika, pvz., plaukų priežiūros priemonė „Lotion fougere“⁵⁵, šampūnas „Granule Mirque Paris“⁵⁶, odekolonai ir pudros „Narcisse Bleu de Muray Paris“⁵⁷. S. Kotonas reklamavosi Juozapavičiaus pr. 73 turintis didelį pasirinkimą prancūziškų kvėpalų, kitų tualetinių dalykų⁵⁸.

Aptariamuoju laikotarpiu Kaune veikė daug kino teatrų: Laivės alėjoje veikė „Metropoliten“, „Odeon

(Glorija)“, „Kapitol“ ir „Forum“; Šančiuose – „Apollo“ ir „Saturnas“; Ukmergės plente – „Daina“, Savanorių prospekte – „Hollywood“ ir daugelis kitų. Juose rodyta nemažai užsieninių filmų, iš jų nusižiūrėtos mados, šukuosenos, makiažas.

1933 m. laikraštyje „Diena“ aptinkame kino teatro „Metropolitain“ programą, kurioje reklamuotas filmas „Lemianti paryžietės naktis“ su Annabella ir Albert Prežen⁵⁹. 1939 m. „Lietuvos žiniose“ įdėta kino teatro „Forum“ afiša, kviečianti į filmo „Apvylimas“ premjerą, kurioje vaidino ir prancūzų kino žvaigždė Danielė Darjė (pranc. *Danielle Darieux*)⁶⁰. Čia ji įvardinta kaip prancūzų gražuolė ir pažiba, kurią prisimename ir iš filmo „Marija Večera“⁶¹.

To meto spaudoje gausu straipsnių apie prancūzų aktorius, muzikos pasaulio atstovus, politikus, kitas istorines asmenybes. Pavyzdžiui, rašyta ir apie pirmąją Napoleono žmoną ir Prancūzijos imperatorę Žozefiną Boharnė (Joséphine de Beauharnais), pirmąją Prancūzijos konsulę Mariją Luizą (Marie-Louise), kopijavusias klasikinę graikišką stilių⁶².

Ne veltui reklamuotos kelionės ne kur kitur, o į Paryžių. Pavyzdžiui, 1932 m. leidykla „Žodis“ siūlė šešių dienų kelionę į Paryžių, už kelionę su vizomis prašyta 355 lt⁶³. 1933 m. ne viename *Sekmadienio* numerioje aptiksime skelbimą „Velykom į Paryžių“. Jame už 540 lt siūlyta kelionė su vizomis, viešbučiais ir t. t.⁶⁴ Paryžius kvietė ir į pasaulines parodas, pvz. 1937 m. vyko „Meno ir technikos šiandieniniame gyvenime“ paroda, kurioje buvo keturiolika pagrindinių skyrių, tarp jų ir taikomasis menas; knygų leidyba; papuošalai; mados; galanterija ir pan.⁶⁵ Joje bendrą paviljoną turėjo ir Baltijos valstybės – Lietuva, Latvija ir Estija, o bendras parodos plotas siekė 1 tūkst. kv. m⁶⁶.

Išnagrinėjus bent dešimties pavadinimų Kaune leistą periodiką: *Naujas žodis*, *Laiko žodis*, *Lietuvos žinios*, *Lietuvos aidas*, *Sekmadienis*, *Diena*, *Amatininkas*, *Žvilgsniai*, *Tempo*, *10 centų*, *Moteris ir pasaulis* ir kt., tapo aišku – Kauną tikrai galima vadinti „Mažuoju Paryžiumi“. Laikinoji sostinė alsavo gyvybe, skoningai apsirengusiais ponais ir poniomis, čia telkėsi elitas, čia vyko aukščiausio lygio valstybiniai renginiai, kuriems galiojo ir atitinkamas aprangos kodas. Paryžietiškas atsispindėjo ne tik to meto madoje – domėtasi ne vien prancūziška kultūra, bet ir politinėmis aktualijomis, socialiniais ir ekonominiais rodikliais.

⁵⁰E. K. Madų apžvalga: Paryžius Kaune. Tualetų demonstravimas „Metropolio“//*Sekmadienis*, Kaunas, 1933, Nr. 44, p. 8.

⁵¹Madų apžvalga: five o'clock o įspūdžiai//*Žvilgsniai*, Kaunas, 1934, Nr.1, p. 36–37.

⁵²8 naujaisi rudens mados modeliai//*Naujas žodis*, Kaunas, 1932, Nr. 19, p. 22.

⁵³Ten pat, Nr. 48.

⁵⁴*Lietuvos aidas*, Kaunas, 1931, Nr. 11, p. 8.

⁵⁵*Naujas žodis*, Kaunas, 1929, Nr. 23, p. 20.

⁵⁶*10 centų*, Kaunas, 1936, Nr. 10, p. 2.

⁵⁷*Sekmadienis*, 1933, Nr. 50, p. 2.

⁵⁸*Lietuvos Respublikos 1934–1935 adresų knyga „Visas Kaunas“*, Kaunas, 1934, p. 244.

⁵⁹*Diena*, Kaunas, 1933, Nr. 43, p. 8.

⁶⁰*Lietuvos žinios*, 1939, Nr. 47, p. 48.

⁶¹*Lietuvos žinios*, 1939, Nr. 30, p. 5.

⁶²Klasiškas stilius moterų madose//*Naujas žodis*, Kaunas, 1932, Nr. 21, p. 22

⁶³6 dienos Paryžiuje//*Naujas žodis*, Kaunas, 1932, Nr. 22, p. 19.

⁶⁴*Sekmadienis*, Kaunas, 1933, Nr.10, p. 8.

⁶⁵V. B. 1937 m. Paryžiaus paroda//*Sekmadienis*, 1937, Nr. 43, p. 3

⁶⁶Baltijos valstybės pasaulinėj parodoj Paryžiuje//*Laiko žodis*, Kaunas, 1937, Nr. 2, p. 4.

Baltų reliktai Zorkos kaimo toponimikoje ir aplinkoje

Dr. Aliksandras ADAMKAVIČIUS,
Vilnius

Įžanginis žodis

Vitebsko sritis, susikūrusi 1938 m., yra Baltarusijos šiaurėje, Vakarų Dvinos (Daugavos) ir Dniepro baseine. Regionas ribojasi su trimis valstybėmis: Lietuva, Latvija ir Rusija, per ją eina baltų ir slavų kalbų siena. Nuo II tūkstantmečio prieš Kristų Vakarų Dvinos baseine gyveno baltai. Dniepro aukštupyje ir kitose vietose nuo VI a. iki X a. į šias žemes ėmė skverbtis slavai. I tūkstantmetyje prieš Kristų – I tūkstantmečio mūsų eros pradžioje baltai užėmė didelę teritoriją nuo pietvakarių Baltijos jūros pakrantės iki Akos aukštupio ir toliau. Protoslavai gyveno (šiuolaikinių slavų protėviai) į pietus nuo baltų (Grinblat 1968 144–146; Grinblat 2005 176–203; Sedov 2002 38–44; Zinkevičius 2013 110–112).

Per pastaruosius tūkstantmečius šioje teritorijoje buvo kalbama baltų, o vėliau – ir slavų kalbomis. Apie tai, kokios gentys gyveno toje ar kitoje teritorijoje ir kokie istoriniai, kalbiniai, etniniai procesai jose vyko, sužinome ne tik iš istorinių šaltinių (pirmiausia – iš archeologinių duomenų), bet ir iš kalbinių, būtent iš onomastikos. Mūsų pačių žodynas primena tolimus protėvius, kurie davė šiuos vardus. Taigi toponimikos duomenys rodo, kad Vitebsko teritorijoje gyveno baltų ir suomių gentys, o vėliau jas pakeitė slavai. Vietovardžių duomenų analizė padės užpildyti spragas, kurias ne visada užpildo archeologija ir kiti istorijos mokslai. Vitebsko srities teritorijoje, be slaviškų vietovardžių, yra baltiškų ir net suomių vardų – dvi gana senos grupės: vakarų suomių ir Volgos (Trubačev 2009 342). Todėl vietovardžių tyrimas yra ne mažiau svarbus informacijos šaltinis nei istorinis krašto tyrimas.

Tyrimo tikslas – etimologizuoti Zorkos¹ k. Šarkavščinos rajono toponimus, nustatyti leksinius ir morfologinius elementus, kurie būdingi jų žodžių darybai, suskirstyti juos pagal kilmę.

Tyrimo uždavinys – atrasti ir tyrinėti vietovardžius, esančius artimiausioje Zorkos aplinkoje, etimolo-

gizuoti ir klasifikuoti juos. Rašant straipsnį buvo naudojami šie metodai: aprašomasis, arealinis (geolingvistinis), lyginamasis, istorinis.

Tyrimo objektas – Zorkos kaimo, kuris buvo įkurtas 1964 m., sujungus tris kaimus: Gastobaži, Redzki ir Sinicy, apylinkėse esantys tikriniai vardai.

Po Abiejų Tautų Respublikos padalijimo vietovė priklausė Minsko gubernijos Dysnos apskrities Stepanpolio² valsčiui, o nuo 1842 m. – Vilniaus gubernijai. Nuo žemių prijungimo prie Lenkijos – prie Stepanpolskos, o nuo 1929 m. prie Germanovičių valsčiaus Dysnos apskrities.

Pastaraisiais dešimtmečiais regiono demografinė padėtis ėmė keistis: masiškai emigruoja gyventojai, sensta likusieji. Dėl to daugelis gyvenviečių išnyko iš regiono žemėlapių, o kartu su jomis buvo prarasti ir jų pavadinimai. Todėl labai svarbu ne tik išsaugoti likusius buvusios Zorkos kaimo apylinkės pavadinimus, bet ir rekonstruoti, kol dar įmanoma.

Vietovardžiai

Akuniova – iš baltarusiško antroponimo *Akun*.

Čarapy – iš ant. *Čerap*, *Čarap*. Daugelis vietinių gyventojų mano, kad kaimas gavo savo pavadinimą dėl to, kad ten buvo kapinės, kuriose rastos kaukolės. Tačiau ši liaudies etimologija klaidinga. Šiame kaime Revizkos pasakojimuose įvairiais metais užfiksuotas vardas *Čerap*.

Gastobažai – vardas, greičiausia, hidroniminės kilmės³, kilęs iš rezervuaro, kurio krante jis iškilo, šalia

²Dysnos apskrities Stepanpolska (Stephanpolska) valsčius susikūrė XIX amžiaus viduryje, panaikinus baudžiavą. Iš viso tuomet Dysnos apskrityje buvo 22 valsčiai: Glybotska, Pliska, Verchnyanska, Lutska, Zaleska, Lužkos, Igumenau, Novapagostka, Jodzka, Boginska, Pastoviu, Druiska, Perebrodka, Varapaevska, Miorska, Čereska, Levonpalska, Mikalajovska, Čereska, Černevicka (LVCA, fondas 381, apyrašas 17, byla 312, l. 1). Po revoliucinių įvykių Rusijoje ir mūsų teritorijų prijungimo prie Lenkijos, Stepanpolio valsčius bus pertvarkytas į Stepanpolio gminą, kuri buvo panaikinta 1929 m., padalijus ją tarp Germanovičiaus ir Mykolaivos. Taigi jis egzistavo 68 metus.

³Kai kurių tyrinėtojų nuomone, slaviški vardai su *gast-/gost-* gali neturėti hidroniminės kilmės ir yra susiję su žodžiu *gost*, iš kurio kyla žodis *svetingas* (lankantis, apsisitojęs) kiemas, kas mažai tikėtina.

¹Tyrimo sritis yra Vitebsko srities Šarkavščinos rajone.

tekančio upelio pavadinimo (jo pavadinimas nebuvo išsaugotas). Kadangi šis vardas gali turėti hidroniminę kilmę, galime tikėtis atkurti vandenvardį, iš kurio ji buvo suformuota, pavadinimą – *Gastobažas*, *Gastobažas* (daugiau žr. hidronimų *Gastobažas* skyriuje).

Ivanava – iš antroponimo *Ivanas*.

Jamna – nuo hidronimo *Jamna*, kairiojo upės intako. Mažai tikėtina, kad kilęs iš tiurkiško žodžio *jam* „pašto stotis, kelio stotis“, o tai galėtų reikšti, kad senais laikais čia buvo kelias. Kaimas susideda iš 6 dalių, kurių kiekviena turi savo pavadinimą: *Žauniarova* (dėl *Žaunerova* žr. dar 9 p. K. Garšva. *Kareivonių kaimo vardo kilmė*), *Kuzmova*, *Leukava*, *Šendzina*, *Staškevičius* ir *Kutavoje* arba *Kut*. Pirmieji 5 vardai yra antroponiminės kilmės, o 6-asis yra geografinis, pagal vietą, toli, kampe⁴.

Jaskava – iš baltarusiško vardo *Jaska* (vardo *Ivanas* variantas).

Kancai – pavadinime yra geografinis vietovės rodiklis: toli.

Kazulina – iš hidronimo *Kazulina*.

Krasnyj Lug (Raudona pieva) – kamienas sudarytas iš dviejų žodžių: *pieva* ir *raudona*. Reikia suprasti, kad kažkada senovėje buvo šienaujamos pievos. Šalia topaleksemos *raudona* atsiranda objekto charakteristika – *graži*. Su šia topaleksema regione užregistruota nemažai kitų pavadinimų: k. *Krasnaja Gora*, *Krasnaja Kanavos* upelis ir kt.

Kurylova – iš antroponimo *Kuryla*.

Lipatina – iš antroponimo *Lipatinas*.

Ludvinova – iš antonimo *Liudvinas*.

Malyšai (Viršutinė, Žemutinė) – iš antroponimo *Malyš*. *Verchnija Malyši* ir *Nižnia Malyši* yra vėlesni pavadinimai, atsiradę remiantis vietovardžiu *Malyš*, atsižvelgiant į apgyvendintų punktų geografinę padėtį (viršutinėje *Dynos* kranto dalyje ir apatinėje kranto dalyje), bet jau ne iš antroponimo *Malyš*. Taigi, priešingai nei originalus pavadinimas, *Verchnija* ir *Nižnija Malyši* turi vietovardinę, o ne antroponiminę kilmę.

Muraščyna – vietovardis, suformuotas naudojant patroniminę (antroponiminę) priesagą -ščyna. Deja, šiuo atveju sunku vienareikšmiškai rasti antroponimą, sudariusį vardo pagrindą. Galbūt su antr. *Moore*, *Mura*, susijęs su *mura* „raudonai ruda su juoda“. Tačiau greičiausia pavadinimas yra hidroniminės kilmės: kaimas išsidėstęs ant *Muros* upės krantų. Taigi, yra tikimybė, kaip ir *Gastobažai*, atkurti prarastą hidronimo pavadinimą (žr. *Mura*). Panašus pavadinimas *Muraščina* buvo užfiksuotas Miorų rajone (Lemciugova 2009 327).

Redzkai (Ridikėlis) – iš antroponimo *Redzka*.

Sinica – iš baltarusiško antroponimo *Sinica*. 1795 m. *Revizkos* pasakojimuose užfiksuota, kad dauguma kaimo gyventojų turėjo *Sinicos* pavardę.

Smeina – hidroniminės kilmės⁵. Situacija panaši kaip ir su pavadinimu *Gastobažai*.

Stepanpole – vardas suformuotas iš dviejų topoleksemų pagal principą: antroponimas (iš baltarusiško vardo *Stepan* lenkų kalbos įtaka paversto *Stefan* arba iš lenkiško vardo varianto *Stepan*) + giminė. *Stepanas-Stefanas* yra vardas. Kalbant apie polė 'lauką', šiuo atveju greičiausiai tai yra slavizmo (baltarusizmo) žodis – laukas (*Stepanpole* buvo suformuota šio žemės sklypo savininko vardu). Pati topaleksema – *polė* gali būti helenizmas (iš graikų πόλις 'miestas') (Razmukaitė 1998 2). Pavyzdžiui, *Marijampolė* yra „Marijos miestas“ (miestas, pašvęstas arba pastatytas Dievo Motinos garbei).

Zorka – kaimas gyvuoja nuo 1964 m., sukurtas sujungus tris kaimus: *Sinica*, *Redzkai* ir *Gastobažai*. Vietinių gyventojų teigimu, pavadinimą sugalvojo tuometinis kolūkio pirmininkas.

Etimologizavus vardus pavadinimus, matome, kad dalis jų yra hidroniminės, dalis – antroponiminės kilmės. Seniausi ir archajiškiausi yra hidronimai. Nors, matome, yra keletas gyvenviečių, kilusių iš senovinių antroponimų (*Kuryla*, *Lipatin*, *Čerap*), kurie šiame krašte nebevertojami. Nemaža jų dalis užfiksuota 1795 m. *Revizkos* pasakose ir prarasta XIX a. eigoje, kai autentiškas onamstikonas buvo stipriai polonizuotas ir rusifikuotas.

Hidronimai (vandenvardžiai)

Hidronimai yra pati seniausia ir archajiškiausia tikrinių vardų dalis. Labai dažnai jie saugo senųjų kalbų, kurios toje teritorijoje nebevertojamos, relikтус, taip pat senąsias kalbos formas, pavyzdžiui, dvigarsius, nosines balseis ir kt.

Zorkos kaimo teritorijoje ir aplink ją yra keli rezervuarai. Deja, ne visi išlaikė autentiškus pavadinimus, daugelis jau buvo pervadinti. Pavyzdžiui, u. *Jamna* dabar vadinama *Yamnensky* upeliu, u. *Kazulina* – kaip *Kazulinskio* upelis. Ir šiuo atveju atrodo, kad rezervuarų pavadinimai kilę iš gyvenviečių. Nors viskas kitaip – gyvenvietėms pavadinimus davė rezervuarai. Tačiau dabartiniame etape dėl išsaugotų gyvenviečių yra tam tikra tikimybė atkurti pirminį pagrindą – prarastą hidronimo pavadinimą.

Toliau pažvelkime į kai kuriuos pavadinimus.

Dysna – gali būti, kad nuo liet. *dỹsti* 'didinti, didinti' + -snà (Vanagas 1981 87). Tačiau vieningos nuomonės dėl vardo kilmės nėra, daugelis tyrinėtojų nurodo kelias kilmės versijas, tarp jų baltišką, suomišką ir slavišką. Taip pat nėra vieningos nuomonės, ar *Dynos* ir *Desnos* upių pavadinimai susiję, ar tik formalus sutapimas. Panašus į slavų *desn* „teisinga“ (abejotina). Pagal vieną iš versijų, vardas

⁴Vietovardžiai suformuoti iš asmanvardžių *Žauner*, *Kuzma*, *Leuka*, *Šenda*, *Staškevič*.

⁵Labai abejotina, ar jis gali kilti iš bel. antr. *Smejan* (Birila, 1969, 384). Matyt, pavadinimas archajiškesnis nei antroponimas.

Dysna gali kilti iš **Dsna* iš indoeuropiečių *-*dei*, *-*di* ‘spindėti, blizgėti’ (Fasmer I 506; Truchachev IV 307).

Filatovo upelis – aišku, pavadinimas antraeilis po sentikio vardo Filatas (žemės sklypo, kuriuo teka upelis, savininko vardu).

Gastobažas, Gastobaža – vardo kilmė visiškai neaiški. Pastebima, kad hidronimai su topoleksema *gast/gost* aptinkami ir baltiškoje, ir slaviškoje toponimijoje. Pavyzdžiui, v. *Gost* Tverės srityje, p. *Gost* Desnos baseine, m. *Gastovets* Novgorodo srityje ir kiti (Ageeva 2004 168). Lietuvos teritorijoje randame tokius pavadinimus: upės *Gastamas, Gaštamas* (Kupiškio r.), *Gastaminas* (Anykščių r.), *Gastupis* (Radviliškio r.). Šių vardų etimologija nėra iki galo aiški (Vanagas 1981 107–108) ir jie gali būti susiję su tokiais vardais kaip *Guostė* (upė Prienų rajone), *Guostus* (ežeras Trakų rajone) ir kt., kurie siejami su liet. *guostas* ‘kuokuotas’, *guotas* ‘pulkas, banda, grupė’ (Vanagas 1981 127). Tokiu būdu oikonimo pavadinimas leidžia atkurti hidronimo pavadinimą.

Jamna – hidronimo pavadinimas, kaip mano daugelis tyrinėtojų, yra susijęs su reljefo forma. Šiaurėje „aukščiau“ yra Elnios pelkė. Upė žemiau pelkės, duobėje. Tačiau mažai tikėtina, kad pavadinimas gali būti susijęs su baltarusių žodžių ‘duobe’. Hidronimo pavadinimas, greičiausia, yra prūsiškos (vakarų baltų) kilmės ir yra susijęs su vardais, susidariusiais iš topoleksemos **jom*-⁶. Panašūs į prūsiškus vardus *Jome, Jomendorf* ir kt.

Kazulina – greičiausia kilęs iš gyvūno stirnos pavadinimo, ‘elnių šeimos lygiapirštis gyvūnas; laukinė ožka’ (TSBM, II 577).

Mura (baltizmas) – siejama su liet. hidronimais *Mauras* (upė Kupiškio rajone), *Maurupė* (upė Pagėgių savivaldybėje) (Vanagas 1981 207), kilę iš liet. *maura* ‘1. nitchanka, 2. pavėsinga viksvų, purvina, užteršta, 3. vieta, apaugusi viksva’ (ten pat).

Smeina – reikalauja papildomų tyrimų, greičiausia prūsų kilmės vardas.

Svinų upelis – reikia išsamesnių tyrimų, mažai tikėtina, kad tai susiję su kiaulių leksema.

Kaip matome, ne visus hidronimus galima vienareikšmiškai etimologizuoti ir sugrupuoti. Akivaizdu, kad dauguma vardų yra slaviški, yra keletas baltizmų, o kai kurie vardai gali būti suomiškos kilmės. Tai savo ruožtu liudija apie susidomėjimą tikriniais vardais. *Zorkos* k. ir jos aplinka reikalauja papildomų ir išsamesnių tyrimų bei tyrimų. Juk pavadinimai, kartais geriau nei istoriniai šaltiniai, gali pasakoti apie krašto istoriją, o pirmiausia – apie jo gyventojus, kokios gentys gyveno teritorijoje, kaip kito etninės ir kalbinės vietovės ypatybės. Mūsų metodas atkurti prarastus hidronimus, remiantis likusiomis piktogramomis, leidžia atkurti vardus, kurie buvo prarasti.

⁶ Labai dažnai baltų šaknies *-*jo*- dalis atitinka slavų (baltarusių) *-*ja*-

Išvada

Praėjusiam šimtmečiui pasikeitus demografinė situacijai, pasikeitė ir gyventojų sudėtis – pradėjo vyrėti miesto gyventojai. Tai savo ruožtu prisidėjo prie kaimų ištuštėjimo ir, tiesą sakant, išnykimo. Išnykus kaimų gyventojams, išnyko ir pavadinimai, pirmiausia mikrotoponimai, po to stambesni onomastiniai vienetai: hidronimai ir oikoniniai. Būtent dėl to nyksta reikšmingi savojo žodyno klodai, kurie, kaip buvo rašyta straipsnio pradžioje, gali papasakoti vietovės istoriją ne mažiau nei istoriniai šaltiniai. Taip prarandama ir toponimika, ir reikšminga istorinė bei leksinė krašto gyvenimo dalis. Vis dėlto krašto tikrinių vardų etimologija rodo, kad iš pradžių čia gyveno baltai – tiek rytų, tiek vakarų (prūsai), o vėliau į šias teritorijas atkeliavo slavai. Todėl šiandien labai svarbu išsaugoti šių vardų reliktus, liudijančius baltišką vietovės istoriją.

Literatūra:

Агеева Р. Гидронимия Русского Северо-Запада как источник культурно-исторической информации / Ответственный редактор Толстой Н. Издание 2-ое, исправленное. – Москва: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.

Бірыла 1969: *Беларуская антрапанімія. 2. Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі*. Мінск: Навука і тэхніка, 1969. – 508 с.

Vanagas A. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas = Этимологический словарь лит. гидронимов = Etymologisches Wörterbuch der litauischen Hydronyme*. – Vilnius: Mokslas, 1981.

Дини П. Балтийские языки / Пер. с итал. – Москва: ОГИ, 2002. 544 с.

Zinkevičius Z. *Vilnijos lenkakalbių pavardės* – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012.

Лемцюгова 2009. *Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь: Віцебская вобласць: нарматыўны даведнік* / У. М. Генкін, І. Л. Капылюў, В. П. Лемцюгова; пад рэд. В. П. Лемцюговай. – Мінск: Тэхналогія, 2009. – 668 с.

Паспелай 2008: Паспелов Е. Географические названия России: топонимический словарь: более 4000 единиц / Е. Паспелов. – Москва: Астрель, 2008. – 523 [5] с.

Razmukaitė M. *Lietuvos priesaginiai oikonimai. Daktaro disertacija*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas, 1998.

Смаліцкая 2002: Смолицкая Г. Топонимический словарь центральной России / Художник А. Т. Кузнецов. – Москва: Армада-пресс, 2002. – 416 с.: ил.

Топоров 1980: Топоров В. Н. Прусский язык. Словарь. Москва: Издательство «Наука», 1975–1990. Т. 1–5.

Трубачоў 2009: Трубацьчэў О. Труды по этимологии: Слово. История. Культура. Т. 4. – Москва: Рукописные памятники Древней Руси, 2009. – 696 с.

ТСБМ: Тлумачальны слоўнік беларускай мовы 1-5, Мінск: Навука і тэхніка, 1977–1984.

Тупікоў 1903: *Словарь древнерусских личных собственных имен* / Тупиков Н.М. – Санкт-Петербург: Типография И.Н. Скороходова, 1903. – 863 с.

Фасмер М. – Этимологический словарь русского языка в 4-х томах / под ред. Б. Ларина. Изд 2-е. Москва: Прогресс. – 1986–1987.

„Dviejų Lietuvos“ politika

Dalia SAVICKAITĖ,
Ignalina

Lietuva ruošėsi Dainų šventės 100-mečio minėjimui. Jį pasitiko paskelbtu šūkiu „Kad miškai žaliuotų“, Kauno dainų dieną pavadino „Kalnais miškai žaliuoja“. Tauru, gražu, prasminga ir lyg nusako 37 000 šventės dalyvių, Nacionalinio kultūros centro, savivaldybių, paruošusių ir išsiuntusių į šventę kolektyvus, darbuotojų nuostatas. Organizatoriai liepos 2-ąją buvo pagerbti Prezidentūroje, įamžinti šventei skirtame leidinyje. Jie visi atliepė pavasarį paskelbtam Nematerialių vertybių sąvade atsiradusiam reiškiniui: „Tradiciniam žmogaus ir miško ryšiui“. Sąvade esantys objektai – saugomi valstybės, žinomi užsienyje. Kaip besikeistų Lietuva, kokie techniniai ir vertybiniai dalykai beįtakotų jos kasdienybę, skirtingai nei „civilizuotose“ užsienio šalyse, nuolat kiekvienas joje gyvenantis jaučia potraukį „išeiti į gamtą“. Šiandieniniame siaurų specializacijų laikmetyje globaliai į procesus geba žiūrėti visais valstybės gyvavimo laikais kultūrinį, istorinį darbą dirbantys, tradicijomis besidomintys žmonės. Sakote, kad tai – romantika? Bet gąsdinančioje realybėje vėl autorius patvirtintas buvusio Kultūros ministro Šarūno Biručio posakis: „Valstybė prasideda nuo kultūros, kurią reikia ginti. Ginti reikia ne bet ką, o savo kultūrą, kuri augo, gilėjo, turtėjo šimtmečiais ir net tūkstantmečiais.“ Šiandien kultūra, jos raiška žmogaus ryšyje su mišku yra tai, ką gali tekti ginti nuo savų ir svetimų. Neginsime ir nedauginsime jos dabar, nebus ką ginti ateityje...

Nenuostabu. Ir senojoje Lietuvoje, ir atkurtoje, ir nepriklausomybę atgavusioje jos turtas, maitintojas, gynėjas ir emocijų balansuotojas buvo miškas. Visų mūsų protėvių kartų ir mūsų gyvenimai vienaip ar kitaip susiliečia su mišku. Jame mokomės suprasti, kaip

vienas reiškinys iššaukia kitą, kaip vienos gyvybės rūšies perteklius naikina kitą, jame – paslaptieji aukų akmenys ir karių žeminės, jame „auga“ maistas ir pinigai mūsų namų ūkiams bei valstybės biudžetui, jame formuojasi dykros ir taiga... Nesupratęs mažo galybės, nesuvoksi, kaip atsiranda dideli reiškiniai... Pavartykite paskutiniųjų „droninių“ laikų knygas: viską pradėdame stebėti iš aukštai, iš toli... lyg dievai... Vaizdai lyg ir gražūs, bet nebematome mažųjų elementų, kurių sąveika ir sukuria Dievo akiai malonų vaizdą, valstybės saugomus objektus. Mišku visais Lietuvos istorijos tarpsniais besirūpinę žmonės buvo vadinti įvairiai vardais: žyniais, miško sargais, sakais, žvalgiais, direktoriais, urėdais, inžinieriais, eiguliais, raštininkais, net buhalteriais ir įvairių specializacijų darbininkais. Jų žmonos, miškų bendruomenių gelbėtojos – reindžerės, nes skelbdavo pavojų, teikė prieglobstį, padėdavo išsikviesti gydytoją, duodavo vaistų... Juos jungusios tarnybos taip pat buvo vadinamos įvairiai. Ir iki 2018 m. sausio pertvarkos – civilizacijos pasiekimų, dronų ir visažinių kompiuterių laikais – tik miškininkai žinojo bunkerio paslaptis, gražiausias, grybingiausias, sakraliausias vietas, nuo jų moralumo priklausė, kaip keisis mūsų aplinka, ką mes paliksime ateinančioms kartoms. Regis, jie savo kasdienybėje buvo tokie pat kaip ir mes, bet jų misija – suprasti ir atsakyti už visumą. Laiku sustoti ir įspėti mus, laiku teikti naudą... Ar šiandien taip yra?

Kol Lietuvos piliečiai ir prijaučiantys iš tautinių mažumų bei tėvynainių užsienyje ruošėsi Dainų šventei, dalyvavo rinkimuose, klausėsi nesibaigiančių LR Vyriausybės skandalų, 2024 m. pavasarį LR Seimas netrukdomas atmetė rezoliuciją „Dėl tvarios miškų politikos“, kuria buvo raginama stabdyti aplinkos ministro Simono Gentvilo inicijuotą Valsybinių miškų urėdijos pertvarką į akcinę bendrovę. Verslininkai valdys miškus? O kada jie pasižymėjo

etika ir moralumu, atsakomybe prieš augančius ir žemę, kuri užaugino juos pačius? Kita vertus, nieko nėra paprasčiau, kaip akcinę bendrovę pertvarkyti į uždaryją akcinę bendrovę... Tada, reikia manyti, miškams pabaiga... Įdomu, į ką „nusidavė“ tas vaikas Simonas? Tėvas ir jo sesuo – lyg ir valstybiškai, atsakingai mąstantys... Įdomu ir tai, kiek ir ką miško verslautojai parėmė prieš būsimus rinkimus į Seimą už tokį tautos valiai ir net LR Konstitucijai prieštaraujantį sprendimą?.. Ir kaip akivaizdi valdančiųjų sprendimų priešprieša: nuo birželio pabaigos LR Seimo II rūmuose veikia švenčioniškių miškininkų Rimanto Nalivaikos ir Jono Barzdėno fotografijų paroda „Gamtos vertybės miškininko akimis“... Nors kada politikai, o ne ekskursantai pasižiūrėtų...

Ir net tai ne pabaiga: LR Vyriausybė pritarė Miškų įstatymo ir lydinčių įstatymų pataisoms, pagal kurias nuo 2029 m. iš esmės bus pertvarkyta šiuo metu galiojanti miškų grupių sistema, išskiriant penkias miškų grupes: rezervatinius griežtos apsaugos; plantacinius; socialinio ar ekonominio prioriteto daugiafunkčius miškus... Ką, Jūsų manymu, reiškia plantaciniai miškai? Kokiais faktais vadovaujantis bus nustatomas vienu ar kitu miškų prioritetas? Ekonomikai už žaliavą gaunamų pinigų niekad nebus gana... Svarbiausia: valstybė miškų nebesaugos, o klausys akcinių balso... Kraupu. Vėl susidarė 1914 m. žurnale „Miško pramonės žinios“ pasirodžiusiam straipsnyje „Blavus biudžetas ir miškų ūkis“ aprašyta situacija. Jame teigiama, kad uždraudus prekybą degtine, reiks ieškoti naujų pajamų šaltinių, kad neištuštėtų šalies biudžetas. Tuometiniai žurnalistai akcentavo, kad visų sričių specialistų žvilgsniai nukrypo į mišką... Siekdama kuo daugiau pajamų, tuomet valdžiusi carinė Rusija dar labiau suintensyvino kirtimus Lietuvoje (ir kitur). Ekonominė situacija mūsų šalyje nekokia ir dabar, ne Gerovės valstybė, tad miškas, kaip ir seniau, yra krizinių laikų prekė.

Tarp Aplinkos ir Kultūros ministerijų yra ir panašumų. Ir viena, ir kita turėjo įgyvendinti įvairių tų sričių politikos uždavinius. Jie buvo negyvybingi. 2024 m., regis, birželio 18 d. LR Seime priimtas naujas „LR kultūros politikos pagrindų įstatymas“. Prieš pat Dainų šventę LR Seimas patvirtino ir Miškų politiką. Joje nurodoma, kad tai „yra sektorinė politika, kurios atveju (demokratinėje valstybėje) svarbiausia dedamoji – visuomenės lūkesčiai politikos objekto (miškų) atžvilgiu. Miškų politika formuojama ir tarnauja ne miškams (kaip ir aplinkos politika – ne aplinkai ir pan.), o visuomenei pagal jos supratingumo lygį ir lūkesčių suvokimą (miškui ir gamtai geriau be žmogaus, nesvarbu, ar šis yra miškininkas, ar gamtininkas / ekologas ar kt.)“. Gan ironiška ir neįtikima, kad jie bus vykdomi, bet tikėtis norisi. Šiaip jau šie iš eilės priimami dokumentai labiau panašūs į dabar valdančiųjų priešrinkiminę agoniją...

Šiandienos fone negaliu neprisiminti gynybos. Nesaugosime per amžius sukurtos tautos kultūros, neturėsime, ką ginti. Tai – faktas. Labai noriu tikėti, kad aktyvusis gynybos ministras bent šiek tiek yra susipažinęs su miškininkystės istorija, nes Lietuva ir ją praeityje užgrobiosios visokios šalys laikė mišką politiniu-strateginiu objektu. Įvairiais laikais tarnybą miškuose galėjo „eiti“ tik karinį laipsnį turintys žmonės. Ir ne vien dėl tikimybės, kad jie raštingi, bet miškas pats savaime buvo gynybos priemonė, tiksliausių žemėlapių kaupykla, slėptuvė kovojantiems, mediena apkasams ir keliams stiprinti... O kas bus Lietuvoje, jei?.. Ubagausim pasaulyje, kad duotų pinigų nusipirkti medienai iš mūsų šalyje verslujančių? Mes – ne Ukraina, nesame reikšmingi ir dideli: geriausiu atveju – priedas, derantis dviems galybėms...

2006 m. Aplinkos ministerijos Miškų departamentas šalyje vykdė sociologinę apklausą, siekdamas išsiaiškinti šalies gyventojų požiūrį į svarbiausius miškų ūkiams klausimus. Apklausą 60-ųjų šalies savivaldybių atliko Lietuvos miškų institutas. Buvo apklausta 1 021 vyresnis nei 18 metų šalies gyventojas. Išanalizavus atsakymus į apklausos klausimus, paaiškėjo, kad per nepriklausomybės metus visi respondentai lankėsi miške. Įdomu, kad Lietuvos miškuose dažniau lankėsi vyrai, o ne moterys. Dažniausiai miškuose poilsiauja jaunimas, didmiesčių gyventojai, kurių pajamos yra didesnės nei vidutinės. Miško gėrybes renka vyresnio amžiaus gyventojai. Visi apklausti asmenys pirmumą teikė ekologiškai miško naudai. Tyrimo išvados leido teigti, kad ir XXI a. žmogui miškas yra svarbi sudedamoji jo gyvenimo dalis, ir net jo „vartojimo“ pobūdis panašus. Jokios kardinalios permainos tautai nebuvo reikalingos, bet... Ši apklausa buvo paversta niekine, į Dainų šventės 100-mečio organizatorius šalies valdžia atsigręžė perkreipta grimasa. Lietuvos valdžia pasišaipė iš Lietuvos gyventojų, LR Seimas, mūsų Vyriausybė paniekino žmonių liudijimą, norą gerbti mus auginantį mišką, gyvybę... Toje pačioje šalyje – dvi prieštaraujančios politikos...

Nuo ko ši „mišrainė“ prasidėjo? 2018-ųjų Aplinkos viceministras Mykolas Norbutas informavo, jog politikų sprendimu, nuo 2018 m. sausio 1 d. 42 Lietuvos miškų urėdijos prijungiamos prie Valstybės įmonės Valstybinis miškotvarkos institutas. Jai valdyti suformuojama valdyba iš 7 narių ir pakeičiamas pavadinimas į valstybės įmonę Valstybinių miškų urėdija. Aukščiausias valdymo organas bus valdyba. 3 asmenys bus iš įmonės vadovybės, 4 – nepriklausomi. Įmonei vadovaus generalinis direktorius ir keturi direktoriai: miškininkystei, medienos ruošai ir prekybai, miškotvarkai, bendriesiems reikalams. 2018 m. sausio 1 d. jai priklausė visos 42 urėdijos. Jos buvo sustambintos, liko 26-ios. Regioninio padalinio struk-

tūra numatė, jog atsakingais darbuotojais gali būti ir ne miškininkystės specialistai. Po metus trukusios reorganizacijos įmonės centrinėje administracijoje buvo sutelktos bendrosios funkcijos, kurios buvo išskaidytos regionuose, o svarbiausios vykdomos Generalinėje miškų urėdijoje (buhalterinės apskaitos ir finansų, teisės, viešųjų pirkimų, informacinių technologijų, turto ir personalo valdymo ir t. t.). Miškų inventorizacija ir miškotvarka buvo integruojama įmonės viduje, kaip sudėtinė miškų ūkio veiklos planavimo, stebėsenos ir vertinimo dalis. Buvo susitiprintas funkcinis pavaldumas atskirų miško ūkio veiklų srityse. Liko daug klausimų – mažai atsakymų, bet, atrodo, kad iki dabar sistema nėra nusistovėjusi, nebesigirdi, kad miškų darbuotojai kažką nusprendžia patys, stato atminimo stogastulpius, remia šventes, skulptoriams dovanoja medieną atminimo reliktais sukurti... Susiformavo savotiški miško (lentų) gamybos fabrikai be humanistinių idėjų, nors seniau tik kunigas, daktaras ir girininkas buvo vadinami kaimo inteligentais...

Tokiu būdu rajonuose pradėjo nykti nuo „pirmosios“ Lietuvos vartotas žodis urėdija. „Pirmosios“ Lietuvos žemės ūkio departamento direktorius (nuo 1918 m.) Povilas Matulionis, LŽŪA kūrėjas, ordinarinis profesorius, pirmasis jos rektorius ir miškotvarkos katedros vedėjas, sakė: „Miškas, kurį mes aukso svarais saikome, yra niekas daugiau kaip gamtos užmegztas mazgas iš siūlų, kurių vienas galas paslėptas Žemės rutulio susiradimo spėjimuose, o kitas – dar slaptingesniame mūsų pačių likime“. Jis sugebėjo iki gyvenimo dienų galo neprarasti romantinio požiūrio į aplinką, pradėjo formuoti Lietuvos miškininko – plačių pažiūrų inteligento, pilietiškai susipratusio žmogaus įvaizdį.

Sustambintos girininkijos tapo neaiškios atsakomybės. Viskas vyko priešingai nei Algirdo Matulionio, 1957 m. įsteigtos Miškų ūkio ir miško pramonės ministerijos pokario pirmojo ministro, kurį miškininkai dar pamena, pažinojusio visus 500 tuomet dirbusius girininkus, net tarybmečiu smulkinusio

girininkijas, kad atsirastų galimybė eigulių pagalba gerai pažinti valdomus miškų plotus, tinkamai juos saugoti ir naudoti. Juk tikrovei apsilankantis žmogus atsiveria visa savo esybe: protu, emocijomis, valia, intuicija. Tik toks pažinimas tai – išgyvenimas, o kartu ir tikėjimas tiesa, kuri jaučiama, suprantama ir realizuojama darbais. Žmogus į žemę ateina su kažkokia užduotimi, kažką turi nuveikti... Visi gyvi organizmai yra susiję tarpusavyje. Žmogus, kaip vientisos ekosistemos dalis, yra glaudžiai susijęs su natūraliąja aplinka, kuri veikia jį ne tik teigiamai, bet ir neigiamai. Kas „užmegs“ šį nematomą, tarp žmogaus ir miško atsirandantį ryšį, kai jis nebebus valstybės turtas, nors S. Gentvilas aiškina, kad miškas bus naudojamas panaudos teisėmis? Kaip „juridiniai pavaldumai“ tampa neveiksnūs suinteresuotiems verslininkams, mes jau patyrėme, kuomet vidury miesto kirto ažuolus... Kodėl šio amžius jungiančio relikto reikia dabar? Ar miškininkų inteligencija, atsakomybė po pirmų reformų taip sumenko, kad bijoma ginti ne tik savo, bet ir valstybės teises? O kad būtų toks dainuojantis miškininkas, kuris šią „dviejų Lietuvų“ politiką garsiai įvardintų Dainų dienoje Vingio parke...

A. Brukas teigia, kad miškai, kaip nuosavybės objektas, įvardyti maždaug prieš 800 m. Pirmieji valstybinių miškų pareigūnai atsirado maždaug prieš 650 m. Mišką saugantys teisės aktai, jų savininkų ir miškininkų funkcijas reguliuojantys teisės aktai – maždaug prieš 550–650 m. Pirmieji miškotvarkos projektai – prieš 170 metų, pirmieji miškovežiai, traktoriai – prieš 60–80 m., benzopjūklai – prieš 55 m. Pirmieji draustiniai įsteigti 1960 m., Lietuvos (vėliau pavadintas Aukštaitijos) nacionalinis parkas – 1974 m., kiti nacionaliniai ir regioniniai parkai – tuoj po Nepriklausomybės paskelbimo 1992 m. Ar miškų apsaugos raidos, žmonių nuostatos, požiūriai gali priversti LR Seimą laikytis Konstitucinių straipsnių skelbiamos tiesos? Ar gali baigtis dviejų valstybinių politikų nuostatų priešprieša? Ar gali Dainų šventės šūkiu tapti tiesa ne tik žmonėms, bet ir valdžiai?

Dainuojantis ir šokantis Trakų rajonas Šimtmečio dainų šventėje

Gabija ZDEBSKYTĖ

Praūžė įspūdinga pirmosios Dainų šventės šimtmečiui skirta šventė. Organizatorių pateikiamoje informacijoje įspūdingi skaičiai. Iš viso Dainų šventėje dalyvavo 37 tūkst. dalyvių: Kaino Dainų dienoje – 4 000, Ansamblių vakare – 3 730, Šokių dienoje – 9 150,

Folkloro dienoje – 6 100, Dainų dienoje – 13 700. Trakų rajonui atstovavo beveik 500 dalyvių. Kaip šioje šventėje atrodė Trakų rajono dalyviai, kalbamės su savivaldybės Kultūros ir turizmo skyriaus specialiste Gabija ZDEBSKYTE.

Kaip seniai trakiškiai pradėjo ruošti dainų šventei – kada vyko atranka?

Nors kartais atrodo, kad pasiruošimas prasideda nuo peržiūrų ir repeticijų, tačiau dauguma kolektyvų ir jų vadovų, šiai šimtmeti mininčiai Dainų šventei „Kad giria žaliuotų“ mintimis pradėjo ruošti dar 2018 m., kai dalyvavo Lietuvos valstybės šimtmečiui paminėti skirtoje Dainų šventėje „Vardantosa...“. Sutapimas, kad pastarosios Dainų šventės turėjo tokią bendrą tematiką – 100 metų sukaktį. Registruotis dalyvauti šventėje kolektyvai galėjo jau 2023 m. rugsėjį, o pirmosios kolektyvų atrankos prasidėjo 2024 m. sausio mėnesį.

Kiek buvo norinčiųjų dalyvauti Šimtmečio dainų šventėje?

Dalyvauti norėjo 28 kolektyvai, atrinkti buvo 25.

Ar labai griežta buvo atranka?

Na, komisijos, kurios vertino kolektyvus visų kategorijų atrankose, buvo tikrai stiprios ir gana griežtos. Į jų sudėtį buvo atrinkti tų sričių profesionalai, kurie prisidėjo prie Dainų šventės organizavimo, dauguma jų priklausė Dainų šventės kūrybinėms grupėms, tad jaudulio prieš atrankas kolektyvų nariams ir vadovams netrūko.

Dainų šventės dalyviai atrodė fantastiškai, tautiniai kostiumai labai gražūs. Tačiau visus domina, kas gi finansavo dalyvių aprangą, t. y. tautinius kostiumus?

Tikrai galiu pritarti, kad kolektyvai atrodė puikiai. Žinoma, jų kostiumai labai įvairūs ir susideda iš labai daug dalių. Tarkime, moterų kostiumai susideda iš sijonų, pasijonių, prijuosčių, marškinių, batų, skarų ar karūnų bei kitų dalių, kartais gali būti ir suknelės, tai priklauso nuo kolektyvo sudėties – ar tai tik moterų kolektyvas, ar mišrus. Vyrams dažniausiai reikia kelnų, marškinių, batų, skrybėlių ir kitų kostiumų dalių. Žinoma, prie viso to dar nepaminėjau atributikos, kuri reikalinga šokant, kaip kad šiemet vyrams reikėjo prijuosčių, lazdu, moterims – pintų krepšių, pagalvėlių ir t. t. Pasirūpinti visu kostiumu – tikra prabanga, tačiau kolektyvai dažniausiai teikia projekto paraišką siekiant gauti papildomą finansavimą kostiumams įsigyti.

Trakų rajono savivaldybė 2023 m. skelbė netgi du konkursus kostiumų finansavimui. Pirmasis vyko dar 2023 m. pavasarį, o antrasis tų pačių metų lapkritį, būtent 2024 m. šimtmečio Dainų šventėje dalyvaujantiems kolektyvams.

Taip pat konkursus dėl kostiumų bei atributikos

dalinio finansavimo skelbia ir Lietuvos nacionalinis kultūros centras, na, o kolektyvams gavus finansavimą, savivaldybės taip pat iš dalies prisideda.

O kokiame regionui priklauso trakiškių apranga?

Daugiausia Dzūkijos, bet yra keletas ir Aukštaitijos regiono.

Beje, kaip buvo pasirinktas / priskirtas aprangos regionas?

Kolektyvai pasirenka patys, tačiau dažnai pasirinkto kostiumo patvirtinimo reikia laukti iš Lietuvos nacionalinio kultūros centro.

Kas pasirūpino dalyvių nuvežimu ir parvežimu į ir iš repeticijų bei pačių šventę?

Transportu rūpinosi Trakų rajono savivaldybės administracija.

Visiems visada labai įdomūs skaičiai – gal galėtumėte įvardinti sumą, kuri buvo skirta Trakų rajonui pasiruošimui dainų šventei?

Na, kalbėti apie finansinius klausimus neturiu tokios kompetencijos, kadangi esu Kultūros ir turizmo skyriaus specialistė, ne Finansų ar Apskaitos skyriaus, tačiau galiu pabrėžti tik vieną – turime puikius vadovus, puikų savivaldybės merą Andrių Šatevičių, kurie visapusiškai pasirūpino kolektyvais ir jų dalyvavimu 2024 m. Lietuvos dainų šventėje „Kad giria žaliuotų!“. Kolektyvai buvo aprūpinti reikiama atributika (marškinėliais, kepuraitėmis, lietpalčiais, gertuvėmis), taip pat, kaip jau minėjau anksčiau, buvo pasirūpinta transportu, t. y. jų visų nuvežimu ir parvežimu į repeticijas bei pasirodymus, ir, žinoma vadovai dalyvavo pasirodymuose ir stebėjo bei palaikė mūsų kolektyvus iš žiūrovų tribūnų. Man, kaip Trakų rajono savivaldybės koordinatoriui, tai buvo didelis palaikymas ir pagalba, kad vadovai skyrė daug dėmesio ir resursų, kad kolektyvais būtų tinkamai pasirūpinta.

Viešojoje erdvėje buvo pasirodę nemažai labai skirtingų vertinimų dėl maisto kokybės, kiekio ir pan. O su kokia patirtimi susidūrė Trakų rajono kolektyvai? Kas gi rūpinosi dalyvių maitinimu, ar nebuvo nusiskundimų dėl maisto kokybės, kiekio ir pan.?

Taip, ši problema plačiai žinoma ir visų aptariama. Šventės dalyvius maitina ne vienas, o keliolika skirtingų maitinimo tiekėjų. Vienu maistas puikus ir vietoj nusiskundimų – tik pagyros už šiltą, skanų, naminių primenantį maistą, kiti, deja, tuo pasidžiaugti negali, nes maitinant tokį kiekį asmenų, nekreipiama per daug dėmesio į kokybę. Kaip sakoma, vieniems svarbu kokybė, kitiems – kiekybė.

Kadangi, kaip ir minėjau, visus kolektyvus maitina skirtingi tiekėjai, taip ir nuomonės pasiskirstė – vieniems patiko, kitiems nelabai. Turime suprasti, kad tai – masinis renginys ir visų lūkesčius patenkinti labai sunku, nes būtent maitinimas yra vienas svarbiausių aspektų, kadangi svarbu ne tik skonis, šviežumas ir

kokybė, bet ir laikas, kaip greitai maistas patiekiamas. Taip pat turime atkreipti dėmesį, kad yra rūpinamasi ne tik visais valgiais, bet ir atkreipiamas dėmesys į vegetarus ir veganus. Tad maitinimo problema išlieka opi ir vis dėlto kolektyvams repetuojant jėgas atgauti norisi kokybišku ir visaverčiu maistu, bet ne visiems maitintojams pavyksta tokius lūkesčius patenkinti. Dažnu atveju asmenys nevalgo gaunamo maisto iš paskirtų maitintojų ir pavalgyti nusiperka privačiuose maisto vagonėliuose, esančiuose renginių teritorijose.

Trakų rajono kolektyvai, kaip ir dauguma kitų, pasiskirstė į skirtingas barikadų puses, buvo kam patiko, kam ne, tačiau iš asmeninės pusės galiu patvirtinti, kad tai, ką teko man valgyti, buvo skanu.

Žinia, kad dalyvavimas tokio dydžio šventėje reikalauja ne tik labai didelio meistriškumo, pasiruošimo, bet ir išvermės. Ar negavote dalyvių, vadovų nusiskundimų?

Pasiruošti dalyvauti tokio dydžio šventėje reikia tikrai daug jėgų ir užsispyrimo. Kolektyvams nebuvo labai lengva, žinoma, kad teko susidurti ir su nesklaidumais – tačiau tai normalu, atsiradus problemai ji buvo sprendžiama. Tačiau mūsų kolektyvai puikiai susitvarkė su visomis užduotimis ir šventei pasiruošė puikiai.

Dabar, nurimus emocijoms ir pažiūrėjus iš laiko perspektyvos, kaip įvertintumėte Šimtmečio dainų šventę ir Trakų rajono kolektyvų vaidmenį joje?

Šventės įspūdžiai dar ilgai išliks atmintyje, nes teko ne kartą ir ašarą išspausti, ir per odą šiurpuliukams bėgioti, emocijos širdį suvirpino tikrai giliai. Esu dėkinga organizatoriams už sukurtą tokį reginį ne tik akims, bet ir širdžiai. Na, o Trakų rajono kolektyvus vienareikšmiškai vertinu puikiai! Noriu Jiems visiems padėkoti už Jų indėlį ir didelį darbą, kurį padarė, kad mūsų Lietuvos giria tikrai žaliuotų. Galime tik didžiulis, jog tiek daug Jų atstovavo mūsų Trakų rajonui Dainų šventėje. Jie Šaunuoliai! Kiek pajėgiau, galėjau ir spėjau, su visais pabendravau, su kuo nepavyko susitikti akis į akį, tikrai visus mačiau iš toli ir didžiavausi! Ačiū ačiū ačiū!

Sakoma, kad norint gerai pasiruošti kitai šventei, pasibaigus vienai, reikia jau galvoti apie kitą. Ar jau teko pamąstyti, kas bus po ketverių metų?

Tikrai teko susimąstyti apie būsimą Dainų šventę po ketverių metų ir manau, kad su tokia puikia Trakų rajono kolektyvų komanda esame užtikrinti puikiu jų pasirodymu ir kitais metais.

Gabija, dėkojame Jums už pokalbį ir linkime toliau įgyvendinti įspūdingus projektus ne tik Trakų rajone.

Kalbėjosi
Rasa JAKUBAUSKIENĖ ir
Juozas VERCINKEVIČIUS

Tėviškės aušra

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

Nr. 18 (75)

2024 m. rugsėjis

Išėjimas lietuvių mokyklos

Lietuvą atrado gyvendama toli nuo jos

Visur gerai, kur mūsų nėra – rodos, sena ir jau kiek nuvalkiota, visiems gerai suprantama frazė. Vis tik taiklesnę už ją būtų sunku rasti kalbant apie išeivijoje gyvenančius lietuvius. Vieni jų – prieš keturiolika metų į JAV išvykusi gyventi Živilės ir Dmitrijaus Učkūronių šeima. Tėvynės ir tautiškumo ilgesys bei noras puoselėti lietuviškumą, paskatino juos savo tris vaikus – Ugnę, Marką ir Aną – leisti mokytis į Vašingtone įsikūrusią Kristijono Donelaičio lituanistinę mokyklą (KDLM), kuri visai šeimai tapo ne tik ugdymo įstaiga, bet ir antraisiais šeimos namais. Živilė mokyklą lankančius vaikus moko lietuvių kalbos bei ugdo jų patriotiškumą. Plačiau apie ilgesį tėvynei, tautiškumo puoselėjimą ir kokią vietą Živilės gyvenime užima KDLM, kalbamės su ja.

Živile, jau gana ilgą laiką su šeima gyvenate JAV. Kaip suprantu, pat pradžių tiek Tu pati, tiek ir Jūsų vaikai puoselėja tautiškumą, lietuviškumą. Kodėl Jūsų šeimai tai svarbu?

JAV gyvename jau 14 metai. Lygiai tiek pat, kiek ir jauniausiai mūsų dukrai Anai. Lengva suskaičiuoti (šypsosi).

Kai esi svetimose šalyje visiškai nulis, natūraliai ieškai saugumo ir erdvės, kurioje jaustumėsi gerai. Pirmoji pažintis su Vašingtono lietuvių bendruomene užsimezgė tradiciniame Rudens piknike. Ten ir užgimė ryšys su Kristijono Donelaičio lituanistinės mokyklos šeima, su bendruomene, su lietuviško žodžio saugojimu. Kodėl mūsų šeimai tai svarbu? Jei po mūsų pokalbio į šį klausimą nebūsiu atsakiusi – galėsime sugrįžti (šypsosi).

Tavo Tėvelis yra istorikas. Ar tai turėjo įtakos lietuviškumo puoselėjimui?

Taip, be jokios abejonės, kad taip. Esu kilusi iš Suvalkijos, labai turtingo ir svarbaus Lietuvos istorijai krašto. J. Basanavičius, V. Kudirka, K. Bradūnas, A. Vaičiulaitis ir daug kitų Lietuvai iškilių asmenybių

padovanojo Suvalkija. Tėvelis padaręs labai daug gerų darbų ir vienas iš jų – tai rašytojo, diplomato A. Vaičiulaičio vardo atminimo išsaugojimas, Vilkaviškio r. jo gimtame Šelvių kaime. Rašytojo dukros Danutė, Joana ir Aldona gyvena JAV. Draugystė su rašytojo dukromis, kuriai padėjo užsimegzti mano tėtis, buvo ir yra didžiausias įkvėpimo šaltinis. Koks svarbus išeivijos vaidmuo buvo ir yra lietuviybės išsaugojime, sužinojau tik gyvendama JAV. Lietuvoje viskas atrodė savaime suprantama, kaip duotybė, kuriai būti jokių pastangų nereikia.

Visi trys Jūsų vaikai Vašingtone baigė Kristijono Donelaičio lituanistinę mokyklą. Tu joje dirbi lietuvių kalbos mokytoja. Suprantu, jog JAV gyvenantiems lietuviams tai nėra tik mokykla – ji yra kur kas daugiau. Živile, gal galėtum papasakoti, ką ji reiškia ir kokią vietą lietuvių gyvenime užima?

Apie mokyklą galiu pasakoti daug ir ilgai (šypsosi). Anos baigiamojoje mokyklos kalboje nuskambėjęs sakinytis: „Tai nebuvo tiesiog vieta, į kurią aš turėjau eiti, tai buvo ir yra mano šeima“, – sušildė ir leido suprasti, kad mokykloje visų kartu kuriamas šeimos jausmas yra nuoširdus ir svarbiausias – tikras. Be abejo, Kristijono Donelaičio lituanistinės mokyklos misija yra auklėti jaunąją kartą sąmoningais lietuviams, išmokyti juos lietuviškai kalbėti, skaityti ir rašyti, kad jie pamėgtų ir susidomėtų lietuvių kalba ir raštu; supažindinti juos su lietuvių tautos istorija, papročiais ir tradicijomis; su Lietuvos valstybės teisine struktūra, ekonomika ir tarptautiniais ryšiais, kad jaunoji karta išlaikytų lietuviškumą ir galėtų puoselėti savo ryšius su Lietuva bei didžiuotųsi esantys lietuviams.

Ši šeštadieninė mokykla įsikūrusi Rokvilyje ir yra skirta Vašingtono ir jo apylinkių lietuviams (Vašingtono, Virdžinijos ir Marylando). Dar 1960 metų pradžioje kunigas Znotinas mokė 17 mokiūnių lietuvių kalbos, istorijos, geografijos Šv. Petro

Iš kairės: Ana, Dmitrijus, Markas, Živilė ir Ugnė

JURGOS CAMPBELL NUOTR.

bažnyčios rūsyje, Vašingtono pietvakarių rajone. Kai mokinių skaičius padidėjo, ponų Dambriūnų iniciatyva buvo sušaukta Vašingtono lietuvių bendruomenė ir oficialiai įsteigta šeštadieninė mokykla. Pirmosios oficialios mokyklos patalpos, kurias nuomojo tėvai, buvo atidarytos 1961 m. vasario 11 d. senajame Latvų parapijos salės rūsyje. Čia mokėsi 13 mokinių. 1964 metais tėvai, tarp kurių buvo ir rašytojas A. Vaičiulaitis, nutarė pavadinti mokyklą Kristijono Donelaičio, lietuvių grožinės literatūros pradininko, vardu. Mokykla turi savo tradicinius renginius: rudens išvyką, Vėlinių paminėjimą, Kalėdų šventę, Velykinių kiaušinių dažymo bei ridenimo dieną, Užgavėnes, Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios šventes, Laisvės gynėjų dienos paminėjimą, Šeimos šventę, pavasarinę iškylą.

Šioje mokykloje išmokau Lietuvą mylėti kitaip, išgirsti lietuvių kalbą ir jos grožį, didžiulius kultūra ir istorija. Gyvenant Lietuvoje visi šie dalykai buvo savaime suprantami, o išvykus – jie suspindėjo visai kitomis spalvomis. Atradau Lietuvą gyvendama toli nuo jos. Niekada nepamiršiu, kai giedant himną, gumulas gerklėje užstrigo ir per ašaras negalėjau jo sugiedoti.

Man laimė yra matyti, kai mokiniai pradeda skaityti ir rašyti lietuviškai, vėliau kuria eilėraščius ir rašo rašinius, kai galiu su jais kurti ir mylėti kartu. Pamokas planuoju kaip kūrybinį projektą, kuris ne tik duotų žinių, bet ir sukurtų ryšį su Lietuva, sudomintų ir dovanotų jausmą. Taigi, todėl su mokiniais klasėje „kuriamo“ Sausio 13-osios Laisvės laužą, geriamo karštą arbatą ir klausomės lietuviškų dainų, valgome mano keptą ruginę lietuvišką duoną ir mokomės „Duonos kelio“, rišame verbas, klasėje suplanuojame „Lietuvišką ūkį“ ir t. t. Šio jausmo vedama kartu su

tėvelio ir Kristijono Donelaičio draugija bei mokyklos bendruomene per atstumą pasodinome dr. Jono Basanavičiaus gimtineje mokyklos ažuoliuką. Lietuva tuo metu minėjo savo nepriklausomybės šimtmetį ir mūsų mokyklos ažuoliukas auga Tautinio ažuolino šimtmečio giraitėje kaip vienybės, stiprybės ir ilgaamžiškumo simbolis. Kiekvieną kartą, kai būnu Lietuvoje, jį aplankau.

Tai tikrai yra ne tik mokykla, tai – šeima, namai, draugystė, tai – tapatybės išsaugojimas, tai – vieta, kurioje auginame meilę gimtajai kalbai ir kraštui.

Beje, visai neseniai Vilniaus universitete Filologijos fakultete baigė kursų, skirtus lituanistinių mokyklų mokytojams. Kam Tau to reikėjo, jei ir taip iki šiol dirbai lietuvių kalbos mokytojos darba?

Geras mokytojas ne tik moko kitus, bet ir nenustoja mokintis pats. Ar gi ne taip? (šypsosi).

Studijos organizuojamos laimėjus Švietimo mainų paramos fondo Užsienio lietuvių intensyvių neformalių lituanistinių studijų mokytojams organizavimo konkursą. Jose paskaitas skaitė gausus būrys Vilniaus universiteto dėstytojų ir kviestinių savo srities specialistų. Dvi savaites trukusiuose kursuose dalyvavo mokytojai iš įvairių pasaulio šalių: Airijos, Buriatijos (Rusija), Ispanijos, JAV, Prancūzijos ir Švedijos.

Buvo labai smagu susipažinti, per kavos pertraukėles pabendrauti ir pasidalinti bei sužinoti, kokiais džiaugsmiais ir rūpesčiais gyvena kitos mokyklos. Kursų metu galėjau pagilinti ir praplėsti savo žinias apie lietuvių kalbos, kaip paveldėtosios, mokymo metodiką, dvikalbystės ugdymą, apie sudėtingą Lietuvos istorijos įvykių pristatymą vaikams, lietuvių kalbos istoriją.

Su Kristina Jakait-Bulbukiene mokėmės rišti šiau-

dinius sodus, susipažinome su rengiamomis mokymo priemonėmis „Lietuvių kalbos mokomės linksmiai“, kurias pristatė autorės Virginija Stumbrienė ir Aurelija Kaškelevičienė. Taip pat be galo didelį įspūdį paliko ekskursija „Vilnius – penki pojūčiai“, kurią vedė gidė Rūta Norkūnė ir daug kitų be galo įdomių paskaitų bei edukacijų. Programa buvo labai turtinga ir naudinga, todėl kiekvieną dieną po jų jaučiausi laiminga ir pati sau ne kartą sakiau, kaip gerai, kad aš čia. Kodėl man to reikia? Pasisemti, paragauti naujų skonių, pasidalinti gerąja patirtimi, pabūti su bendraminčiais iš skirtingų pasaulio kampelių ir dar, ir dar kartą save motyvuoti nesustoti.

Kitąmet Kristijono Donelaičio lituanistinė mokykla minės gražų 65-erių metų jubiliejų. Kaip manai, ar ši mokykla vis dar reikalinga, ar lietuvių emigrantai vis dar noriai semiasi lietuviškų žinių?

Taip, mokyklos gyvavimo istorija labai graži. Viskas kas prasideda iš didelės meilės, turi daug daugiau jėgos ir galių. Pasikeitė labai daug nuo to laiko, kada mokykla įsikūrė. Dabar Lietuva kur kas arčiau nei tada ir gali pasirodyti, ar gi reikia tai tęsti, ar tai turi prasmę?

Mano nuomone, kažkur vėjo nunešta sėkla galbūt išdygs, o galbūt ir ne, o jei sėklą pasodinsi į išpuoselėtą dirvą, mylėsi, laistysi, prižiūrėsi, kalbėsi, tai išauginsi nuostabų augalą. Jaunam žmogui turi duoti galimybę pasirinkti, sudominti ir dalintis. Kada tas augalas pražys, nė vienas nežinom. Lietuvai dirbti gerus darbus gali ir negyvendamas Lietuvoje. Vienas iš jų – tai lietuvių kalbos mokymasis. Juk sakoma, kad tauta gyva tol, kol gyva yra kalba. Nesustokime auginti to, kas yra taip brangu.

Beje, kas mokosi lituanistinėje mokykloje – tik vaikai, ar ir suaugę, ką tik atvykę ar jau kurį laiką gyvenantys JAV lietuviai, o gal net niekada Lietuvoje nebuvę tautiečiai?

Mokykloje mokosi mokiniai nuo 2 metų iki 14 metų. Yra ir suaugusiųjų klasė. Prieš pandemiją visos pamokos vykdavo mokykloje. Pandemijos metu pamokos vyko nuotoliniu būdu. Po pandemijos suaugusiųjų klasės mokiniai liko mokyti virtualiai. Ateiti į mokyklą gali kiekvienas, kuris nori išmokti lietuvių kalbos ir susipažinti su istorija, tradicijomis bei dalyvauti bendruomenės veikloje. Laukiami ir svarbūs visi. Mokykla dirba pagal LŠIP (Lituanistinio švietimo integruotą programą). Mokiniai turi galimybę laikyti Nacionalinės švietimo agentūros kalbos lygio nustatymo testus ir gauti oficialius pažymėjimus iš Lietuvos. Mes labai džiaugiamės, kad lietuvių kalba prasiskina pripažinimo kelią JAV mokyklose ir mokiniai, išlaikę lietuvių kalbos egzaminą B1 ir aukštesniu lygiu baigę JAV mokyklą, gali gauti lietuvių ir anglų kalbos dvikalbystės pažymėjimą (Seal of Biliteracy). <https://sealofbiliteracy.org/>

Kiek moksleivių mokosi ir kiek abiturientų (jei juos taip galima pavadinti) kasmet baigia mokyklą?

KDLM (Kristijono Donelaičio lituanistinės mokyklos) mokosi apie 60 moksleivių. Mūsų abiturientai yra 8 klases baigę mokiniai. Tenka pripažinti, kad

ikimokyklinėse klasėse būna daugiau mokinių. Ne visiems tėveliams užtenka pasišventimo 12 m. vežti kiekvieną šeštadienį vaikus į mokyklą, o dažnu atveju ir ilgiau, jei turi daugiau nei vieną vaiką. Šeštadieniais pamokos dubliuojasi su sporto užsiėmimais, gimtadieniais, tiesiog laisvalaikio praleidimu, tad mes, – mokytojai, nepaliaujamai dėkojame kiekvienam atvykusiam į mokyklą. Atlikai namų darbus – puiku, neatlikai – padarysim kartu, svarbiausia, kad atėjai.

Darbo savaitė nesibaigia penktadienį – be pagrindinio darbo, šeimos, penktadienio vakarus praleidžiu ruošdamasi pamokoms ir savaitgalio nebelieka. Lietuvių puoselėjimas patapo gyvenimo būdu. Ir taip yra daugumai, kurie lanko lituanistines mokyklas.

Pernai metais mokyklą baigė 4 mokiniai.

Gal žinai, kiek apskritai lituanistinių mokyklų yra JAV?

Jeigu neklystu, JAV veikia 39 lituanistinės mokyklos, o visame pasaulyje net 246 formaliojo ir neformaliojo lituanistinio švietimo įstaigos. Skaičiai yra tokie, tačiau, man atrodo, kad mokyklų yra tiek, kiek šeimų, kuriose kalbama lietuviškai ir puoselėjamas lietuviškumas. Tėvai yra pagrindiniai mokytojai, o mokykla – tai pagalba išsaugoti, sudominti ir tęsti, sukurti vienybės ir bendrystės jausmą, užmegzti draugystes.

<https://svietimotaryba.org/>

<https://globalilietuva.urm.lt/>

Lietuvos ambasada JAV šiemet mini 100 metų jubiliejų. Gražus sutapimas – 100 metų minėjo ir Lietuvos dainų šventė. Gal teko Jums pačiai pabūti dainų šventės dalimi?

KDLM bendruomenė labai džiaugiasi, kad ambasada aktyviai dalyvauja mokyklos gyvenime. Mokslo metų atidarymo ir uždarymo šventės visuomet vyksta ambasadoje. Mokykla sulaukia garbingų svečių iš Lietuvos. Visam gyvenimui išliks prisiminimas, kai tuometinė Lietuvos Prezidentė Dalia Grybauskaitė Ugnei, vyriausiai mano dukrai, įteikė mokyklos baigimo pažymėjimą.

100-metį minėtos Dainų šventės metu būti Vilniuje ir tapti jos žiūrove bei liudininke buvo laimė. Taip gera matyti tiek daug laimingų ir gražių žmonių. Esu dalyvavusi 1997 metų Dainų šventėje, kai buvau mokinė. Dalyviu būti tikrai kur kas kitoks potyris, bet svarbiausia – būti ir pajusti, ir nesvarbu, ar dalyvis, ar žiūrovas, nes šios šventės unikalumas ir įspūdis – tai yra kažkas ypatinga. Tą sunku net žodžiais apsaityti.

Kokius įspūdžius Lietuvos dainų šventė paliko?

Ir šypsaisi, ir verki, ir kūnas pagaugais eina, ir nuo plojimo rankas paskausta – visa emocijų puokštė. Žiūri ir negali patikėti, kad tai realu ir kokią galią turi daina, šokis, vienybė. Toks pasididžiavimas ir šiluma dūšią užlieja.

Živile, noriu labai Tau padėkoti už šiltą pokalbį, palinkėti didžiausios sėkmės labai gražioje Tavo lietuviškumo skleidimo misijoje.

Labai ačiū už laiką, skirtą man, ir iki kitų susitikimų. Vardan tos Lietuvos!

Kalbėjosi Rasa JAKUBAUSKIENĖ

Rimutė Blikertienė: „Scena yra vieta, kur turi atiduoti visą save“

Ši Dainų šventė jai jau yra penkta. Joje ji pristato keturis šokių kolektyvus: tris suaugusiųjų mišrius kolektyvus – tai du Aukštadvario kolektyvai „Aukštava“ ir „Nava“ bei Lentvario kultūros centro kolektyvas „Lendvarė“ ir moterų šokių kolektyvas „Verpstė“. Nuolat darbų gausoje it šokėja šokių ratelyje besisukanti šokių vadovė Rimutė Blikertienė gerai pažįstama ne tik šokantiems ar šokius stebintiems, bet ir kitiems Trakų rajono gyventojams. Dėl didelio užimtumo ir pasiruošimo šimtmečio Dainų šventei bei kitiems renginiams – interviu su Rimute teko ilgai derinti. Tačiau Dainų šventės išvakarėse susėdome ir šiltai pasikalbėjome.

Dainų šventė – daug išvermės reikalaujantis renginys

„Labai džiaugiuosi, kad šiais metais Dainų šventėje bus pristatoma nauja moterų šokių grupė „Verpstė“, nes iki šiol būdavo merginų, mergaičių šokių grupės, bet moterų – ne. O šiemet Šokių dienoje į programą įtraukti moterų šokių kolektyvai“, – pokalbio pradžioje pasidžiaugia šokių vadovė.

Jos teigimu, Dainų šventė yra užkrečiama. Jeigu, žiūrėk, žmonės pavargsta, lietus sulyja, kaip buvo, tarkim, 2018 metais, bet ateina Šokių dienos finalas ir tą nuovargį, nesklandumus jis atperka.

„Ir, kaip aš sakau, per kūną pradeda eiti šiurpuliukai, kitaip pasijauti. Nors prieš tai gal jau buvo pasakymų, pamąstymų, kad viskas, daugiau jau nebešoksime, tai – paskutinė Dainų šventė. Bet praeina kiek laiko, pasimiršta visas vargas ir vėl žmonės susirenka į repeticijas. Praeina metai, dveji ir jau sako, kad pasiilgo Dainų šventės. Aš šokėjams kartoju: „Žmogus scenoje yra vienu laipteliu aukščiau negu savo gyvenime. Scena yra vieta, kur turi atiduoti visą save“.

R. Blikertienė žino, Dainų šventė – tai daug išvermės reikalaujantis renginys, nes visą savaitę (5 dienas, šiemet – 4 dienas) dirbama, repetuojama, o šeštą dieną jau vyksta pasirodymas.

„Šiemet penktą dieną jau bus du koncertai – dieninis ir vakarinis. Mano vadovaujami trys kolektyvai yra vyresniųjų liaudies šokių grupės, jų užimtumas šiemet labai didelis. Jiems yra dar sunkiau“, – kalbėjo R. Blikertienė.

Ar šimtoji Dainų šventė skiriasi kuo nors nuo ankstesnių?

Ji yra šventiškesnė, tas šimtas metų labai visus įpareigoja. Dar taip nebuvo, kad visi taip ruošęsi šventei. Visa Lietuva ruošiasi. Visa! Apie jos populiarumą galima

spresti iš to, kad vos per dieną ar dvi buvo išpirkti visi bilietai. O jie nebuvo pigūs. Dalyvavimas joje – tarsi prestižo reikalas. Labai džiaugiuosi, kad Lietuva myli liaudies šokį. Anksčiau jis gal buvo kiek primirštas. Dabar jis yra labai populiarus, vyksta atgimimas. Aš dar dirbu Trakų Vytauto Didžiojo gimnazijoje. Kaip vieną iš pasirinkamų dalykų mokiniai renkasi šokį – ateina jau žinodami, kad šoksime liaudiškus šokius. Ir dabar jau žinau, kad ir naujiems mokslo metams pilna grupė susirinkusi.

Ką Jums reiškia Dainų šventė? Kokią jos prasmę išvelgiate?

Man ši Dainų šventė yra ypatinga tuo, kad niekada nepristačiau tiek daug kolektyvų kaip šiemet. Visą laiką būdavo vienas-du. Šį kartą turiu keturis ir jie visi praėję atranką, kurioje tikrai buvo aukšti reikalavimai. Jaučiu pasididžiavimą, didesnę pasitikėjimą savimi. Jeigu žmonės ateina, šoka, vadinasi, viskas yra gerai.

Tai tarsi Jūsų pačios įvertinimas.

Taip. Šią Dainų šventę aš pati save turbūt kitaip įsivertinau. Paprastai dauguma choreografų yra išdidūs žmonės, aš tuo tikrai nepasižymiu (kukliai šypsosi), bet šį kartą įsivertinau save kitaip nei būdavo anksčiau.

Kalbant dar apie pačios Dainų šventės prasmę, noriu pasakyti, kad kuo toliau, tuo labiau gyvuoja tautiškuumas. Apskritai mūsų valstybė labai stipriai puoselėja tautiškuumą. Tarkime, Aukštadvaryje, tokiam mažame miestelyje, yra du liaudies šokių kolektyvai – „Nava“ ir „Aukštava“. Pastarasis yra neseniai susikūrusis kolektyvas, jam tai yra pirma Dainų šventė, bet mus išleidžia, Trakų rajono savivaldybė remia visus kolektyvus, tikrai prisideda, finansuoja tautinių kostiumų įsigijimą. Esame labai dėkingi savivaldybei ir, žinoma, Trakų kultūros ir meno centrui bei Lentvario kultūros centrui už pagalbą ir rūpestį.

Kodėl, Jūsų manymu, Aukštadvaryje yra net du šokių kolektyvai?

Turbūt todėl, kad yra labai stipri bendruomenė – šoka tėvai, šoka ir jų vaikai. Liaudiškų šokių grupė „Aukštava“ lanko daugelis tėvų, kurių vaikai šoka pas mano dukrą Akvilę Prakiapienę Trakų meno mokyklos Aukštadvario padalinėje. Tiesą pasakius, aš nei „Navos“, nei „Aukštavos“ nebūriau. Šie liaudiškų šokių kolektyvai susibūrė patys. Aukštadvariečiai yra labai vieningi, jiems niekada nereikia sakyti du kartus, tai yra labai organizuoti, draugiški, nuosirdūs ir labai veiklūs žmonės.

Liaudies šokių grupė „Nava“, sakyčiau, jau yra užsitarnavusi rajone autoritetą. Jie šoka dvylika metų,

Rimutė Blikertienė šių metų Dainų šventėje
AKVILĖS PRAKAPIENĖS NUOTR.

Rimutė Blikertienė su šeima: (iš kairės) sūnus Darius, vyras Saulius, ji, dukra Akvilė Prakapienė, žentas Žydrūnas Prakapas ir vaikaitė Aušrinė Prakapaitė JUOZO SINKEVIČIAUS NUOTR.

o liaudies šokių grupė „Aukštava“ – beveik dvejus metus. Bet kadangi amžiaus cenzas truputėlį skiriasi, „Aukštava“ pakieri jaunystę, ištvermingumu, šoklumu, o „Nava“, kaip jie patys sako, ima žiūrovą žavesiu. Ir iš tiesų liaudies šokių kolektyvą „Nava“ labai myli komisija, kai vykstame į konkursus, ten jie dažnai pelno prizines vietas. Jie nuoširdžiai bendrauja poroje.

Liaudies šokių grupė „Lendvarė“ šiemet švenčia dvidešimtmetį. Jie, kaip aš sakau, yra neužmušami (juokiasi), iš visų kolektyvų turi didžiausią patirtį. Jiems tai yra jau penkta Dainų šventė. Su laiku žmonės vis tiek keičiasi, bet apie pusę kolektyvo tikrai yra veteranai, t. y. šoka nuo grupės įkūrimo, jau dvidešimt metų. Labai džiaugiuosi, kad žmonės šoka liaudies šokius, myli juos.

Užsiminėte apie dukrą Akvilę. Kaip ji atėjo į šokius ar ją reikėjo versti, ar viskas įvyko savaime?

Kai jai buvo 17 metų, būrėsi šokių kolektyvas „Lendvarė“ ir ji atėjo į jį šokti. Nereikėjo jos versti, pati atėjo. Ilgai šoko. Tada įstojo mokyti šokio edukologijos, pabai-gė. Ir dar turi fizikos magistrą. Todėl dabar Aukštadvario gimnazijoje ji dėsto fiziką, o Trakų meno mokykloje – choreografiją. Patirtis ateina su laiku.

Dainų šventėje ji šiemet pristato du savo vadovaujamus šokių kolektyvus, t. y. jaunučius, kurie dalyvauja Ansamblių vakare su Birute Mažrimiene, ir jauniausius, kurie dalyvauja Šokių dienoje kartu su mumis. Ir pati Akvilė šoka, ir žentas šoka, ir mano vyras šoka, ir sūnus šoka, ir vaikaitė šoka, o aš kartu su jais būsiu šventėje. Tai iš mano šeimos penki nariai dalyvauja Dainų šventėje (šypsosi).

O Akvilė dabar daugiausiai šoka liaudies šokių grupėje „Aukštava“, bet, kai reikia, koncertuose kartu su vyru pagelbėja ir liaudies šokių grupėje „Lendvarė“.

Ar Akvilė Jūsų prašo patarimų, pagalbos, susijusių su šokiais?

Žinoma, mes pasikalbame, pasikonsultuojame apie šokius. Tikrai turime bendrų temų. Ir ne tik su Akvile, bet ir bendrai šeimoje, nes beveik visi šeimos nariai

šoka. O šiuo metu pagrindinė tema pas mus – Dainų šventė (juokiasi).

Į Jūsų vadovaujamus šokių kolektyvus sunku patekti ar tereikia tik turėti noro ir ateiti?

Mes esame meno mėgėjų šokių kolektyvai, ne profesionalai. Koks atėjo šokėjas, tokiu aš ir džiaugiuosi. Bet, kai kalbamės su kolektyvo nariais, pastebiu, kad jeigu jau atėjai ir susirgai šokio liga – ji jau ilgam. Būna, kad ateina, bet vis tik supranta, kad gal ne jo, nes čia juk darbas. Mes dirbame kiekvienos repeticijos metu. Būna, jos ir ilgai užsitęsia, bet niekas nekreipia dėmesio į laiką, ypač prieš pasiruošimą Dainų šventei.

Pakliūti tikrai lengva ir visus labai kviečiu. Kviečiu poras ir pavienes moteris. Tikrai nereikia būti profesionalams, kad galėtumėte šokti, tai mes padarysime vietoje, šitą darbą palikite man. Tereikia tik noro ir ateiti.

Ar sunku dirbti su suaugusiais žmonėmis, nes su vaikais dirbti ir jiems vadovauti yra viena, tačiau su suaugusiais, kurie jau yra susiformavusios asmenybės, – visai kas kita?

Turbūt jau yra išsivystęs įprotis, bet iš tiesų yra labai sunku, nes aš esu jų „filtras“, turiu visus matyti, jausti, pažinti. Aš dirbu visą parą, visą laiką galvoju apie šokius, šokėjus, modeliuoju šokius. Bet, kai atsiranda įgūdžiai, tada dirbti tampa lengviau. Iš tiesų yra nelengva, nes kiekvienas žmogus yra asmenybė, turi savo charakterį ir nuotaikas, kintančias kiekvieną kartą. Bet pakenčia tie žmonės mane, ateina šokti (juokiasi). Žinoma, būna visko: ir pykstu, ir džiaugiuosi, ir juokiuosi, galbūt kažko ir nepadarau iki galo, bet mes esame visi žmonės ir visi klystame. Neklysta tik tie, kas nieko nedaro.

Sprendžiant iš Jūsų išitraukimo į šokius ir šokių kolektyvų veiklą, Jums tai jau ne darbas, bet gyvenimo būdas...

Tai yra man ir darbas, ir gyvenimo būdas. Kas yra šokių kolektyvas? Prašokus dvylika, dvidešimt ar kiek metų, jis jau tampa šeima. Šokėjai jau turi savo kolektyvo tradicijas, tikrai dažnai važiuoja į koncertus,

konkursus, Dainų šventes, vykstame koncertuoti į užsienį. Toks yra mano darbas ir aš nežinau, ar daug kas turi tokį darbą, kuris yra ir pomėgis, ir veikla, ir darbas – viskas viename.

Rimute, Jūs daug metų dirbote Lentvario pradinėje mokykloje. Vaikų buvote labai mylima mokytoja. Net ir su tais, kurie nemėgsta šokti, mokėdavote sutarti. Kodėl vis dėlto palikote šią ugdymo įstaigą?

Dvidešimt penkerius metus dirbau Lentvario pradinėje mokykloje, tačiau jau atėjo laikas šiek tiek keisti veiklą. Pradinėje mokykloje turėtų dirbti jaunos specialistės, galbūt jos išvermingesnės, jų darbo metodai kitokie.

Dabar mano pagrindinės darbotvietės yra Trakų kultūros ir meno centras bei Lentvario kultūros centras, taip pat turiu keletą pamokų ir Trakų Vytauto Didžiojo gimnazijoje. Viską suderinu, viskas gerai.

Bet svarbiausia – kad turėtum šokėjų, reikia mylėti žmones, būti nuolankiai ir nuolat juos motyvuoti. Iki Dainų šventės, kai būname truputėlį laisvesni, organizuojamės keliones, vykstame į užsienio festivalius. Su „Lendvare“ esame išvažinėję jau tikrai daug šalių, niekada nevažiuojame, kaip mėgstama sakyti, į edukacinę ar pažintinę kelionę. Mes visą laiką važiuojame šokti.

Sakėte, konkursuose esate pelnę nemažai prizinių vietų. Gal galite paminėti, kur ir už ką jos buvo skirtos?

Respublikiniame aukšto lygio konkurse „Pora už poros“, kur dalyvauja visos šokių grupės ir varžosi savo šokių grupėse, esame ne kartą užėmę ir antrą, ir trečią vietas. Taip pat aš asmeniškai esu pelniusi Kūrybiškiausio vadovo, Išraiškiausio šokių kolektyvo

nominacijas. Pavyzdžiui, Širvintose būna tik vyresniųjų konkursai ir visą laiką pelnome prizines vietas. Tuo labai džiaugiuisi. Kolektyvas konkurso metu labai ūgteli, šokėjai labai stengiasi ir nebūtinai dėl vietos, o dėl to, kad nori gerai pasirodyti.

Rimute, Jūs tokia veikli, sukātės it voverė rate. Nepavargstate nuo tokio aktyvaus gyvenimo?

Tai kad neįsivaizduoju kitokio savo gyvenimo (šypsosi). Man – tai jau įprotis, kitaip ir neįsivaizduoju. Nemokėčiau turbūt nieko kito dirbti.

Žinoma, pavargstu – juk dirbu su žmonėmis, kiekvienas iš jų yra skirtingas. Kartais pavargstu fiziškai, kartais – emociškai.

Kaip atsipalaiduojate?

Kažkaip savaime, kitą rytą atsikeliu: trūkt už vardžių – vėl iš pradžių (juokiasi).

Mano laisvalaikis vis tiek susijęs su šokiais, nes dažniausiai koks nors koncertas būna. O jei jau nebūna koncerto, tada labai mėgstu tiesiog pabūti namuose. Vasarą kur nors išvažiuoti.

Jūs azartiškas žmogus... Kitu atveju nedalyvautumėte konkursuose, nesiektumėte gerų pasirodymų...

Taip, sakykime, esu drąsus žmogus. Va, neseniai parasparniu skraidžiau. Nebijau iššūkių. Atvirkščiai, gal kaskart žiūriu, kaip pavyks man juos įveikti, ar susidorosiu, nes esu Šaulys ir visą laiką turiu tikslą, kurio siekiu... (šypsosi).

Rimute, labai dėkoju Jums už nuoširdų ir šiltą pokalbį. Linkiu įdomių tikslų ir dar įdomesnio jų siekimo.

Kalbėjosi Rasa JAKUBAUSKIENĖ

Rimutė Blikertienė su savo vadovaujamais šokių kolektyvais šįmetėje Dainų šventėje NUOTR. IŠ AKVILĖS PRAKAPIENĖS ŠEIMOS ARCHYVO

Alfonso Petrulio gimnazija Musninkuose

Palmira Kvietkauskienė

Musninkai – mstl. Širvintų r., netoli Kernavės, pasižymintis keliomis garsenybėmis: bažnyčia, kurios šventoriuje palaidotas Vasario 16-osios Akto signataras Alfonso Petrulis, vadinama Barbaros dviaukšte kopyltstulpiu, garsaus skulptoriaus Antano Kmieliausko iš granito iškalta šv. Mykolo skulptūra (fundatorė – Marija Bareikaitė Remienė) ir Vasario 16-osios Akto signataro, Musninkų Alfonso Petrulio gimnazija.

„Vorutos“ pokalbis su Širvintų r. Musninkų A. Petrulio gimnazijos direktore Palmira Kvietkauskiene

Pirmiausia norėčiau paklausti, kas yra Musninkai, kas sudaro musninkiečių tapatybę? Kaip juos pristatyti mūsų skaitytojams?

Musninkai – nuostabus miestelis prie Musės upės, turintis savo turiningą istoriją. Musninkiečiai – puikūs, šilti žmonės, besidomintys savo kraštu, susitelkę į stiprią bendruomenę. Išradingi ir verslūs.

Koks Jūsų kelias į gimnazijos direktoriaus kėdę? Regis, Jūs irgi esate baigusi Musninkų vidurinę mokyklą?

Kelias į direktoriaus kėdę buvo netrumpas, tačiau gana nuoseklus. Baigusi Musninkų vidurinę mokyklą, sėkmingai įstojau į Vilniaus valstybinio universiteto Gamtos mokslų fakulteto geografijos specialybę. Teko dirbti ir Jonavos, ir Vilniaus miesto švietimo įstaigose, tačiau taip jau lėmė likimas, kad ištekėjau už savo krašto žmogaus ir grįžau į tėviškę. Labai apsidžiaugiau atsiradus mokytojos vietai Čiobiškio pagrindinėje mokykloje, o per patį pirmą darbo pokalbį sulaukiau dar vieno pasiūlymo – tapti direktoriaus pavaduotoja. Taigi, sėkmingai išklausiusi vadybos pagrindų kursus, 19 metų dirbau direktoriaus pavaduotoja, o direktorės pareigas einu jau penktus metus.

Turbūt svarbiausias dalykas yra mokiniai ir mokytojai. Kiek ko turite ir ar visko užtenka, kad Jūsų gimnazija, turinti labai garbingą vardą, šiais sunkiais laikais normaliai funkcionuotų?

Musninkų Alfonso Petrulio gimnazijoje mokosi 304 bendrojo ugdymo mokiniai, 22 priešmokykli-

nukai. Bartkuškio, Čiobiškio, Kernavės ir Musninkų ikimokyklinio ugdymo skyriuose ugdomi 75 ikimokyklinio amžiaus vaikai. Bendras gimnazijos ugdytinių skaičius – 401.

Gimnazijoje dirba 41 pedagogas. Kvalifikuotą pedagoginę pagalbą mokiniams teikia socialinis pedagogas, psichologas, logopedas, mokytojų padėjėjai. Šiuos mokslo metus pasitinkame suformavę mokytojų, pagalbos specialistų, mokytojų pagalbinių komandą, pasirengusią dirbti pagal atnaujintas programas, galinčią teikti visavertę pagalbą ugdytiniams. Taigi, turime stiprų kolektyvą, kuris pateisina signataro Alfonso Petrulio vardą.

Visiems aišku, kad mokymo kokybė yra mokymo įstaigos veidas. Kokie Jūsų rezultatai, kuo galite pasidžiaugti?

Džiaugiamės, kad gimnazija išsiskiria pakankamai aukšta ugdymo kokybe, tą liudija Nacionaliniai mokinių pasiekimų patikrinimai, pagrindinio ugdymo pasiekimai ir valstybinių brandos egzaminų rezultatai. Džiaugiamės, kad mūsų mokiniai be korepetitorių pagalbos sėkmingai laiko valstybinius brandos egzaminus, o vėliau studijuoja valstybės finansuojamuose studijose universitetuose, kolegijose ir gali konkuruoti su miesto gimnazijų mokiniais.

Kas, Jūsų manymu, šiais laikais labiausiai trukdo siekti gerų mokymosi rezultatų, ar tai dažnos mokyklų ir programų reformos?

Vieno veiksnio negaliu įvardinti, yra ne viena priežastis, todėl vien dažnomis reformomis ir programų keitimu nenorėčiau remtis. Geriems mokymosi rezultatams labai svarbi ir pačių mokinių motyvacija, asmeninis nusiteikimas, šeimos palaikymas, požiūris į mokymosi svarbą, mokinio ir mokytojo santykis. Liūdina dalies mokinių nusiteikimas tiesiog gyventi šia diena, ateiti į mokyklą vien tam, kad gerai praleistų laiką su draugais. Mokymasis, tolimesnė perspektyva tokiu atveju yra nesvarbūs. Mokytojai susiduria su dideliais iššūkiais, bandydami tokius mokinius motyvuoti. Antra vertus, nesibaigiančios reformos sukuria nestabilumo jausmą, tenka nuolat spręsti su reformomis susijusias problemas ir tam eikvoti brangų laiką, pavyzdžiui, rūpintis atnaujinamais vadovėliais, galvoti, kuo pasiremti ugdant mokinius. Vieni pasikeitimai veja kitus, bet mokytojo laikas ribotas, vos spėjama perprasti vienus, jau siūlomi kiti.

Prieš kelerius metus prie Musninkų gimnazijos buvo prijungti mažesni Širvintų rajono skyriai – Čiobiškio, Kernavės, Musninkų ir Bartkuškio. Kaip per tą laiką pasikeitė gimnazijos bendruomenės gyvenimas? Ar ir toliau mažose gyvenvietėse mokinių skaičius mažėja?

Gėlių perdavimo ceremonija Prezidentūroje Vasario 16-osios proga 1918 m. Nepriklausomybės akto. Šalia direktorės Palmiros Kvietkauskienės – kunigo, Nepriklausomybės akto signataro Alfonso Petrulio dukterėčia su artimaisiais. 2024 m. vasario 15 d.

73 abiturientų laidos atestatų įteikimo šventė 2024 m.

O gal kaip tik regionai atsigauna ir mažos mokyklos traukia vis daugiau mokinių?

Mažose gyvenvietėse iš tiesų mažėja vaikų. Tiesa, yra jaunų šeimų, iš didmiesčių persikeliančių gyventi į provinciją, bet jų nėra daug. Mūsų gimnazijos bendruomenė po skyrių prijungimo išaugo, bet toliau mokinių skaičius išlieka gana stabilus. Turime daug pradinėjų klasių mokinukų, įsteigėme paralelines klases (dvi antras, dvi trečias ir dvi ketvirtas).

Pastebiu tendenciją, jog mažesnes mokyklas, gimnazijas renkasi tie tėveliai, kurių vaikučiai turi tam tikrų sveikatos sutrikimų, tarkim, kažkokį autizmo sutrikimo lygį ar pan. Ar Jūs turite tokios patirties ir įžvelgiate panašias tendencijas?

Tokios tendencijos aš nepastebiu, tačiau mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, tikrai daugėja.

Kuo užsiima, ką veikia vietos jaunimas Mus-

ninkuose? Ar yra kokių nors užklasinių veiklų neskaitant neformalaus švietimo mokykloje?

Musninkuose jaunimui veikų netrūksta. Dalis jaunimo po pamokų lanko dienos centrą „Aitvarai“. Kiti – Širvintų atviro jaunimo centro nariai. Mėgstantys pasportuoti vakarais renkasi į gimnazijos sporto salę pažaisti krepšinio arba tinklinio.

Musninkai turi puikią kaimo bendruomenę. Ką veikiate susibūrę draugėn? Gal turite kokių bendrų tradicijų, švenčių?

Musninkai turi net dvi kaimo bendruomenes. Didelė dalis pedagogų yra šių bendruomenių nariai, taigi natūralu, kad dalyvauja įvairiose veiklose. Keliauja, įgyvendina projektus, švenčia šventes.

Dėkoju už pokalbį!

Kalbėjosi Irma STADALNYKAITĖ ir Juozas VERCINKEVIČIUS

Edukacinė kelionė „Justino Marcinkevičiaus keliais“

...kur pradžia, kur būta, bręsta, kurta ir mylėta. Mylėti žmonės ir Lietuva...

Jolanta NOVOPAŠINIENĖ,

Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos narė, Juodšilių „Šilo“ gimnazijos lietuvių k. mokytoja

Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirminkės Danguolės Sabienės bei programos koordinatorių Ramutės Zungailienės, Ritos Brazauskienės ir Leonardos Misevič suorganizuota edukacinė kelionė „Justino Marcinkevičiaus keliais“ gražiai apvainikavo projekto, skirto Valstybinės lietuvių kalbos metinėms pažymėti, pabaigą. Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos nariams buvo sudaryta puiki galimybė ne tik pakeliauti ir prisiminti vieną žymiausių Lietuvos poetų Justiną Marcinkevičių, palikusį ryškų pėdsaką ne tik sudėtingoje XX a. Lietuvos kultūros istorijoje, bet ir Lietuvos valstybės atkūrimo istorijoje, bet ir pabendrauti, aptarti iškylančius rūpesčius, problemas, pasidalinti patirtimi, naujais sumanymais ir idėjomis.

Pirmoji šios kelionės stotelė – Prienų Justino Marcinkevičiaus viešoji biblioteka, kur mus pasitiko svetingoji bibliotekos metodininkė Dalia Bredelienė visus užbūrusi ir sužavėjusi meile Justinui Marcinkevičiui ir jo kūrybai. Viešnagė bibliotekoje prasidėjo bibliotekos direktorės Daivos Čepeliauskienės ir Danguolės Sabienės pasveikinimu ir Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos narių Liutgardos Čepienės, Birutės Gaučienės ir Ingos Gučienės literatūrine-muzikine kompozicija, kurioje skambėjo Just. Marcinkevičiaus eilės, atliekamos dainos, jautrūs prisiminimai apie poetą. Po jautrios įžangos metodininkė Dalia Bredelienė supažindino mus su biblioteka, jos istorija ir, žinoma, Justinu Marcinkevičiumi ir jo kūryba.

Prienų valstybinė viešoji biblioteka buvo įsteigta 1937 m. Tuo metu biblioteka užėmė vieną kambarį, kurio didesnė dalis buvo paskirta skaityklai, o bibliotekoje dirbo tik vienas bibliotekininkas. 2011

m. Prienų rajono savivaldybės tarybos sprendimu viešajai bibliotekai suteiktas žymaus kraštiečio poeto Justino Marcinkevičiaus vardas. Po metų – 2012 m. rugsėjo 28 d., įamžinant poeto atminimą, bibliotekoje atidarytas poeto Justino Marcinkevičiaus memorialinis kambarys, kuriame įsikūrė Genovaitės Marcinkevičienės padovanota poeto asmeninė biblioteka. Joje – 3122 vienetų unikalių dokumentų: knygų, nuotraukų, periodinių leidinių, kitų su įvairiais poeto gyvenimo įvykiais susijusių smulkių spaudinių, kuriuos pats poetas pagarbiai saugojo tarp savo knygų. Daugelis knygų – su dedikacijomis. 2013 m. Prienų Justino Marcinkevičiaus viešajai bibliotekai suteiktas Lietuviškiausios bibliotekos vardas už įdomias iniciatyvas skaitymo skatinimo srityje ir gimtosios kalbos bei literatūros puoselėjimo tradicijas.

2015 m. Prienų Justino Marcinkevičiaus viešajai bibliotekai už projektą „Poeto Justino Marcinkevičiaus jubiliejinių metų renginiai jo vardo bibliotekoje“ įteikta „Metų projekto“ nominacija. Įgyvendinant projektą, buvo parengta kilnojama paroda „Justinas Marcinkevičius. Nuo ištakų iki šiandienos“. Ši paroda-tai naujas žvilgsnis į Justino Marcinkevičiaus gyvenimą ir kūrybą per nuotraukas, poeto parašytus ir įvairiomis progomis pasakytus žodžius. Dešimtyje stendų pasakojama apie poeto gyvenimą ir kūrybą, darbinę ir visuomeninę veiklą, bendrystę su Prienų krašto žmonėmis. Su šia paroda mus be galo įdomiai ir išsamiai supažindino Dalia Bredelienė, kuri ne tik pasakojo apie poeto gyvenimą, bet ir daug skaitė, citavo, komentavo poeto tekstų, pateikė labai įdomių ir vertingų įžvalgų, interpretacijų.

Antroji stotelė – Važatkėmis, poeto Justino Marcinkevičiaus tėviškė, kur 2013 m. rugsėjo 7-ąją

*Ekskursijos dalyviai
prie Prienų Justino
Marcinkevičiaus
viešosios bibliotekos*

buvo iškilmingai atidengtas ir pašventintas paminklinis akmuo, ant kurio iškalti poeto žodžiai, kuriais pavadintas pasaulyje brangiausias žemės lopinėlis: „O tėviške, laukų drugeli margas“.

Kelionę tęsėme Prienuose, kur aplankėme „Žiburio“ gimnaziją, kurios kieme – paminklas Lietuvos partizanams. Keliavome Kęstučio gatve link „Žiburio“ kalnelio prie Nemuno – tai vieta, kur stovėjo pirmoji „Žiburio“ gimnazija, kurioje mokėsi Just. Marcinkevičius. Pakeliui – namelis, kuriame mokydamasis gimnazijoje, gyveno būsimasis poetas. Aplankėme ir Prienų krašto muziejų, kuriame apžiūrėjome poetui skirtą ekspoziciją. Kelionę po Prienus baigėme aplankę LDK Kęstučio paminklą, kurio atidengimo iškilmėse dalyvavo ir Justinas Marcinkevičius.

Trečioji stotelė – Birštonas, kurį Justinas Marcin-

kevičius yra pavadinęs rojaus prieangiu. Pasivaikščiokę po ramybę alsuojantį Birštoną aplankėme Nemuno krantinėje stovintį LDK Vytauto paminklą, kurio atidengimo iškilmėse dalyvavo Justinas Marcinkevičius ir kvietė visus eiti paskui Nemuną. Eiti su Nemunu. Kartu su mūsų žeme ir dangumi.

Kelionė Justino Marcinkevičiaus keliais vėl ir vėl leido pajusti pasididžiavimą mūsų krašto žmonėmis, savo gimtosios šalies grožiu. Nuoširdžiausiai dėkojame Amerikos lietuvių Cingų fondo vadovui už finansinę paramą, o Danguolei Sabienei, Ramutei Zungailienei, Ritai Brazauskienei ir Leonardai Misevič – už nepamirštamą kelionę, puikią nuotaiką, jausmą, kad esi matomas, vertinamas ir reikalingas bei, žinoma, galimybę giliau pažinti vieną žymiausių Lietuvos poetų – Justiną Marcinkevičių.

Sodininkė

Viktoras BRAZAUSKAS,
rašytojas

Kas Jūs, mano lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja, Palmyra Sirvydytė? Jau keturiasdešimt metų suku galvą ir nerandu atsakymo.

Vaikystėje norėjome būti kompozitoriais arba dainininkais. Gaila, neturėjau nei paišybos, nei muzikos tikro mokytojo. Anais laikais kaime tas disciplinas dėstė tie, kurie sugebėjo nupaišyti riestauodegę katę arba geriausiu atveju ašotį, arba padainuoti „Ant kalno mūrai“.

Mano tėvai buvo giliai tikintys ir jie svajojo, kad aš tapčiau kunigu. Toji jų svajonė gerokai aptemdė mano vaikystę. Sužinoję tai kaimynų vaikai pradėjo pravardžiuoti kunigu. Toji pravardė prilipo ir mokykloje.

Kas gali vaiką labiau žeisti, jei ne pravardė, kuri jam nepatinka.

Vėliau buvau pakrikštytas kita pravarde – poetas. Mat rajono laikraštyje išspausdinau kelis eilėraščius. Bet tos pravardės liko už Vileikiškių septynmetės mokyklos slenkščio, kai pradėjau lankyti Musninkų vidurinę mokyklą.

Laimei ar nelaimėi, mane galutinai pavergė poezija. Iš vyresniųjų kaimynų, laikraščių Musninkų visuomenės ne kartą girdėjau literatūros mokytojos Palmiros Sirvydytės pavardę. Iš jų pasakojimų buvau susikūręs reiklios ir mįslingos mokytojos paveikslą. Reiklumas manęs negąsdino. Mįslingumas žadino žingeidumą. ...Toji rugsėjo pirmoji mokykloje buvo tikra šventė. Visa Gelvonų gatvė, vedanti į mokyklą, švietė didelių ir mažų vaikų puokštėmis. Toji šviesa man šviečia ir šiandien.

Saulėtame klegančiame mokyklos kieme susitikau savo gerą bičiulę dar iš septynmetės, jau devintojė Onutę Šilaitę.

Parodyk man mokytoją Palmirą Sirvydytę, prašiau.

Būk su manim – spustelėjo ranką Onutė.

Aikštėje prie mokyklos vyko mokslo metų atidarymas. Lalėjo daugiau kaip pusė tūkstančio moksleivių.

Ant mokyklos laiptų pasirodė mokytojai.

– Žiūrėk, ana iš dešinės, šviesi, banguotais plaukais, – žvilgsniu parodė Onutė.

Direktorius Stepas Ciesiūnas man pasirodė tikras aktorius. O mokytoja Palmira Sirvydytė man iš tiesų pasirodė paskendusi savyje. Labai švelnių veido bruožų, apskritaveidė, kažkuo priminė Salomėją.

Mano didžiausiam nusivylimui į lietuvių kalbos ir literatūros pamoką atėjo... visai kita mokytoja – jauna, aukšta, šviesiais tiesiais plaukais, liekna. Tai buvo Marytė Buteikytė, Vilniaus pedagoginio instituto auklėtinė. Klausinėjo, ką skaitom. Kokie rašytojai labiausiai patinka ir pan. Pasirodo, kad mokytojos tėviškė visai čia pat, tik kitoj parapijoj. Čiobiškis? Kaip šiandien prisimenu, taip ir pasakė, nors anais laikais parapijos minėti viešai lyg ir nebuvo priimta. Bet viską sutaisė mokytojos balse ramumo gaidelė, o ji pati buvo tiesi, atvira ir linksma.

Netikėtai susipažinau ir su mokytoja Palmira Sirvydyte lietuvių būrelio susirinkime. Greit įsitikinau, kad mokytojos išorė yra tarsi jos vidaus atspindys. Ji kalbėjo rytų aukštaičių tarme. Jos balsas visada buvo ramus, dvasingas ir mums atrodė, kad už to balso yra dar kažkas, ko ji nepasako žodžiais. Mokytoja neva tokia mistiška, kaip aš įsivaizdavau. Ji labai konkrečiai kalbėjo apie būrelio tikslus, išsakė savo pageidavimus, ir mūsų uždavinius, daug kalbėjo apie tautosakos dirvonus. Nežinau, kaip kiti, bet aš tikėjau, kad mano gyvenimas vienaip ar kitaip bus susietas su literatūra, nors pasikark, bet viduje jaučiausi mažiukas, todėl gaudžiau todėl gaudžiau kiekvieną mokytojos mintį ir žodį.

Tik po daugelio metų įspėjau vieną mįslę – kodėl mokykloje literatū būrelis buvo geriausias? Atsakysiu nedviprasmiškai – mokytojos būdo savybės: švelnumas, tikras džiaugsmas, mažiausiais būrelio narių laimėjimais.

Rajono laikraštyje mokytoja jau buvo skaičiusi mano eilėraščius. Paklausė, ar aš turiu daugiau. O aš jau buvau parašęs storą sąsiuvinį. Paprašė kitą dieną

atnešti. Namu mane nešė ne dviratis, o svajonės sparnai. Nė neparuošęs pamokų ėmiausi iš naujo skaityti savo kūrybą. Be redakcijos darbuotojų jos niekas daugiau nebuvo skaitęs. Dar niekieno nesupeiktas prieš mokytoją pasijutau begaliniai rimtas. Per naktį užsidaręs klėtyje prie žibalinės lempos iš didžiulio pluošto perrašiau gal dvidešimt eilėraščių, dėl kurių, mano galva, gėdos neturėčiau sulaukti.

Ištisą savaitę vaikščiojau kaip maišu trenktas. Neparašiau nė vieno eilėraščio. Ir tie išspausdinti laikrašty pasirodė banalūs ir netikri. Meldžiau Dievą, kad atitolintų susitikimo su mokytoja akimirką. Kur tau. Jau kitą pirmadienį mokytoja pasigavo mane koridoriuje. – Po pamokų užėikite į vienuoliktą klasę – tepasakė. „Kodėl „užėikite“ ne „užėik?“ – mane nutvieskė kažkoks jausmas. Per visas pamokas suole sėdėjau?, rudens saulės spinduliai žaidė ant rašaluotų mano rankų, vadovėlių,, o mokytojos žodžiai plaukė pro šalį ir tirpo nepasiekę manęs.

Pamokoms baigiantis aš stypčiojau prie vienuoliktos klasės durų. Iš pamokos vienuoliktokai, kurių tik vieną kitą pažinojau, skirstėsi neskubėdami, keistai nužvelgdami mane, bene eksternu taikau į vienuoliktąją (tais laikais buvo madinga). Tik Jonas Dambrauskas, kurį aš pažinojau, jau buvo spausdinęs rajono laikraštyje savo eilėraščius, sustojo, šūktelėjo: „Vadovės lauki? Aš linktelėjau.

Jonas patapšnojo per petį ir nuėjo koridoriu.

Mokytoja mane pasitiko šypsodama.

–Sėskis – ji parodė pirmą suolą ir atsisėdo šalia. Man tai buvo keista ir netikėta. Jos rankose pamėčiau raudonu rašalu išmargintus savo „kūrinius“. – Neišsigąsk. Eilėraštis – ne diktantas ar rašinys. Nei gramatinių, nei sintaksės klaidų nedarai. Vienur kitur prasilenki su kirčiavimu, kaip ir kiti rytų Lietuvos aukštaičiai – ilgini trumpąsias balses. Bet ir tai nebaisiai. Kartais tarp gražių poetinių metaforų įkiši prozaizmą arba imi kalbėti girdėtomis frazėmis ir t. t. Būčiau greičiau skradžiai žemę prasmegęs.

Slinko nuobodžios valandos prie algebros ir trigonometrijos vadovėlių. Matematikos nemėgau, bet iš gėdos prieš kitus vaikus bebaigdamas ją įveikiau, kai nustojau ją nusirašinėjęs. Gyvenimą pajvairindavo lietuvių kalbos ir literatūros pamokos, kai devintoje klasėje pradėjo dėstyti Palmira Sirvydytė, literatūros būrelis susirinkimai. Ji būreliui vadovavo, ekskursijas į rašytojų gimtąsias vietas, mokytojos pasakojimai apie jaunuosius literatus, kuriuos iš spaudos jau pažinojau. Susidraugavau su mokyklos literatais – dabartiniu „Vorutos“ leidėju ir redaktoriumi Juozu Vercinkevičiumi, dabartiniu Tauragės televizijos darbuotoju fantastinių apsakymų rinkinio „Derebatai“ autoriumi Antanu Naraškevičiumi, lituaniste Vanda

Lučiūnaitė– Karaliene, germaniste Lionė Balsevičiūtė–Palkevičienė, būsimomis farmacininkėmis Elena Brazdžiūnaite, artima Igno Šeinaus giminaitė, bei Viktorija Vaškevičiūtė–Ražanauskiene... Musninkų vidurinė mokykla (Širvintų raj.) nuo seno garsėjo tautinėmis tradicijomis. Joje mokėsi žinomas rašytojas Ignas Šeinius–Jurkūnas, dailininkas profesorius Vytautas Jurkūnas, rašytojas Petras Naraškevičius, dailininkas Vilius Jurkūnas. – Mokykis iš Igno Šeinaus kūrybos, – sakydavo mokytoja – jūsų pasaulėjautos pranašas.

Taip iš mokytojos Palmiros Sirvydytės rankų gavau prieškarinio laikais išleistas „Vasaros vaisės“ ir „Kuprelė“, Bernardo Brazdžionio „Per pasaulį keliauja žmogus“....

Atėjo 1958-ieji metai. Mokytoja man padovanojo rašytojų autobiografijų knygą. Buvo be galo įdomu sužinoti, kaip kuris rašytojas atėjo į literatūrą. Dedicijoje ji užrašė:

Mylėk savo kraštą,
Tą paprastą kuklų;
Žemės kąsnelį;
Prie marių plačių
Juk čia mūsų kraujas
Gyvybė ir duona;
Juk čia mūsų dvasia
Laisva – ne vergų.

Ir tokius žodžius mokytoja pasakė prieš keturiasdešimt metų.

–Neskrajok padebesiais, o mokykis iš mūsų literatūros klasikų, – ne kartą priminė mokytoja. Atmink, ir mažos tautos turi didelių kūrėjų.

Šitie mokytojos žodžiai giliai įkrito man į širdį ir lydi visą gyvenimą nelengvame literato kelyje, o mokytojos sudvasintas paveikslas vienas šviesiausių tarp visų sutiktų žmonių. „Būsi poetas“ – po daugelio metų prisimenu jos žodžius. Jos žodžiai išsipildė, tik tapau ne poetu, o prozininku, nors eilėraščiai rašomi ir šiandien. Sau.

– Kas ta tavoji literatūros mokytoja Palmyra Sirvydytė? – paklausė manęs geras bičiulis, žinomas rašytojas, – „dažną progą ją vis prisimeni“.

Sodininkė – šyptelėjęs atsakiau.

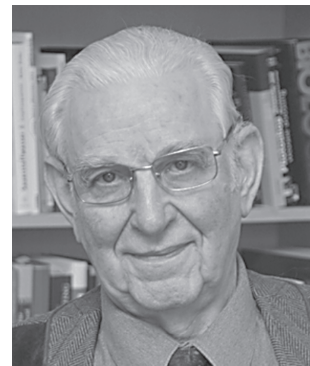
– Gal gėlininkė? Nuskambėjo lengva ironija jo balse.

– Ne, sodininkė, – nenusileidau. Ji savo mokinius puoselėjo kaip tikras sodininkas obelis. Ji tikėjo, kad jos sodinti vaismedžiai anksčiau ar vėliau duos vaisių.

Neapsiriko.

1999 m. balandis
Iš „Vorutos“ redakcijos archyvo

Dr. V. Rotė (Wolfgang Rothe) (1934–2024)

Liepos mėnesį mirė ilgametis Mažosios Lietuvos tyrėjas dr. V. Rotė (*Wolfgang Rothe*) (1934–2024), lietuvininkų krašto mylėtojus ilgai džiuginęs fundamentaliais veikalais apie tą regioną.

Likimo ženklais galima laikyti tai, kad velionis buvo Kristijono Donelaičio tėviškėnas – gimęs greta išgarsintojo Tolminkiemio stovėjusiame Samanynų (*Samonienen*) dvare, lietuviškojo raitelių dalinio karininko šeimoje. Užgriuvus Antrojo pasaulinio karo katastrofai, atsidurta Vakaruose, kur užaugta ir lavintasi. Gavus teisinių ir kitų žinių, iki pat 1996 m. darbuotasi atsakingose pareigose įvairiose įstaigose. Įsitraukta į Galdapės apskrities išėivių veiklą, į kitas rytprūsiečių pabėgėlių organizacijas.

Aštrus protas, lyderio gebėjimai, pasišventimas gimtajam kraštui paskatino bendradarbiauti su išėivijos tyrėjais – nuo Donelaičių giminės palikuonio L. Venau (*Lutz Wenau*) iki Stalupėnų senbuvų ainės D. Vymer (*Daniela Wiemer*). Ta įvairiai bekitusi išėivių grupelė nuo 1995 metų parengė ne vieną dešimtį fundamentalių veikalų apie buvusios Galdapės apskrities ir kitas vietas. Juose publikuoti gausūs istoriniai dokumentai apie buvusią Lietuvos provinciją (Mažąją / Prūsų Lietuvą), kurie mūsų šalies tyrėjams ilgai buvo neprieinami. Gausiuose V. Rotės ir jo bendradarbių veikaluose ne vien publikuojami senieji šaltiniai, bet

ir atliekama sisteminga istorinių duomenų analizė.

Šiandien jau primirštais taikingesniais laikais po Sovietų Sąjungos subyrėjimo V. Rotė dažnai lankydavosi savo gimtinėje ir Karaliaučiaus krašte, bandė kažkaip saugoti praeities liekanas. Graudi likimo ironija – išėivio ilgai šelpti rusiškieji kolonistai nu-gyveno gimtąjį V. Rotės namą Samanynuose, kuris 2016 m. supleškėjo gaisro liepsnose.

Prieš dešimtmetį aktyvusis išėivis mus buvo pakvietęs į didelę ekskursiją po legendinę Romintos girią. Jo pasitelkti dabartiniai gyventojai paslaugiai mus nuvežė į atokiausius girios kampelius, parodė sovietmečiu nusiaubtos karališkosios medžioklės rezidencijos liekanas ir daug ką kita.

Savo leidiniais apie Mažąją Lietuvą V. Rotė šelpė ir Kauno Ažuolyno bibliotekos vokiškų ir šveicariškų leidinių skaityklą, kur krašto mylėtojai gali surasti svarbių žinių.

Apie svarbiuosius V. Rotės veikalus ne kartą rašyta ir „Vorutoje“, apibūdinant velionio indėlį į Mažosios Lietuvos tyrimus.

*Dr. Martynas Purvinas, Marija Purvinienė,
Robertas Kupstas,
Kaunas*

Leonora Daumelytė- Jakaitienė (1931 05 27–2024 07 01)

Liepos 1 d., eidama 94-uosius gyvenimo metus, mirė buvusi Tauro apygardos partizanų ryšininkė, Kengyro sukilimo steplage dalyvė, Laisvės kovų dalyvė (LKD 2010-12-22, Pažymėjimas Nr. 203), Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos narė Leonora Daumelytė-Jakaitienė (Tulpė).

Su giliu liūdesiu pranešame, kad netekome mylimos, nepaprastai šviesios, romantiškos asmenybės – Mamos – sąžiningo, gyvenimą ir šeimą mylėjusio žmogaus, tyru moralumu siekusio būti savo vaikams Leonorai ir Jonui, vaikaičiams Editai, Alvydui, Karoliui bei provaikaičiui Aldui geru pavyzdžiu.

Ir tai Jai pavyko. Ji suformavo apie save tą atmintį, kuri gyvena tarp gyvųjų ir yra svarbi gyviesiems.... Suprantame, šis praradimo jausmas, kuris lydi netekus artimiausio pasaulyje žmogaus, amžiams liks mūsų sielose.

Leonora Daumelytė-Jakaitienė (Tulpė) gimė 1931 m. gegužės 27 d. Gerdžių k., Lukšių valsč., Šakių apskr., ir augo Suvalkijos valstiečio Jono Dundulio šeimoje. Čia ir susiformavo jos vertybinės nuostatos, lėmusios begalinę meilę Tėvynei, dėl kurios aukotasi partizanų ryšininkės veiklose. Didžiuojamės savo mamytės, laisvės kovų dalyvės, supratimu ir prasmingu gyvenimu, persunktu partizaninėmis kovomis ne tik siekiant išgyventi, bet ir su viltimi kažkada būti laisvais ir nepriklausomais...

Būta visko. Tardymai, kankinimai Šakiuose, Kau- no izoliatoriuje, vėliau jos gabenimas gyvuliniuose vagonuose į rytus, egzistencinė patirtis lageryje su menka viltimi išgyventi. Tai įsirėžė giliai į Jos sąmonę. Apie jaunystės išgyvenimus, tremtį ir kalinimą savo prisiminimų sąsiuvinyje mama rašė „... su nužmoginančiu lagerio gyvenimu Kengyre susipa- žinau 1952 m., būdama vos aštuoniolikos. Patekusi į Kazachstano griežtojo režimo įkurtą lagerį Kengyre, netoli Džezkazgano, supratau, kad esu itin „pavojinga liaudies“ priešė, nes šiame griežtojo režimo lageryje kalėjo tik itin pavojingi „liaudies priešai“.

Kengyro lageryje (Stemplage, Karagandos sr.) mamytė sutiko mano būsimą tėtį, politį kalinį, Lietuvos pokario Tauro apygardos partizaną, Žalgirio rinktinės narį, Valkų mūšio dalyvį Joną Jakaitį (g. 1922 m. gruodžio 19 d.). Beje, Kengyro įkalinimo vietoje, Karagandos sr., abu mano tėvai prisijungė prie gar- saus politinių kalinių sukilimo ir tapo jo dalyviais.

Nepaisant visko, jie, politiniai kaliniai ir tremti- niai, ištvėrė, nepalūžo, atsitiesė ir išgyveno, užaugino atžalas ir oriai, pakelta galva, sutiko Kovo 11-ąją – Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo šventę.

Kalinimai, trėmimai visuomenėje ir šandien su- vokiami kaip vieni žiauriausi demoralizavimo, socia- linio-moralinio pažeminimo ir prigimtinių normų pa- niekinimo sovietų autoritarinio režimo nusikaltimais. Pasak D. Gailienės (2005), „... represijų aukoms, kaip nukentėjusiems nuo sovietinio 1939–1990 m. teroro, buvo sukelta sunkių psichosocialinių padari- nių. Jie yra menkesnio išsimokslinimo, nes represijos sutrukdė jiems siekti numatytų profesinių ir mokslo tikslų (tyrimai rodo, kad tokių buvo net apie 83 %),

pakenkė jų sveikatai (apie 87 %), dauguma per re- presijas neteko savo artimųjų (apie 55 %). Mokslinių tyrimų rezultatai rodo, kad tokie ilgalaikių tremčių ar kalinimo padariniai taip pat yra ilgalaikiai ir išlieka net praėjus dešimtmečiams po traumos...“. Todėl GULA- Go lagerius ir tremtį išgyvenę žmonės yra prastesnės sveikatos nei represijų nepatyrę asmenys... Daugelio ilgalaikio traumavimo tyrimai rodo, kad apie 30–50 % asmenų turi potrauminio streso ar psichosomatinių sutrikimų. Dėsninga, kaip aš, Leonoros Daumely- tės-Jakaitienės (Tulpės) sūnus, šiandien Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendruomenėje keliu moralinio, socialinio ir kitokio teisingumo klausimus, kurie aktualūs visiems rezistencijos, Laisvės kovų dalyviams, tremtiniais, partizanams ir visai politi- nių kalinių, tremtinių bendruomenei, ir ne tik. Tai tapo akivaizdi viso civilizuoto pasaulio problema dėl autoritarinio režimo rytuose nusikalstamos veiklos, kuri negali likti nepastebėta, be atpildo už padarytus nusikaltimus.

Akivaizdu, Lietuvoje turime tobulinti teisingumo įgyvendinamumą sąsajoje su moraliniu, socialiniu ir kitokiu teisingumu bei ypač Laisvės kovų dalyvių atžvilgiu. Tarptautinė bendruomenė teisingumo raidą stebi per JT žmogaus socialinės raidos indekso (SRI) (angl. Social Progress Index, SPI) vertinimą. SRI stebimas vertinant 52 rodiklius, kurie skirstomi į tris savo svoriu lygias kategorijas, tai siejant su:

- prigimtimi – pagrindiniais žmogaus poreikiais (pvz., maistas ir vanduo);
- morale – ilgalaikio vystymosi pagrindais (švieti- mas ir sveikatos priežiūra);
- žmogaus kuriama teisine aplinka – „galimybė- mis“ (įskaitant asmens teises ir laisves, teisingumą);
- teisingumo įgyvendinamumu.

Taigi „... sunkią netekties valandą mūsų atmintyje išliks gerumo, dosnumo kupinas žmogus, kūręs ne tik savo ir artimųjų tikėjimą būti dorais ir teisingais žmonėmis, bet ir norą kurti šviesesnę visuomenės gerovę“, – sako Lietuvos gyventojų genocido ir rezis- tencijos tyrimo generalinis direktorius dr. A. Bubnys.

*Prof. dr. Jonas Jakaitis,
Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos
Vilniaus sk. pirmininkas,
Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos
tarybos narys,
Vilnius Tech. Architektūros fakulteto profesorius*

Juozas Marcinkevičius

(1931 06 11–2024 08 14)

Sunku patikėti, kad telefono ragelyje nebeišgirsime savo mielo direktoriaus Juozo Marcinkevičiaus balso, mėgusio savo buvusius darbuotojus pasveikinti gimtadienio, vardadienio ar tulpių dienos (taip Jis vadino Kovo 8-osios šventę) progomis. Nors jau penkioliktus metus Jis Bibliotekai nevadovavo, bet ryšį su ja palaikė iki paskutinės gyvenimo dienos. Būdamas garbaus amžiaus – 93 metų, – Jis liko žvalus ir žingeidus, visuomet domėjosi Bibliotekos gyvenimu. Kol leido jėgos, joje lankėsi, domėjosi Bibliotekos rekonstrukcijos eiga, pasiteiraudavo – kaip buvo pratęs dirbdamas – apie darbuotojus ir jų šeimos narius.

Biblioteka Juozui Marcinkevičiui ir buvo didelė šeima, jai Jis vadovavo 46 metus. Centrinės bibliotekos direktoriumi istorikas Juozas Marcinkevičius buvo paskirtas Lietuvos mokslų akademijos prezidento akad. Juozo Matulio 1964 m. sausio 4 d. įsakymu Nr. 15-AK.

Pirmieji darbo Bibliotekoje metai, senjorų liudijimu, J. Marcinkevičiui buvo žvalgytūvių laikotarpis. Kaip pasakojo viena veteranė, pirmaisiais darbo metais J. Marcinkevičius mažai kalbėjo, bet daug klausėsi, o kai po metų prabilo, tai visi nuščiuvo. Lygiai taip pat įdėmiai visi direktoriaus balso klausėsi visus Jo vadovavimo metus. Nesvarbu, kokia proga J. Marcinkevičius būtų kalbėjęs: konferencijoje ar susirinkime, posėdyje ar kokioje darbo grupėje, Jis tai darė labai dalykiškai, logiškai, aiškiai ir suprantama kalba.

Vadovaudamas Bibliotekai, Direktorius ne tik stengėsi perprasti bibliotekinio gyvenimo subtilybes, bet ir domėjosi bibliotekinkystės mokslo naujovėmis, skatino jų diegimą savo įstaigoje. Jis ragino darbuotojus siekti mokslo žinių, dalyvauti mokslinėje veikloje, vykti į konferencijas. J. Marcinkevičius rūpinosi Bibliotekos leidybine veikla – Jam vadovaujant joje išleista daugiau kaip 100 Lietuvos mokslui ir kultūrai reikšmingų leidinių. J. Marcinkevičiui buvo gerai pažįstamas ir pedagoginis darbas. 1974–1990 m. Jis dėstė Vilniaus universitete, 1994–1996 m. – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje. 1980 m. Jam suteiktas docento vardas.

Svarbūs Direktorius nuopelnai Lietuvos kultūrai ir bibliotekinei visuomenei. Jis dalyvavo atkuriant Lietuvos bibliotekininkų draugiją, 1989–1992 m. buvo jos tarybos narys, taip pat priklausė Mokslinių bibliotekų asociacijos steigimo iniciatyvinei grupei. Ilgus metus Jis dalyvavo Lietuvos bibliotekų tarybos prie LR kultūros ministerijos veikloje, atstovaudamas valstybinės reikšmės bibliotekoms, buvo įvairių redaktorių kolegijų pirmininkas ir narys. Už nuopelnus Lietuvos kultūrai 1997 m. J. Marcinkevičius buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino 1-ojo laipsnio medaliu.

J. Marcinkevičius savo charakterio tvirtybę parodė 2009 m., kai Bibliotekai iškilo išnykimo grėsmė. Tai buvo kova už išgyvenimą ir pasiaukojamas Bibliotekos steigėjo Tado Vrublevskio valios gynimas. Tas laikotarpis pareikalavo daug Direktorius valios, ryžto, sumanumo, išminties ir jėgų. Jis sutelkė Bibliotekos bendruomenę ir visame pasaulyje išsibarsčiusius jos skaitytojus ir jų padedamas apgynė šią kultūros ir mokslo šventovę. 2010 m. sausio 3 d. direktorius J. Marcinkevičius paliko Biblioteką, tačiau išėjo iškelta galva: ji ne tik išliko, bet, LMA prezidiumui 2009 m. lapkričio 24 d. patvirtinus naujus įstaigos nuostatus, jai buvo grąžintas Vrublevskių vardas.

Tuomet mes, ilgus metus buvę jo bendražygiai, taip skaudžiai nepajutome praradimo jausmo, nes žinojome, kad ilgi J. Marcinkevičiaus tarnystės knygai metai išugdė poreikį su Biblioteka būti visada. Tad dvigubai skaudžiau yra susitaikyti su netikėtai tragiška Direktorius netektimi dabar. Jis iki paskutinio atodūsiu išliko toks, kokį nuo šiol prisiminsime ir mes, nes jautriai atsiliepęs į pagalbos šauksmą, puolė į pagalbą žmonai Zitai ir su ja kartu žuvo nelemtame gaisre.

Juozo Marcinkevičiaus vardas amžiams liks Bibliotekos istorijoje, artimųjų ir visos didelės LMA Vrublevskių bibliotekos bendruomenės širdyse!

Šaltinis: www.mab.lt

Paremkite Martyno Purvino knygos „Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais“ (III knyga) leidybą

VšĮ „Vorutos“ fondas leidžia trečiąją Martyno Purvino knygą, skirtą Šilutės ir Karaliaučiaus krašto esamoms ir buvusioms gyvenvietėms. Lietuvos kultūros taryba tris kartus atmetė šios knygos finansavimo paraišką, motyvuodama, kad pritrūko balų tokiam istorinę išliekamąją vertę turinčiam leidiniui... Todėl be Jūsų, Gerbiamieji, pagalbos, niekaip neišsiversime. Dėkojame iš anksto.

Beje, knyga skirta ir šviesios atminties Martyno Jankaus vaikaiti Evai Mildai Jankutei-Gerolai, kurios portretas yra spausdinamas knygos pradžioje... Prašome aukoti šios knygos leidybai. Visų rėmėjų pavardės ir aukotos sumos bus išspausdintos knygoje.

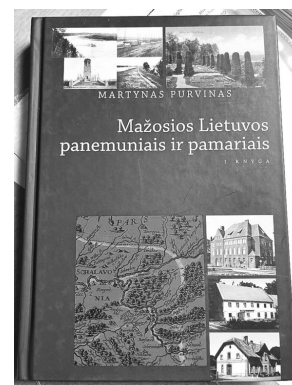
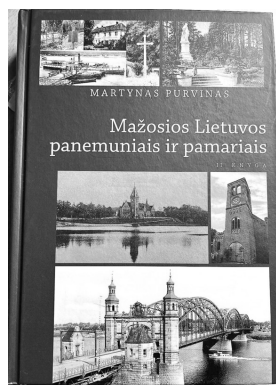
Savo aukas perveskite į VšĮ „Vorutos“ fondo sąskaitą:

Nr. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, b/k 50151 LCKU LT22

Martynas Purvinas Mažosios Lietuvos panemuniais ir pamariais III knyga

Knygos rėmėjai

1. Šilutės rajono savivaldybė	1500 Eur
2. Pagėgių savivaldybė	800 Eur
3. Asociacija „Penktas regionas“	300 Eur
4. UAB „Nemuno banga“	300 Eur
5. Virgina Asnauskienė	200 Eur
6. Antanas Gedvilas	200 Eur
7. Šilutės kredito unija	300 Eur
8. Gediminas Bukauskas	20 Eur
9. Kazimieras Bagdonas	50 Eur
10. Saulius Sodonis	20 Eur
11. Dovilė Norvaišienė	30 Eur
12. Loreta Kalnikaitė	30 Eur
13. Eglė Kučikienė	300 Eur
14. Andrius Šašys	30 Eur
15. Darius Kiniulis	50 Eur
16. Julija Kris	30 Eur
17. Marina Lodusova	20 Eur
18. Danguolė Belozoraitė	50 Eur
19. Juozapas Andrikonis	100 Eur
20. Rasa Banytė-Rovell	100 Eur
21. Joana Teresė Jautakienė	40 Eur
22. Jonas Statkus	30 Eur
23. Roza Šikšnienė	50 Eur

Knygos turinys

Įvadas

1. Nemuno delta ir jos gyventojai
2. Didieji ir Mažieji Šilaininkai, Girininkai ir Andruliai
3. Didieji ir Mažieji Algaviškiai, Staldžiai ir Šneidergalė
4. Perkūnai, Ryliškiai, Rudžiai ir Šuderaičiai
5. Šakūnai ir Šilgaliai
6. Akmeniškiai, Didžiai, Juodragiai, Vilkiai ir Nausėdai
7. Muitinės prie Nemuno žemupio ir Kuršių marių
8. Kontrabanda Mažosios Lietuvos panemuniuose ir pamariuose
9. Barzdėnai, Šakūnėliai ir Paleičiai
10. Tatamiškiai, Sausgaliai ir Medžioklės pelkė
11. Brijoniskiai, Briedžiuliai, Lukiškės, Parukeragė, Ragininkai ir Rukštynkrantė
12. Skirvytė, Antroji Skirvytė, Mikučiai ir Akmingė
13. Antaniškiai, Atmata, Atmatkrantė, Juodkrantė, Pajuodkrantė, Naujininkai, Leitinininkai, Pelkininkai
14. Rusnė ir Dumblių Pievos
15. Skirvytėlė, Skirvytėlkrantė ir Kalbergas
16. Vorusnė, Senoji Rusnė ir Pakalnė
17. Šyša, Šyškrantė ir Šyšgiriai
18. Kuversthofas (Uostadvaris), Tulkeragis, Meškaragis, Sėkiaragis, Dumbliai, Marių karčema
19. Krokų Lanka, Senieji ir Naujieji Rūguliai
20. Aukštumala, Vabalvietė, Vabalai ir Kiliškiai
21. Minija, Minė, Jociškiai, Zingelverderis, Kloviškiai ir Augiliškė
22. Ventė, Muižė, Šturmai, Stankiškiai, Blažiai ir Švilpiškiai
23. Kuršių marios, pamariškiai ir vandenų gyvūnija
24. Suvernai, Povilai ir Vepriai
25. Kintai, Naujieji Kintai, Kintų Ragas, Šaukiai/Žiaukai, Bekeriai, Pamariškiai ir Uogaliai
26. Gaiciai ir Kiškiai
27. Asmenvardžių rodyklė
28. Vietovardžių rodyklė

Knyga bus 768 puslapių su iliustracijomis, ją planuojama išleisti 2024 metais.

Lietuvos istorijos žurnalo „Voruta“ pardavimo vietos

Vilnius

LS KIOSKAS, Geležinkelio g. 16, Vilnius;
MAXIMA, Liepkalnio g. 112, Vilnius;
MAXIMA, Mindaugo g. 11, Vilnius;
MAXIMA, Ozo g. 18, Vilnius;
MAXIMA, Ozo g. 25, Vilnius;
MAXIMA, Pavilnionių g. 55, Vilnius;
MAXIMA, Ukmergės g. 282, Vilnius;
MAXIMA, Ukmergės g. 369, Vilnius;
NARVESEN, Gedimino pr. 19 (prie Vienuolio g.), Vilnius;
NARVESEN, Sodų g. 24D-1, Vilnius;
NARVESEN, Sodų g. 22, Vilnius;
NARVESEN, Sodų g. 22 (autobusų stotis), Vilnius.

Kaunas

MAXIMA, Jonavos g. 60, Kaunas;
MAXIMA, K. Baršausko g. 66A, Kaunas;
MAXIMA, Karaliaus Mindaugo g. 49, Kaunas;
MAXIMA, Pramonės pr. 29, Kaunas;
MAXIMA, Šarkuvos g. 1A, Kaunas;
MAXIMA, Savanorių pr. 255, Kaunas;
MAXIMA, Veiverių g. 150B, Kaunas;
NARVESEN, Vytauto pr. 24, Kaunas.

Alytus

MAXIMA, Santaikos g. 34, Alytus.

Druskininkai

MAXIMA, M. K. Čiurlionių g. 99, Druskininkai.

Elektrėnai

MAXIMA, Rungos g. 4, Elektrėnai.

Jonava

MAXIMA, Plento g. 3, Jonava.

Kėdainiai

LS KIOSKAS, Budrio g. 5, Kėdainiai;
MAXIMA, J. Basanavičiaus g. 93, Kėdainiai.

Klaipėda

MAXIMA, Liepų g. 81, Klaipėda;
MAXIMA, Šilutės pl. 35, Klaipėda;
MAXIMA, Taikos pr. 141, Klaipėda;
MAXIMA, Taikos pr. 61, Klaipėda.

Kupiškis

MAXIMA, Gedimino g. 53N, Kupiškis.

Marijampolė

MAXIMA, Bažnyčios g. 38, Marijampolė;
MAXIMA, V. Kudirkos g. 3, Marijampolė.

Molėtai

MAXIMA, Sakalo g. 1, Molėtai.

Palanga

NARVESEN, Liepojos pl. 1, Palanga.

Panevėžys

MAXIMA, Ukmergės g. 23, Panevėžys;
NARVESEN, Savanorių a. 5, Panevėžys.

Rokiškis

MAXIMA, Respublikos g. 111, Rokiškis.

Šiauliai

MAXIMA, Aido g. 8, Šiauliai;
NARVESEN, Aido g. 8, Šiauliai;
NARVESEN, Tilžės g. 109, Šiauliai.

Trakai

RIMI, Vytauto g. 88, Trakai.

Lietuvos istorijos žurnalo „Voruta“
pardavimo vietų sąrašą galima
pasitikrinti čia – <https://prenumeruoti.lt/voruta>

„Vorutos“ informacija

Parengta remiantis 2024 m.
kovo 4 d. duomenimis

Autorių dėmesiui

Dėkojame, kad skaitote ir prenumeruojate Lietuvos istorijos žurnalą „Voruta“ ir internetinį laikraštį www.voruta.lt. Jeigu nusprendėte atsisiųsti mums straipsnį, žinutę, pranešimą spaudai, prašytume laikytis šių reikalavimų:

- Visi autoriai privalo laikytis Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodekso, patvirtinto viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų organizacijų ir Visuomenės informavimo etikos asociacijos narių atstovų 2016 m. vasario 29 d. susirinkime. Žr. *Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas*, Vilnius: Visuomenės informavimo etikos asociacija, 2016, 24 p. Prieiga per internetą – <https://www.etikoskomisija.lt/teisine-informacija/etikos-kodeksai/item/215-visuomenes-informavimo-etikos-kodeksas>.

- Rankraštis turėtų būti surinktas kompiuteriu (šriftai – *Times New Roman* arba *Palemonas*, dydis – 12 punktų, tarpai tarp eilučių – 1,5 linijos) ir suredaguotas, laikantis bendrinės lietuvių kalbos normų, kalbos kultūros taisyklių.

- Publikacijos apimtis turėtų būti ne didesnė nei 15 000 simbolių. Jei publikacija yra didesnė apimties, prašytume kreiptis į redakciją ir aptarti publikavimo galimybes.

- Prie straipsnių būtina pridėti literatūros sąrašą, pateikti

archyvinių šaltinių nuorodas. Išnašos pateikiamos puslapio apačioje. Remtis bibliografinių duomenų pateikimo standartu.

- Nelietuviški asmenvardžiai ir vietovardžiai adaptuojami (nelotyniško pagrindo rašmenis vartojančių kalbų – transkribuojami) ir gramatinami. Adaptuotus nelietuviškus asmenvardžius tekste minint pirmą kartą, jie skliaustuose pateikiami ir autentiška forma pasviruoju šriftu.

- Rankraštį prašome siųsti elektroniniu paštu vorutosfondas@voruta.lt. Laiške būtina tiksliai nurodyti savo vardą, pavardę, pareigas, kontaktinio telefono numerį, elektroninio pašto adresą.

- Prie rankraščio pridėti iliustracijų (pvz., dokumentų faksimilių), fotografijų. Būtina nurodyti fotografijų autorių vardus ir pavardes, pateikti metriką (asmenys, vieta, data ir t. t.), pažymėti, kuriai fotografijai skirtas aprašas.

- *JPG* arba *TIF* formatu išsaugotas iliustracijas ir fotografijas prašome siųsti prisegtas prie laiško (atskirai nuo pagrindinio teksto) elektroniniu paštu vorutosfondas@voruta.lt.

- Kitiems leidiniams pateiktų publikacijų Lietuvos istorijos žurnale „Voruta“ nespausdiname.

Lietuvos istorijos žurnalo „Voruta“ redakcija

El. paštas vorutosfondas@voruta.lt,

vorutosfondas@gmail.com.

Tel. +370 528 51266, mob. tel. +370 605 11117 (Aušra),

+370 603 11117 (Irma).